T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ BİLİM DALI

ÇAD GÖLÜ HAVZASI KOMİSYONU (1964-2014)

Garba Moussa MEIRAMA

DOKTORA TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Ferudun ATA

Konya 2019

ÖNSÖZ

Çad Havzası, her zaman insanları büyüleyen bir bölgedir. Sahra çölü kıyısında yer alan bölge, XII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar Arap gezginlerin ve tüccarların ilgisini çektimiştir. Bölgede Araplar tarafından köle ticaretini geliştirildi. Öte yandan Avrupalı kaşiflerinin gelişi de havzaya olan ilgiyi önemli ölçüde arttırdığı için havzanın tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Denham, Clapperton ve Oudney de dahil olmak üzere birçok Avrupalı kaşif aracılığıyla, bölge hakkında bilgi Batı'ya verildi. Daha sonra bölgedeki politik yapıların çöküşünü hızlandıran sömürgecilik başladı. Sömürgeci unsurlara karşı şiddetli bir mücadeleden sonra, Afrika'nın bağımsızlığının ardından cumhuriyetler kuruldu. Çad Gölü'nün sularını paylaşan Kamerun, Nijer, Nijerya ve Çad, bölgenin kaderini emanet ettikleri Çad Gölü Havzası Komisyonu kurmak için doğru zamanı buldu. ÇGHK (1964-2014) ile ilgili bu tezin ana sorusu, örgütün Çad Gölü Havzası yönetimindeki rolünü tanımlamak, analiz etmek ve anlamaktı. Bu amaçla, ÇGHK başarılarını ve karşılaştığı zorlukları sunmayı seçtim. Bu, tüm araştırmayı yönlendiren bir hipotez ile mümkün oldu. Bu hipotez, ÇGHK üye devletlerin finansman güçlüklerinin, kuruluşun faaliyetlerinin yürütülmesi, etkinliği ve verimliliği için inkâr edilemez bir engel olmuştur. 1964 yılında ve ÇGHK'na kurulmasına dayanak teşkil eden Fort-Lamy Sözleşmesi'dir. Bu Fort-Lamy Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra, ÇGHK, Çad Gölü'nü çevreleyen dört üldeke ulusal ve bölgesel projelerin hayata geçirilmesi için, aktif olarak çalıştı. Fakat, bu projelerin engelsiz bir şekilde gerçekleşmediği bir gerçektir. ÇGHK'nun, bölge yönetimindeki rolü zaman ve mekân içinde gelişti.

Bu çalışma, Komisyonu kuruluştan 2014 yılına kadar kadar tarihini vurgulayarak bölgedeki ÇGHK'nun müdahalesini sorgular. Kullanılan, belgelerin, gözlemlerin ve ÇGHK genel merkezinde yapılan görüşmelerin sayesinde, ÇGHK'nun neden ve nasıl Çad Gölü Havzası'na müdahale ettiğini açıklamak ve analiz etmek bir soru olacaktır. Bu, ÇGHK'nun 50 yıllık birikimini, özellikle de başarılarını ve zorluklarını ele alacaktır. Analizim bir hipoteze dayanıyor. ÇGHK'na üye devletlerin finansman zorluklarının Komisyon üzerinde inkâr edilemez bir etki yarattığını ve böylece faaliyetlerin yürütmesi ile etkinliği konusunda bir engel oluşturduğunu göstermeye çalışacağım. Bu bağlamda, Afrika ve alt bölgedeki lider

ekonomisi olan Nijerya, kendisini örgütün “doğal” lideri olmayı başardı. Bu, ÇGHK’nun kalkınma ve işletme bütçesine katılımı sayesinde mümkün oldu.

ÇGHK’nun kurulma sürecini, görevlerini ve finansman kaynaklarını sunduktan sonra, örgütün bölgedeki müdahalesinde ayrıcalıklı olduğu alanlara yoğunlaşılacaktır. ÇGHK’nun Çad Havzası'nın ekonomik düzeydeki ortaya çıkmasına yönelik çözüm arayışlarına ilişkin eylemleri tanımlanacak ve analiz edilecektir. Sonra, çevresel sorunlara, özellikle de kuraklıklara ve 1968'den beri Çad Gölü'nün sularının azalmasına nasıl tepki verdiği gösterilecek ve nihayet, Çad Havzası'ndaki güvenlik sorularına getirdiği çözümlerde ısrar edilecektir. Hem tarihsel hem de çok disiplinli olarak seçilen bu yaklaşım, organizasyon seviyesinde ve bölge düzeyinde gerçekleşen evrimi ve değişiklikleri anlamamıza izin verme avantajına sahiptir. Bu çalışmanın önemi, ÇGHK’nun Çad Gölü Havzası'nın yönetimindeki rolünü anlamaktır. 1964 yılından 2014 yılına kadar sürekli olarak değişmekte olan kalkınma, iş birliği ve güvenlik mekanizmalarına hakim olma yeteneğini sorgulamaya eşdeğerdir.

Aşağıdaki beş bölüm, ana sorunun yönlerini analiz eder. Birinci bölüm, ÇGHK’nun tarihi temellerini izler, düzenleyici çerçevesini tanımlar, görevlerini, yapısını vurgular ve İcra Sekreterlerinin farklı kalkınma politikalarını inceler. İkinci bölüm, kuruluşun uluslararası bir nitelik kazanmasıyla uluslararası kuruluşlardan teknik ve mali yardım için uygunluğuna odaklanan ÇGHK’nun finansman konusunu ele alır. Üçüncü bölüm ekonomik yönetiminde ÇGHK’nun katılımı ve Çad Gölü Havzası’nın insanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ile ilgilenir. Dördüncü bölüm bölgenin çevre sorunlarını ortaya koymakta, iklim değişikliğinin çözümünde ÇGHK’nun rolünü ve çevrenin korunmasına yönelik eylemlerini anlatır. Son olarak Beşinci bölüm, ÇGHK’nun güvenlik sorunlarına yaklaşımını inceler. Bir yandan Nijerya ve Çad (1983), Nijerya ve Kamerun (1994) arasındaki çatışmalara tepkisi ve diğer yandan da Boko Haram'a tepkisini inceler.

Bu çalışmayı gerçekleştirmemize destek olan ve bana yardım eden kişilere şükranlarımı sunarım. Çalışmanın kabul eden danışmanım, bütün tavsiyeleri, erişilebilirliği, dinleme duygusu ve özellikle de titizliği için Prof. Dr. Ferudun Ata'ya

şükranlarımı sunmak istiyorum. Gözetiminde bu tezi yazmak, karmaşık bilimsel sorunları analiz etme ve anlama becerisini edinmeme izin verdi. Selçuk Üniversitesi ve Necmettin Erbakan Üniversitesi Tarih Bölümü'nün Hocalarım Prof. Dr. Caner Arabacı ve Dr. Çağatay Benhur da dahil olmak üzere teşekkür etmek istiyorum.

Bu yolculukta bana eşlik eden tüm arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım. Kocou Honoré Banidjé, Fadel Soubiane Bah ve Ahmat Hessana'ya beni dinledikleri ve bana bu tezi yazmamda yardımcı olan harika fikirler verdikleri için teşekkür ederim. Tuğba Kibar'a, Türkçe yazımını okuduğu için teşekkür ederim.

Kız kardeşlerim Aicha Moussa, Fatouma Noura, Aiché Moussa, Balkissa Noura Mohamed ve Saadat Ben Moussa, desteği ve sürekli teşvik için teşekkür etmek istiyorum. Onlar olmadan, bu işi tamamlamak için güç ve cesaret sahibi olmazdım.

Sonunda, bir toplumun kadınların katkısı olmadan gelişemeceğini anlayan babam ve anneme borçumu ödemek istiyorum. Annem Aboang Mariama'ya, ilk adımlarıma rehberlik ettiği ve eğitimimin sağlam temelini, zamanı ayırdığı için teşekkür ederim. Babam Moussa Manga'ya, bana inandığı, refahım için her şeyi verdiği ve koşulsuz desteği için içtenlikle teşekkür ediyorum. Bu tezde onlara olan sevgimin ifadesini bulabilirler.

Meirama Garba Moussa

2019

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI ii
DOKTORA TEZİ KABUL FORMU iii
ÖNSÖZ iv
ÖZET xi
SUMMARY xii
HARİTALAR, ŞEKİLLER, TABLOLAR VE FOTOĞRAFLAR xiii
KISALTMALAR xiv
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 14
ÇAD GÖLÜ HAVZASI KOMİSYONU KURULMASI, GÖREVLERİ VE İŞLEYİŞİ 14
I- Çad Gölü Havzası Komisyonu Oluşturulması Süreci 14
1. BM'ye Bağlı Kuruluşların ve Bilimsel Kurumların Katkısı 14
1.1 . Uluslararası Su Hukukunun Ortaya Çıkışı 14
1.2 . Birleşmiş Milletlerin Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin Kararları 17
1.3. Yurtdışı Bilimsel ve Teknik Araştırma Ofisi (ORSTOM), Afrika Kurak Bölgeler Enstitüsü (IAZA) ve Kurak Bölgelerde İnsan Sorunlarının Çalışmaları ve Bilgi Merkezi (PROHUZA) 20
2. Temel Faktör Olarak Pan-Afrikanizm 21
2.1. ÇGHK'nun Devlet Başkanları Konferansı (1962) 21
2.2. ÇGHK'nda Pan-Afrikanizm Önemi 24
II. ÇGHK'nun İşleyişi: Düzenleyici Çerçeve 28
1. ÇGHK'nun Yasal Hükümleri 28
1.1. Fort-Lamy Sözleşmesi 28
1.2. Sözleşme'nin Statüsü 30
III. Çad Gölü Havzası Komisyonunun Yapısı 35
1. Siyasal Yönetimin İşleyişi 35
1.1. Devlet Başkanlarının Zirveleri 35
1.2. Komisyon 40
1.3. Komisyon'da Kadınların Rolü 44
2. ÇGHK İcra Sekreteryası 45

2.1. Sekretarya'nın Görevleri 45
2.2. Bazı İcra Sekreterleri ve Onların Kalkınma Politikası 48
2.2.1. Benson Tonwe ve Çekilme Stratejisi 48
2.2.2. Chief Olufemi Olufolabi: Uluslararası Örgütlerle Ortaklık Odaklı bir Politika 49
2.2.3. Mustafa Sam ve Abubakar B. Jauro: ÇGHK Çevre Politikasının Pekiştirilmesi 50
2.2.4. Boko Haram'a Karşı Sanusi İmran Abdullahi'nin ÇGHK adına Mücadelesi 51
İKİNCİ BÖLÜM 53
ÇAD GÖLÜ HAVZASI KOMİSYONU: DESTEKLENEN BİR ORGANİZASYON 53
I- Çad Gölü Havzası Komisyonu'nun Uluslararası Hale Gelmesi ve Finansal Yönetim Aracı 53
1. Zaman Bağlamını Anlamak 53
1.1. ÇGHK ve Uluslararası Soruların Değerlendirilmesi 53
1.2. ÇGHK'nun Uluslararası Hale Gelme Aşamaları 55
2. ÇGHK Finansal Düzenlemeler veya Finansal Yönetim Aracı 58
II. ÇGHK Finansal Dinamiklerinde Ana Aktörler Olarak Devletler 59
1. ÇGHK Bütçeleri: Bir Devlet Meselesi 59
1.1. ÇGHK İşletme Bütçesi 59
1.2. ÇGHK Kalkınma Fonu 65
1.3. Kalkınma Fonu'nun İşleyişi 67
2. ÇGHK Yeniden Yapılandırılması ve Bütçe Yenilemesi 68
2.1. 1978: Başarısız Bir Yeniden Yapılanma 68
2.2. 1990 Reformu 70
2.3. 2010 Reformu 75
III. Uluslararası Kuruşlar Tarafından Yapılan Müdahale 77
1. Birleşmiş Milletlere Bağlı Ajansların Eylemleri 77
2. Müzakere Sanatı: Yardım Edinimi İçin Bir Strateji 82
2.1. Çok Bağışçı Misyonu 82
2.2. ÇGHK'nun Eylem Planları 84
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 87

ÇAD GÖLÜ HAVZASININ EKONOMİK GELİŞİMİ 87
I. ÇGHK'nun Ekonomik Eyleminin Ön Koşulları 87
1. Çad Gölü Havzası'nın Hidrolojik Sentezi 87
2. Çad Gölü Havzası Su Kaynaklarının İncelenmesi 90
3. Kalkınma Planlarının Hazırlanması 93
II. ÇGHK'nun Tarımsal Kalkınma Politikası 96
1. Tarımsal Kalkınma Merkezleri 96
2. Ngala Bölgesel Tarım Eğitim Okulunun Ortaya Çıkışı 100
3. ÇGHK Bitki Sağlık Faaliyetleri 105
3.1. ÇGHK'nun Çekirgelerle Mücadelesi 105
3.2. Neem Ağacın Böceği ile Mücadele 108
III. Hayvancılık ve Balıkçılığın İyileştirilmesi 110
1. Hayvansal Üretimin Gelişitirilmesi 110
1.2. Assale- Serbewel Projesi 110
1.2. Kouri Sığır Türünün Gelişim Projesi 114
1.3. Yaere Projesi veya Çad Gölü Havzasında Hayvancılık Koşullarının İyileştirilmesi 117
2. Çad Gölü Havzasında Hayvan Sağlığı Faaliyetlerinin Koordinasyonu 118
3. Balıkçılık 122
3.1. Çad Gölü'ndeki Balıkçıların Serbest Dolaşım Hakkı Taslak Anlaşması 123
3.2. Çad Gölü Balıkçılık Geliştirme Projesi 125
3.3. Zanaat Balıkçılığın Geliştirilmesine Yönelik Entegre Programı 127
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 131
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ve ÇEVRE KORUMA 131
I. Çad Gölü Havzası Çevresinin Bozulması 131
1. Çad Gölü'nün Olası Kaybolması 131
2. İnsanın Faaliyetleri ve Çad Gölü Havzası'nın Çevre Üzerindeki Sonuçları 135
II. ÇGHK'nda Çevre Korumasının Ortaya Çıkışı 138
1. Çevre Korunması İçin Farkındalık Unsurları 138
1.1. Stokholm Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı (1972) 138
1.2. Nairobi Konferansı (1977) 140

2. Çad Gölü Havzası'nın Çevresini Koruma Konusunda Geç Bilinç Farkındalığı 143
III. ÇGHK'nun Çevre Gündemi 147
1. Çevre Sorunlarına Çözümlerin Başlangıcı: (1975-1980) 147
1.2. ÇGHK'nun Fauna ve Flora Anlaşması (1977) 150
2. Çevrenin Korunması İle İlgili Farkındalığın Ortaya Çıkması ve Pekiştirilmesi 153
2.1. ÇGHK Çevre Bakanlarının Konferansları (1988) 153
2.2. Çad Gölü'nü Kurtarmak İçin Uluslararası Faaliyetler 156
3. ÇGHK Çevre Politikasının Tüzel ve Temel Metinleri 158
3.1. Suların Kullanımı ve Korunması Anlaşması (1969) 158
3.2. Çad Gölü Havzası'nın 2025 Vizyonu 161
3.3. Çad Gölü Havzası Su Tüzüğü (2012) 162
BEŞİNCİ BÖLÜM 169
ÇAD GÖLÜ HAVZASINDA GÜVENLİK PROBLEMLERİ 169
I. Çad Gölü'nde Sınırların Sınırlandırılması 169
1. Çad Gölü'nde Sınırların Sınırlandırılmasının Nedenleri 169
1.1. 1983 Yılında Çad ve Nijerya Arasındaki Çatışma 169
1.2. Çad Gölü'nde Sınır Çalışmaları 172
1.3. Kamerun-Nijerya Çatışması: Kolonizasyondan Miras Kalan Sınırlara İtiraz Etme 175
2. Siyasi Krizler ve Çad Gölü Havzası'ndaki Güvenlik Problemi 177
2.1. Bölge Tarihine Bağlı Unsur Olarak Güvensizlik 177
2.2. Çad Gölü'nde Karma Devriyeler ve Güvenlik 181
II. Boko Haram: ÇGHK Yeni Güvenlik Mücadelesi 185
1. Boko-Haram Tarafından Çad Gölü Havzası'nın İstikrarsızlaştırılması 185
2. Boko Haram Terör Saldırılarına Karşı ÇGHK'nun Tepkisi 191
SONUÇ 197
BİBLİOGRAFYA 201
EKLER 217

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Garba Moussa Meirama
	Numarası	144102051001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
	Tez Danışmanı	Prof.Dr Ferudun ATA
	Tezin Adı	Çad Gölü Havzası Komisyonu (1964-2014)

ÖZET

22 Mayıs 1964'te Ndjamena'da Kamerun, Nijer, Nijerya ve Çad tarafından oluşturulan Çad Gölü Havzası Komisyonu (ÇGHK) Afrika'daki en eski hükümetlerarası organizasyonlardan biridir. Elli yılı aşkın bir süredir üye ülkeleri arasındaki ilişkileri koordine etmek ve pekiştirmek için çalıştı. Ayrıca bölgenin halklarının yaşam koşullarını iyileştirmek için çeşitli alanlarda taahhüt etmiştir. Hayvancılık, balıkçılık ve tarım alanındaki faaliyetleri insanların, kuraklık ve iklim değişikliği ile baş etmelerine yardımcı olmuştur. Bazı zorluklara rağmen günümüzde, ÇGHK'nundan bahsetmeden Çad Gölü Havzası hakkında konuşmak mümkün değil.
Bu çalışma, ÇGHK'nun Çad Gölü Havzası yönetimindeki rolünü, tarihsel bir perspektiften (1964-2014) açıklamaktadır. ÇGHK'nun kuruluşundan 2014 yılına kadar olan tarihini vurgulayarak, kuruluşun bölgedeki müdahalesini sorguluyor. Belgesel kaynaklar yardımıyla, ÇGHK'nda yapılan görüşmeler, örgütün Çad Havzası'na hem neden müdahale ettiğini ve nasıl yapıldığını analiz etmek, hem de başarılarını ve zorluklarını sunmak mümkün olacaktır. Kullanılan yaklaşım, bir ana hipoteze dayanmaktadır, yani, ÇGHK'nun üye devletlerinin fonlama güçlüklerinin organizasyon üzerinde yadsınamaz bir etkisinin olduğu, dolayısıyla kuruluşun faaliyetlerinin ve etkinliği açısından bir engel teşkil ettiği kanıtlanacaktır.
Anahtar Kelimeler: ÇGHK, Çad Gölü Havzası, Ekonomik Kalkınma, Boko Haram, Terörizm.

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Garba Moussa Meirama
	Numarası	144102051001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
	Tez Danışmanı	Prof.Dr Ferudun ATA
	Tezin İngilizce Adı	Lake Chad Basin Commission(1964-2014)

SUMMARY

Created on 22 May 1964 in Ndjamena by Cameroon, Niger, Nigeria and Chad, the Lake Chad Basin Commission (LCBC) is one of the oldest intergovernmental organizations in Africa. For more than fifty years, it has worked to coordinate and intensify relations between its member states. It has also pledged on several fronts to improve the living conditions of the peoples of the region. Its work in livestock breeding, fisheries and agriculture have helped people cope with drought and climate change. Despite several difficulties, today it is impossible to talk about the Lake Chad Basin without mentioning the LCBC.

This study explains in an historical perspective (1964-2014) the role of the LCBC in the governance of the Lake Chad Basin. By highlighting the history of the LCBC from its inception to 2014, it questions the intervention of the organization in the region. With the help of documentary resources, interviews with LCBC staff a it will be possible to analyze why the LCBC intervened in the Chad Basin and how it did so. Therefore, the study on one hand takes into consideration 50 years of activities of LCBC and on the other hand presents its achievements and challenges during this pace of time. The approach used is based on one main hypothesis, namely to demonstrate that the funding difficulties of the LCBC's member States have had an undeniable impact on the organization, thus constituting an obstacle to the establishment, the effectiveness and the efficiency of its activities.

Key Words: LCBC, Lake Chad Basin, Economic Development, Boko Haram, Terrorism.

HARİTALAR, ŞEKİLLER, TABLOLAR VE FOTOĞRAFLAR

Harita-1: Orta Sudan'ın Büyük İmparatorlukları Zamanında Çad Gölü

Harita-2: Konvansiyonel Çad Gölü Havzası

Harita-3: Boko Haram'ın 2011'den İstatistikle Sivil Nüfusa Saldırıları

Harita-4: ÇGHK Üye Ülkelerinde Çokuluslu Ortak Kuvvet Askeri Üsleri

Şekil-1: 1973'ten 1993'e Kadar ÇGHK İşletme Bütçelerinin Tahminleri

Şekil-2: 1989 Yılında Devletler'in Vermediği Aidatları

Tablo-1: ÇGHK İcra Sekreterleri (1964-2018)

Tablo-2: Çad Havzasında 1973 İçin Planlanan BM Kalkınma Programı Yatırımları

Fotoğraf-1: Bornu Şeyhi Muhammed Al-Âmin Ibn Muhammed El-Kānemî (1776-1837)

Fotoğraf-2: Çad Gölü'nün 1973, 1986, 1999, 2005, 2011 ve 2013 Yıllarında Evrimi

KISALTMALAR

ADI : Uluslararası Hukuk Enstitüsü

ADLT : Çad Gölü Kalkınma Kurumu

BM : Birleşmiş Milletler

CCTA : Afrika Teknik İşbirliği Komisyonu

CFA : Afrika Finansal Topluluğunun Frangı

CFJT : Sivil Ortak Görev Gücü

CILSS : Sahel Kuraklık Köntrölü Devletlerarası Daimi Komitesi

ÇGHK : Çad Gölü Havzası Komisyonu

FAC : İşbirliği Yardım Fonu

FAO : Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü

GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla

İEMVT : Tropikal Ülkelerin Hayvancılık ve Veteriner Hekimliği Enstitüsü

IRLT : Çad Gölü Araştırma Enstitüsü

IAZA : Afrika Kurak Bölgeler Enstitüsü

IDI : Paris Uluslararası Hukuk Enstitüsü

NASA : Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi

ORSTOM : Yurtdışı Bilimsel ve Teknik Araştırma Ofisi

OUA : Afrika Birliği Örgütü

PROHUZA : Kurak Bölgelerde İnsan Sorunlarının Çalışmaları ve Bilgi Merkezi

SDN : Milletler Cemiyeti

SEMRY : Kuzey Kamerun Pirinç Yetiştirme ve Modernizasyon Şirketi

USAİD : ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı

UNDP : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNEP : Birleşmiş Milletler Çevre Programı

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

GİRİŞ

1940'lardan itibaren Afrika üzerinde bir bağımsızlık rüzgârı esiyordu[1]. Daha iyi bir gelecek için, esen bu rüzgâr Afrika halklarının günlük yaşamlarına bir yenilik getirdi. Afrika aydınları sayesinde birçok sendikalar ve siyasi partiler oluşturuldu. Siyasi yapıların amacı, Afrika halklarını İngiltere, Fransa ve İspanya gibi Batılı sömürgeci devletlerin boyunduruğundan kurtarmak ve onlara kendi kaderini tayin etme hakkını vermekti. Bu temel ve devredilemez hak, bazıları tarafından nüfusun yaşam koşullarını iyileştirmenin ana aracı olarak kabul edildi[2]. Bununla birlikte, bu kaderin gerçekleşmesi için, bazı liderler sömürgecilere karşı milli mücadele yolunu seçtiler. Durum özellikle Cezayir ve Kamerun gibi Fransızca konuşulan ülkelerin liderleri için geçerliydi. Sömürgeci ülkeler de "isyancılar" ve "hainler" olarak gördüğü vatanseverleri bastırmaya çalıştı. Siyasi egemenlik mücadeleleri sırasında gerçekleşen korku, vahşet ve zulümlerin derecesi, genel olarak sömürgeci güçlerin ve özellikle Fransa'nın, Afrika'daki çıkarlarından vazgeçmeye hazır olmadığını kanıtladı[3]. Sonunda 1960'lar boyunca sömürgeciler, bağımsızlık ile ilgili detayların sonuçlandırılmasının aciliyetini kabul etmek zorunda kaldılar[4]. Bağımsızlık hem Afrika halkı hem de Cumhurbaşkanlar için daha iyi bir gelecek umudunu sembolize etti. Fakat bu seçilmiş başkanlar, üstesinden gelmesi oldukça zor büyük zorluklarla

[1]Gana, Pan-Afrikalı organizasyonu kurulmasında kilit bir rol oynadı. Edem Kodjo, et David Chanaiwa, "Panafricanisme et Libération". *Histoire Générale de l'Afrique: L'Afrique depuis 1935 T.VIII*, Paris 1998. s. 779-804.

[2]Gana'nın ilk başkanı olan Kwame Nkrumah'a göre siyasi bağımsızlık olmadan, Afrika halklarının yaşam koşullarında önemli bir iyileşme elde etmek imkânsız olacaktı. Konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız Ali A. Mazrui, «Cherchez d'abord Le Royaume Politique…». *Histoire Générale de l'Afrique: L'Afrique depuis 1935 T.VIII*, Paris 1998, s.129.

[3]Mbembe Achille, *La naissance du Maquis dans le Sud-Cameroun (1920- 1960): Histoire des Usages de la Raison en Colonie*, Paris 1996. Elikia M'Bokolo, «L'Afrique Equatoriale de l'Ouest». *Histoire Générale de l'Afrique : L'Afrique depuis 1935 T. VIII,* Paris 1998. Thomas Deltombe, Manuel Domergue, et Jacob Tatsitsa, *Kamerun! Une guerre cachée aux origines de la Françafrique (1948-1971)*, Paris 2011. Thomas Deltombe, Manuel Domergue, et Jacob Tatsitsa, *La guerre du Cameroun: L'invention de la Françafrique (1948-1971)*, Paris 2016.

[4]Örneğin 1945-1962 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler'de Amerika Birleşik Devletleri, Afrika'da sömürge sorusu üzerine tartışmalara katıldı. Hem Roosevelt ve Truman hem de Devlet Sekreterleri olan Hull ve Byrnes, Atlantik Tüzüğü'ne aykırı olan Fransa ve İngiltere'nin tutumlarını sorguladılar. Aynı şekilde, BM'ye bu iki iktidara karşı yönetilen halkların liderleri tarafından birçok şikâyet bulunmuştur. Sömürge metropolleri, halkların kendi kaderlerini tayin hakkını tanımak zorunda kaldılar. Bu bağlamda, Afrika topraklarının dekolonizasyonu gerçekleşiti. Daha fazla bilgi için bakınız El Mechat Samia, «Les États-Unis et la question coloniale en Afrique du Nord 1945-1962», *Outre-mers Tome 95, n°358-359 1er semestre 2008. 1958 et l'outre-mer français,* 2008, s. 249-266. Noraogo Kinda, 1992, «Les États-Unis et le nationalisme en Afrique noire à l'épreuve de la décolonisation Deuxième Guerre mondiale-1960», *Outre-Mers. Revue d'histoire Année 1992, 297,* 1992, s. 533-555.

karşı karşıya kaldılar. O zamandaki Afrikalı liderler şunu çok iyi biliyorlardı ki, arzu ettikleri hedeflere yalnız başına gitmek onların görevlerini daha da karmaşıklaştıracaktı. Söz konusu devleter, bu karmaşık yapıyı çözebilmek için, güçleri birleştirmek, bir grup devleti bir araya getirmek ve ortak bir cephe olarak hareket etmek gerektiğini çabuk anladılar. Bu durum, zamanın bağlamına uygundu. Kwame Nkrumah, Jomo Kenyatta ve Julius Nyerere de dahil olmak üzere erken Pan-Afrikanistler, halklarını nereye götürmek istedikleri konusunda açık bir fikre sahiptiler. Fikirleri Afrika'yı siyasi açıdan dönüştürmeyi başarmaktı[5]. Çünkü sömürgecilik ve yeni sömürgecilikle savaşmaya kararlı bir Afrika vardı. 1958 ve 1963 yılları arasında egemenliğe sahip ülkelerin liderleri, önem kazanan bu harekete katılmışlardı.

Bununla birlikte, bağımsız devletler grubunun genişlemesi, sırasıyla Kazablanka grubu ve Monrovia grubu olarak bilinen radikaller ve ılımlılar arasındaki farklılıkları ortaya koymuştur. Bu grupların her biri Pan-Afrikanism[6] ve Afrika Birliği gibi birbiri ile uyuşmayan bir anlayışa sahipti. Bazıları için (Kazablanka grubu) Afrika, Amerika Birleşik Devletleri'ne benzer bir federatif yol tercih etmeliydi, diğerleri ise (Monrovia grubu)[7] esnek bir iş birliğinin uygulanması gerekiyordu[8]. Sonunda 1963'te Addis Ababa'da (Etiyopya) bulunan formül, Afrika Birliği Örgütünün ortaya çıkmasına izin verdi. Orada çok sayıda hükümetler arası ekonomik ve teknik organizasyonlar kuruldu. Afrika'da her yerde coşku, halklarının

[5]Kwame Nkrumah, *Revolutionary Path*, London 1973.

[6]Pan-Afrikanizm, Afrika kıtasının bağımsızlığını destekleyen ve dünyanın neresinde olursa olsun Afrikalılar ve Afrika Kökenli İnsanlar arasında dayanışma uygulamasını teşvik eden bir harekettir. İlkesinin özü, Afrika halklarının ve diasporasının ortak bir tarihi ve kaderi paylaştığı için sosyal, ekonomik ve politik ilerlemelerinin birlikleri ile bağlantılı oldukları kesinliğidir. Nihai hedefi, Afrika'nın bütün uluslarının ve halklarının bütünleşik bir siyasi organizasyonunun gerçekleşirilmesidir. Daha fazla bilgi için bakınız, Borella François, "Le régionalisme africain et l'Organisation de l'Unité Africaine", *Annuaire français de droit international, volume 9*, 1963, s.838-865. Yacouba Zerbo, "La problématique de l'unité africaine (1958-1963)". *Guerres mondiales et conflits contemporains 2003/4 n° 212,* 2003 s.113-127.

[7]Pan-Afrikanizm bağımsız devletlerin iki grup arasında tartışmalara yol açmıştı. Girişte belirtildiği gibi, Kazablanka grubu, örneğin, Afrika, Amerika Birleşik Devletleri'nin imajında bir şekilde birleşmesini istedi; Monrovia grubu ise, alt bölgesel grupların geniş spektrumlu veya büyük ölçekli birliği lehine tercih edilmesi gerektiğine inandı. Afrikalı ekonomik ve parasal komisyonlar haline gelen gümrük sendikalarını yaratmada devletlere ilham veren bu fikirdi. Pan-Afrikanizmin nasıl ortaya çıktığını ve ÇGHK gibi Afrika'daki bölgesel gruplar üzerindeki etkisini anlamak için bakınız S.K. B Asante et David Chanaiwa, "Le Panafricanisme et l'Intégration Régionale", *Histoire Générale de l'Afrique: L'Afrique depuis 1935 T.VIII*, Paris 1998.

[8]Y. Zerbo, "La problématique de l'Unité Africaine. s.118-119.

yaşam koşullarının iyileştirilmesi için devletlerin seferberliği ve ilişkilerinin iş birliği yoluyla güçlendirilmesi vardı. Afrika'nın kalkınma ve birlik yolunun bölgesel kuruluşların kurulması yoluyla olacağı açık görünüyordu. Ahmed Mahiou'nun[9] "*kıtasal yapının Afrika yaklaşımının ademi merkezileşmesi*[10] " olarak adlandırdığı şey budur. Afrika'nın kıtasal birliği için, önce bölgesel entegrasyon gerekliydi. Çad Gölü'nü çevreleyen ülkeler özellikle Kamerun, Nijer, Nijerya ve Çad, bunu anladı ve 1964'te Çad Gölü Havzası Komisyonu'nu oluşturarak bu yola giriştiler. İkincil amaçlardan biri, 1964 yılından 2014 yılına kadar bölgenin politik, ekonomik ve sosyal durumunu sunmaktır.[11].

Çok yönlü bir organizasyon olan ÇGHK ise, faaliyet alanındaki doğal kaynakların envanteriyle başladı. 1966 ve 1972 yılları arasında bu projelerde yer alan Birleşmis Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile işbirliği sayesinde, bölgede mevcut kaynaklar hakkında çok sayıda bilgi güncellendi[12] ve pilot projeler başlatı[13]. Sonra ÇGHK, yoksulluk sorunlarını çözmek ve insanların yaşam koşullarını iyileştirmek istedi.

Kuruluş gerekçileri, bölge halkının refah seviyesini her açıdan iyileştirme olmasına rağmen bu kolay olmamıştır. Üye devletlerin iç politik sorunları nedeniyle

---

[9]Ahmed Mahiou, Afrikalı yazar 1936'da Bouira'da (Cezayir) doğdu. Hukuk fakültesi mezunu, CNRS'de araştırma müdürü ve Cezayir Hukuk Fakültesi dekanı olarak çalıştı. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun Eski Başkanı, Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün bir üyesi ve Uluslararası Adalet Divanı'nın geçici bir hakimdi.

[10]Augustin Tchameni, *Les évolutions du régionalisme africain. Le fonctionnement des Communautés économiques régionales*, Paris 2013.

[11]ÇGHK'nun 1964- 1988 ve 1964- 2004 yılları arasında Çad Havzası bölgesine müdahalesi hakkında Yokabdjim N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad.* Thèse de Doctorat en Droit du Développement, Université de Paris V René Descartes 1988. Fadimatou Dia, *La Commission du Bassin du Lac Tchad: 1964-2004.* Maitrise d'Histoire, Université de Ngaoundéré 2006.

[12]UNESCO, *Synthèse hydrologique du Bassin du lac Tchad. Rapport sur les résultats du projet, conclusions et recommandations*, Paris 1970. PNUD/FAO, *Etude des ressources en eau du Bassin du lac Tchad en vue d'un Programme de Développement. Commission du Bassin du lac Tchad, Cameroun, Niger, Nigéria, Tchad. Ressources en eaux de surface dans le Bassin du lac Tchad*. Rome 1972. PNUD/UNESCO, *Synthèse Hydrologique sur le Bassin du lac Tchad. Rapport Technique: 1966-1970*, Paris 1972.

[13]CBLT/0007, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence des Chefs d'Etats de la Commission du Bassin du Lac Tchad. Annexe D : Rapport du Secrétaire Exécutif,* Yaoundé 1973.

neredeyse hiç bulunmadığı için, örgüt görevi bu düzeyde karmaşıklaşmaya başladı[14]. Üye devletlerin örgütüne katılmama nedeniyle, ÇGHK uluslararası örgütlerle çalışmak zorunda kaldı. Komisyonuna katılan Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı gibi bazı uluslararası örgütlerin ÇGHK'nu terk etmesine yol açtı. Komisyonun çökmek üzere olduğunu anlayan üye devletler, 1972 yılında örgütü kurtarmak için geri döndüler ve bu amaçla 1972 yılında Devlet Başkanları Zirvesini gerçekleştirdiler[15]. Bu konferans sırasında, ÇGHK'nun Kalkınma Fonu oluşturulmasına karar verildi. Fonun temel amacı, yabancı yardımın alınamadığı durumlarda organizasyonun faaliyetlerini devam ettirmekti[16]. Kalkınma fonuna maddi olarak katkıda bulunmak için tüm iyi niyetlerine rağmen, devletler muazzam zorluklarla karşı karşıya kaldılar. Bu durumun bir sonucu olarak, aidatların vermediklerinden, ÇGHK'nun bazı hedeflerine ulaşmasına izin vermedi.

Üye devletler yukarıda dile getirilen problemlere ilaveten 1973 yılında, Çad Gölü Havzası şiddetli bir kuraklıkla karşılaştı. Ne yazık ki, bu kuraklık Çad Gölü ve kollarının akışını etkiledi[17]. Ardından gelen insani kriz, binlerce insanın yer değiştirmesine ve ölümüne neden oldu. Üye devletler, bölgeyi bir felaket bölgesi ilan etmek ve uluslararası toplumdan yardım istemek zorunda kaldılar[18]. Bu çağrı ile, üye devletler eski sömürgeci devletler müdahalesi olmadan hareket edemeyeceklerini anladılar. Her şeyden önce, onlara bağlayan iş birliğinin avantajlarını bir kenara koymaya hazır olmadıklarını fark ettiler. Bu kuraklık olayından sonra ÇGHK, iklim değişikliği konusunun farkına varmış ve gündemi bölgede bir dizi yeniden ağaçlandırma programını uygulamaya koymuştur[19].

---

[14]CBLT, *La Commission du Bassin du Lac Tchad: Ses Dix Sept Premières Années*, Maroua 1981, s.1-2.

[15]CBLT/0009, *Summary Report of the First Conference of Heads of State of the Lake Chad Basin Commission*, Fort-Lamy 1972.

[16]CBLT/0002, *A propos Du Fonds de Développement De La Commission du Bassin du Lac Tchad*, Ndjamena 1976, s.28.

[17]PNUD/FAO, *Création de Quatre Centres Forestiers Autour du lac Tchad, CBLT. Conclusions et recommandations du Projet*, Rome 1983, s.1-2

[18]CBLT/0007, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence. Communiqué Final*. s.2

[19] Bu konu daha fazla bilgi için bakınız PNUD/FAO, *Création de Quatre Centres Forestiers*. CBLT/0007, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence*. CBLT, *Procès-Verbal de la Vingtième Session*, Ndjamena 1975.

Komisyon birçok alanda iş birliği kararına rağmen 1983 yılındaki gelişmeler ÇGHK'nun temellerinin çok da sağlam olmadığını ortaya çıkardı. Çünkü üye devletleri, dayanışma, dostluk ve onları bağlayan kardeşlik değerlerini bir kenara bırakarak, sınır sorunları nedeniyle birbirleriyle savaşmaya başladılar. 1983'te Nijerya ile Çad[20] ve 1994'te Kamerun ile Nijerya[21] sömürgeciliğinden miras kalan sınırlar üzerinde çatışmaktaydılar. Üye ülkelerinin çatışmasını iş birliğine zarar vereceğini düşünen ÇGHK diplomasi yollarını kullanarak, Uluslararası Adalet Divanı tarafından onaylanan çözümler önerdi. Bu, ÇGHK'nun, üye devletler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek açısından güvenilir olabileceğinin bir işaretiydi[22]. Bununla birlikte, devletler sınır sorunları konusunda o kadar endişelilerdi ki bölgede bir haydutluk ağının geliştiğinin farkında olamadılar. Sonunda neler olduğunu fark ettiklerinde, eşkıyalık mal ve insanların hareketini bozdu[23]. Devletler daha sonra, 21 Mart 1994'te Çokuluslu Ortak Gücü kurmayı düşündüler. Ancak Nijerya ve Kamerun arasındaki yanlış anlaşılma nedeniyle bu güç, hiçbir zaman operasyonel olmadı[24]. 2009'den itibaren Boko Haram'ın ortaya çıkışıyla, Çokuluslu Ortak Gücü'nün oluşumunu ve operasyonelleşmenin başarılı olmasında önemli bir etken olmuştur. Nijerya krizle ilgili ne yapacağı konusunda tereddütlüyken, tüm bölge için bir bulaşma tehdidi hakkında endişe duyan ilk örgüt ÇGHK'uydu. ÇGHK'nun zaman içinde nasıl geliştiğini anlamak için, Çad Havzası'nda meydana gelen olaylara odaklanmak gerekir.

Bağımsızlıktan ve ÇGHK'nun hükümetler arası bir ajans olarak kurulmasından çok önce, Çad Gölü Havzası imrenilen bir bölgeydi. Çevre kurak

[20]CBLT/0045, *Rapport de la Réunion Extraordinaire*, Lagos 1983.
[21]CBLT, *Recueil des décisions des Sommets des Chefs d'Etat*.
[22]CIJ, 2002, *Recueil des Arrêts, Avis Consultatifs et Ordonnances. Affaire de la Frontière Terrestre entre le Cameroun et le Nigéria.* Saibou Issa, "Le Mécanisme Multilatéral de la C.B.L.T. pour la Résolution des Conflits Frontaliers et la Sécurité dans le Bassin du Lac Tchad", *ENJEUX N°22 Janvier-Mars 2005*.
[23]Saibou Issa, "L'embuscade sur les Routes des Abords Sud du lac Tchad", *Politique Africaine 2004/2 N° 94.2004*, 2004. Saibou Issa, "La prise d'otages aux confins du Cameroun, de la Centrafrique et du Tchad: Une Nouvelle Modalité du Banditisme Transfrontalier". *Polis/R.C.S.P./C.P.S.R. Vol. 13, Numéros 1 – 2,* 2006.
[24]William Assanvo, Jeanine Ella Abatan, et Wendyam Aristide Sawadogo, "La Force multinationale de lutte contre Boko Haram : quel bilan ?", *Institut d'Etudes de Sécurité. Rapport sur l'Afrique de l'Ouest, Numéro 19 Août 2016*, 2016. Armel Sambo, "La cohérence des coalitions interrégionales pour lutter contre le terrorisme en Afrique subsaharienne: cas de la Force multinationale mixte de la CBLT contre la secte Boko Haram". *Afrique et développement, Volume XLII, No. 3, 2017*. s. 137-155.

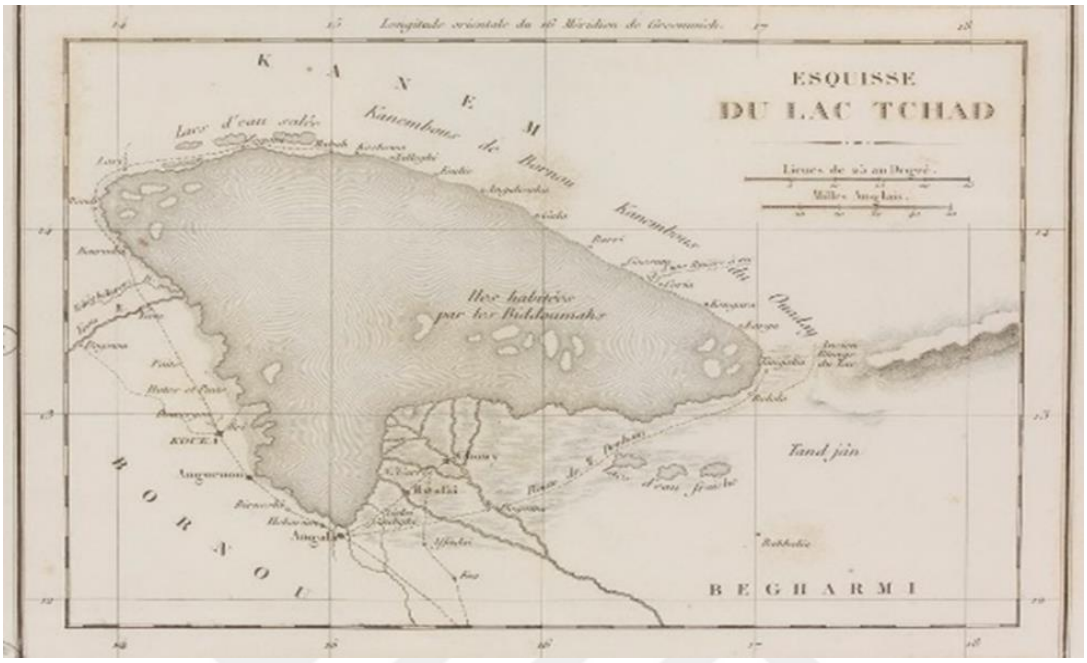
olduğu için Çad Gölü'ne büyük önem verildi. MS 10. yüzyıldan itibaren, bu coğrafi alanda bir dizi büyük İmparatorluk, Krallık ve Beylikler ortaya çıktı[25]. Özellikle Çad Gölünün sınırları birkaç siyasi varlık tarafından işgal edildi: Kanem, Bornu, Bagirmi, Uaddai... Bunlardan en ünlüsü olan Bornu, Mai (kral) Idriss Alaoma[26] sayesinde bölgedeki sınırların ötesinde yankılandı. XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Bornu, Çad Gölü Havzası halkının hayatlarında önemli bir rol oynadığı görülüyor. Bagirmi, Uaddai, Mandara, Hausa Devletleri ve Akdeniz'in varlıkları ile olan ilişkileri, onun varlığı boyunca[27] kıskandığı bir ayrıcalık verdi.

[25]Konu ile ilgili daha fazla bilgi için bakınız Denham Dixon, *Voyages et Découvertes dans le Nord et dans les Parties centrales de l'Afrique. T.1,* Paris 1826. Lebrun Henri, *Voyages et découvertes dans l'Afrique centrale et l'Afrique septentrionale.* Tours 1859. Barth Heinrich, *Voyages et découvertes dans l'Afrique septentrionale et centrale pendant les années 1849 à 1855, Tome I,* Paris 1863. Gentil Émile, *La Chute de l'empire de Rabah,* Paris 1902. Dujarric Gaston, *La Vie du sultan Rabah. Les Français au Tchad,* Paris 1902. De Béhagle Ferdinand, *Voyage Commercial et scientifique au bassin du Tchad, Afrique centrale*, Arcis-Sur-Aube 1896. Cornet Charles-Joseph-Alexandre, *Au Tchad, trois ans chez les Senoussistes, les Ouaddaïens et les Kirdis.* Paris 1910.

[26]B. Heinrich, *Voyages et Découvertes dans l'Afrique Septentrionale et Centrale Tome II*, s. 19. XVI. Yüzyılda Bornu, Idriss Alaoma (1571-1603) olarak bilinen Idriss Amsami altında zirveye ulaştı. Bu İmparatorun cesareti, başarıları ve fetihleri, onu Bornu'nun bildiği tüm imparatorların çok üstünde yerleştirdi. Onun sayesinde, Bornu'nun Çad Gölü Havzası'nda ve yurtdışında gücünün birleştirilmesine katkıda bulundu. Savaş alanındaki enerjisi ve zaferleri krallığa görülmemiş bir prestij verdi ve böylece hızlı bir şekilde bir imparatorluk haline geldi; bu yüzden Düşmanlar ona saldırmaktan korkuyorlardı. Bütün bu detaylar, Orta Sudan'da XIX. yüzyıla kadar süren dengenin, silah kuvvetleri tarafından kazanıldığını söylemektedir. Çad Gölü Havzasının diğer Krallıkları ve Beylikleri, aynı zamanda ticari ve dini bir merkez haline gelen Bornu'nun ritmine yöneldi. Örneğin, XIX. yüzyıla kadar, Bornu'nun başkenti Mekke'ye gidenler için hac yolunda önemli bir duraktı. Idriss Alaoma, cesur bir savaşçı ve stratejist olarak, Doğu, Güney, Batı da dahil olmak üzere komşularına karşı, şiddetli bir savaş sürdü. Mesela Sao toprakları, Idriss Alaoma tarafından fethedildi. Kano halkı farklı bir kaderi yaşadı. Gerçekten de Idriss Alaoma onlardan birkaç askeri garnizonu ele geçirdikten sonra ağır bir bedel ödemeye zorladı. Kuzeybatıdaki Tuaregler veya Berberler ise, saltanatı altında büyük bir aşağılama yaşadılar. Bununla birlikte, bölgeleri Akdeniz ile ticaret için stratejik bir alan olarak hizmet ettikleri için Tubbuslar'a bağımsızlık verdi. Bu konuda, tahttan çıktığı anda, Bornu ile ticaret özgürlüğünü müzakere etmek için Trablus'a bir elçilik gönderdi. Onun zamanı boyunca, Bornu Bilma'daki tuz tedarik merkezlerini kontrol etti. Margi ve Mandara (Wandala) Kralları, Idriss Alaoma zamanında Bornu'ya bağlılık yemini etmek zorunda kaldılar. Beş sefer sayesinde Kanem nihayet Bornu'nun boyunduruğu altına düştü. Bütün bu savaşlar ordusunun iyi örgütlenmesine borçlu oldu. Piyade ve atlılardan olan ordu, Akdeniz Devletlerinden gelen Atları ve silahları (Musket) oluşuyordu.

[27]Çevredeki krallıklar üzerindeki askeri üstünlüğü sayesinde Bornu, kozmopolit bir imparatorluk haline geldi. Nüfusun bu kozmopolit yönü, sanat ve el sanatlarının çeşitlendirilmesine ve ticaretin çeşitlendirilmesine izin verdiği için büyük bir varlıktı. Bornou tartışmasız bir ticaret merkezi haline geldi. Kuzey Afrika'dan gelen ve Bornu'dan hedefe giden tüm ürünler karavan yolu ile taşındı. Örneğin, o zamandan beri, Kanem'de yaşayan Şoa Araplar ve Kulu, Çad Gölü'nün güney kıyısına yerleşirken, Tubbu çölün kenarını işgal etti. Bütün bu gruplar bugüne kadar hala orada yaşıyorlar. O zamanda Bornu'nun yeniden yapılandırılmasıyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız BM Barkindo, "Le Kānem-Borno: ses relations avec la Méditerranée, le Baguirmi et les autres États du Bassin du Tchad", *Histoire Générale de l'Afrique T.V: L'Afrique du XVIe au XVIIIe siècle*, Paris 1999. Idriss Alaoma, sonunda savaşta öldü. Bagirmi ile sınırlarda bir "Gamergu" tarafından öldürüldü.

Harita-1: Orta Sudan'ın Büyük İmparatorlukları Zamanında Çad Gölü[28]

Bu bağlamda, bölgenin krallıkları Çad Gölü'nün kaynaklarını ve ticaret yollarını kontrol etmek için, büyük bir rekabet içinde bulundular. Nitekim İslam kullanarak bir yandan Akdeniz devletleriyle ticari ilişkiler kurabildiler. Öte yandan, "putperest"olarak tanımlanan zayıf bölgeleri kuşatarak köle ticaretine çok katkıda bulundular[29].

Özellikle kıtanın merkezi İngiltere, Almanya ve Fransa'nın ilgisini çekti. Avrupa'dan orta Sudan'a giden keşif heyetleri vardı. Söz konusu Batılı devletler ve onların denetlediği "bilimsel dernekler"[30] keşif heyetlerine her tür maddi ve lojistik desteği verdiler. Bu heyetin üyeleri yerli lider ve halkı ikna etmede çok

[28]D. Dixon, *Voyages et Découvertes. Atlas.*

[29]Böylece 1814'te Bagirmi'ye karşı Bornu ve Uaddai arasında bir ittifak vardı. Sonra Fezzan ve Bornou arasında Bagirmi'yi eski Bornu eyaletine geri getirmek için bir ittifak vardı. Bu 1818'de oldu. Şeyh El Kanemy sayesinde, Bornu'nun zaferi nihayet 1824'te, Bagirmi'nin Ngala'da bölgenin tarihinin en büyük savaşlarından birini kaybetmesiyle mümkün oldu. Daha fazla bilgi için bakkınız B. Heinrich, *Voyages et Découvertes dans l'Afrique Septentrionale et Centrale T.I,* s.114.

[30]Kralların ve imparatorların bağlı olduğu bu coğrafi toplumlar, asalet ve burjuvazinin oluşturduğu entelektüel derneklerdi. Keşiflerin başlatılmasında önemli bir rol oynuyorlardı. Örneğin en eski olan derneklerinden biri, Paris Coğrafya Derneği tarihi ile bu derneklerin evrimini kolayca anlayabiliriz. Aslında, başlangıçta (1821-1864), mutlaka ondan herhangi bir fayda elde etmek istemeden dünyanın keşfini tercih ettiler. Daha sonra, 1864'ten itibaren, coğrafi toplumların hepsi söylemlerini değiştirdi ve ticari nedenlerle sömürge genişleme pozisyonunu benimsedi. Aynı zamanda, Fransa'nın toplumları hepsi Sömürge Partisine katıldı. Bu konu daha fazla bilgi almak için bakınız Dominique, Lejeune. "Les Membres des Sociétés de Géographie au XIXe siècle", *Communications,* 1992, s. 161-174.

zorlanmadılar. Çünkü onlar "hümanist" ve bilimsel amaçlarla kıtaya geldikleri konusunda ikna edici tavırlar sergilediler[31]. Bu tavırlarını değerli hediyeler vererek iyice pekiştirdiler. Bu da yerli halkın elde edilmesini mümkün kıldı[32].

Ancak, Avrupalılar için problem şu idi ki, aralarında uyum yoktu. Bölgeyi ellerine geçirmek için, rekabet halindeydiler. Bu da Afrika'daki örgütlenmelerini zorlaştırmaktaydı. Avrupalılar aralarındaki anlaşmazlıklar ortadan kaldırmak için, 15 Kasım 1884- 26 Şubat 1885 tarihleri arasında, Berlin'de bir kongre düzenlediler [33]. Bu kongreden sonra, Almanlar, Fransızlar ve İngilizler birkaç antlaşmayı imzalayarak sorunlarını çözdüler[34]. Bu anlaşmalar, üç ülkenin her biri Çad Gölü Havzasına müdahale alanlarını tanımlayan diplomatik bir araç olarak ortaya çıktı. özel komisyonların çalışmaları sayesinde Fransa, İngiltere ve Almanya arasındaki sınırlar belirlendi.[35]. O andan itibaren, Çad Gölü Havzası uluslararası bir problem haline geldi.

---

[31]D. Dixon, *Voyages et Découvertes Tome I*, s. 9. B. Heinrich, *Voyages et Découvertes dans l'Afrique Septentrionale et Centrale Tome I*, s.8-9. Her iki Alman kökenli Barth Heinrich ve Overweg, Richardson'un Orta Afrika'ya yaptığı İngiliz seferiyle ilişkilendirildi. Bu amaçla İngiliz hükümetiyle sözleşmelerini imzalamak için, Barth Heinrich ve Overweg, Kasım 1849'da Londra'ya gittiler.

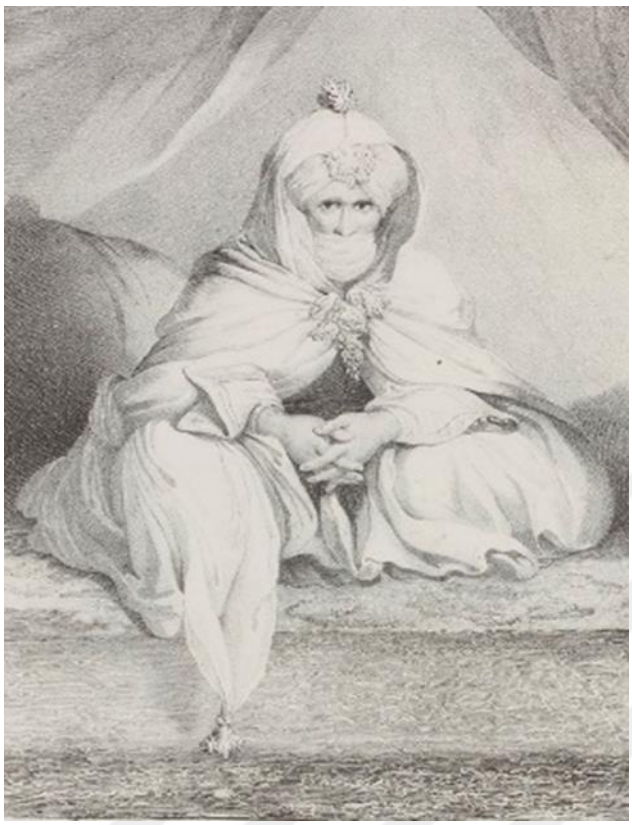
[32]B. Heinrich, *Voyages et Découvertes dans l'Afrique Septentrionale et Centrale Tome II*, s.16. O dönemde Çad Havzası'nda kullanılan *"Salam"* terimi, Avrupalıların kendilerini Afrika yöneticilerine tanıttıkları hediyelerden bahsetmiştir.

[33]Henri Wesseling, *Divide and Rule: The Partition of Africa, 1880-1914.* Translated by Arnold J, Pomerans, West Port 1996. John M. MacKenzie, *The Partition of Africa 1880–1900 and European Imperialism in the Nineteenth Century*, New York 1983.

[34]CBLT/0078, *Etude des Ressources en Eau du Bassin du Lac Tchad en vue d'un Programme de Développement. Frontières Internationales des Cours d'Eau du Bassin du Lac Tchad*, Rome 1970. Antoine Capet(Ed), Britain, *France and the Entente Cordiale since 1904*, New York 2006. Miriam Palmer Chambers, *Origins of the Entente Cordiale of 1904*, Masters of Arts, Georges Washington University 1928). Maurice, Zimmermann, "Les Conventions Franco-Anglaises du 8 avril 1904", Annales *de Géographie, t. 13, n°69, 1904.* s.279-281. Dr. Rouire, "La France et l'Allemagne dans l'Afrique Centrale". *Revue des deux Mondes Tome 123*, 1894.
H. Schrimer, "Les Traités de Partage de 1894: En Afrique Centrale", Annales *de Géographie 4e Année, No. 17,* 1895, s. 480-498. Godfrey N. Uzoigwe, "Partage Européen et Conquête de l'Afrique: Aperçu Général" Histoire *Générale de l'Afrique T.VII*, Paris 1987, s. 39-66. K. Vignes, "Etude sur les relations diplomatiques Franco-Britanniques qui conduisirent à la Convention du 14 Juin 1898", *Revue française d'histoire d'outre-mer, Tome 52, n°188-189, troisième et quatrième trimestres,* 1965. Marcela Šubrtová, "Great Britain and France on the Way to the Entente Cordiale", *Prague Papers on the History of International Relations 1/2014.* CIJ, *Affaire de la Frontière Terrestre et Maritime Entre le Cameroun et le Nigéria. Mémoire de la République du Cameroun, Livre I,* 1995.

[35] İngilizler ve Almanlar arasındaki 15 Kasım 1893 tarihli anlaşma. Almanya'yı temsil eden Marschall Baronu ve İngiltere'yi temsil eden Martin Gosselin tarafından imzalandı. Bu Antlaşma, Alman Kamerun ve Nijerya İngilizcesi arasındaki sınırı belirledi. Bu antlaşmadan sonra Almanlar ve İngilizler 19 Mart 1906'da Yola'dan (Nijerya) Çad Gölü'ne kadar sınır konusunda bir başka anlaşma imzaladılar. Fransa ile Almanya arasında toplam üç anlaşma yaptı. Alman Kamerun ile Fransız Kongo

Resim-1: Bornu Şeyhi Muhammed Al-Âmin Ibn Muhammed El-Kānemî[36].

Fakat, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Almanya'nın yenilmesi, İngiltere ve Fransa'yı bölgede etkinlik hale getirdi. Bu etkinlik, Çad Gölü'nün çevresindeki ülkelerin bağımsızlığına kadar devam etti.

Göreceli olarak bağımsızlıktan sonra, Çad Gölü'ndeki kıyıdaş devletler yani Kamerun, Nijer, Nijerya ve Çad su kaynaklarının kullanması ile ilgili çatışmaları önlemek, bölgenin ekonomik ve sosyal gelişimiyle işbirliğini kolaylaştırmak ve

arasındaki sınırların belirlenmesine ilişkin 4 Şubat 1894 tarihli Antlaşma, Alman Paul Kayser, Alexander Baron Danckelmann ve Fransız Jacques Hausmann ve Parfait Louis Monteil tarafından imzalandı. Fransa ile Almanya arasındaki 18 Nisan 1908 tarihli anlaşma 1894'ün yerini aldı. Son olarak, 4 Kasım 1911 tarihli Fransa ile Almanya arasındaki Antlaşma, Alman Kamerun ve Fransız Kongo arasındaki sınırı kesin olarak çözdü. Çad Gölü Havzasında üç anlaşma, Fransa ile İngiltere arasındaki iş birliğini karakterize ediyor. Bunlara, 5 Ağustos 1890 tarihli Barrua'dan (Çad Gölü) Say'a kadar sınırlandırılmasına ilişkin Antlaşma dahildir. Daha sonra Çad Gölü Havzası'nda, Fransa ve İngiltere'nin etki alanları, Londra'da imzalanan 14 Haziran 1898 tarihli Protokol ile belirlendi. 8 Nisan 1904 tarihli anlaşma sayesinde Fransa, Çad Gölü'nün sularına doğrudan erişime sahipti. Çad Gölü Havzasında Almanya, İngiltere ve Fransa arasındaki Antlaşmalar hakkında detaylı bilgi için bakınız CBLT/0078, *Frontières Internationales des Cours d'Eau du Bassin du Lac Tchad*.

[36]D. Dixon, *Voyages et Découvertes. Atlas*.

halklarının varoluşsal ihtiyaçlarını iyileştirmek için[37] yollar ve araçlar aramaya başladılar. Bu, 1962 ve 1963'te te Çad'da düzenlenen bir dizi toplantı sayesinde mümkün oldu[38]. 1964'te ÇGHK'nun oluşturulması konusunda bir fikir birliğine yol açtı. ÇGHK'nun oluşturmasında bir madde olarak on yıllık bir deneme süresi eklenmiştir[39]. On yıllık bu sürenin sonunda, üye devletler ÇGHK üyeliğinden vazgeçebilirlerdi. Ancak, bölgenin karşılaştığı büyük zorluklar nedeniyle, üye devletler birleşmiş kalmaya karar verdiler ve hiçbiri ÇGHK'nundan vazgeçmedi. Sefalet getiren iklim değişikliği ve kuraklık, 1970'lerde ÇGHK gelişiminin vizyonunu değiştirdi.

ÇGHK'nun kalkınma kavramının evrimi, hükümetlerarası iş birliğinin yönetilme biçiminin dönüşümüne büyük katkıda bulunmuştur. Başlangıçta, ÇGHK'nun kalkınma algısı ekonomik yönüne odaklansa da bu 1970'lerden itibaren radikal bir şekilde değişti. Bu dönüşüme çeşitli faktörler katkıda bulundu. Çevresel zorluklardan güvenlik konularına ÇGHK'ye üye devletler arasındaki sınır ötesi anlaşmazlıklara kadar, örgüt liderleri, bölgeyi ön plana çıkarmak için tek bir kalkınma vizyonunun yeterli olmayacağını anladılar[40]. Bu durumların her birine uyum sağlama isteği, yine de kalkınma yardım kuruluşlarının ilgisizliği gibi, ÇGHK'nu çeşitli sorunlara maruz bırakmıştır. Üye devletler, faaliyetlerini finanse etmek için uluslararası kuruluşlara güvenerek, büyük bir hata yaptığını fark ettiler. Başka bir çözüm aramaya başladılar. ÇGHK'nu canlı tutmak için önerilen çözümler, çoğunlukla Pan-Afrikanizmin değerlerini destekleyen ÇGHK kurucu liderler esinlenmiştir[41]. Üye devletler, bu Pan-Afrikanizm değerleri olmaksızın, Çad Gölü

[37]CBLT/0001, *Document de Base*, Maroua 1981. CBLT/0002, *A propos Du Fonds de Développement*.
[38]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*.
[39]CBLT/0001, *Document de Base*, s.2-3.
[40]Bu değiştirilen mantık, 1977'den beri geliştirilen ÇGHK'nun çeşitli eylem programlarında görülebilir. Detaylı bilgi için bkınız CBLT/0067, *Mission Lac Tchad: Plan pour le Développement du Bassin Conventionnel du Lac Tchad*, 1977. CBLT, *Programme d'Action 1982-1986, Tome II-A. Préparé en commun par la CBLT, le PNUD, les autres donateurs et avec l'Assistance de la FAO*, Rome 1981. CBLT, *Programme d'Action 1986-1991. Préparé en commun par La CBLT, Le PNUD et la FAO*, Maroua 1985.
[41]Devlet Başkanlarının zirvelerinde yapılan tüm konuşmalar pan-Afrika ideolojisinden ilham edildi.Daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0007, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence des Chefs d'Etats*. CBLT/0009, *Summary Report of the First Conference*. CBLT/0011, *Procès-Verbal de la Troisième Conférence des Chefs d'Etat de la Commission du Bassin du lac Tchad*, Enugu 1977. CBLT/0012, *Procès-Verbal de la Quatrième Conférence des Chefs D'Etats de la Commission du Bassin du Lac Tchad*, Lagos 1983. CBLT/0013, *Procès-Verbal du Cinquième Sommet des Chefs*

Havzası'nın gelişimi için yaptıkları iş birliğinin başarısızlığa mahkum olacağını biliyorlardı. Mesela, bir kriz durumunda, ÇGHK üye devletleri yardım için uluslararası toplum çağrılmadan önce, kendileri çaba göstermeleri gerektiğini düşündüler. Bu anlamda, dayanışma, kardeşlik ve birlik ideallerine dayanan Kalkınma Fonu, 22 Ekim 1972 yılında kuruldu[42].

Çad Havzası, bu araştırmanın dayandığı bölgesel varlığı temsil eder. Hem Orta hem de Batı Afrika'da, özellikle 6° ile 24° kuzey enleminde ve 8° ile 24° doğu boylam arasında yer alır. Mevcut araştırmada herhangi bir karışıklıktan kaçınmak için Konvansiyonel Çad Gölü Havzası ve Hidrografik Çad Gölü Havzası ile arasında bir ayrım yapılması gerekmektedir.

Hidrolojik Çad Gölü Havzası çok geniştir ve 2,5 milyon km^2 veya Afrika'nın alanının yaklaşık %8'ine karşılık gelen bir alan kaplar. Libya, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Nijerya, Kamerun, Cezayir, Nijer ve Sudan için ortak bir alandır[43]. Konvansiyonel Çad Gölü Havzası ise, 22 Mayıs 1964 yılında yapılan ve ileride ayrıntılı ele alınacak olan Fort-Lamy Sözleşmesi sayesinde, yönetimi 1964 yılında ÇGHK'na emanet edildi[44]. Başlangıçta, Konvansiyonel Havza 427 300 km^2'ye eşdeğer bir alanı kapladı[45]. Orta Afrika Cumhuriyeti'nin 1994 yılından itibaren ÇGHK'na katılımı ile bu alan 427 300 km^2'den 967 000 km^2'ye kadar önemli ölçüde genişletildi[46]. Bundan böyle, Konvansiyonel Çad Gölü Havzası Kamerun, Nijerya, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Nijer ve Libya da dahil olmak üzere altı ülkeden oluşmaktadır. Bu tez boyunca odak, Konvansiyonel Havzası'nda olacak ve referans için Çad Gölü Havzası ya da Çad Havzası terimleri kullanılacaktır.

---

d'Etat, Lagos 1985. CBLT/0014, *Procès-verbal de la Sixième Conférence des Chefs d'Etat*, Ndjamena 1987. CBLT/0016, *Procès-Verbal du 7'e Sommet des Chefs d'Etat de la CBLT*, Yaoundé 1990.

[42]ÇGHK Kalkınma Fonu'nun oluşturulması 22 Ekim 1972'de gerçekleşti. İlk aidat ise, 1973'te alındı. Daha fazla bilgi için bakınz CBLT/0002, *A propos Du Fonds de Développement*, s.3.

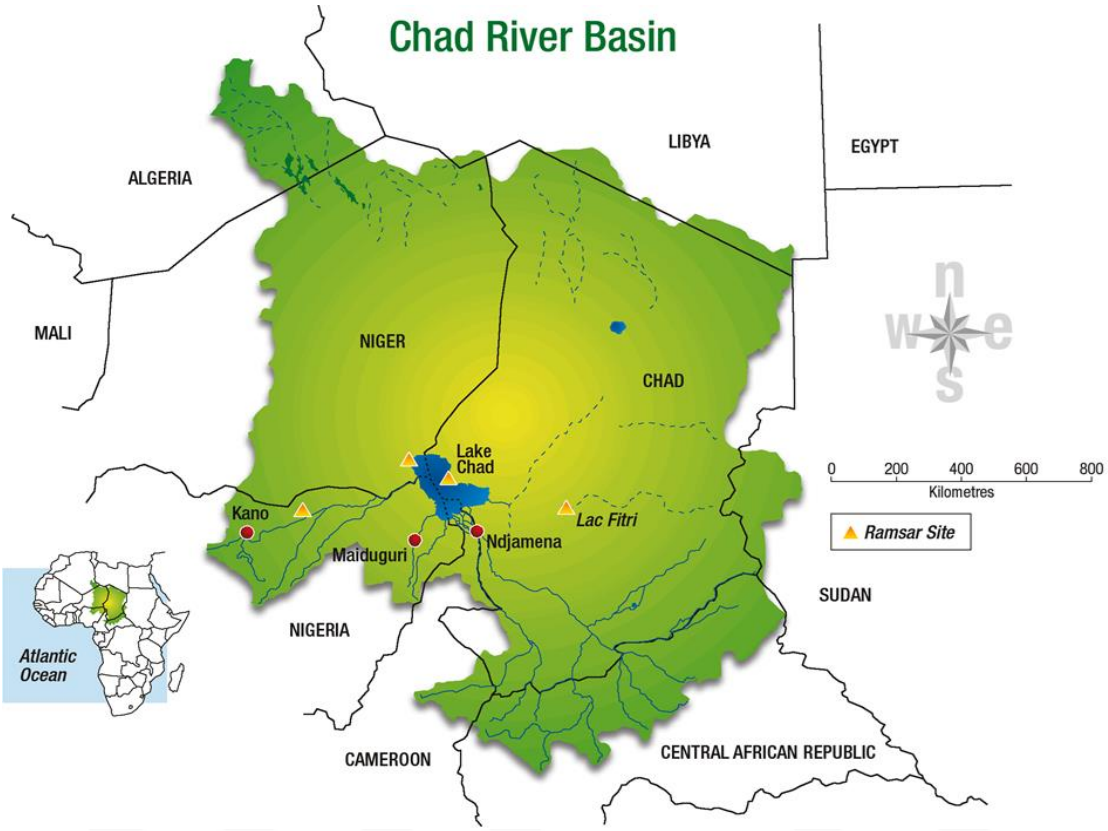
[43]Martin Zachary Njeuma, "Coopération Internationale et Transformation du Bassin du lac Tchad: Le Cas de la Commission du Bassin du Lac Tchad". *Politique Africaine 2004/2 (N° 94),* 2004, s. 24.

[44]CBLT/0001, *Document de Base*, Maroua 1981.

[45]Jean-Claude Olivry et al, *Hydrologie du lac Tchad*, Paris 1996, s.6. CBLT/0006. *Un Aperçu sur la Commission du Bassin du Lac Tchad.* N'djaména 1977.

[46]CBLT, *Recueil des décisions des Sommets des Chefs d'Etat et de gouvernement de la CBLT : Volume I 1964-2010*, Ndjamena 2011.

Harita-2: Konvansiyonel Çad Gölü Havzası[47]

Çad Gölü Havzası iklim değişikliğine rağmen, kıyılarında yaşayan insanlara tarım, hayvancılık ve balıkçılık açısından muazzam bir potansiyel sunmaya devam ediyor. Yaklaşık 40 yıldan beri, Çad Gölü Havzası, yağış hacminde genel bir düşüşle bitki örtüsünün bozulmasına ve kuraklığa şiddetine maruz kalmıştır. Yağışların, Havzanın güneyinde, özellikle Sudanlı bölgesinde, yılda ortalama 1500 mm yağış alan ya da bölgenin kuzeyinde, Sahel bölgesinde yılda 100mm[48] yağış ile birlikte değiştiğine dikkat edilmelidir. Böylece, Çad Gölü havzasının ortamı, gölün kuruması, çölün ilerlemesi ile dönüştürüldü. Yaklaşık 50 milyon insanın yaşam koşullarını bozdu.[49]. Su kaynağına erişimin yerel halklar arasında çatışmalara yol

[47]WWF, Managing Rivers Wisely: Lake Chad Study, 2001, http://wwf.panda.org/our_work/water/rivers/irbm/cases/lake_chad_river_case_study/, Erişim Tarihi: 12-10-2016.
[48]M.Z. Njeuma, "Coopération Internationale et Transformation du Bassin du lac Tchad", *Politique Africaine2004/2 (N° 94)*, 2004, s. 24.
[49]Assemblée Générale des Nations Unies, Résolution *3153 (XXVIII): Assistance aux populations Soudano-sahéliennes menacées par la famine*, 14 décembre 1973

açacağı öngörülebilirdi. Bu nedenle, bölgenin devletleri, tüm bu hassasiyetleri dikkate alarak görevini yerine getiren ÇGHK'nu kurmuştur.

ÇGHK, Çad Havzası'nda 50 yıldan fazla süredir hükümetler arası işbirliğini yönetmekten sorumludur. Doğumundan itibaren işlevleri, 22 Mayıs 1964'te Kamerun, Nijer, Nijerya ve Çad tarafından kabul edilen Fort-Lamy Sözleşmesi tarafından belirlendi. 1964 Fort-Lamy Sözleşmesi'nin önsözü ve statünün 9. maddesi, kuruluşun görevlerini açıkça tanımladı[50].

"Su yönetimi de dahil olmak üzere, Çad Havzası kaynaklarının ekonomik amaçlarla kullanılması için prensipler oluşturulmasına ihtiyaç duyulmasının yanı sıra, sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması için iş birliği ve çabalarını koordine etme ve yoğunlaştırma arzusu, Afrika halklarının daha iyi yaşamı, Çad Gölü'nün kıyıdaş devletlerini ÇGHK olarak adlandırılan bir örgüt kurmaya yöneltmişti. Bu örgütün amacı, genel düzenlemeleri hazırlamak, etkili uygulamalarını sağlamak, üye devletler tarafından hazırlanan projeleri incelemek, Çad Havzasında çalışmaların yürütülmesi için bir plan önermek ve genel olarak üye devletler arasındaki bağlantıyı korumak olacaktır"[51].

Yukarıda bahsedilen görevlerden bazılarının analizi, ÇGHK'nun üye devletler arasında iş birliğini sağladığını ortaya koymaktadır. Buna ek olarak, hem devletler arasındaki anlaşmazlıkların çözülebileceği bir kurum hem de görev süresinin uygulandığı bölgenin ekonomik gelişimini teşvik etmeye katılan Çad Gölü sularının kontrolü ve yönetiminden sorumludur. Kısacası ÇGHK, insanların yaşam koşullarını iyileştirmek için ve Çad Gölü'nün potansiyelini geliştirmekten sorumlu bir iş birliği örgütdür. Bu nedenle tarihsel bir bakış açısıyla (1964-2014) ÇGHK'nun Çad Gölü Havzası yönetişimindeki rolünü açıklamak gerekir.

---

http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/3153(XXVIII)&Lang=F, Erişim Tarihi: 15-07-2016.

[50]CBLT/0001, *Document de Base*, Maroua 1981, s.6

[51]CBLT/0001, *Document de Base*, Maroua 1981, s.1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇAD GÖLÜ HAVZASI KOMİSYONU KURULMASI, GÖREVLERİ VE İŞLEYİŞİ

I- Çad Gölü Havzası Komisyonu Oluşturulması Süreci

1. BM'ye Bağlı Kuruluşların ve Bilimsel Kurumların Katkısı

1.1 . Uluslararası Su Hukukunun Ortaya Çıkışı

Su her zaman genel olarak ve özellikle insan hayatının merkezinde olmuştur. Bu, geçmişte Orta Sudan'ın büyük imparatorluklarının Çad Gölü'nü kontrol etmek için savaş taktikleri kullanmasının nedenlerinden biridir[52]. Suyun, bölgedeki diğer siyasi varlıklar üzerinde onlara egemenlik sağlayacağını biliyorlardı. Aynı şey, Çad Havzasına gelen Avrupalı kaşifleri için de geçerlidir çünkü hammaddelerin topraklarına taşınmasını kolaylaştıracak tüm su yollarını belirlemeye çalışmışlardır[53]. Ancak, nehirlerin ve su yollarının sömürülmesinin münhasırlığı ciddi muhalefetlere neden oldu. Tarih bize, Afrika kıtasının keşifleri sırasında Kongo, Nijer nehirleri ve Çad Gölü üzerindeki Avrupa güçleri arasında patlak veren çatışmaları anlatıyor[54]. Bu aynı zamanda, barış ve uyum içinde yaşama arzusuna rağmen, 1983'ten itibaren[55]

---

[52]Çad Gölü ve çevresinin kontrolü, Çad Gölü Havzası'ndaki birçok krallık arasında savaşların nedeni olmuştur. Mesela 20 Mart 1824'te Bornu ve Bagirmi arasındaki Ngala savaşına başladı. Bu savaş Bornu tarafından kazanıldı ve 4 Nisan 1824'ten itibaren kutlamalar yapıldı. Bu savaş sayesinde Bornu 480 at, 200 kadın ve iki hadım topladı. Bu savaştan sonra Şeyh El Kanemy Çad Gölü'nün doğusunu kontrol etme gereğini dile getirdi. Doğuya sahip olsaydı, gezginler tekrar Mekke'ye (Hac ve Ümre) gitmek için bu yolu kullanmaya başlayabilirlerdi. Bu savaş ve Çad Gölü etrafındaki diğer savaş ayrıntılı bilgi için bakınız D. Dixon, *Voyages et Découvertes Tome II*, s.168-173. B. Heinrich, *Voyages et Découvertes dans l'Afrique Septentrionale et Centrale Tome III*. D. Gaston, *La Vie du Sultan Rabah*.

[53]D. Dixon, *Voyages et Découvertes Tome II*, s.237. B. Heinrich, *Voyages et Découvertes dans l'Afrique Septentrionale et Centrale Tome III*. Nachtigal Gustav, *Voyage du Bornou au Baguirmi*, traduit par Jules, Gourdault, 1872. Decorse Gaston-Jules, *Du Congo au Lac Tchad: la brousse telle qu'elle est, les gens tels qu'ils sont*, Paris 1906.

[54]Bu anlaşmazlıklar nedeniyle Avrupalılar, Afrika'yı bölmek üzere 15 Kasım 1884 - 26 Şubat 1885 tarihleri arasında Berlin konferansını düzenlediler. Bu konferansın ardından Avrupalılar aralarında birkaç antlaşma imzalandı. Çad Gölü Havzası hakkında imzalanan antlaşmalar daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0078, *Etude des Ressources en Eau du Bassin du Lac Tchad*, s.1-54.

[55]1983'te, ÇGHK ilk uyum testini yaşadı. O yıl, Çad ve Nijerya askeri birliklerinin Çad Gölü adaları üzerinde çatıştılar. İkili görüşmelerden sonra, güvenlikten bir komisyon ve devletler arasındaki sınırların sınırlandırılmasından sorumlu bir komisyon kurulması için, ÇGHK'na danışıldı. Sınır Komisyonunun sonuçları, Kamerun ve Nijerya arasındaki çatışmaya yol açtı çünkü Nijerya kolonizasyondan miras kalan sınırlara şiddetle itiraz etti. Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0045, *Rapport de la Réunion Extraordinaire*. CIJ, *Affaire de la Frontière Terrestre et Maritime Entre le Cameroun et le Nigéria,* 1995. *CIJ, Recueil des Arrêts, Avis Consultatifs et Ordonnances,* 2002. Mahmoud Mohamed Salah, "La Commission mixte Cameroun/Nigeria, un mécanisme original de règlement des différends interétatiques". *Annuaire français de droit international, volume 51,* 2005, s. 162-184.

Çad Gölü'nde sınır anlaşmazlıkları yaşayan üye devletler için de geçerlidir. Bugün, belki de her zamankinden daha fazla su, egemen devletler arasında çeşitli sorunlara neden olur. Demografinin yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasıyla birlikte büyümesi, tüm bu anlaşmazlıkların kökünü oluşturmaktadır.

Uluslararasında, ortak su paylaşımı meselesi XIX. yüzyılın başından itibaren gündeme gelmeye başlamıştır. Nitekim bu amaçla ilk defa 1815 yılında Viyana'da, bir Kongre toplanmıştır[56]. Kongre'de, katılımcılar tarafından Avrupa'daki uluslararası suyollarının kullanması ve akılcı yönetimi ile ilgili anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için erken bir çözüm önerilmiştir. Çünkü Avrupa, Tuna, Ren veya Manş gibi uluslararası nehirlerin ve akarsuları kullanımı ile bağlantılı çatışmalar riski ile karşı karşıya kaldı. Aslında, tarih, su yollarının etkin yönetimi için yasal hükümler geliştiren Avrupa'nın, ilk kıta olduğunu göstermektedir[57]. Onun ardından, 1923'te[58] Milletler Cemiyeti ilgi duyan devletlere hidroelektrik enerjinin geliştirmesine dair bir sözleşmeyi kabul etti. Aynı şekilde, uluslararası su yollarının yönetimi için yasal araçları daha iyi bir şekilde kodlama çabaları da diğer aktörler tarafından yapılmıştır. Böylece, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Paris Uluslararası Hukuk Enstitüsü (IDI), Uluslararası Hukuk Birliği (ADI) ve Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi bu çalışmaya devam etti. Mesela, Paris Uluslararası Hukuk Enstitüsü, 1961 Deniz Dışı Uluslararası Suların Kullanımına İlişkin Salzburg Kararı'nı başlattı[59]. Uluslararası Hukuk Birliği ve Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyinin

[56]Viyana Kongresi hakkında daha fazla bilgi için bakınız Charles K. Webster, *The Congress of Vienna, 1814-1815*, London 1919. David King, *Vienna, 1814: How the Conquerors of Napoleon Made Love, War, and Peace At the Congress of Vienna*, New York 2008. Jacques-Alain De Sédouy, "L'ère des Congrès (1815-1822)". *Revue des Deux Mondes Janvier 2004*, s. 111-120.

[57]Uluslararası su yollarında seyrüsefer ile ilgili yasal hükümler 1815'te Viyana Kongresi'nde alınmıştır. Bunlar nehirlerin navigasyon özgürlüğü hakkında 108-117 arasında maddeler ve 24 Mart 1815'deki 16 B ektir. Daha fazla bilgi için bakınız Public International Law. Final Act of the Congress of Vienna/General Treaty (1815). Jacques-Alain De Sédouy, "L'ère des Congrès (1815-1822)", *Revue des Deux Mondes Janvier 2004*. British Foreign Office, *The Congress of Vienna (1814-1815)*, London 1920. Catherine, Horel, "Du Congrès de Vienne au Traité de Saint-Germain. L'Autriche et le Concert européen (1815-1919)". *Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin – n° 42 – Automne 2015*. s. 33-46.

[58]Société Des Nations, *Deuxième Conférence générale des Communications et du Transit: Convention relative au Transport en Transit de l'Energie électrique*, Genève 1924.

[59]Institut de Droit International, *Utilisation des Eaux internationales non maritimes (en dehors de la navigation)*, Session de Salzbourg 1961.

kararları[60] sayesinde ise, uluslararası suları paylaşan devletler, ÇGHK örneğinde olduğu gibi iş birliği örgütleri kurdular[61].

Kuruluşundan bu yana ÇGHK faaliyetlerinin uygulanması için, Çad Havzası resmi bir çerçeve olarak kullanmıştır. Ve bu mantıkta, Çad Gölü ve kolları kıyıdaş devletleri arasındaki iş birliği için kalıcı bir referans noktası haline geldi. Su, iş birliğinin merkezinde yer aldı. Ortak istişare çerçevesinin "*bir yandan Çad Havzası'nın sularının, arazilerinin ve doğal kaynaklarının ortak yönetimini organize etmesi ve diğer yandan da bölgesel kalkınmayı koordine etmesi gerekiyordu*"[62]. O bölgedeki ülkelerinin bağımsızlığından hemen sonra, doğal kaynaklarla ekonomik kalkınmayı teşvik eden hiçbir örgüt yoktu. ÇGHK'nun yasal metinlerini hazırlayan uzmanlar, uluslararası düzeyde ilham almaya çalışmışlardır. Bu nedenle ÇGHK'nun, ortaya çıkması ve faaliyetlerinin uygulanmasına yönelik adımlarda, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi ve Paris Uluslararası Hukuk Enstitüsü gibi uluslararası kuruluşlar tarafından geliştirilen uluslararası su hukuku kararları kullanmıştır. Daha sonra da bahsedileceği gibi, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi mesela, uluslararası suyollarının yönetimine erken bir ilgi gösterdi[63]. Aldığı çeşitli kararlar Çad Gölü'nün kıyıdaş devletleri tarafından ÇGHK'nun oluşturulması için yasal bir temel olarak kullanıldı. Benzer şekilde, ÇGHK'nun bu kararlarının mülkiyeti, uluslararası meşruiyet kazanmasını sağladı. Sebelteyizasiyon veya ÇGHK'nun uluslararası hale gelmesi, uluslararası düzeyde meşruiyet elde etmek için uluslararası kararları ÇGHK'nun temel metinlerine benimseme ve entegre

[60]Bunlar özellikle 2 Haziran 1952'daki 417(XIV), 2 Ağustos 1954'teki 533(XVIII), 3 Mayıs 1956'daki 599 (XXI) ve 2 Mayıs 1958'deki 675 (XXV) alınan kararlardır. Daha fazla bilgi için bakınız E/2332, *Conseil Economique et Social, Procès-Verbaux Officiels: Quatorzième Session,* New York 1952. E /2654, *Conseil Economique et Social. Documents Officiels: Dix-Huitième Session*, New York 1954. E/2889, *Conseil Economique et Social. Documents Officiels: Vingt Et Unième Session*, New York 1956. E/3123, *Conseil Economique et Social. Documents Officiels: Vingt-Cinquième Session*, New York 1958.

[61]CBLT/0001, *Document de Base*.

[62]S. Issa, "Le mécanisme multilatéral de la C.B.L.T. our la Résolution des Conflits", *ENJEUX N°22 Janvier-Mars 2005,* s.31

[63]E/2205/Add.1, *Quatorzième Session. Coopération Internationale en Matière de Régulation et d'Utilisation des Eaux. Rapport préparé par le Secrétaire Général en application de la Résolution 346 (XII) du Conseil*, 22 Avril 1952. E/2205, *Quatorzième Session. Coopération Internationale en Matière de Régulation et d'Utilisation des Eaux. Rapport préparé par le Secrétaire Général en application de la Résolution 346 (XII) du Conseil*, 25 Avril 1952. E/2205/Corr.l, *Quatorzième Session. Coopération Internationale en Matière de Régulation et d'Utilisation des Eaux. Rapport préparé par le Secrétaire Général en application de la Résolution 346 (XII) du Conseil*, 29 Mai 1952.

etme süreci olarak tanımlanır. Bu, hem Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği Örgütü Tüzüğü için hem de Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi kararları için de geçerlidir[64].

1.2 . Birleşmiş Milletlerin Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin Kararları

Dünya, İkinci Dünya Savaşı tarafından sarsıldıktan sonra, kendisini uluslararası örgütlerin kurulmasına ve ihtilafları yatıştırmak için ideal bir çözüm olarak, devletler arasındaki ilişkilerin sağlamlaştırılmasına ve toplumların yaşam koşullarının iyileştirilmesine adamıştır. Devletler, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra barışın kötü bir şekilde müzakere edildiğini biliyorlardı. Nitekim Müttefiklerin Barış Antlaşmaları'nın imzalanmasında yaptığı adaletsizlikler nedeniyle Milletler Cemiyeti hızlı bir şekilde ortadan kayboldu ve 1945'te II. Dünya Savası'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler onun yerini aldı[65]. Birleşmiş Milletler sayesinde, kalkınmayı teşvik etmek için bir dizi örgüt kurulmuştur. 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi, su kaynaklarının teşviki yoluyla ekonomik sorunları çözmeye kararlı bir tutum sergilemiştir. Böylece, 9 Mart 1951'de Konsey, su yönetimi ve su alanında uluslararası iş birliği ile ilgilenmeye başladı. O gün kabul edilen 346 (XII) sayılı kararıyla[66], Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri uluslararası kuruluşlar hakkında bir rapor hazırlaması için açıkça talepte bulundu. Bu rapor Ekonomik ve Sosyal Konsey için bir yol haritası işlevi gördü. Çünkü bununla

[64]Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin kararlarına, Birleşmiş Milletler tüzüğüne ve Afrika Birliği Örgütü'nün tüzüğüne ilişkin referanslar, ÇGHK'nu kuran Fort-Lamy Sözleşmesi'nin önsözünde yer aldı. CBLT/0001, *Document de Base*, s.1 CBLT, *Documents de Base Révisés*, *Ndjamena* 1990, s.1.

[65]1930'lu yıllara damgasını vuran ekonomik sıkıntıların ve aşırı milliyetçiliğin yükselişi devletler arasında iş birliğinin kopmasına aynı zamanda çözülemez çatışmalara yol açtı. II. Dünya Savaşı'na yol açan bu ihtilafları önleyemeyen Milletler Cemiyeti, vaadlerini kaybetti ve 1946'da feshedildi. Bariş Antlaşmaları hakkında daha fazla bilgi için bakınız Margaret Macmillan, *Paris 1919: Six Months That Changed the World*, New York 2003. Norman A. Graeber, and Edward Benett, *The Versailles Treaty and Its Legacy.The Failure of the Wilsonian Vision*, New York 2011. Louise Chipley Slavicek, *The Treaty of Versailles*, New York 2010. Michel Launey, *Versailles, une paix bâclée: Le XXe siècle est mal parti*, Bruxelles 1981.

[66]E/1987, *Conseil Economique et Social, Procès-Verbaux Officiels: Douzième Session*, New York 1951. E/2205, *Quatorzième Session. Coopération Internationale en Matière de Régulation et d'Utilisation des Eaux*, New York 1952, s.2

konsey, devletlere suyollarını daha iyi yönetmek için, örgütler kurmaya teşvik ettiği bir dizi kararın geliştirilmesine yardımcı oldu[67].

1950'lerde, bir su yolunu paylaşan kıyıdaş devletlerin bazıları, kullanım ve düzenleme konularına çözüm getirmek amacıyla ikili düzenlemeler veya anlaşmalar yapmaya başladılar. Nitekim devletler, bu sorunları çözmek ve yönetmek için bir organizasyon kurmak gerektiğini hissetmediler[68]. Anlaşma ve raporlarında daha çok ekonominin gelişmesinden (sanayi, sulama, tarım, pastoralizm ...), insanın yaşam koşullarının iyileştirilmesinden[69] ve artan su ihtiyacından da bahsedildi.

Sürdürülebilirlik ilkesi henüz gelişimin jargonunda görünmemiştir. 1960'larda ekonomik kalkınmaya yönelik tüm tartışmalarda verilen öncelik nedeniyle, su da dahil olmak üzere doğal kaynakların aşırı kullanımının sonuçlarının değerlendirilmesinin ortaya çıkmamasıydı. Bir hatırlatma olarak, BM'nin ekonomik kalkınmasının ilk on yılıydı[70]. Suyun rasyonel ve adil kullanımı, insan refahı için çok önemli olmasına rağmen, gelecek nesiller için (sürdürülebilir kalkınma) erişimi sağlamak için formüle edilmemiştir. Bu raporun sonuçlarını dikkate alarak, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi, Afrika gibi henüz bu formüle uymadığı bölgelerde su iş birliğini teşvik etti[71].

---

[67]2 Haziran 1952'daki 417(XIV), 2 Ağustos 1954'teki 533(XVIII), 3 Mayıs 1956'daki 599 (XXI) ve 2 Mayıs 1958'deki 675 (XXV) alınan kararlardır.

[68]E/2205, *Quatorzième Session. Coopération Internationale en Matière de Régulation et d'Utilisation des Eaux*, s.3.

[69]Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin raporunun sonuçlarına dayanarak 2 Haziran 1952 tarihli 417 (XIV) sayılı Kararı, devletler arasındaki iş birliğinin tesis edilmesi bağlamında tercih edilecek çeşitli alanları açıklamıştır. Dolayısıyla, önem sırasına göre, su kaynaklarının rasyonel kullanımının ekonomik kalkınma açısından büyük ilgi gördüğüne karar verildi. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi için, sadece koordineli bir iş birliğinin sulama, denizcilik, endüstri, mera yönetimi ve nehir havzaları, balıkçılık, tarım geliştireceği açıktı. Daha fazla bilgi için bakınız E/2332, *Quatorzième Session*.

[70]1960'te, BM on yıllık ekonomik kalkınmanın başlangıcını resmen işaret ediyor ve bu konudaki tartışmaların 1940'ların sonlarında başladığını söylemek gerekiyor. O zaman, Birleşmiş Milletler Kalkınma felsefesi gelişmekte olan ülkelere teknik yardım içeriyordu. Birleşmiş Milletler Genişletilmiş Teknik Yardım Programının (EPTA) kurulmasının başlıca nedeni budur. Karen A. Mingst, and Margaret P. Karns, *The United Nations in The 21st Century*, Philadelphia 2012. s. 4-5. Léonie Jana Wagner, "Les Décennies du Développement de l'ONU (1960-1990). Réduction des Rapports de domination structurels Nord-Sud ou Manifestation au Grand Jour de ces Rapports". *Éditions de la Sorbonne 2013/1 16*, 2013, s. 327-338

[71]Aslında, Fort-Lamy Sözleşmesi'nin önsözünde belirtilen BM Ekonomik ve Sosyal Konseyin dört kararı, bütün devletleri su kaynaklarını düzenlemek ve geliştirmek için iş birliği kurmaya teşvik ediyor. Bu kararların tümü, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin su düzenleme ve kullanımında

2 Haziran 1952 tarihli 417 (XIV) sayılı kararı, 2 Ağustos 1954 tarihli 533 (XVIII) sayılı kararı, 3 Mayıs 1956 tarihli 599 (XXI) sayılı kararı ile 2 Mayıs 1958 tarihli 675 (XXV) sayılı kararı da dahil olmak üzere BM Ekonomik ve Sosyal Konseyin dört kararının tamamı su düzenleme kullanımında ve kurak toprağın gelişiminde uluslararası iş birliğini vurguladı[72]. Bununla BM, az gelişmiş coğrafi ülkeleri iş birliği yapmaya teşvik etti. Konsey kararları, uluslararası kuruluşların su kaynaklarının makul ve eşit kullanımını teşvik etmedeki rolünü de hatırlattı. Bu kaynakların daha iyi yönetimi eylemlerin senkronizasyonunu dolayısıyla iş birliği gerektirecekti. Bu iş birliği sadece ekonomik kalkınmaya değil, aynı zamanda su kaynaklarının geliştirilmesine, yönetilmesine ve rasyonel kullanımına da yol açmalıydı. Bununla birlikte, bu amaçlara ulaşmak, bir ön koşul olarak, su kaynakları ile ilgili temel verilerin envanteri teşkil etmesini gerektiriyordu[73]. Su kaynaklarının adil ve makul kullanımının önemli bir ilkesi vurgulanırken kararlar da su kaynakları ve kurak bölgelerinde BM Gıda ve Tarım Örgütü, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü ve Birleşmiş Milletler ailesinin diğer üye kuruluşları ile iş birliğini teşvik etti[74]. Öte yandan, suyun ekonomik kalkınmadaki ve kurak bölgelerin kalkınmasında önemini vurguladılar. Sürekli artan demografinin yeni zorluklar getirdiği ve tatlı suyun gittikçe yetersiz kaldığı bir ortamda yaşam standartlarını yükseltmek için ortak eylem gerekiyordu. Birçok ülke ve bölgenin ekonomik gelişimi için su işbirliğinin kurulmasının gerekli olduğu ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin raporları göz önüne alındığında, nihai hedef, hidrolojik veri envanteri, havza yönetimi, suyun tarımsal ve endüstriyel kullanımı dahil olmak üzere belirli sorunların çözülmesiydi.

---

uluslararası iş birliği konusundaki raporuna dayanıyor. E/2205/Add.1. *Quatorzième Session. Rapport préparé par le Secrétaire Général*. E/2205, *Quatorzième Session. Coopération Internationale en Matière de Régulation et d'Utilisation des Eaux*. E/2205/Corr.l. *Quatorzième Session. Coopération Internationale en Matière de Régulation et d'Utilisation des Eaux*.

[72]Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi olan dört temel kararla ilgili tüm detaylar, E/2332, *Quatorzième Session*, s.6-9. E /2654, *Dix-Huitième Session*, s.3-4. E/2889, *Vingt Et Unième Session*, s.5. E/3123, *Vingt-Cinquième Session*, s.3-4.

[73]1966'dan 1972'e kadar, Birleşmiş Milletler örgütlerinin ÇGHK'na Çad Gölü Havzası'nın su kaynaklarının envanterini gerçekleştirmesine yardımcı olmasının başlıca nedenidir. Envanterler hakkında ayrıntılı bilgi için, bakınız UNESCO, *Synthèse hydrologique du Bassin du lac Tchad*, Paris 1970. PNUD/FAO, *Etude des ressources en eau du Bassin du lac Tchad*, Rome 1972. PNUD/UNESCO, *Synthèse Hydrologique sur le Bassin du lac Tchad*, Paris 1972.

[74]E/2205/Add.1. *Quatorzième Session. Coopération Internationale en Matière de Régulation et d'Utilisation des Eaux*.

Bu nedenle ÇGHK çok çeşitli çözünürlüklerde bulundu ve bunlardan tam anlamıyla faydalandı. 1952 ve 1958 yılları arasında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi içinde geliştirilen kararlar, örgütün kurumsallaşması ile eylemi için uluslararası bir yasal çerçeve oluşturmasına yardımcı oldu. Fort-Lamy Sözleşmesi'ni hazırlarken ve özellikle önsözde, uzmanlar bu kararları kullandılar[75]. Aslında, organizasyonun uluslararası düzeyde alınan kararlara başvurması ilk kezdi. Onun tarihi bu konuda örneklerle doludur, çünkü uluslararası kuruluşlarla çalışmanın ona pek çok fayda sağlayacağını çok erken anlamıştır. Bu yaklaşım, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve Afrika Birliği Örgütü (şimdiki Afrika Birliği) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından, ÇGHK'nun meşrulaştırılma, tanınma ve kabul edilme arzusunu yansıtmaktadır. Bu, ÇGHK'nun kendisini bu uluslararası kurumların savunduğu küresel kalkınma hedefleriyle aynı hizada tutmanın bir yoludur. Bu organizasyonlar, daha sonra göreceğimiz gibi hem uzmanlığa hem de büyük miktarda paraya yatırım yaparak Çad Gölü Havzası'nın gelişimine katılacaktır.

1.3. Yurtdışı Bilimsel ve Teknik Araştırma Ofisi (ORSTOM), Afrika Kurak Bölgeler Enstitüsü (IAZA) ve Kurak Bölgelerde İnsan Sorunlarının Çalışmaları ve Bilgi Merkezi (PROHUZA)

II. Dünya Savaşından sonra, Avrupalı sömürgeci devletler Afrika'dan çıkmak zorunda kalınca, buradaki varlıklarını bilimsel nitelikte kurumlar kurarak pekiştirmeye karar verdiler. Almanları Çad Havzası dışına çıkarmayı başaran Fransızlar ve İngilizler için bu mümkündü. Ve artık iki alana bölünmüş olan bölge, araştırma için malzeme sundu. Böylece, Çad Gölü Havzası'nda, ORSTOM, PROHUZA, İAZA gibi ihtisas örgütler ekonomik potansiyelleri, insanları, kültürleri ve aynı zamanda kalkınmayı yavaşlatan problemleri araştırmanın temel amacı ile ortaya çıkmışlardır[76].

---

[75]CBLT/0001, *Document de Base*. CBLT, *Documents de Base Révisés*.

[76]Birinci Dünya Savaşı sırasında, çok uzun zamandır Almanya'nın Afrika'da kazandığı topraklara imrenen Fransızlar ve İngilizler, Almanlara karşı savasmak için silahlı kuvvetlerini ilişkilendirdiler. 1915-1916 yılları arasında, Fransa ve İngiltere ile ortak hakimiyetinin Kamerun üzerinde mükemmel bir örneğiydi. Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgilerinden sonra, Almanlar Kamerun'u terk etmek zorunda kaldılar. 1919'dan 1946'ya kadar, daha sonra bölgeyi idare etmek için Milletler Cemiyeti'nden Fransız ve İngilizlere bir Manda verildi. Milletler Cemiyeti'nin ortadan kalkması nedeniyle Manda yönetimi, İdari Vesayet ile değiştirildi. Böylece, 1946'dan 1960'a kadar BM, Kamerun'u yönetmek için iki güçe vesayet verdi. Kamerun yönetimine ilişkin olarak, Fransa ve İngiltere, BM Genel Kuruluna cevap vermek zorunda kaldı. Bu konu hakkında daha fazla bilgi için Tambi Eyongetah, and

ORSTOM bir takım projeler geliştirmiştir. Bu projelerin amacı, Fransız ve İngiliz sömürge yönetimlerinin dikkatini Çad Gölü'nün yok olma ve toplumlar üzerinde olabileceği sonuçları dikkat çekmekti. Mesela 1957'de, Çad Gölü'ne adanmış bir monografi Bouchardeau ve Lefèvre tarafından yazılmıştır[77]. Touchébœuf de Lussigny, G. Vuillaume, Chouret, Jean-Claude Olivry, Lemoalle, Carmouze ve Durand de dahil olamak üzere[78], bazı ORSTOM araştırmacıları Çad Gölü'ndeki dalgalanmalara büyük ilgi gösterdi. Ardından PROHUZA ve IAZA bu bölge için kalkınma projeleri başlattı[79]. Bu projeler, Çad Gölü'nün sınırındaki dört devlet arasındaki iş birliğinin avantajlarını sundu. Daha sonra, Çad Gölü Havzası'nın ekonomik gelişimi üzerine bir proje PROHUZA tarafından hazırlandı ve 20 Aralık 1962'de Çad Gölü çevreleyen devletlere değerlendirilmek üzere gönderildi[80]. PROHUZA'ya göre, devletler, bölgenin potansiyelinin gelişimini yönetmekten sorumlu bir organizasyon kurma ihtimalini göz önünde bulundurmalıdır. Bu bölgeyi geliştirmesine izin verecek çözümlerden biriydi.

2. Temel Faktör Olarak Pan-Afrikanizm

2.1. ÇGHK'nun Devlet Başkanları Konferansı (1962)

ÇGHK kurulması büyük uluslararası kuruluşlara benzer bir yol izledi. Gerçekten de ÇGHK kuruluşu, Birleşmiş Milletler veya Afrika Birliği Örgütü gibi, Konferans diplomasisi ile işe başlandı. Bu anlamda, Çad Gölü etrafındaki devletler arasında iş birliğini yönetmekten sorumlu bir örgütün kurulmasına ilişkin görüşmeler 1962'de başladı. Nitekim bölgedeki balıkçılık durumundan endişe duyan Çad Hükümeti[81], değerlendirmesi için Afrika Teknik İş birliği Komisyonu'na[82] (CCTA)

Robert Brain, *A History of the Cameroon,* London 1974. Martin Z. Njeuma *Introduction to the History of Cameroon: Nineteenth and Twentieth Centuries,* Basingstoke 1990.

[77]B. Pouyaud, et J. Colombani, "Les Variations extrêmes au Lac Tchad: l'assèchement est-il possible?", *Annales de Géographie T.98 n°545*, 1989, s.4.

[78]Bütün bu insanlar ORSTOM bünyesinde araştırmacı olarak işe alındı. Özellikle Çad Gölü'ndeki dalgalanmaları ve olası yok olma incelediler. Daha fazla bilgi için bakınız J.C Olivry et al, *Hydrologie du lac Tchad*, Paris 1996. Jacques Lemoalle, "Le fonctionnement hydrologique du Lac Tchad au cours d'une période de sécheresse (1973-1989). *Rapports ORSTOM Montpellier 89-03*,1989.

[79]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*, s.17.

[80]Philippe Decraene, "Le Niger, le Nigéria, le Tchad et le Cameroun projettent d'unir leurs efforts pour mettre en valeur la Cuvette du lac Tchad", *Le Monde Diplomatique,* Février 1963.

[81]Bağımsızlıktan sonra Çad Gölü'nü çevreleyen dört ülke bu bölgede tek taraflı olarak kalkınma programları başlattı. Bununla birlikte, Çad Havzasının sularının düzensiz ya da kontrolsüz bir şekilde kullanılması, bu geniş hidrolik ağın rejimini ve çalışmasını etkileyebilirdi. Aynı zamanda, bu düzensiz kullanım, devletler arasında çatışmalar da oluşturabilirdi. Daha fazla bilgi için bakınız Philippe

bir talep gönderdi[83]. Böylece, 7 Mart 1962'de Çad, CCTA'nın himayesinde bir toplantı düzenledi. Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Nijer ve Nijerya'nın devlet temsilcilerinin da katıldığı bu toplantının amacı, Çad Havzası'ndaki balıkçılık faaliyetlerini koordine etmekti[84].

Toplantı sadece balıkçılık konularına görüşmek için bir araya gelmiş idi ise de devlet temsilcileri, bu havzanın iş birliği için nasıl olabileceği üzerinde de durmuşlardır. Nitekim işbirligi için, Fort-Lamy'de 23-25 Ekim 1962 tarihleri arasında, Çad Gölü'nün kalkınması için bölgesel bir planın gerçekleştirilmesi konusunda kıyıdaş ülkelerdeki uzmanlar bir toplantı düzenlendi[85]. Bu uzmanlar toplantısı hem ÇGHK oluşturulmasında önemli bir adım oldu, hem de yeni bir dinamiğe teşvik ederek, toplantıları devlet başkanların seviyesine çıkmasına zemin hazırladı. Böylece 21 Aralık 1962'de Kamerun, Nijer, Çad ve Nijerya'nın liderleri Fort-Lamy'de bir araya geldi[86]. Girişimin yeniliğine ve prosedürün ciddiyetine rağmen, istekleri endişelerini gidermek için yeterliydi. Bu toplantının amacı, insanların yaşam koşullarını iyileştirmek için Çad Gölü'nün potansiyelini geliştirmekten sorumlu bir iş birliği organı oluşturma olasılığını tartışmaktı.

Öte yandan bölgede bir organizasyonun oluşturulması, Afrika Birliğine kıta çapında bağlılığın bir parçası olmakla beraber bağımsızlığını yeni elde etmiş olan devletler için, bu durum birtakım çekinceleri de taşımaktaydı. Bu yüzden adı geçen devletler toplantı sırasında, Çad Gölü Havzası'nda kolonizasyondan miras kalan

---

Decraene, "L'évolution du Continent Africain. La mise en Valeur du Bassin du Lac Tchad: Un Exemple de Coopération Régionale", *Le Monde Diplomatique,* Août 1964.

[82]Ocak 1950'de Paris'te oluşturulan Afrika'da Teknik İş birliği Komisyonu, hükümetlerarası bir kuruluştur. Başlangıçta, üyeleri Belçika, Fransa, Portekiz, Güney Afrika Birliği, Birleşik Krallık ve Güney Rodezya (şimdiki Zimbabwe) idi. Amacı, çeşitli teknik alanlarda, Afrika'daki sorumlulukları olan hükümetlerin eylemini koordine etmekti. 1965'te CCTA, Afrika Birliği Örgütüne entegre edildi. Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*, s. 17.

[83]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*, s. 17. F. Dia, *La Commission du Bassin du Lac Tchad*, s.30.

[84]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*, s. 17. F. Dia, *La Commission du Bassin du Lac Tchad*, s.31

[85]Y. N. Mandigui*, La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*, s. 18.

[86]P. Decraene, "Le Niger, le Nigéria, le Tchad et le Cameroun projettent d'unir leurs efforts", *Le Monde Diplomatique Février 1963.*

sınırların dokunulmazlığı olacağını önerdiler[87]. Afrika Birliği Örgütü önce, 1962 konferansı sınırların dokunulmazlığı sorununu ele aldı. Yarı çöl bölgesinde bulunan Çad Gölü, devletler için çok hassas bir konuydu. Onlar uygun olan kararları almak gerekiyordu.

Bu dönemde sınırların dokunulmazlığından daha da önemlisi ekonomik gelişmeydi. Kalkınma projelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için, uzmanlardan geçici bir komite kuruldu. Bu komitenin amacı tarım, balıkçılık, hayvancılık ve sulama hakkında veri toplamaktı[88]. Bu alanlar, iş birliği bağlamında devlet başkanlarının dikkatini çekimiştir. Her bir devlet, Uzmanlar Komitesinin tekliflerini sunmadan önce incelemek üzere bir bakan atadı. Bu bakanlar, nihai Tebliğ'in III. maddesinde belirtildiği şekilde Bakanlar Komitesi'ni oluşturdu. Bu adımların ardından, Ekim 1963 yılında Konferans Sekretaryasının oluşturmasıyla, ÇGHK'nun temelleri atılmış oldu.

Buna ek olarak Konferans Sekretaryası, Çad, ÇGHK'nun oluşturulması için hazırlıklarda çok önemli bir rol oynamıştır. Mesela, 21 Aralık 1962 Devlet Başkanları Konferansı oybirliğiyle alınan kararları uygulamak için ona talimat verdi. Bu konferanstan ayrıca, Çad'ın stratejik konumu nedeniyle, devletlerin o ülkede gelecekteki kuruluşun karargahını kurma fikri vardı.

Devlet Başkanları iki konferans sonrasında, Çad Gölü Havzası Komisyonu 22 Mayıs 1964 tarihinde Fort-Lamy kuruldu. Komisyon hem bölgeyi tutarlı bir bütün haline getirme arzusunun bir parçasıydı hem de devletler arasındaki ilişkileri sağlamlaştırmak ve nüfusun yaşam koşullarını iyileştirmekten sorumluydu. Fort-Lamy Sözleşmesi'nin farklı ülkelerdeki parlamentolar tarafından onaylanması, Devlet Başkanları tarafından işbirliği yapmak için ifade edilen iradeyi doğruladı ve örgütüne operasyonel niteliğini verdi. Yukarıda söylediğimiz gibi, ÇGHK'nun varlığı başlangıçta 10 yıl olarak belirlenmiştir. Hatırlanması gereken şey Çad Gölü Havzası Komisyonu'nun, bölgede anı çıkabilecek bir soruna cevap vermek amacında

[87]1962 Konferansı Sonuç Bildirisi 1. Maddesine bakınız. Bu metin Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*, s.295 bulunabilir.
[88]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*, s.295.

taşıyordu ve geçici bir yapıydı[89]. Bu Fort-Lamy Sözleşmesinde yer alan Komisyonun 10 yıllık için kurulmuş olduğunu ve on yıl sonrasında bu katılımın sona erdilebilir ifadesi, bu komisyonun deneme amaçlı on yıllık kurulduğunu anlaşılmaktadır: *"Üye Devletlerin her biri, yürürlüğe girme tarihten on yıl süresinin dolmasından sonra, kuruluşa katılımını sona erdirebilir*"[90].

Kısacası, ÇGHK'nun oluşturulması, bölge tarihinde çok önemli bir zamanda gerçekleşti. Hem birlik önemliydi hem de Pan-Afrikanizm, devletleri iş birliğine öncelik vermeye teşvik etti. Gerçekten de Çad Gölü'nün sınırındaki devletlerin başkanları, siyasi bağımsızlık kazandıktan sonra, ekonomik bağımsızlık, ilerleme ve insanların yaşam koşullarının iyileştirilmesinin önemli olduğuna inanıyorlardı. Afrika'daki ekonomik kalkınmaya teşvik eden kümelerin oluşturulması, sorunların çözümü olarak görüldü. Kamerun Cumhurbaşkanı Ahmadou Ahidjo'ya göre, Çad Gölü Havzası Komisyonu oluşturmasıyla, *"Üye devletlerin birlikte çalışma ve ilerleme mücadelesindeki etkililiğini arttırma çabalarını birleştirmeye istekli olduklarına dair çarpıcı bir göstergesiydi"*[91]. Görüşmeleri sayesinde Çad Gölü'nü çevreleyen Devlet Başkanları, ÇGHK'nu Pan-Afrikanizmin değerlerini benimsemeyi başardılar.

2.2.ÇGHK'nda Pan-Afrikanizm Önemi

Bağımsızlıktan önceki yıllarda, Kwame Nkrumah ve Jomo Kenyatta gibi Afrika liderleri bağımsız, birleşik bir Afrika hayal ediyorlardı[92]. Bu arzu 25 Mayıs 1963'te, Afrika Birliği Örgütü'nü kurdu. Ancak bu uyumu bölgesel düzeyde elde etmek için, bazı liderlerin görüşü ekonomik ve sosyal alanlarda alt bölgesel iş birliği kurmaktı. Bu, bir alt bölge için ortak olan doğal kaynakların rasyonel yönetimi

[89] P. Decraene, "L'évolution du Continent Africain.", *Le Monde Diplomatique 1964*, s.1.
[90]CBLT/0001, *Document de Base: Article V de la Convention*, s. 2.
[91]CBLT/0007, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence des Chefs d'Etat: Annexes C*, s.5. Devlet başkanları, ekonomik bağımsızlığa ulaşmak için siyasi bağımsızlığa ulaşmak için aldıkları eylemlerden ilham almak gerektiğine inanıyorlardı. Ngarta Tombalbaye, Çad Cumhurbaşkanı, dayanışma ve birlik ikna edici sonuçlar elde etmek için öncelik gerekiyordu düşündü.
[92]Avrupa varlığından Afrika'yı özgür görme arzusu, 1945'te Manchester'daki toplantı gibi Avrupa ve Afrika'da çeşitli toplantıların organizasyonuna yansıdı. Ayrıca, yayınevi Présence Africaine gibi siyah kültürü teşvik etmek için araçların oluşturulması yoluyla kendini gösterdi. Daha fazla bilgi için bakınız Kwame Nkrumah, *Consciencism. Philisophy and Ideology for Decolonization and Development with Particular Reference to the African Revolution*, London 1964. Kwame Nkrumah, *Revolutionary Path*, London 1973.

yoluyla mümkün olabilirdi. Böylece Çad Gölü Havzası'nda, Pan-Afrikanizmin fikirleri ortaya çıkmış ve Kamerun, Nijer, Nijerya ve Çad o fikirleri benimsemişlerdir. Amacları, sömürgecilikten sonra yoksulluk ve azgelişmişlik ile yüzleşen halklara daha iyi bir yaşam sağlamak iradesiyle çabalarını birleştirmeye karar verdiler. Ancak bölgenin kalkınmasında ve Çad Gölü olan bu ortak mirasın yönetiminde, her bir devlet, temel kaynaklarından yararlanırken diğer devletlerin egemenliğine ve ihtiyaçlarına saygı göstermeliydi[93].

Aslında, bağımsızlık sonrasında Çad Gölü Havzasının doğal kaynaklarının kullanılması, gölün rejimini etkileyebileceğinden tarafların bir takım sorunlara maruz kalma ihtimalinin oldukça güçlüydü. Çünkü çok iyi biliyorlardı ki, suyun yanlış yönetilmesi çabucak bir çatışma yaratabilirdi. Bu yüzden kendi halklarının yaşam koşullarını iyileştirmek gibi, onları bekleyen kalkınma misyonlarına odaklanmak için çatışmalardan kaçınılması gerekiyordu. Bu parametreleri dikkate alarak, suyun daha rasyonel kullanımı için prensipler belirlemeye karar verdiler. Bu konuda Fransa ve İngiltere arasındaki suyun kullanımına dair 1890-1906 yılları arasında yapılan anlaşmalar, Çad Gölü'nü çevreleyen ülkelere bir yol gösterdi[94], Fort-Lamy Sözleşmesinin mimarlarına, Çad Gölü'ndeki kıyıdaş ülkeler arasında tercih edilecek iş birliği biçimine ilham verdi. Ancak bu önemli ayrıntıların ötesinde, devletlere bu organizasyonu mümkün olduğunca uzun süre sürdürmek için benimseme davranışını gösteren Pan-Afrikanizmin düşüncesi tüm çıkarların üzerindeydi. Çad Gölü Havzasını geliştirmek için dayanışma, kardeşlik ve birlik iş birliği merkezinde olmalıdır. Ahmadou Ahidjo, (Kamerun) François Tombalbaye, (Çad) Abubakar

[93]CBLT/0001, *Document de Base. Article III du Statut,* s.4. P. Decraene, "L'évolution du Continent Africain". *Le Monde Diplomatique,* Août 1964, s.2.

[94]8 Nisan 1904'te İngiltere-Fransa Dostluk Antlaşması'nın imzalanması, iki gücün arasında sömürge sorunlarını çözmesine izin verdi. Böylece, bölgelerin tazminat oyunu sayesinde Fransa, Kanada toprak olan Newfoundland'ı İngiltere lehine terk etti; İngiltere ise, hem Los (Gine Konakry) hem de Yarbutenda'yı (Gambiya) Fransa'ya verdi ve Çad Gölü Havzasında Say'daki Barrua hattının düzeltilmesini kabul etti. O andan itibaren Fransa, Çad Gölü sularına serbest ve doğrudan erişimden faydalandı. İki güç arasındaki bağların sağlamlaştırılması sayesinde Almanya, Büyük Savaş sırasında (1914-1918) Çad Gölü Havzası'ndan atıldı. Ortak düşmandan kurtulduktan sonra, aralarında Kamerun olan bölgelerini böldüler, Çad ve Nijer Fransa alırken, Nijerya ise İngiliz toprak oldu. O zamandan beri, Çad Gölü Havzası hem İngiliz hem de Fransız olan bir bölge haline geldi. İki Güç arasındaki iş birliği, topraklarının bağımsızlığına kadar devam etti. İngiltere-Fransa Dotsluk Antlaşması'nın hakkında daha fazla bilgi için bakınız, CBLT/0078, *Etude des Ressources en Eau du Bassin du Lac*. Miriam, Palmer Chambers, *Origins of the Entente Cordiale of 1904*. Masters of Arts, Georges Washington University 1928. M. Z. Njeuma, "Coopération Internationale et Transformation du Bassin du lac Tchad, *Politique Africaine2004/2 (N° 94*). s.23-41

Tafawa Balewa, (Nijerya) ve Hamani Diori, (Nijer) bunu ÇGHK'nu oluşturan Fort-Lamy Sözleşmesi'ni 22 Mayıs 1964'te imzalayarak bu düşünceyi gerçekleştirdiler. Yüzyıllar boyunca birbirine yakın olan bölge halkları, yeni oluşturulan devletlerin bir kenara koymak istemediği kültürel, tarihi ve ekonomik bir temeli ortak payda paylaştı[95]. Böylece bu örgüt, barışı baltalama ihtimali bulunan sorunların çözülmesini sağlayacak bir araç haline geldi. Dahası, güçlü bir Pan-Afrikanizm ideolojisine sahip olan ÇGHK kurucu liderlerinin konuşmaları, Çad Gölü'nün sınırındaki devletlerin gelişiminin sağlam bir garantisi olacağını ortaya çıkardı. Konuşmaların çoğu "Yaşasın Çad Gölü Havzası Komisyonu!" "Yaşasın Afrika İş birliği", "Yaşasın Afrika Birliği"[96] şeklindeydi. Aynı şekilde, Çad Gölü'nün kıyıdaş devletleri arasındaki siyasi iş birliğinin faydalarını da odaklanarak, Afrika birliğine dair şunlar vurgulandı:

"*Komisyon, İngiliz ve Fransız kültür alanlarına ait Devletler arasında samimi ve verimli iş birliği Afrika'da tek örnektir. Bu anlamda, Afrika Birliği Örgütü'nün özlemlerine uygundur. Birlik, sürekli söylediğimiz gibi, Devletlerin ortak girişimlerinde gerçekleşmek için iş birliği yaptıkları eş merkezli dayanışma çevreleri temelinde inşa edilebilir. Bu İş birliği, gerçek ihtiyaçlarını ve halklarının vicdanının erişebileceği nesneleri dikkate almalıdır. Ekonomik açıdan Komisyonumuz, üye Devletleri birlikte çalışma ve ilerleme mücadelesindeki etkililiğini arttırma çabalarını birleştirmeye istekli olduklarının çarpıcı bir göstergesidir. Başka bir deyişle, ortak çözümler gerektiren ortak sorunları çözmek ve kalkınma çalışmalarına olumlu bir katkı sağlamak için birlikte çalışmalıyız. Bu nedenle, Çad Gölü Havzası*

[95]CBLT/0009, *Summary Report of the First Conference of Heads of State*. D.Dixon, *Voyages et Découvertes Tome II*. B. Heinrich, *Voyages et Découvertes dans l'Afrique Septentrionale et Centrale Tome II*.

[96]ÇGHK karargahında danışılan yetkiler ve belgeler sayesinde, bu ifadelerin toplantılar sırasında Devletbaşkanlarının konuşmalarının sonunda ve Komisyon oturumları sırasında temsilciler tarafından kullanıldığını fark ediliyor. Bu ifadelerin kullanımı, Devlet Başkanları'nın ilk zirvesinden bu yana ÇGHK'nun bir geleneği haline geldi. Bu ifadeler, ÇGHK'nun Çad Gölü Havzası'ndaki eylemine devam etme arzusuna atıfta bulunmaktadır. Ayrıca, devletlerin örgütün en kritik anlarında bile birleşik kalma umudunu yansıtıyorlar. Bu konu daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0002, *A propos Du Fonds de Développement de la Commission*. CBLT/0007, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence des Chefs d'Etats*. CBLT/0009, *Summary Report of the First Conference of Heads of State*. CBLT/0011, *Procès-Verbal de la Troisième Conférence des Chefs d'Etat*. CBLT/0012, *Procès-Verbal de la Quatrième Conférence des Chefs d'Etats*. CBLT/0013, *Procès-Verbal du Cinquième Sommet des Chefs d'Eta*t. CBLT/0014, *Procès-Verbal de la Sixième Conférence des Chefs d'Etat*.

Komisyonu bizi birlikte, büyük potansiyele sahip olan ülkelerimizin kendi halklarımızın iyiliği için daha fazlasını yapabileceği inancında birleştiriyor"[97].

Bu Afrika değerlerinin tanıtımı sayesinde, organizasyon sarsılmaz görünüyordu ve krizlerin en kötüsünü karşılayabiliyordu. En azından kurucu liderler muhtemelen şöyle düşünmüşlerdir.

"*Afrika birliğini sağlamada bizi bir adım daha ileriye götüren Çad Havzası Komisyonunun kurulması, bütün bu ayrılma girişimlerinin karşı, büyük bir zafer olarak görülmesi gerekiyor. Afrika halklarına karşı emperyalistlerin yıkıcı eylemleri yenmek için, bu örgütün yeterli güce sahip olacağını umuyoruz"*[98].

Yine de ulusal egoizmler ve çok daha büyük arzular nedeniyle, takip eden ÇGHK liderlerinin nesilleri, bu birliği tehlikeye attı. Mesela, 1983'te Çad ve Nijerya arasındaki çatışma ve 1990'dan 2002'ye kadar Nijerya ve Kamerun arasındaki savaş bu çerçevede değerlendirilebilir[99]. Bu çatışma ÇGHK yönetiminde dengesizliklere yol açtı[100]. Örneğin, sekizinci zirvede Kamerun ve Nijerya devlet başkanları Paul Biya ve Sani Abacha'nın yokluğu, sınır belgesinin onaylanması ve imzalanmasının ve havzada ortak bir güvenlik gücünün oluşumunun ertelenmesine yol açtı[101].

Dahası, bu dengesizlikler arasında, Nijerya ve Kamerun'a tahsis edilen İcra Sekreter ve İcra Sekreter Yardımcısı görevleriydi. Bu görevlerin paylaştırılmasının dayandığı kriterler nelerdi? Statünün XII. maddesine göre, "Ko*misyon, üye devletler tarafından önerilen adaylar arasından devlet başkanlarına bir İcra Sekreteri*

[97]CBLT/0007, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence des Chefs d'Etats*. ÇGHK'nun Devlet Başkanları İkinci Konferansında, Kamerun Cumhurbaşkanı Ahmadou Ahidjo, bölgenin gelişimi hakkında keskin bir konuşma yaptı. Ona göre, kalkınmanın anahtarı olan dayanışma, örgütün üstlendiği tüm eylemlerin merkezinde olması gerekiyordu. Bu anlamda, uluslararası yardıma başvurmadan önce akranlarını fedakârlık yapmaya teşvik etti.
[98]CBLT/0007, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence des Chefs d'Etats. Annexes C,* s.5.
[99] CIJ, *Affaire de la Frontière Terrestre et Maritime Entre le Cameroun et le Nigéria*. CIJ, *Recueil des Arrêts, Avis Consultatifs et Ordonnances. Affaire de la Frontière Terrestre entre le Cameroun et le Nigéria*. CBLT, *Recueil des décisions des Sommets des Chefs d'Etat*. M. M. Salah, "La Commission mixte Cameroun/Nigeria", Annuaire *français de droit international, volume 51*, 2005, s. 162-184.
[100]M. Z. Njeuma, "Coopération Internationale et Transformation du Bassin du lac Tchad", *Politique Africaine2004/2 (N° 94*), s.30
[101]CBLT, *Recueil des décisions des Sommets des Chefs d'Etat,* s.44-45.

önerecektir"[102]. Bununla birlikte, ÇGHK'nun kalkınma ve işletme bütçelerine katkıları sayesinde ayrıcalıklara sahip oldukları anlaşılıyor. Örgüt içinde bu kadar teşvik edilen dayanışma ve kardeşlik değerlerini göz önünde bulundurarak uzlaşmaya varabilmek için zımni bir anlaşma gerekliydi. Bölgedeki en güçlü ekonomilere sahip olan Nijerya ve Kamerun, Nijer'e ve Çad'a yardım etmeleri gerekiyordu. Ayrıca, Sözleşme sınırlarda nüfus hareketleri konusunda da sessiz kaldı. Bu, ÇGHK'nda çözülmesi zor olan devletler arasındaki bir dizi sorunu tetikledi, böylece devletler Uluslararası Adalet Divanı'na şikâyette bulundular.

II. ÇGHK'nun İşleyişi: Düzenleyici Çerçeve

1. ÇGHK'nun Yasal Hükümleri

1.1.Fort-Lamy Sözleşmesi

Ahmadou Ahidjo (Kamerun), Hamani Diori (Nijer), Abubakar Tafawa Balewa (Nijerya) ve Ngarta Tombalbaye (Çad) tarafından imzalanan 1964 Fort-Lamy Sözleşmesi ÇGHK'nun oluşturulmasına temel teşkil eden belge özelliği taşır. Önsöz bölümünden sonra sekiz (VIII) maddeden oluşuyor. İlk olarak, Sözleşmenin önsöz metni okuduğunda, imzacı devletlere birçok avantaj sağladığı görülür. Nitekim, Sözleşme sayesinde, devletler ekonomik kalkınma açısından ortak bir politika tasarlayabilir, havza toplumun yaşam koşullarını iyileştirebilir ve özellikle ilişkilerini pekiştirebilirler. Bu bakımdan, Fort-Lamy Sözleşmesi kendini bir nimet olarak sundu. Bu da hem bölgenin genel kalkınması için hem de devletlerin yalnızca çoklu zorluklarla karşı karşıya kalmaması bir fırsattı.

Bu dönemin zorlukları arasında yer alan problem Çad Gölü Havzasının, iklim değişikliğinden etkilenmesi olayıdır. Aynı şekilde Çad Gölü sularının aşırı derecede kullanılması, bölgenin istikrarı için gerçek bir tehlike oluşturuyordu[103]. Halklar arasındaki çatışmaları ve hatta kıyıdaş devletler arasındaki silahlı çatışmaları kışkırtması muhtemeldi. Bu nedenle sözleşme, Çad Gölü çevreleyen devletlere "*Genel düzenlemeleri hazırlamak, etkin uygulamalar da bulunmak, üye devletler tarafından hazırlanan projeleri incelemek, havzada çalışmalar yürütmeyi planlamak*

[102]CBLT/0001, *Document de Base. Article XII du Statut*, s.8. CBLT, *Documents de Base Révisés. Article XII du Statut*, s.9.
[103]P. Decraene, "L'évolution du Continent Africain", *Le Monde Diplomatiqıe Août 1964,* s.1-2. CBLT/0001, *Document de Base. Convention*, s.1. *CBLT, Documents de Base Révisés.Convention*, s.1.

ve genel olarak üye devletler arasındaki irtibat kurmayı salayacak bir kuruluşun oluşturulmasını" önerdi[104].

Fort-Lamy Sözleşmenin, ilk iki madde, sözleşme'nin amacı, özellikle ÇGHK hakkında bilgi vermektedir. III. madde, sözleşme'nin ÇGHK üye devletler tarafından onaylanmasının önemini vurgulamaktadır. Her devlet parlamentosu tarafından sözleşme kabul edildikten ve onaylandıktan sonra sözleşme aslında o andan yürürlüğe girer. Çad'a verilen merkezi rol III. maddede vurgulanmıştır, çünkü diğer Devletlerin onay belgelerini almaktan o sorumludur[105]. ÇGHK uluslararası meşruiyet edinme arzusu, IV. Maddede açıkça ifade edilir. Ayrıca bu hüküm aracılığıyla Çad, sözleşme'nin kopyalarını Birleşmiş Milletler Sekreteryası'na ve Afrika Birliği Örgütü'ne vermekle sorumluydu[106]. Aynı şekilde, Birleşmiş Milletler Tüzüğünün, Afrika Birliği Örgütü Tüzüğünün ve BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi kararlarının kullanılması, ÇGHK'nun uluslararası görünürlük kazanmasını sağladı. Uluslararası su Hukukuyla bağlantı kurmanın ve Sahraaltı Afrika'da bu hukuk gelişimine katkıda bulunmanın bir yoluydu. Bununla birlikte, bu uluslararası yasal hükümlerin kullanımı ÇGHK için hem bir avantajdı hem de bir dezavantajdı. Bir yandan avantaj, çünkü uluslararası kuruluşlar ona birçok açıdan tasarruf sağlayan finansal ve teknik yardımda bulundu. Öte yandan BM ve Afrika Birliği Örgütü ile bağlantılı kuruluşların iç işlerine müdahale etmesine izin verdiği için büyük bir dezavantaj oluşturmaktaydı. Farkında olmadan, ÇGHK tarafından talep edilen kalkınma yardımı, ona kalıcı bir bağımlılık konumuna yerleştirdi. İleri gidemeyen yardımlı bir organizasyon haline geldi.

---

[104]CBLT/0001, *Document de Base. Préambule de la Convention*, s.1. CBLT, *Documents de Base Révisés. Préambule de la Convention*, s.1.

[105]CBLT/0001, *Document de Base. Article III de la Convention,* s.2. CBLT, *Documents de Base Révisés. Article III de la Convention,* s.4. CBLT/0004, *Accord de Siège entre le Gouvernement de la République du Tchad et la Commission du Bassin du Lac Tchad,* N'djamena 1977. Komisyonun görevini kolaylaştırmak amacıyla 27 Ekim 1966'da Çad Hükümeti, ÇGHK merkezi binalarının inşaatı için ÇGHK'na iki arazi verdi. Benzer şekilde, 15 Nisan 1977'de N'djamena'da ÇGHK diplomatik açısından merkezinin koruması ilişkin Çad ve ÇGHK tarafından bir anlaşma imzalandı.

[106]CBLT/0001, *Document de Base. Article IV de la Convention,* s.2. CBLT, *Documents de Base Révisés. Article IV de la Convention*, s.4.

Ek olarak bu devletler, V. maddesi sayesinde, istelerse, on yıl sonra Çad Gölü Havzası Komisyonu üyeliğinden vazgeçebilirler[107]. Ancak feragatname, icra sekreterya ilgili Devlet tarafından kendisine gönderilen bildirimi kaydettikten sonra etkili olabilirdi. Fakat, ÇGHK'nın 10. yıldönümünün arifesinde, özellikle de 1972'de ve 1973'de Devlet Başkanlarının ilk iki zirvelerinde hiçbir akit tarafın sözleşmeyi kınama riskini almadığını ortaya koymaktadır[108]. Bu iş birliğinden elde edebilecekleri faydaların farkında olan devletler, VI. maddede, sözleşmenin güncellenmesini tercih ettiler. Bu maddeye göre, sözleşmenin gözden geçirilmesi en az iki devlet tarafından başlatılabilir[109]. Talepleri yazılı olarak ÇGHK icra sekreteryası'na iletilmelidir. Üye devletler arasında çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü ile ilgili olarak, ÇGHK, şikayetlerini sunmaları için Devletler tarafından ilk başvuru yeri olarak VII. Maddede açıkça belirtilmiştir[110]. ÇGHK'nun uygun bir çözüm bulamaması durumunda, üye devletler herhangi bir şikâyet için Afrika Birliği Örgütü Arabuluculuk ve Tahkim Komisyonuna edebilirler. Afrika dilleri, İngilizce ve Fransızca, VIII. Maddeye göre ÇGHK'nda çalışma dili olarak kabul edildi[111]. Bu kararla, zamanın Afrika bağlamı anlaşılmıştır. Aslında, bağımsızlık yeni kazanmış olan bu bölgedeki devletler uzun süreçte İngiltere ve Fransa tarafından idare edilmiştir. Bu nedenle, Fort-Lamy Sözleşmesi'nin hazırlanmasından sorumlu olan uzmanlar, bu dillerin kullanılmasıyla Çad Gölü Havzası halkı ile çalışmaya çağrılan ve Afrika Birliğini savunan ÇGHK'nin güvenilir olacağını düşünmüşlerdir.

1.2.Sözleşme'nin Statüsü

1964 Fort-Lamy Sözleşmesi, uluslararası suların paylaşımını düzenleyen temel ilkeleri kendi statüsüne uyarlayarak Çad Gölü sularının adil ve makul kullanımını iş birliği yapma zorunluğu ve suya zarar vermeme zorunluğu

[107]CBLT/0001, *Document de Base. Article V de la Convention*, s.2-3. CBLT, *Documents de Base Révisés. Article V de la Convention*, s.4.
[108]CBLT/0007, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence des Chefs d'Etats*. *Annexe I*, s.2. CBLT/0009, *Summary Report of the First Conference of Heads of State*.
[109]CBLT/0001, *Document de Base. Article VI de la Convention*, s.-3. CBLT, *Documents de Base Révisés. Article VI de la Convention*, s.4.
[110]CBLT/0001, *Document de Base. Article VII de la Convention*, s.3. CBLT, *Documents de Base Révisés. Article VII de la Convention*, s.4.
[111]CBLT/0001, *Document de Base. Article VIII de la Convention*, s.3. CBLT, *Documents de Base Révisés. Article VIII de la Convention*, s.5.

öngörmektedir[112]. Örnek olarak, Statünün III. maddesi, Çad Gölü'nün sularını, taraf devletlerin egemen haklarına uygun olarak kullanma hakkını vurgulamaktadır. Çad Gölü ortak bir miras olduğundan, hiçbir devlet onu tek başına kullanma hakkına sahip değildi[113]. Bu, devletlerin hepsinin prensip olarak eşit olduğu anlamına geliyordu. Bu eşitlik, ülkenin büyüklüğüne, askeri gücüne veya kalkınma düzeyine bağlı değildi. ÇGHK'na her üye devletinin sahip olduğu egemenliğe bağlıydı. Bu egemenlik, her konuda bir karar vermeye geldiğinde de hak verdi. Çad Gölü Havzası'nın gelişimi Komisyon tarafından yapılmalıdır. Bu özellikle, I. madde üye ülkelerin Çad Havzası'nın geliştirilmesi bağlamında iş birliğini ve çabalarını pekiştirme isteklerini teyit etmelerinin sebebidir[114].

Komisyon, bu sözleşmede belirtilen hedeflere ulaşmak için çalışan çeşitli organlardan, kullanmasından oluşur. Statü ayrıca Çad Gölü'nü çevreleyen devletlere, Çad Gölü üzerinde Navigasyon, Ulaştırma, Güvenlik ve Kontrolü yönetmek için bir takım ilkeler geliştirmelerini de önerdi[115]. Bu konu, 1973-1975 yılları arasında Çad Gölü'ndeki balıkçıların serbest dolaşımı anlaşması[116] hemen ele alınmasına rağmen, göldeki navigasyon 48 yıl sonra, yani 2012'de Çad Gölü Havzası Su Tüzüğü'ne dahil edildi[117]. Bu gecikme ihmalden değil, üye devletlerin kendi aralarındaki problemlerden kaynaklanmıştır[118]. Sonunda 2012'de, navigasyon Çad Gölü Havzası su tüzüğüne dahil edildi[119].

---

[112]CBLT/0001, *Document de Base. Statut*. CBLT, *Documents de Base Révisés*. *Statut.*
[113]CBLT/0001, *Document de Base. Article III du Statut,* s. 4. CBLT, *Documents de Base Révisés. Article III du Statut,* s.6. Her bir devlet, diğer ülkeleri hesaba katarak egemenliği altındaki Çad Gölü Havzası'nın sularından yararlanmadı. Çad Gölü Havzası sularının adil ve makul kullanımı kavramını devreye girdi. Bu ilkenin önemini anlayan ÇGHK, uygulaması üzerinde çalıştı. Bu nedenle, Haziran 1969'da Yaunde'de düzenlenen 9. oturumda, Komisyon, BM Gıda ve Tarım Örgütü'den suyun kullanımı ve korunması ile ilgili bir taslak anlaşma yapmasına yardım etmesini istedi. Her ne kadar bu anlaşma pek çok nedenden ötürü hiçbir zaman onaylanmamasına rağmen, geliştirilmesi, ÇGHK'nun üye devletler arasındaki iyi anlaşmayla ilgilendiğini kanıtlıyor. Bu taslak alaşma daha fazla bilgi için bakınız PNUD/FAO, *Etude des ressources en eau du Bassin du lac Tchad en vue d'un Programme de Développement*, s.127-132.
[114]CBLT/0001, *Document de Base. Article I du Statut*, s.4. CBLT, *Documents de Base Révisés. Article I* du Statut, s.6.
[115]CBLT/0001, *Document de Base. Article VII du Statut,* s.5. CBLT, *Documents de Base Révisés. Article VII du Statut,* s.7
[116]CBLT/0019, *Procès-Verbal de la Dix-Huitième Réunion*, Yaoundé 1973, s.14. CBLT, *Procès-Verbal de la Vingtième Session*, N'djamena 1975, s.x.
[117]CBLT, *Charte de L'eau du Bassin du Lac Tchad*, N'djamena 2012, s.26.
[118]CBLT/0045, *Rapport de la Réunion Extraordinaire*, s.1-3.
[119]CBLT, *Recueil des décisions des Sommets*.

Ayrıca, Çad Gölü sınırındaki devletler, ÇGHK içindeki ilişkilerini düzenlemek için yasal araçları benimsemeye karar verdiklerinde, çevreyi koruma açısından farkında olmadıkları görülür. Bu sözleşmenin hazırlanmasında en önemli faktör, su kaynaklarının ekonomik kullanmasıydı. Yeni bağımsızlık kazanan ülkeler azgelişmişliğe sahip olduğu için, Çad Gölü, bölgenin ekonomik açısından gelişmesine izin verebilecek bir varlık olarak görüldü. 1978 yılına kadar ÇGHK, bölgesel ekonomik iş birliği için Afrikalı bir organizasyon olarak kabul edildi[120]. Fort-Lamy Sözleşmesinde belirtilen tüm ilkeler Çad Gölü Havzası halkının yaşam koşullarını iyileştirmek için doğal kaynakların kullanımına büyük önem verdi.

Çad Gölü Havzası'nda iş birliğini vurgulayan bir organizasyon olmasına rağmen, başlangıçta ÇGHK tarafından geliştirilen yasal araçlar çevre korumasını dikkate alamamıştır. Daha az ölçüde, kaynakların adil ve makul kullanımı ilkesi ve önceden Haber Verme ve İstişare Yükümlülüğü, Sözleşme'nin Statüsü'nün V. Maddesinde belirtilmişti ve gerçekten minimalist bir biçimde yapıldı[121]. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi kararlarında belirtilen bu ilkeler ve uluslararası hukuk Paris Enstitüsü olanlar, gölünü çevreleyen devletler arasındaki olası çatışmaları önlemek için ÇGHK kurucu metinlerinde de kullanılmıştır. Örneğin, Fort-Lamy Sözleşmesinin Statüsü V. ve VI. Maddeleri, Havzanın kendi yetki alanı altındaki bir kısmı üzerinde herhangi bir çalışma yapmadan önce, devletlerin Komisyona rapor etmeyi taahhüt ettiğini belirtti[122]. Burada belirtilen önceden Haber Verme ve İstişare Yükümlülüğü, devletler arasındaki iş birliğinin işleyişine yardım etmeliydi. Önceden istişare olmadan, makul ve adil kullanım ile ilgili önlem, herhangi bir zamanda etkilenecekti ve bu da ÇGHK'nin üye devletleri arasında çatışma riskine yol açacaktı. XVI. Madde sayesinde, ÇGHK uluslararası kuruluşun statüsünü elde eder. Bu mantıkta, Komisyon üyeleri, Genel Sekreter ve Genel

[120]Okuduğum tüm belgeler ÇGHK'nu ekonomik bir organizasyon olarak tanımlamaktadır. 1964 tarihli makalesinde P. Decraene, "L'évolution du Continent Africain", *Le Monde Diplomatique Août 1964,* s.1. "Hükümetlerarası Ekonomik İş birliği Örgütü atıfta bulunmaktadır. Aynı ifade, CBLT/0057, *Proposition de Réorganisation de la Structure de la Commission du Bassin du Lac Tchad*, Ndjamena 1978, s.1 belgede de kullanılır. Bu belge, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü Ekonomi Planlama Uzmanı ve Kıdemli Planlama Danışmanı Ernesto Cataldi tarafından önerilen ÇGHK yapısının yeniden düzenlemesini içermektedir. Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0006, *Un Aperçu sur la Commission du Bassin du Lac Tchad*.

[121]CBLT/0001, *Document de Base. Statut*, s.5.

[122]CBLT/0001, *Document de Base.Article V et VI du Statut*, s.5.

Sekreter Yardımcısı, üye devletler tarafından verilen diplomatik ayrıcalıklardan ve dokunulmazlıklardan yararlanır[123].

Ancak bu katı hükümlere rağmen, Sözleşme, Çad Gölü'nü cevreleyen devletler tarafından defalarca ihlal edildi. Örneğin Nijerya'nın ekonomik tutkusu, Çad Havzası Sulama Projesi'nin (CBDA) kurulmasına yol açtı. Böylece, ÇGHK'nun tüm kararlarını bir kenara bırakarak Nijerya, Çad Gölü'nün sularını "vahşice" kullanarak 1970 yılında bu projeye başladı[124]. Sulanan pirinç ekimine yatırım yapan Kamerun da aynısını yapıyordu[125]. ÇGHK'nun en büyük paradokslarından biri devletlerin kararları oybirliğiyle kabul etmelerine rağmen daha sonra onlara saygı duymamalarıydı. Bu, hem su kaynaklarının ve genel olarak doğal kaynakların yönetimi için, hem de ÇGHK'nin kalkınma ve işletme bütçelerine katkıları için de geçerlidir. Maalesef ÇGHK'da devletlere karşı bir yaptırım gücü bulunmamaktaydı. Her üye devlet kendi isteklerini uygulamada özgürhareket etmekteydi[126]. İhtiyaç duyulan konularda yapılan oylama ve mali katkılar, ait oldukları kuruluşun görevini kolaylaştırabilmekte veya daha karmaşıklaştırabilmekteydi. Hatta kimi zaman devletlerönemli projelerin uygulamasını, işletmesini veya mali desteklerini geciktirmekteydiler[127].

2. ÇGHK Görevleri

Çad Gölü'nü çevreleyen devletler, Çad Gölü Havzası'ndaki kaynakların, su da dahil olmak üzere, ekonomik amaçlarla kullanılmasını gerçekleştirmek için, ÇGHK'nu oluşturdular. Başlangıçta, asıl görevi Çad Havzasında su kaynaklarının adil ve eşit şekilde kullanılmasını sağlamaktı. Bu amaç, üye ülkeler arasında iş birliği

[123]CBLT/0001, *Document de Base. Article XVII du Statut*, s.9. CBLT, *Documents de Base Révisés. Article XVI du Statut*, s. 9-10.
[124]S. Issa, "Le mécanisme multilatéral de la C.B.L.T. pour la résolution des conflits frontaliers", *ENJEUX N°22 Janvier-Mars 2005*, s.31. Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*, s. 75
[125]Kamerun, Yagua'da Pirinç Yetiştiriciliğinin Genişletilmesi ve Modernizasyonu için Şirketin kurulmasıyla birlikte Çad Gölü'nün yan kollarından biri olan Logone sularını aşırı derecede kullandı. Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*, s. 75.
[126]K. A. Mingst and M. P. Karns, *The United Nations*, s.9.
[127]ÇGHK İşletme ve kalkınma bütçelerine devletler aidatların gecikmeleri konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23'e Session*, Yaoundé 1977, s.7-8. CBLT/0030, *Procès-Verbal de la 29e Session*, Niamey 1984, s.34. CBLT/0034, *Procès-Verbal de la 33e Session*, Niamey 1986, s.38-43. CBLT/0039, *Procès-Verbal de la Trente-Huitième Session*, Yaoundé 1989, s. 4-7.

ve ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi yoluyla insanların yaşam koşullarının iyileştirilmesini içermişti[128]. Buna göre görevleri şöyle tanımlanmıştır:

"Üye devletler tarafından hazırlanan projeler hakkında bilgi toplamak, gözden geçirmek, dağıtmak ve Çad Havzası'ndaki ortak çalışma ve ortak araştırma programları için planlama yapılmasını önermek. Suyun daha verimli kullanımı amacıyla Akit Taraflar arasında irtibat sağlamak. Havzadaki işlerin yürütülmesini izlemek ve üye devletlerin yılda en az bir kez bilgilendirmek. Navigasyon ile ilgili ortak düzenlemeleri geliştirmek. Personeli için düzenlemeler geliştirmek ve uygulamalarını sağlamak. Şikayetleri incelemek ve anlaşmazlıkların çözümüne katkıda bulunmak[129].

Bu görevlere uygun olarak ÇGHK, varlığının ilk yıllarında Çad Gölü Havzası potansiyelinin bir envanterini çıkardı. Ancak, 1960'ların sonlarında, veri toplama işi kuraklığın şiddetiyle sarsıldı. Bölge ilk önce kuraklıkla, ardından sınır ötesi güvensizlikle karşı karşıya kaldı.

1973'ten itibaren ÇGHK tarafından[130] kalkınma sadece ekonomik açıdan görülmedi. Çevre koruma, mal ve insanların hareketi, sınır kontrolü ve tabii ki devletler arasındaki anlayış da dahil olmak üzere çeşitli parametreler önemli hale geldi[131]. Böylece, geri döndürülemez görünen kuraklığın etkilerini azaltmak için ÇGHK, 1975 yılında Çad Gölü Havzası'nda yeniden ağaçlandırma programı

[128]CBLT/0006, *Un Aperçu sur la Commission du Bassin du Lac Tchad*, s.5. CBLT, La *Commission du Bassin du Lac Tchad*, s.2-3. CBLT/0007, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence des Chefs d'Etats*. *Annexe A*, s.3.
[129]CBLT/0001, *Document de Base*, s.7.
[130]CBLT/0007, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence*. *Annexe I*, s.2.
[131] Çevre ve sınırlar hakkında daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0041, *Rapport de la Première Conférence des Ministres de l'Environnement pour La Sauvegarde du Lac Tchad*, Ndjamena 1988. CBLT/0042, *Rapport de la Deuxième Conférence des Ministres de l'Environnement pour La Sauvegarde du Lac Tchad*, Maroua 1988. CBLT/0043, *Rapport de la 3e Conférence des Ministres de l'Environnement Pour la Sauvegarde du Lac Tchad*, Yaoundé 1989. CBLT/0046, *Rapport sur la Réunion Consultative de Coordination de la Campagne de Lutte Antiacridienne 1988- 1989 dans les Etats membres de la CBLT*, Ndjaména 1988. CBLT/0045, Rapport *de la Réunion Extraordinaire*. CBLT/0051, *Projet Conjoint CBLT /OUA/IAPSC sur la lutte contre la cochenille du neem dans les Etats membres de la Commission du Bassin du lac Tchad*, Ndjaména 1989. IGN, *Délimitation des Frontières entre Les Territoires du Cameroun, du Niger, du Nigéria et du Tchad dans le lac Tchad*, 1988.

başlattı[132]. Benzer şekilde, 1977'de Fauna ve Flora Anlaşması bu çevre koruma fikrini güçlendirdi[133]. Çevre koruma, ayrıca 1987'den itibaren çevre bakanları konferanslarının düzenlenmesiyle de desteklenmiştir[134].

ÇGHK'nun işlerini yerine getirmesine yardımcı olmak amacıyla Kalkınma Fonu'nu oluşturulmuştur. Ancak devletlerin Kalkınma Fonu'nun oluşturulmasına katkıda bulunduğu heyecan 1980'lerde çoğunlukla Çad İç Savaşı ve ekonomik kriz nedeniyle yavaşladı. Devletler ÇGHK bütçelerine katkı payı ödemeyi geciktirmeye başladılar. Bu durum, ÇGHK'nun projelerinin uygulama azaltmış. Bu nedenle, ÇGHK 25. yıldönümünün arifesinde ilk hedeflerin değerlendirilmesi, 1990'da bunları yeniden tanımlamayı mümkün kıldı. 1990'da ÇGHK koordinasyon ajansı oldu[135]. Bu anlamda, ÇGHK tarafından uygulanan tüm projeler üye devletlere aktarıldı. Ama üye devletler bu projeleri uygulamaya almadılar. Bu yüzden ÇGHK, 2010 yılında yeniden yapılandırma sayesinde, bir proje uygulama ajansı haline geldi[136].

Sonunda, Çad Gölü'ndeki sınır ötesi güvenliğe yönelik tehdit, örgütün insan hareketlerini daha iyi kontrol edebilmek için sınırlara müdahale etmesine izin verdi. Aynı şey, çalışma alanına saldırarak ÇGHK'nın faaliyetlerini bozmaya devam eden Boko-Haram için de geçerlidir.

III. Çad Gölü Havzası Komisyonunun Yapısı

1. Siyasal Yönetimin İşleyişi

1.1.Devlet Başkanlarının Zirveleri

1964 tarihli Fort-Lamy Sözleşmesinde, Komisyonun ve İcra Sekreteryasının rolü detaylı şekilde yer aldıysa da ÇGHK en üst yapısını temsil eden Devlet Başkanları Zirvesi, örgütün temel metinlerinden atlandı. Gerçekten de önemlerine rağmen, Fort-Lamy Sözleşmesi ve diğer metinlerde, Devlet Başkanlarının örgüt

[132]CBLT, *Procès-Verbal de la Vingtième Session*. *Annexe C*, s.11. PNUD/FAO, *Création de Quatre Centres Forestiers Autour du lac Tchad*, Rome 1983, s.1-20.
[133]CBLT/0001, *Document de Base. Accord sur la Faune et la Flore*, s.1-4
[134]CBLT/0014, *Procès-verbal de la Sixième Conférence*, s.19.
[135]CBLT/0048, *Restructuration du Secretariat de la CBLT. Rapport de Mission du PNUD,* Ndjamena 1988, s.29-33. CBLT/0016, *Procès-Verbal du 7e Sommet*, s.4. CBLT/0047, *Conférences, Débats- 25e Anniversaire de la CBLT*, Ndjamena 1989.
[136]David A. Laroche, *Evaluation Institutionnelle de la CBLT*, N'djamena 2008. CBLT, *Projet de Réorganisation: Propositions et Actions pour implémenter les recommandations de l'Etude Institutionnelle dite «la Roche»*, N'djamena 2009.

içindeki rolü açık değildi. Aslında onlar hem işbirliğinin ana aktörleri, hem de her türlü girişimin merkezinde yer alırlar. Muhtemelen Fort-Lamy Sözleşmesinin bu ihmalı, Devlet Başkanlarının gerçek patronlar olduğunu ve onların anlaşmaları olmadan hiçbir kararın uygulanamayacağı gerçeğiyle açıklandı[137]. Yine de İcra Sekreterinin Komisyondan bir teklif üzerine atanması için devlet başkanlarına sorumluluğu verdi[138]. Aynı şekilde, İcra Sekreterin ve onun yardımcısının görevden alınmasına ilişkin nihai karar yalnızca onlara bağlıydı[139]. Bu bağlamda, Statünün XI. Maddesine göre Komisyon, teklif ve önerilerini karar için üye devletlere iletmek zorundadır. Çoğu durumda hükümetlerarası bir kuruluş tarafından çeşitli faaliyetlerin konuşlandırılması, gerçek bir dinamiğe iten Devlet Başkanlarına bağlıdır. ÇGHK durumunda, 1965 ve 1972 yılları arasında Devlet Başkanlarının bulunmaması, Komisyon ve İcra Sekreteryası için büyük zorluklara neden oldu[140]. Mesela Sekreterya var olmak için, Komisyona ve BM Gıda ve Tarım Örgütü gibi BM'ye bağlı kuruluşlara güvenmek ve çalışmak zorunda kaldı. ÇGHK'nun oluşturulmasını izleyen sekiz yıl boyunca, İcra Sekreteryası ve Komisyon, pilot projelerin geliştirilmesi ve uygulanması üzerinde çalıştı[141]. Bu zamanda bölge halkının ihtiyaçları göz önüne alındığında bu yetersizdi.

Elli yılda, olağanüstü bir zirve de dahil olmak üzere, ÇGHK tarafından sadece 15 Devlet Başkanlığı Zirvesi düzenlendi. Aslında, ÇGHK'nun ilk sekiz yılı boyunca, Çad Gölü'nün sınırındaki tüm devletlerde politik krizler ve çatışmalar patlak verdi. Devletler, iç krizlerini çözmeye odaklanmak zorunda kaldılar. Örneğin Kamerun'da, Ahmadou Ahidjo rejimi 1971'de çeyrek asırdan fazla süren Kamerun Halkları Birliği'nin "isyanına" son verdi[142]. Nijerya, Biafra savaşıyla yüzleşmek zorunda

[137]Mesela, 1990'te Çad Gölü'nü çevreleyen dört devlet arasındaki sınırların sınırlandırılması ile ilgili olarak, devletler, komisyon üyelerine belgeleri onların adına imzalamalarını emretti. CBLT/0016, *Procès-Verbal du 7e Sommet des Chefs d'Etat*. *CBLT, Recueil des décisions des Sommets des Chefs d'Etat,* s.31. Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*, s.82.
[138]CBLT/0001, *Document de Base. Article XII du Statut*, s.8.
[139]CBLT/0001, *Document de Base. Article XV du Statut*, s.8.
[140]CBLT, *La Commission du Bassin du Lac Tchad,* s.1.
[141]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e Réunion. Annexe C,* Fort-Lamy 1972, s.1-11.
[142]Kamerun'da bu savaş hakkında daha fazla bilgi için bakınız M. Achille, *La naissance du maquis dans le Sud-Cameroun,* Paris 1996. T. Deltombe, M. Domergue, et J. Tatsitsa, *Kamerun ! Une guerre cachée aux origines de la Françafrique,* Paris 2011. T. Deltombe, M. Domergue, et J.Tatsitsa, *La guerre du Cameroun*, Paris 2016. Mark Delancey and H. Mbella Mokeba, *Historical Dictionary of the Republic of Cameroon (2nd Edition),* London 1990. Mark Delancey, *Cameroon.* Santa Barbara 1999.

kaldı. Resmi tahminlere göre Biafra Savaşında en az 1 milyon insanın hayatına kayboldu. Bu savaştan sonra, Nijerya'da ardı ardına darbeler ve aynı zamanda merkezi gücün kırılganlığı vardı. Nijer birçok zorlukla karşılaştı. Mesela, 1965 yılında, Cumhurbaşkanı Hamani Diori bir suikast girişiminden kurtuldu. Çad'da ise, bağımsızlıktan beş yıl sonra iç savaş ülkeyi sarstı. 1965'ten 1979'a kadar, zor kazanılan barış, ülkenin kuzeyinde patlak veren ayaklanmalarla sarsıldı. Fransız ordusunun müdahalesi, Kuzey'in iktidarı ele geçirme arzusunu sakinleştirmeyi başaramadı. Çad büyük güvensizliğe girdi hem bölgeyi hem de ÇGHK için ciddi sorunlara neden oldu. ÇGHK, Maroua'da(Kamerun) yerleşmek zorunda kaldı. Aynı şekilde Çad'daki bu güvensizlikten dolayı, ÇGHK'nun 1977-1983 yılları arasında[143] uzun süre belirsizlikte kaldı.

1972 yılında, siyasi krizlerin hafifletilmesi sayesinde ÇGHK ilk Devlet Başkanları zirvesi organize etti. Bununla birlikte, bu sükûnet uzun sürmedi, çünkü Çad Gölü'nü çevreleyen devletler 1972'den hemen sonra, ciddi problemlerle karşı karşıya kaldılar[144]. Bunları başında, Çad Gölü Havzası benzeri görülmemiş bir kuraklık ile karşı karşıya gelmesidir. Uluslararası toplumun dikkatini çekmek için bölgeyi "afet bölgesi" ilan etmek gerekiyordu. Ancak dünya krizde olduğu için[145] bu yardım çağrısı boşunaydı. O anda, Devlet Başkanları da yokluğunda, kalkınma projelerinin yürütülmesi zor olduğunu fark ettiler. Böylece, bu ilk zirvede, organizasyonu canlandırmak için önemli kararlar, devlet başkanları tarafından alındı. Bu kararlardan biri 22 Ekim 1972'de Yaunde'de (Kamerun) Kalkınma Fonu'nun oluşturulmasıydı[146]. Ayrıca, bu zirvelerde, Devlet Başkanları hem genellikle Komisyon'un politikasını tanımlar hem de organizasyonun yapısı ve işleyişi hakkında kararlar alındı. Devlet Başkanları siyasi ve ekonomik yönelimin en üst

[143]Komisyon karar verme yapısının rolünü üstlenmeye çalışıyordu, ancak ahlaki, finansal ve politik yatırımları da dahil olmak üzere Devlet Başkanlarının yokluğu, kuruluşunun ilk yıllarında dinamizmi yavaşlattı. Kalkınma Fonu'nun oluşturulması, ÇGHK'nun projeleri ve programlarının finansman kolu olarak tüm bu zorluklara bir rahatlama olarak memnuniyetle karşılandı. Ne yazık ki, üye devletler aidatların ödemediği nedeniyle, bölgede ortaya çıkan bazı sorunları çözülemedi.

[144]CBLT/0019, *Procès-Verbal de la Dix-Huitième Réunion*. *Annexe A*, s.1-2. CBLT/0007, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence des Chefs d'Etats*, s.5-7.

[145]Serge-Christophe Kolm, "La Grande Crise de 1974", *Annales. Economies, sociétés, civilisations. 32e année, N. 4, 1977*. s. 815-823.

[146]CBLT/0009, *Summary Report of the First Conference*, s.i. CBLT/0007, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence,* s.12-14. CBLT/0002, *A propos Du Fonds de Développement*, s.3-12.

yapısıdır. Örneğin ÇGHK İcra Sekretaryası, üye devletlere çok bağlıdır. Devlet Başkanlarına danışmadan hiçbir karar veremez.

Zirvelerde tartışmalarına katılmalarıyla Çad Gölü kıyısındaki Devlet Başkanları, bölgenin ekonomik, sosyal, çevresel gelişimi veya sınır güvenliği ile ilgili konularda görüşlerini bildirirler. Bu zirvelere katılımları aynı zanmanda, bölgesel ölçekte varlıklarını iddia etmelerini ve çıkarlarını savunmalarını sağlar. 1977'de Enugu'da düzenlenen üçüncü zirveden bu yana, Nijerya, ÇGHK'nun organizasyonunun yapısı üzerinde silinmez bir iz bırakmıştır. Üçüncü devlet başkalarının zirvesi sırasında, "stratejik olarak" Nijerya'nın Kalkınma Fonu'na "büyük ölçüde" katkıda bulunmaya karar verdi. Örneğin, o yıl Nijerya, ÇGHK'nun kalkınma bütçesine 375 milyon CFA Frangı katkıda bulundu[147]. Bu yatırım sayesinde hem Nijeryaya örgütün anahtarları verildi, hem de İcra Sekreterya Nijerya mülkü oldu[148]. Aynı şekilde, etkili, kaçınılmaz, dokunulmaz bir üye olup, artık başka hiçbir devletin bu görevi talep etmeye cesaret edemediğine dikkat edilmelidir. Bu, uluslararası bir organizasyon içindeki dinamiklerin devletlerin mali gücünden etkilenebileceğinin kanıtıdır. Aynısı, ÇGHK'nun işletme ve kalkınma bütçesine katkısı nedeniyle, 1977'de Enugu'da düzenlenen Üçüncü Zirveden itibaren İcra Sekreter Yardımcısı görevini alan Kamerun için de geçerlidir[149]. Bu, İcra Sekreteryası edinmek isteyen herhangi bir devlet'in, ÇGHK'nun kalkınma ve işletme bütçesine önemli bir katkı yapması gerektiği anlamına gelir. Örgütün faaliyetlerinin yürütülmesini felç eden katkılardaki borçlarını dikkate alarak, bu birkaç ülke için zor olacaktır. Eylül 2016'da ÇGHK karargahındaki görüşmelerim sırasında, bazı yetkililer Nijerya'ya bu pozisyonu reddetmenin diğer ÇGHK üye devletlerinin tarafından nankörlük biçimi olacağını söylediler[150].

[147]CBLT/0011, *Procès-Verbal de la Troisième Conférence*, s.6
[148]1977'de, devlet başkanlarının Üçüncü Zirvesinde, Nijerya, 500 milyon CFA Frangıdan kalkınma bütçesinin %75'ine katkıda bulunmayı kabul etti. Kamerun % 15, Nijer% 5 ve Çad% 5 Kalkınma Fonuna katkı sağlayacaklardı. Bu yüksek oran sayesinde, Nijerya, kuruluşun kurtarıcısı olduğunu kanıtladı. Bu nedenle hiçbir devlet, Nijerya'nın 50 yıldan fazla bir süredir sürdürdüğü icra sekreterin pozisyonuna itiraz etmek istemez. CBLT/0011, *Procès-Verbal de la Troisième Conférence*, s. 7-13.
[149]CBLT/0011, Procès-*Verbal de la Troisième Conférence. Annexe E*, s.2.
[150]Madang Albertine ile kişisel iletişim, 10 Eylül 2016. Abdou Alphazazi ile kişisel iletişim, 28 Eylül 2016.

Ek olarak, Devlet Başkanları Zirveler tutanaklarının gözden geçirilmesi, önceki toplantılarda tartışılan konuların sonraki toplantılarda tekrar gündeme getirildiğini ortaya koymaktadır. İki hipotez bunu özellikle açıklayabilir:

- Bu sorunların çözümünde devletlerin başarısızlığı
- Devlet Başkanları Zirveleri'nin bu sorulara verdiği önem.

İlk hipotez, ÇGHK içinde neler olduğunu mükemmel bir şekilde anlatıyor çünkü, Devlet Başkanları Zirvelerinde ortaya çıkan bazı sorunları çözemediler. Bunun nedeni Çad'daki iç savaştı ve bu da ÇGHK'ya bir mülteci örgütü statüsünü verdi. Tarihinin en zor anlarından biri yaşandığı örgüt, Maroua'ya (Kamerun) devredildi. Bu sürgün süresi, Komisyonun büyük bir uyuşukluğuna tekabül ediyor. En az beş yıl boyunca, kalkınma faaliyetlerini uygulamak çok zordu. Ayrıca, Devletler ne yapacaklarına karar vermekle bir araya gelmek için zaman harcadılar. ÇGHK bir belirsizlik, şüphe ve güvensizlikle karşı karşıya kaldı. ÇGHK'na inanmayan bazı Devletler artık, işletme ve kalkınma bütçelerine katkıda bulunmadı. Örneğin, 1985 yılında Lagos'ta düzenlenen Beşinci ÇGHK Zirvesinde, 1983 zirvesinde daha önce söz edilen devletlerin siyasi, ahlaki ve maddi destek eksikliği, tekrar gündeme getirildi[151]. Benzer şekilde, üye devletlerin 4. Zirvede halihazırda belirtilmiş olan işletme bütçesine maddi katkıları sorunu, 1987'deki Altıncı Zirveye yönlendirildi[152]. O dönemdeki İcra Sekreteri Mustafa Sam, 1983 zirvesinden ÇGHK için yeni bir başlangıç yapmakla üye devletlerin yerine getirilmemiş vaatleri tarafından hayal kırıklığına uğradı. O ve ekibi, ÇGHK üye devletlerin taahhüdünün eksikliğinden dolayı Zirvelerde alınan kararları uygulamakta zorlanıyorlardı. 1985 yılında, ÇGHK'ya karşı olan devletlerin toplam borçları 2,12 milyon Naira idi[153]. O zaman da büyük bir miktar para idi. Aynı şekilde, beş yıllık bir süre için Enugu zirvesinde belirlenen kalkınma bütçesine yapılan katkıların gözden geçirilmesi gerekiyordu. Bununla birlikte, Devlet Başkanlarının bu konuyu bir sonraki oturuma

[151]CBLT/0012, *Procès-Verbal de la Quatrième Conférence*, s.1-7; 11-12. CBLT/0013. *Procès-Verbal du Cinquième Sommet*, s.7-10.
[152]CBLT/0014, *Procès-verbal de la Sixième Conférence*, s.10.
[153]CBLT/0013, *Procès-Verbal du 5e Sommet,* s.11.

yöneltme tutumu[154], ÇGHK'nun yürütme aygıtını bir çıkmaza soktu[155]. Bu durum, örgütün planlarına yardımcı olmadı. Anlaşılan, devletler onları bozulmadan bırakmak istiyorlardı, çünkü bu durum onlar için uygundu. Örneğin, %75 oranında katkıda bulunan Nijerya için, bu, gücünün ÇGHK'nda meydan okunmayacağını garanti etti[156]. Diğer ülkeler için ise, daha fazla katkıda bulunmamalarına izin verdi. Bununla birlikte, projeler durgun ve ÇGHK, Birleşmiş Milletlere bağlı ve diger uluslararası kuruluşların yardımını almak zorunda kalmıştır[157].

Son olarak, uluslararası kuruluşlar her zaman Devlet Başkanları Zirvelerine katılmaya davet edildi. ÇGHK için hem uluslararası kuruluşlara onlara güvendiğini söylemek bir fırsattı, hem de aynı onlar örgüt uyguladığı faaliyetlerin ciddiyetini doğrulayabilmeleri için. Ve hepsinden önemlisi, daha fazla yatırım yapmalarını ve ÇGHK'nu hiçbir koşulda bırakmamasına teşvik etmekti. Devlet Başkanlarının konuşmalarındaki tatlı sözler açık bir kanıttır. 1983 yılında, Nijerya'nın Lagos kentinde düzenlenen 4. Zirvede Seyni Kountche, uluslararası örgütlerin temsilcilerine ÇGHK'da umutlarını kaybetmedikleri ve özellikle 1982-1986'daki eylem planı çerçevesinde yardımları için teşekkür etti[158]. Ancak, uluslararası kuruluşlar komisyon oturumları sırasında çok müdahale etti.

1.2.Komisyon

Komisyon veya devlet temsilcileri meclisi, ÇGHK üye devletlerin sözcülerinden oluşan gruptur. Statünün IV. bölümü ve ÇGHK'nun prosedür kuralları, bu önemli organın sorumluluklarını tanımlamaktadır. Nitekim, ÇGHK içinde yürürlükte olan hiyerarşiye göre, Komisyon, Devlet Başkanları Zirvesinden

[154]1985'te Lagos'taki 5. Zirve için planlanan bu kotaları değiştirme konusundaki tartışmalar 6. ve daha sonra 7. Zirveye ertelendi.
[155]Enugu Zirvesinde, üye devletlerin Kalkınma Fonu'na aidatları şu şekilde dağıtıldı: Nijerya % 75, Kamerun %15, Nijer % 5, Çad %5, toplam 500 milyon CFA Frangı olacaktı fakat, üye devletler aidatları vermeyince, örgüt faatliyetler yürütmesine zor oldu. CBLT/0011, *Procès-Verbal de la Troisième Conférence*, s. 7-13.
[156]Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0047, *Conférences, Débats- 25e Anniversaire de la CBLT*, s.10-11.
[157]O zaman, ne yazık ki, uluslararası kuruluşlar ve bağışçılar da ÇGHK'na ilgi göstermediğini gösterdi. Devletlerin tutumu bir yandan ilgisizliklerine neden oldu. Öte yandan, yok olması bütün işaretlerini gösteren bir kuruma yatırım yapmaktan korkuyorlardı. CBLT/0047, *Conférences, Débats-25e Anniversaire*.
[158]CBLT/0012, *Procès-Verbal de la Quatrième Conférence. Annexe B*, s. 4.

sonra ikinci karar verme organıdır[159]. Devlet Başkanları ve İcra Sekreteryası arasındaki irtibatı sağlar. Ayrıca Komisyon, İcra Sekreteryası'nın faaliyetlerinin denetleyicisi ve değerlendiricisidir[160]. Komisyonun başkanlığı, üye devletlerin alfabetik sıralamasına göre devlet temsilcileri tarafından iki yıl boyunca sağlanır. Aynı zamanda, Komisyon, bazı yasal hükümler yoluyla ÇGHK kurumsal kurulumu içinde önemli bir pozisyon kazanmıştır. Örneğin, Statünün XII. maddesine göre, Komisyon, üye devletlerin adayları arasında bir icra sekreter ve bir icra sekreter yardımcısı seçmekle sorumludur[161]. İtaatsizlik durumunda, Komisyon onları ofisten kaldırabilir. Ancak, bu yaptırımın etkili olması için, Komisyon tarafından alınan herhangi bir karar Devlet Başkanları Zirvesi tarafından onaylanmalıdır[162]. Bu sorumluluk, Komisyonun ÇGHK'daki tek "yaptırım" organı olmasını sağlar. Komisyonun başka görevi, toplantılar sırasında planlanan faaliyetlerin yerine getirilmesini sağlamaktır. Olmazsa, ÇGHK sorunlarını incelemeli ve Devlet Başkanlarının zirvesine önerilerde bulunmalıdır[163]. Komisyonun ÇGHK içinde büyük bir yetkiye sahip olduğu göz önüne alındığında, önerileri her zaman Devlet Başkanları Zirvelerinde dikkate alınmaktadır. Bu teklifler tartışılır ve daha sonra kabul edilebilir veya reddedilebilir.

Ayrıca, 1964 yılında kabul edilen Fort-Lamy Sözleşmesi Statüsünün VIII. Maddesi, her bir devletin iki Komisyon üye tarafından temsil edilmesi gerektiğini açıkça belirtmektedir[164]. Bu, Komisyon üyeler devletlerin elçileri olduğunu ve rollerinin, Çad Gölü havzasındaki diğer üyelerin çıkarlarına saygı duyarken ülkelerinin çıkarlarını savunmasını öngörür. Her devlet, temsilcilerini kendi ihtiyacına göre seçer. 1964'ten 1994'e kadar Komisyon üyeleri sayısı 8 idi[165]. 29 Nisan 1985'te Çad Gölü Havzası'nın genişletilmesi için, 5. Devlet Başkanları Zirvesi'nde, Orta Afrika Cumhuriyeti 4'lü gruba katılmaya davet edildi[166]. 1994'ten

[159]CBLT/0001, *Document de Base: Articles XII-XIII-XIV-XV du Statut*, s.8.
[160]CBLT/0001, *Document de Base: Article IX du Statut*, s.6.
[161]CBLT/0001, *Document de Base. Article XII du Statut*, s.8.
[162]CBLT/0001, *Document de Base. Article XV du Statut*, s.8.
[163]CBLT/0001, *Document de Base. Article XI du Statut*, s.7.
[164]CBLT/0001, *Document de Base. Article VIII-1 du Statut*, s.6. CBLT, *Documents de Base Révisés. Article VIII-2 du Statut*, s.7
[165]CBLT/0001, *Document de Base: Article VIII-1 du Statut*, s.6.
[166]CBLT/0013, *Procès-Verbal du Cinquième Sommet*, s.14.

bu yana Komisyon üyeleri sayısı 10'a yükselmiştir. Libya, 2008'den ÇGHK'na üye olmasına rağmen, Komisyon toplantılarına 2011'de ortaya çıkan krizi yüzünden aktif olarak katılmamıştır.

Komisyonda, bir üyenin görev süresi her zaman ülkesinin Başkanı ile olan ilişkiyle yakından ilgilidir. Bazı Komisyon üyeleri, Cumhurbaşkanı değişikliği sırasında otomatik olarak değiştirildi. Bazıları ise, deneyimleri ve Çad Gölü Havzası'ndaki iş birliğine ilişkin konulara hâkim olmasına bağlı olarak, yeni Cumhurbaşkanı tarafından desteklenir[167].

Öte yandan Komisyon, iki veya daha fazla devlet arasında ortaya çıkabilecek siyasi krizleri yönetir. Ayrıca, Komisyon şikayetleri gözden geçirmek ve anlaşmazlıkların çözümüne katkıda bulunmaktan sorumludur[168]. Müdahalesinde Komisyon, diplomatik kanalı her zaman tercih eder. Böylece Kamerun ve Nijerya arasındaki durumda olduğu gibi, iki veya daha fazla ülke arasında o, bir arabulucu olarak hareket edebilir. Kamerun ve Nijerya arasındaki durum Komisyon için başarısızlıktı, çünkü Bakassi Yarımadası ve Çad Gölü Adaları üzerinden Kamerun ve Nijerya arasında başlatılan silahlı çatışmayı engelleyemedi. Bu anlaşmazlığın çözülememesi, iki ülke tarafından Uluslararası Adalet Divanı'nın müdahalesini aradığı için uluslararası düzlemde diplomatik bir çatışmaya yol açtı[169]. Bu, Komisyonun, devletlerin üstünde olmadığını gösterdi. Sonuçta, Fort-Lamy Sözleşmesi'nde yer alan kararlara rağmen, sorun çıkması durumunda yönlendirme kararı vermek, devletlere kalmıştır. Aynı şekilde, Komisyonların yanı sıra Komisyon

[167]Bu, Kamerunlu El Hadj Ousmane Mey ve Nijeryalı Bukar Shaib için geçerliydi. Her ikisi de yaşamları boyunca ÇGHK'nın Komisyon üyelerinin dekanlarıydı. Kuzey Kamerun'un eski valisi olan Ousman Mey, 1964'te ÇGHK'nın oluşumuna katılan komisyon üyelerinden biriydi. Bu örgütte geçirdiği yıllar ona hem Kamerun hem de kendisi için büyük bir avantajdı. Çad Gölü Havzası'nda bir ustalığa sahipti. 1982'de Ahmadou Ahidjo'nun Kamerun Cumhurbaşkanı olarak yerini alan Paul Biya bunu anladı çünkü, birkaç yıl boyunca bu pozisyona Ousman Mey devamını teşvik etti. Bukhar Shaib ise uzun süre Nijerya Federal Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı Daimi Sekreteri olarak görev yaptı. Hükümet tarafından, ÇGHK'da Komisyon üye olarak atandı. Sağlam bir deneyim edindiği hizmet yılları sayesinde pek "değiştirilemez" hale geldi. Örgütün 25. Yıldönümünde, İcra Sekreter, Shaib'den "ÇGHK bölgesel bir iş birliği kurumu olarak geleceğe yönelik perspektiflerini" yazması istendi. Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız M. Z. Njeuma, "Coopération Internationale et Transformation du Bassin du lac Tchad", *Politique Africaine2004/2 (N° 94)*, s.32.

[168]S. Issa, "Le mécanisme multilatéral de la C.B.L.T", *ENJEUX N°22 Janvier-Mars 2005*. CBLT/0001, *Document de Base. Article IX-c du Statut*, s.6.

[169]CIJ, *Affaire de la Frontière Terrestre et Maritime Entre le Cameroun et le Nigéria*. CIJ, *Recueil des Arrêts, Avis Consultatifs et Ordonnances. Affaire de la Frontière Terrestre entre le Cameroun et le Nigéria.*

uzmanlarının da devlet başkanlarının talimatlarını aldığı için devletlerin gücü gerçekti. Sorunlu vakaların çoğunda, Başkanlarına danışmadan hiçbir karar veremezlerdi. 1973'te, Komisyonun 18. oturumunda, ÇGHK üye devletleri arasındaki Tarım ve Hayvancılık Ürünleri Ticaret Anlaşmasını[170], Kamerun Temsilcisi El Hadj Ousmane Mey, anlaşmaya karşı çıktı. Bu anlaşmanın nihai kararını devlet başkanlarına bırakmaya karar verildi[171]. Balıkçıların Serbest Dolaşımı projesinin uzmanlar tarafından hazırlanmasına ilişkin olarak, Komisyon üyeleri Kasım-Aralık 1973 oturumları sırasında çözemedikleri bazı sorular devlet başkanlarına sunulmuştur. Bunlar arasında güvenlik, vergilendirme, göç ve Çad Gölü Havzası potansiyelinin rasyonel sömürüsü de yer aldı[172].

Başlangıçta Komisyon özellikle Nisan/Mayıs ve Ekim/Kasım ayında, yılda iki kez bir araya geldi. Ayrıca, icra sekretere sunulan iki veya daha fazla devletin talebi üzerine olağanüstü oturumda toplanabilmektedir[173]. Komisyonun olağanüstü oturumları, çoğu durumda organizasyon içinde meydana gelen acil ve devletler arasındaki uyumu tehdit eden durumları yansıtır. Böylece, Nijerya ve Çad arasındaki sınır sorunlarını çözmek için 21-23 Temmuz 1983'te Nijerya'nın Lagos'ta olağanüstü bir toplantı yapıldı[174]. Benzer şekilde, Komisyonun bir başka olağanüstü oturumu da 11- 12 Şubat 1990 tarihleri arasında Kamerun'nun Yaunde'de yapıldı. Amaç, ÇGHK'nun yeniden yapılandırılması ve üye Devletlerdeki ekonomik kriz bağlamında Devlet Başkanları Zirvesine[175] sunulacak önerileri gözden geçirmekti. 1964'ten 2014'e kadar Komisyon 60 oturum düzenledi. Bu rakam, aktif bir organ olduğunu gösterir. ÇGHK'nun kuruluşundan hemen sonra yorulmadan çalıştı.

[170]Komisyonun 18. Oturumunda, Hayvancılık, Et ve Diğer Tarım Ürünleri Ticaret Anlaşması taslağı konusunda bir karar verilmesi gerektiğinde, Komisyon üyeleri çeşitli konularda hemfikir olamadılar. İlk olarak, ürünlerin menşei- Ürünler yalnızca Çad Havzası'ndan mı yoksa tüm üye devletlerden mi gelmelidir? İkincisi, anlaşmanın V. maddesinde, devletlerin diğer ekonomik faaliyetleri engellediğinde anlaşmayı askıya almasına izin veren bir hüküm içermeli mi? Son olarak, önce bu anlaşmanın uygulanmasını, sözleşmede öngörüldüğü gibi üç yıl değil bir yıl boyunca test etmek gerekli miydi? Tüm bu sorular Devlet Başkanlarının takdirine bırakılmıştır.

[171]CBLT/0019, *Procès-Verbal de la dix-huitième réunion*, s. iv.

[172]Bu konuda ile ilgili detaylar bakınız CBLT/0019, *Procès-Verbal de la dix-huitième réunion. Annexe E*, s. 4.

[173]CBLT/0001, *Document de Base. Article I du Règlement intérieur*, s.1.

[174]CBLT/0045, *Rapport de la Réunion Extraordinaire*. Bir hatırlatma olarak, 1983'te Çad Gölü'ndeki ortak sınırlarında Nijerya ve Çad arasında silahlı çatışmalar vardı. Göreceli barış, iki ülke arasındaki ikili yakınlaşmanın sonucuydu. Ancak, sınırlar boyunca çatışmaların patlak vermesini önlemek için ÇGHK'nda kesin bir çözümün kabul edilmesi önerildi.

[175]CBLT/0044, *Procès-Verbal de la Session Extraordinaire*, Yaoundé 1990, s.1.

1973'te, 17. ve 18. seans arasında, örneğin, sadece 6 hafta ara verdi. Komisyon oturumların çoğalmasının çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenlerden en basit olanı, kuruluşun kriterler bulması, faaliyetlerinin uygulanması için sağlam bir temel oluşturması ve Sözleşmenin ona verdiği görevlerde başarılı olması gerektiğiydi[176]. Devlet Başkanlarının yokluğu, İcra Sekreteryasının, kalkınma projelerinin etkin bir şekilde uygulanması için Komisyon'a güvenmeye zorlamıştır. Bu amaç elde edildikten sonra, oturum sayısı azaltıldı. Gerçekten de 1990 yılında revize edilen sözleşme sayesinde oturum sayısını bir oldu[177]. 1988'den itibaren Çad Gölü Havzası'nın kuraklık sorunlarına çözüm bulmaktan sorumlu Çevre Bakanları Konferansı, Komisyon bünyesinde başlatıldı[178]. Bu toplantıların ilerleyişi, ÇGHK ve çevre konusu ile ilgili bölümde tartışılacaktır.

Son olarak, Komisyon bütün kararlarını oybirliği ile aldı[179]. Örneğin gölde navigasyon durumunda, Statünün III. ile IV. Bölümü de üye devletlere, Çad Gölü üzerinde navigasyon ve taşımayı kolaylaştırmak için ortak düzenlemeler oluşturma imkânı sağladı. Genel olarak uluslararası hukukun gelişimi ve özellikle de uluslararası su hukuku ile ilgilenen bir yapıdır. Bu yön, navigasyondaki metinlerin detaylandırılmasında ve özellikle de 2012'de geliştirilen Çad Gölü Havzası Su Tüzüğü aracılığıyla, suların eşit ve makul şekilde yönetilmesinde en belirgin tezahürünü bulur.

1.3. Komisyon'da Kadınların Rolü

Yıllarca, kadınların ÇGHK sistemine katılımı düşünülemezdi. Ancak bu durum, 1975 yılından itibaren değişliği görülür. Nitekim, belgeler ÇGHK'nun 20. oturumunda Çad uyruklu N. Ngabaye'nin sekreter olarak çalıştığını göstermektedir[180]. Yine 1977'de Çadlı Erica Nanadoumgar tercümanlık görevi yürütmüştür.

---

[176]CBLT/0019*, Procès-Verbal de la Dix-Huitième Réunion*, s.2.
[177]CBLT, *Documents de Base Révisés. Article VIII-3'du Statut*, s.7.
[178]CBLT/0041, *Rapport de la Première Conférence des Ministres de l'Environnement*.
[179]CBLT/0001, *Document de Base. Article X-2 et X- 3*, s.7. Komisyon içindeki müzakerelere her bir Devletten en az bir temsilci katılmalıdır. Benzer şekilde, olası muhalefeti önlemek için oybirliğiyle kararlarını vermeye teşvik edildi.
[180]Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız CBLT, *Procès-Verbal de la Vingtième Session*, s. viii. CBLT/0022, Procès-*Verbal de la 23e session*, s.iv. Bunun kanıtı, Komisyon oturumlarındaki

Komisyonda devlet temsilcisi görev yapan ilk kadın ise Nijeryalı Adenike Ebun Oyagbola idi[181]. Federal Ulusal Planlama Bakanı olarak, Nijerya'nın 1979'da Çad Gölü Havzası Komisyonuna ikinci Komisyon üyesi idi. Birkaç yıl sonra, özellikle 1990'da Paul Biya rejimi altında, Kamerunlu Elisabeth Tankeu, Komisyon tartışmalarında Kamerun temsilcisi olarak yer aldı. O zamandan Kamerun tarafından atanan tek kadın gibi görünüyor. Bu iki örnekten diğer ülkeler, ÇGHK karar alma aparatı içinde kadınların temsil edilme politikasını uygulamaya çalışmaktadır.

Kadınları bütünleştirme girişimleri özellikle İcra Sekreteryasının kadınları işgücüne dahil etmeye istekli olduğu son yıllarda, övgüye değerdir. Bununla birlikte, ÇGHK'nun personel alımında hiçbir zaman toplumsal cinsiyet politikası benimsememesi üzücüdür.

Öte yandan kadınlar organizasyonda temsil edilmesine rağmen, bu temsil eski pozisyonları kadar güçlü değildir. Bu durum, ÇGHK henüz moderniteye girmediğini; modern çağın asimile edilmesinde ve bir takım konuları aşmada zorluk çektiğini göstermektedir. Organizasyonun tüm yöneticilerinin erkek olması bunun bir delilidir. Kadınlar genel olarak sekreter ve asistan olarak daha alt görevlerde istihdam edilmektedir.

2. ÇGHK İcra Sekreteryası

2.1. Sekretarya'nın Görevleri

ÇGHK Faaliyetleri, İcra Sekreterya tarafından yürütülmektedir. Uzmanlar ve Komisyon tarafından hazırlanan projelere hayat vermekle sorumludur. Bu organizasyonun ruhudur çünkü İcra Sekreteryası olmadan ÇGHK boş bir kabuk olacaktı. İcra Sekreter ve ekibi, sahadaki ÇGHK faaliyetlerinin uygulanmasında kilit rol oynamaktadır. İcra Sekreter bütçeyi hazırlar ve genellikle organizasyonun yönetiminden sorumludur. İcra Sekreter Yardımcısı ise, ÇGHK idari politikasını tanımlamaktan sorumluydu[182]. İcra Sekreter ve yardımcısının nasıl seçildiği zaten açıktır. Tüm detayları Statünün XII. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre her bir

katılımcıların listesidir. Aslında, bu listelerin incelenmesi, o zamanda ÇGHK tarafından denetlenen hükümetlerarası iş birliğinin yönetiminde kadınların bakış açısının dikkate alınmadığını teyit etmeyi mümkün kılmaktadır.

[181]CBLT, *La Commission du Bassin du Lac Tchad,* s.17

[182]CBLT/0001, *Document de Base : Statut de la Commission,* s.8

devlet, İcra Sekreterya görevini yürütmek için kendi vatandaşlarından birinin adaylığını sunma hakkına sahiptir. Komisyon daha sonra önemli bir rol oynar, çünkü seçilen adaylar arasında bir İcra Sekreteri olan devlet başkanlarına teklifte bulunur. Devlet başkanlar bu teklif kabul edebilir veya reddedebilirler. İcra Sekreterinin görev süresi, mevzuata göre üç yılda bir yenilenmelidir[183]. Ancak Nijerya adaylarının 49 yıldır İcra Sekreteri olarak seçilmesi, mevzuata pek uyulmadığı, neden hep Nijerya'nın adayının İcra Sekreteri olduğu açıklık kazanmış değildir[184]. Çünkü başka hiçbir devlet bu pozisyonu istemeye cesaret edemedi.Bu ifade aşağıdaki tablo tarafından da doğrulanmaktadır:

Tablo-1: ÇGHK İcra Sekreterleri (1964-2018)[185]

İcra Sekreterlerinin Adı ve Soyadı	**Uyruk**	**Görev Süresi**
Pierre Renier	Fransız	1964-1965
Omotayo Ogunsulire	Nijeryalı	1965-1968
Muhammadou Aliyu Carpenter	Nijeryalı	1968-1972
Benson Owa Tonwe	Nijeryalı	1972-1976
Chief Festus Olufemi Olufolabi	Nijeryalı	1976-1983
Mustafa Sam	Nijeryalı	1983-1988
Abubakar Bobboi Jauro	Nijeryalı	1988-2000
Muhammad Sani Adamu	Nijeryalı	2000-2008
Abdullahi Umar Ganduje	Nijeryalı	2009-2011
Sanusi Imran Abdullahi	Nijeryalı	2011-2018
Mamman Nuhu	Nijeryalı	2018-

[183]CBLT/0001, *Document de Base. Article XII du Statut*, s.8.

[184]Bu 49 yıl Nijerya'dan gelen yöneticilerin ÇGHK'nun İcra Sekreter olarak görev yaptıkları süreyi temsil ediyor. 1964 yılında, Pierre Renier adına ilk İcra Sekreter Fransızdı. Nijeryalı Omotayo Ogunsulire 1965'te yerini aldı. İcra Sekreter Yardımcısı göreviyle ilgili olarak, Kamerun bu sorumluluğu 1977'den 2008'e kadar üstlenmiştir. 2010 yılının yeniden yapılandırılması, bu İcra Sekreter Yardımcısının kaldırılmasına izin verdi.

[185]CBLT/0009, *Summary Report of the First Conference*. CBLT/0011, *Procès-Verbal de la Troisième Conférence*. CBLT/0012, *Procès-Verbal de la Quatrième Conférence*. CBLT/0013, *Procès-Verbal du Cinquième Sommet*. CBLT/0014, *Procès-verbal de la Sixième Conférence*.

1964'ten 2014 yılına kadar İcra Sekreterin işlevi önemli ölçüde gelişti. Sekreter, organizasyon kurulduğunda, Komisyon ve devlet başkanları tarafından belirlenen bir rolle sınırlandırılmış gibi görünüyordu. Gerçekten de İcra Sekreterinin, onların talimatlarına tam olarak uyma yükümlülüğü vardı. Fort-Lamy Sözleşmesi Statüsünün XV. Maddesinde belirtildiği gibi, Sekreter tarafından yapılan en ufak bir hata, onun işten çıkarılmasına neden olabilirdi. Sekreterlerin her biri Fort-Lamy Sözleşmesini kendi yolunda yorumlayıp, örgütte silinmez bir iz bıraktı. Diplomatlar olan ilk icra sekreterleri çoğunlukla Nijerya Dışişleri Bakanlığı'ndan geldi[186].

Birkaç adım, Sekreterya'ya mevcut halini vermeye yardımcı oldu. Böylece, çalışma alanının tanınması aşaması olarak adlandırılabilecek ilk aşamada, Sekreterya, kaynakların envanterine ve pilot çalışmalara yoğun bir şekilde olmuştur. Bu çalışmalar ona tarımın durumu, balıkçılık, hayvancılık, su kaynakları hakkında genel bilgi vermeyi amaçladı. Daha sonra Sekreterya faaliyetlerini uygulamak için uzmanlara ihtiyaç duydu[187]. Ancak, yeni bağımsız olan devletler bunları sağlayamadıklarından, Birleşmiş Milletlere bağlı uluslararası örgütlerde çalışan uzmanları çağırmak zorunda kaldı. Bu nedenle, bu dönemde BM Gıda ve Tarım Örgütü, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü ve BM Kalkınma Programı, ÇGHK'nun personel eksikliğini gidermeye çalıştı.

Fort-Lamy Sözleşmesinin uygulanması, sözleşmenin önsözünde belirtilen temel görevlerin açık bir şekilde anlaşılmasını gerektirmiştir. Önsözde değinilen devletler arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi ve insanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi yönündeki iki ana hedef, projelerin uygulaması açısından önemliydi. ÇGHK'nun "Afrika halkı için daha iyi bir hayat kurmak" ile ne anlama geldiğini anlamak için, İcra Sekreteryasının yapısına bakmak yeterlidir. Gerçekten de, 1960'ların sonlarından 1990'a kadar, İcra Sekreteryası birkaç önemli departmana ayrılmıştır. Örneğin, insanların yaşam koşullarını iyileştirmek için kırsal kalkınma (tarım, hayvancılık, balıkçılık, su ve Jeoloji) gerekiyordu. Aynı zamanda, tarım ürünleri piyasalarda kolayca satılabilmeliydi. Bu nedenle, ÇGHK bu yönde projeler

[186]M. Z. Njeuma, "Coopération Internationale et Transformation du Bassin du Lac Tchad", *Politique Africaine2004/2 (N° 94),* s.31.
[187]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e Réunion*, s.24.

tasarlamak için kullanılan iki departman başlatmıştı. Amaç, insanların çabalarından (Ticaret ve ekonomik ilişkiler) en iyi şekilde yararlanmalarına yardımcı olmak için yol koşullarını (İnşaat Mühendisliği ve telekomünikasyon) geliştirmekti. Zamanla, bu bölümlerin bazılarının isimleri değiştirildi ve diğerlerine önemli görevler verildi. 1990'dan itibaren, BM Kalkınma Programı tarafından önerilen İcra Sekretaryanın yeniden yapılandırılmasının bir sonucu olarak, bu bölümlerin hepsi kaldırıldı. Bunların yerini üç Daire Başkanlığı aldı: Planlama ve Proje Yürütme Daire Başkanlığı, İdare ve Finans Daire Başkanlığı, Dokümantasyon, Bilgi, Uzaktan Algılama ve İleri Teknolojiler Daire Başkanlığı. Ancak 2010 yılında, İcra Sekreteryası yeniden yapılandırıldığı için bütün bunlar değişti.

2.2. Bazı İcra Sekreterleri ve Onların Kalkınma Politikası

Her İcra Sekreteri, kendi kalkınma felsefesini ya da yaklaşımını geliştirmiştir. Bu politika, kendi akademik geçmişine ve deneyimine, Çad Havzası'ndaki mevcut bağlama ve Fort-Lamy Sözleşmesinin hedeflerine ulaşmak için, onun belirlediği hükümlere dayanan çeşitli unsurlara dayanıyordu. ÇGHK'nun Dökümantasyon Merkezinde bulunan ve danışılan belgeler sayesinde, bazı İcra Sekreterlerinin faaliyetleri ve kalkınma politikası belirlenmiştir.

2.2.1. Benson Tonwe ve Çekilme Stratejisi

ÇGHK dördüncü icra sekreteri Benson Tonwe, bir Kalkınma Fonu oluşturma fikrini tutkuyla ve kararlılıkla savundu[188]. Ona göre, ÇGHK, kalkınma yardım ajanslarına bağımlılığını azaltmaya çalışmalıdır. Benson Tonwe, 1972-1976 yılları arasında ÇGHK icra sekreteri olarak ve BM ailesinin kurumlarına yakınlığı sayesinde, kalkınma projelerini uygulanması için tek bir fon kaynağına güvenmenin, ÇGHK'nun yapabileceği en ciddi hata olduğunu anladı. Çünkü, bir yandan, ÇGHK, taahhütlerine saygı göstermeyen uluslararası örgütlerin yasalarına tabi oldu.Öte yandan, ÇGHK kendi projelerini finanse edemediği için güvenilirliğini kaybetti. Örneğin, örgütün projelerine yatırım yapan kuruluşlar, ÇGHK'nun bir dizi koşulu yerine getirmesini istediler[189]. Ek olarak, yardım alma prosedürleri çok uzundu. Daha

[188]CBLT/0002, *A propos du Fonds de Développement de La Commission*, s.3.
[189]ÇGHK ile birlikte çalışan uluslararası örgütler koşullarını üye devletlere dayattı. Çoğu zaman, finanse ettikleri projelerin başına bir proje koordinatörü atadılar. Bu, 1973'te BM Kalkınma Programı

da kaotik olanı, bağımsızlık kazanmış olmasına rağmen, ÇGHK'nun üye devletlerinin içinde bulunduğu bağımlılık durumuydu ve ÇGHK'nu onurlandırmayan bir durumdu.

Son olarak, 22 Ekim 1972'de, Kalkınma Fonu fikri, ÇGHK Devlet Başkanlarının kararı ile onaylandı. Girişim övgüye değer görünüyordu ve fonun ilk yıllarının coşkusu bölge için daha parlak bir gelecek öngörüyordu. Ancak bu taahhüdü ÇGHK faaliyetleri ve Devletlerin varlığı üzerinde büyük etkisi olan Çad krizi takip etti. Böylece, Çad krizi ve 1980'lerin-1990'ların arasında olan ekonomik krizi nedeniyle, ÇGHK Kalkınma Fonu'na devlet katkıları kıt oldu. Kalkınma Fonu terk edilirken, taahhütlerinden kaçan devletlerin konusunu çevreleyen tartışmalar ve çağrışımlar durumu düzeltmek için yeterli değildi. Sonuçta, Tonwe, bir ÇGHK Kalkınma Fonunun oluşturulması için savunmaya karar verdiğinde parlak bir fikre sahipti. Devletlerin katkıları Sekretaryaya geç ulaşmış olsa da Kalkınma Fonu ÇGHK'na finansal "bağımsızlık" sağlamaktadır. Uluslararası kuruluşların katılımını beklemeden projeler başlatabilir.

2.2.2. Chief Olufemi Olufolabi: Uluslararası Örgütlerle Ortaklık Odaklı bir Politika

Beşinci İcra Sekreteri olarak 1977'de atandığında, Chief Olufemi Olufolabi, kuruluşun bölgedeki kalkınma görevi tek başına başarılı olamayacağının farkındaydı. Uluslararası örgütlerin, ÇGHK sistemine entegrasyonu ve birliği sorunuyla çok ilgilendi. Çad Havzası Gölü'nün gelişimi için onun mücadele stratejisi, ona özellikle büyük forumlarda örgütün uluslararası sahnede temsil etmesine neden oldu. Bunu yaparken, ÇGHK'nun uluslararası tanınmasının üyeliği ve Uluslararası Kongre ve Konferanslara katılımı yoluyla gerektiğini biliyordu. Ve bu şekilde ÇGHK, kalkınma yardım ajanslarının dikkatini çekmeyi başarabilirdi. Bu nedenle İcra Sekreter olarak, onun yaptığı ilk eylemlerden biri, Mart 1977'de Mar-del-Plata'da, Arjantin'de gerçekleşen Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı ve Mayıs 1977'de Ottawa,

---

tarafından finanse edilen balıkçılık projesi için geçerliydi.BM Kalkınma Programı, ÇGHK'na bu proje için tahsis edilecek olan 250.000 ABD Dolarının dikkatli bir şekilde kullanılmasına yardımcı olacak bir koordinatör sağlamayı amaçlamıştır. Ya uluslararası kuruluşlar genel olarak, ÇGHK'nun henüz bu büyüklükteki projelerin yönetimini üstlenemediğini ve bunun için bir uzman eline ihtiyaç duyduğunu düşünüyordu. Ya da ÇGHK liderlerine güvenmediler ve projeler için ayrılan paranın harap olacağını düşündüler. CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e Réunion*, s.14

Kanada'daki Sahel Kulübünün Arkadaşlarının Bakanlar Konferansı gibi konferanslara katılmasıydı[190]. Bununla birlikte, görevinde büyük bir engelle karşı karşıya kaldı. Nitekim, Temmuz 1979 yılında Çad İç Savaşı nedeniyle ÇGHK merkezi, Marua'ya (Kamerun) taşındı[191]. Bu, bazı kalkınma projeleri durdurulduğunda Chief Olufemi Olufolabi ve personeli için zor bir dönemdi. Ancak bu olaydan önce nitelikli personelin, iyi çalışma koşullarına çekilebilmesi için yüksek maaşları savunarak örgütün personelinin durumunu iyileştirmek için çok çalıştı[192].

2.2.3. Mustafa Sam ve Abubakar B. Jauro: ÇGHK Çevre Politikasının Pekiştirilmesi

1970'lerde Çad Havzası'nı vuran kuraklık nedeniyle, ÇGHK çevre politikasını geliştirme isteğini dile getirdi. Organizasyon tarafından başlatılan ilk eylemlerden biri Çad Gölü Havzası'nın yeniden ağaçlandırma programıydı[193]. Bu program aslında başlatılsa bile, on yıl sonra yani 1983'te, bölge hala birçok çevresel zorlukla karşı karşıya kaldı. O tarihte, Mustafa Sam, ÇGHK'nın 6. İcra Sekreteri olarak atandı. Onun çevre politikası sayesinde, büyük uluslararası forumlarda birçok kez yer aldı. Amacı, sürekli daralan Çad Gölü'nün korunmasını savunmak ve Çad Gölü Havzası'nın kuraklık sorunlarına çözüm bulmaktı. 1985'te Kahire'deki Afrika Çevre Bakanları Konferansında örgüt temsil etti[194]. ÇGHK'nun tartışmalarında ortaya çıkan su kaynaklarının adil kullanım ilkesinin entegrasyonu, Çad Gölü'nün kurumasına, özellikle de Kongo Havzası'ndan Çad Havzası'na su transferi sürdürebilir çözümler olarak getirmiştir. Ancak, Devletlerin katkılarının yetersizliği ve Uluslararası Örgütlerin istifa eden tutumu bu projenin unutulmasını sağladı.

En yakın halefi olan Abubakar B. Jauro, ÇGHK çevre politikasını güçlendirmek için bu deneyimlerden yararlandı. Böylece, 1989'da Bamako'da Sahel

[190]CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e session*, s.11.
[191]CBLT, *La Commission du Bassin du Lac Tchad*, s.1.
[192]CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e session*, s.9-11.
[193]PNUD/FAO, *Création de Quatre Centres Forestiers Autour du lac Tchad*.
[194]Aralık 1985'te yapılan Afrika Çevre Bakanları'nın ilk konferansında kabul edilen Kahire Eylem Programı, Çad Havzası'nın bütünleşmesi için ÇGHK'na destek sağlayacaktı.

Kuraklık Kontrolü Devletlerarası Daimî Komitesi (CİLSS) tarafından düzenlenen konferans ve 1989-1990 bitki sağlığı kampanyasına hazırlanmak için Ndjamena Konferansı da dahil olmak üzere çeşitli konferanslar ideolojisini yaymasını sağladı. Zeminde, bu çevre politikasının uygulanması, Afrika Birliği Örgütü'nün Bitki Sağlığı Sekreterliği ile ortaklaşa düzenlenen neem böceğine karşı organize mücadeleye yansıdı[195]. Sonra Abubakar B. Jauro ve ekibi Çad Gölü için Uluslararası Koruma Kampanyası Eylem Planı üzerinde çalıştı[196]. Ve son olarak, 2000 yılında O, Çad Gölü Havzası'nın Vizyonu 2025 ile çevre lehine eylemini sonuçlandırdı[197]. Vizyon 2025 olarak da bilinen bu, nüfusun ihtiyaçlarını karşılamalarına ve yoksulluk düzeyini azaltmalarına izin verecek ekonomik güvenliği garanti altına almak için bölgenin doğal kaynaklarının sürdürülebilir korunmasına yönelik bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Vizyon 2025, su kaynaklarının adil ve makul kullanımı konusundaki tartışmaya katkıda bulunarak, Çad Gölü Havzası Su Tüzüğü detaylandırılmasını bir dereceye kadar kolaylaştırdı.

2.2.4. Boko Haram'a Karşı Sanusi İmran Abdullahi'nin ÇGHK adına Mücadelesi

10 Mayıs 2011 tarihinde İcra Sekreteri olarak atanan Sanusi Imran Abdullahi, kalkınma faaliyetlerini yürütebilmek için Boko-Haram'a karşı mücadele etmek zorunda kalan ÇGHK Sekreterlerinden biriydi. Görev süresi boyunca ÇGHK, kalkınmanın güvenlikten ayrılamayacağını fark etti. Ancak, onun ilk uyarılarına rağmen, Devletler bu fenomeni ortadan kaldırmak için iş birliği yapmakta yavaş kaldılar. Bu koşullar altında Boko-Haram, Çad Gölü Havzasında yerleşip, ÇGHK faaliyetlerinin uygulanmasına büyük bir engel oldu. Aralık 2012'de, Sanusi Imran'ın Çad Gölü'ndeki Ortak Gücü'nün güncellenmesi konusundaki savunuculuğu olumlu bir yanıt almadı[198]. Ancak 3 yıl sonra olağanüstü büyüklükte bir olay, bu fikri savunmanın doğru olduğunu gösterdi. Bunlar, Nijerya'daki Çibok Lisesi'nden 276

[195]CBLT/0039, *Procès-Verbal de la Trente-Huitième Session: Annexe D*, s.28.
[196]CBLT/0041, *Rapport de la Première Conférence des Ministres de l'Environnement*. CBLT/0042, *Rapport de la Deuxième Conférence des Ministres de l'Environnement*. CBLT/0043, *Rapport de la 3e Conférence des Ministres de l'Environnement*. CBLT/0719, *Rapport de la 6e Conférence des Ministres de l'environnement*.
[197]CBLT, *Second Water Forum: The Lake Chad Basin Vision for 2025*, Ndjamena 2000.
[198]CBLT, *Rapport d'Activités 2011 soumis à la 57e session ordinaire du Conseil des Ministres*, Ndjamena 2012, s.6.

kızın kaçırılmasını içeriyordu. Ve bu olay da devletlerin artık vatandaşlarının güvenliğini garanti etmediğini kanıtladı. Boko-Haramın bu terör faaliyetleri, ÇGHK'nun Çokuluslu Ortak Gücü'nü oluşturma süreci mecburiyetini doğurdu. Kamerun, Çad, Nijer, Nijerya ve Benin'den oluşan güç, Çad Gölü çevresinde yaşayan insanları bir nebze de olsa, güvence altına aldı.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAD GÖLÜ HAVZASI KOMİSYONU: DESTEKLENEN BİR ORGANİZASYON

I- Çad Gölü Havzası Komisyonu'nun Uluslararası Hale Gelmesi ve Finansal Yönetim Aracı

1. Zaman Bağlamını Anlamak

1.1. ÇGHK ve Uluslararası Soruların Değerlendirilmesi

Çad Gölü sınırındaki devlet başkanları ÇGHK oluşturmaya karar verdiklerinde BM, Afrika Birliği Örgütü'ne ve Ekonomik ve Sosyal Konsey'in belirli yasal araçlarını kullandılar[199]. İkincil olarak tanımlanabilen bu yaklaşım, uluslararası toplum tarafından yeni yapıyı tanımak arzusunun sonucuydu. Böylece bu örgütlerin yasal hükümleri, Fort-Lamy Sözleşmesi'nin imzacı devletlerine büyük bir fırsat sundu. Sosyo-ekonomik, sürdürülebilir ve güvenlik gelişiminin zorluklarıyla kolayca karşılaşabilecekleri ortaklara sahip olmalarına yardımcı oldular. Bundan sonra ÇGHK, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Kalkınma Yardım Fonu (FAC), Afrika Birleşmiş Milletler Ekonomik Komisyonu gibi bağışçıların ve uluslararası kuruluşların desteği alabilirdi. Uluslararası örgütlerle iş birliği sayesinde ÇGHK, Çad Havzası ile ilgili tüm soruların hem ana muhatabı oldu hem kendisini uluslararası bir organizasyona dönüştürdü[200]. Bu bağlamda, Statü'nün XVI. Maddesi, ÇGHK uluslararası bir organ olduğunu ve personelinin diplomatik dokunulmazlıklardan yararlandığını açıkça belirtmiştir[201]. Bu uluslararası statüsü, açık bir tezahürü olan organizasyon dokunulmaz bir sığınma haline gelmek için ÇGHK ile Çad Cumhuriyeti arasındaki karar anlaşması ile tamamlandı.

ÇGHK, uluslararası düzeyde neler gerçekleştiğini takıp ederek, bölgesel ölçekte uygulamaya çalıştı. 1960'lardaki eğilim, esas olarak sömürülen ülkelerinin ekonomik gelişimini ve kendi kaderini tayin etmeyi teşvik etmekti. Fort-Lamy Sözleşmesi'nin mimarlarının bu eğilimi takip etmesi şaşırtıcı değildir. Nitekim 1960 yıllarda Birleşmiş Milletler ekonomik kalkınmanın on yılını başlattı. Birleşmiş Milletler'de G-77 tarafından desteklenen bu, Kuzey ve Güney arasındaki eşitsizlikleri

[199]CBLT, *Document de Base Révisé,* s.3.
[200]CBLT, *Document de Base Révisé,* s.9.
[201]CBLT/0004, *Accord de Siège*. Çad Cumhuriyeti ve ÇGHK arasındaki karargâh anlaşmasında CBLT/0004 arşivine bakınız. Bu anlaşmanın farklı bölümleri, 15 Nisan 1977'de Ndjamena'da paydaşların taahhütlerini anlamayı mümkündür.

azaltmaya odaklandı[202]. Afrika, Asya ve Latin Amerika başta olmak üzere 77 ülkeden oluşan grup, bu projeyi gerçekleştirmek için savaşıyordu[203]. Bu, özellikle Birleşmiş Milletler'e uyguladığı baskı ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen üzerinde başlattığı tartışmalarla yansıdı. Gerçekten de bu gruptaki gelişmekte olan ülkeler için, küresel eşitsizliklere karşı, neo-sömürgeciliğe karşı mücadele meselesiydi. Bu gruba mensup ülkelerin çoğu, yıllarca hatta yüzyıllarca süren sömürgecilik nedeniyle ekonomileri kriz geçirdi.

ÇGHK kuruluşundan hemen sonra müdahale alanındaki ekonomik kalkınma mantığını hızla özümsedi. Fort-Lamy Sözleşmesinin tüm yasal hükümleri, bölgenin doğal potansiyelini ekonomik açısından nasıl kullanacağını açıkladı. Örneğin, Konvansiyonel Çad Gölü Havzasının kaynaklarının kullanılması ekonomik amaçlarla ve özellikle insanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi de dahil olmak üzere Sözleşmenin önsözünde savunulmuştur. Bu hedef, hem sözleşme[204] taraflarını bağlayan iş birliğinin hem de tercih edilecek kalkınma yaklaşımını açıkladı. Bununla birlikte, 1970'lerde ÇGHK çevre, sorununun çözümüne kısaca bakma fırsatını buldu. Bu bağlamda da çok elverişliydi çünkü bölgeye isabet eden kuraklıklara ek olarak 1972'de Stockholm'da İnsan Çevresi Konferansında[205] Birleşmiş Milletler tarafından Sürdürülebilir Kalkınma Planı başlatıldı. ÇGHK farklı programlarını analizi, Devlet Başkanları ve Komisyondaki üyeleri konuşmalarını dikkatlice incelediğinde çevre 1970'lerden itibaren tartışmalarında önemli olduğunu gösteriyor. Çevre bağışçıların yardım etmesi için bir zorunluluk haline geldi.

---

[202]K. A. Mingst and M. P. Karns, *The United Nations*.

[203]Afrika, Asya ve Latin Amerika bölgelerinin sömürgeleştirilmesi konusu da Birleşmiş Milletler'deki tartışmaların bir parçasıydı. Sömürgecilik ve emperyalizmin artık özgürlük için savaşan ülkeler sisteminde bir yeri yok olduğu kabul edildi. Dahası, bu iki sistem özgürlüğe aykırıydı, bu yüzden bir kenara bırakılmak zorunda. Birleşmiş Milletler, bu bölgelerdeki bağımsızlık sorunlarını tartışmak için bir platform haline geldi. Aynı zamanda BM, bu bölgelerdeki yerli liderlere kendilerini ifade edecekleri önem verdi. Bu süreç başlatıldıktan sonra, bir takım bölgeler için bağımsızlık mümkün oldu. Bu egemen devletler BM'nin üyeleri oldular ve çok etkili G-77 grubu kurdular. Bu grup, ekonomik ve sosyal kalkınma konularında Kuzey-Güney tartışmalarının başlatıcısıydı. Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız K. A. Mingst and M. P. Karns, *The United Nations*, s.5

[204]CBLT /0001, *Préambule de la Convention de Fort-Lamy,* s.1.

[205]Stockholm Konferansı, Yeni Çevre Düzeni başlatarak, güçlü çevrenin korunması konusunda küresel farkındalık katkıda bulunmuştur. Bunun sayesinde Birleşmiş Milletler Çevre Programı gibi konuyla ilgilenen çok sayıda kuruluşun oluşturulması mümkün oldu. Birleşmiş Milletler'in katılımı sayesinde de mümkün oldu, bu da gelişme ve barışı koruma, çevre sorunlarının çözümü ile ilişkilendirilmesi gerektiğini anladı. Ayrıntılar için bakınız K. A. Mingst and M. P. Karns, *The United Nations*, s.250.

Çad Gölü kıyısındaki devlet başkanları da ÇGHK en erken günlerinden bağışçılarla sürdürdüğü ilişkide önemli bir rol oynamıştır. Bir yandan, Kalkınma Ajanslarının temsilcilerinin Zirvelerine ve Komisyon toplantılarına katılımını sağladılar. Öte yandan, Devlet Başkanları ve temsilcileri tarafından yapılan konuşmalarda, uluslararası örgütleri ÇGHK ile ilişki kurmaya çağırdı. 1972'de ilk konferanstan Çad Cumhurbaşkanı François Tombalbaye yapıldığı konuşma, açık bir örnektir.

"Başlangıçta projelerimizin uyandırdığı kayıtsızlık ve şüpheciliğin yerini hem uluslararası hem de özel kuruluşların yoğun ilgisi aldı. Şimdi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, BM Gıda ve Tarım Örgütü ve Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü gibi kurumlar, Komisyonun çalışmalarına aktif olarak katılır ve birçok projenin uygulanmasına katkıda bulunur. Kanada Hükümeti, Fransa'daki İş Birliği Yardım Fonu (FAC) aracılığıyla Fransız Hükümeti, Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) aracılığıyla Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti çabalarımıza katıldı. Son zamanlarda, Avrupa Kalkınma Fonu, bazı hedeflerimize ilgi göstererek, Avrupa Ekonomik Topluluğunun da faaliyetlerimiz hakkında düşünmeye başladığını gösterdi"[206].

Devletler, bölgedeki kalkınma görevlerini gerçekleştirmek için güçlü uluslararası desteğe ihtiyaçları olduğunu biliyorlardı. Bu destekler 1965'te, özellikle BM Kalkınma Programı, BM Gıda ve Tarım Örgütü ve BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü gibi BM'ye bağlı örgütlerle birlikte akmaya başladı. Bu kuruluşlar ÇGHK ile birlikte uygulayan projeleri ilk oldu. Onların müdahaleleri sayesinde ÇGHK hem uluslararası bir organizasyon hem de bağışçıların ve kalkınma ajanslarının gözünde meşru olmuştur.

1.2. ÇGHK'nun Uluslararası Hale Gelme Aşamaları

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kalkınma düşüncesi, Birleşmiş Milletlerde her türlü tutkuyu tetikledi. Gelişmiş ülkeler yıllar süren yoğun sömürgecilik geçmişte bırakarak, modernleşme ve sanayileşmenin yolunu bulabildiler. 1945'te oluşturulan

[206]CBLT/0009, *Summary Report of the First Conference. Annex A: Address by The President of the Republic of Chad H.E Mr. François Tombalbaye*, s.3

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi, resmi olarak sömürülen ülkeleri etkileyen konulardan sorumlu kurum haline geldi. 1952-1958[207] yılları arasındaki bir dizi kararın ilan edilmesiyle, yeni oluşturulmuş devletleri hükümetlerarası kuruluşlarını kurmaya teşvik etti[208]. Aynı zamanda, BM ailesinin örgütleri ve bu sisteme ait olmayan kuruluşlar, hidrolik kaynakların kullanması alanında faaliyet gösteren uluslararası kurumlara müdahale etmeye çağrıldı. 22 Mayıs 1964'te kurulan ÇGHK kuruluşlarının biriydi. ÇGHK hemen herkesin dikkatini çekti. Sahra'nın kenarındaki son sulak alanlardan birini vurgulamak görevinden etkilenmiştir. Ancak, ÇGHK ekonomik kalkınmanın bir direği olarak ortaya çıkarmanın mali ve teknik imkânları sınırlıydı ve bu durum kalkınma yardımından yararlanmak için ideal bir adaydı. İlk adım olarak uluslararası kuruluşlar, kalkınma ajansları ve bağışçılar tarafından ÇGHK gösterilen ilgi, uluslararası sahnede imajını cilalamak için muazzam bir katkıda bulundu. ÇGHK uluslararası hale gelmesi veya uluslararası topluluk tarafından meşrulaştırma süreci üç farklı aşamada gelişti:

Büyük Yaklaşım (1964-1981). Hem Birleşmiş Milletler hem de Afrika Birliği Örgütü Tüzükleri ve Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyinin yasal kararlar, 1964 Fort-Lamy Sözleşmesinin önsözünde atıf ile ilişkilendirilir. Bu uluslararası hukuk metinlerinin sözleşmede yer alması boşuna değildi. Temel olarak ÇGHK ilerlemesine ve tanınmasına yardımcı oldu ve büyük uluslararası organizasyonlara güçlü bir ilgi yaratmayı başarmıştı. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından yapılan önerilere yanıt olarak, bu ilgi, ÇGHK eylemlerinde desteklemek için acele ederek kendini gösterdi. Böylece UNDP, FAO ve UNESCO gibi örgütlerinin ÇGHK varlığının ilk yıllarından itibaren ona finansal ve teknik destek sağladı. Onların sayesinde ÇGHK, Fransa'daki İşbirliği Yardım Fonu (FAC), Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID),

[207]Toplam, bu çalışma için dört BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi kararı büyük önem taşımaktadır: 2 Haziran 1952'deki 417(XIV), 2 Ağustos 1954'teki 533(XVIII), 3 Mayıs 1956'daki 599(XXI) ve 2 Mayıs 1958'deki 675 (XXV) sayılı kararları. Tüm bu kararlar sayesinde, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi, uluslararası su hukukunun kodlanmasına katılmasını göstermektedir. Bu kararlar genel olarak su düzenleme, kullanımı ve kurak kurak bölgelerin gelişimi konularında uluslararası iş birliğini odaklandı. Ayrıca, bunu başarmak için takip edilecek prosedürleri de vurguladılar; bu anlamda, bir bölgenin su kaynakları hakkındaki temel verilerin envanterini, gelişimi için bir ön koşulu olarak önemsediler.

[208]E/2332, *Procès-Verbaux Officiels: Quatorzième Session*, s.7.

Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı (CIDA) gibi ikili işbirliği kuruluşlarıyla güvenilirlik kazandırdı[209]. Bununla birlikte, ilk yıllara duyulan hayranlık, Çad İç Savaşı'nın patlak vermesi ve üye devletlerin davranışları nedeniyle uluslararası örgütlere ilgisizliğine yol açtı.

Yaklaşım Şartlarının Bozulması (1981-1985). Eylemlerin gevşetilmesi, bazı Uluslararası Örgütlerin geri çekilmesi, daha önce ÇGHK'na verilen yardımın kesilmesi ile noktalanmıştır. Üye devletler yaşayan siyasi ve ekonomi krizlerle ÇGHK kalkınma ve işletme bütçelerine düzenli olarak katkıda bulunamadı. Ayrıca, Çad'daki iç savaşı nedeniyle, ÇGHK merkezi, Maroua'ya (Kamerun) 1979'da devredildi. Bu dönem, ÇGHK en zor dönemdi. İşinin yönetimindeki disfonksiyon, ana bağışçıları tarafından kendisine uygulanan bir ambargo, bir dizi yaptırıma yol açtı. O andan itibaren ÇGHK finansal ve teknik sorunlar yaşamaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü gibi büyük bağışçılarla yapılan toplantılara[210] rağmen, ikna etme konusunda sıkıntı çekiyordu. Bu, yatırımcılarının terk edilmesi ve tamamen ilgisizliği ile sonuçlandı. ÇGHK varlığının bu aşamasında, yapılması gereken tek şey, uluslararası kuruluşlar tarafından tekrar fonlamaya hak kazanmak için önerilen yeniden yapılandırılmasıydı[211].

Yeni Yaklaşım (1985-2014) veya uluslararası kuruluşların yenilenen ilgisi. Bu aşama, kalkınma ortaklarının geri dönüşünü teşvik eden Komisyona üye devletlerin

---

[209]Komisyonun oturumları sırasında, birçok uluslararası kuruluş ÇGHK'nun çalışmalarına gözlemci olarak katıldı. Bu kuruluşlar arasında Afrika Kalkınma Bankası, Afrika Ekonomik Komisyonu, Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Örgütü, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Avrupa Kalkınma Fonu, Uluslararası Kalkınma Ajansı, Dünya Sağlık Örgütü, İngiliz Denizaşırı Araştırmaları Birimi, Dünya Bankası. Daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e Réunion*, s. vii-ix. CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e Session*, s. iv. CBLT, *Procès-Verbal de la Vingtième Session*, s. vii-viii.

[210]Çok Bağış Konferansı, ÇGHK tarafından uluslararası örgütleri projelerin finansmanına katılmaya teşvik etmek amacıyla 1977'de başlatılan bir dizi toplantıdır. Mesela, 2014 yılında ÇGHK, Bologna'da (İtalya) 2013-2017 Beş Yıllık Yatırım Planının finansmanı için Bağışçılar Konferansı'nı düzenledi. ÇGHK'nun finansman prosedürleri ve bağışçılar toplantıları hakkında daha fazla bilgi için CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e Session*, s. 10-13. CBLT, *Table Ronde des Bailleurs de Fonds pour le Financement du Plan Quinquennal d'Investissement (2013-2017*), Bologne 2014. CBLT, *Déclaration de Bologn*e, Rimini 2014.

[211]CBLT/0048, *Restructuration du Secretariat de la CBLT*, s.5. 1981-1990 esas olarak, faaliyetlerinin konusundaki belirsizliğe işaret ederek, ÇGHK'nun en zor dönemlerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Bu dönem Nijerya'nın Lagos kentinde düzenlenen 5. Devlet Başkanları Zirvesi kararlarıyla sona erdi. Bu zirve aynı zamanda ÇGHK tarihinde bir dönüm noktası oldu, çünkü organizasyonun yeniden yapılandırılması fikrinin ilk kez tartışıldı.

tutumunda bir değişikliği ifade eder. Uluslararası örgütlerin destek olmadan 1981-1985 yılları arasında ÇGHK'nun işlerine katılmaması üye devletlerin, karşı karşıya kalabilecekleri çok sayıda zorluğa katkılarının önemini fark ettiler. Böylece, devletlerin attığı ilk adımlardan biri, Komisyon Sekretaryasını N'Djamena'ya devretmek oldu. Bu, 1986 yılında gerçekleşti[212]. Aynı şekilde, ÇGHK'nun yeniden yapılandırılması, 1988'de UNDP tarafından başlatıldı. Amaç, ÇGHK'nun görevlerini yeniden yönlendirmek ve yeni oluşturulan bölümlere mali bağımsızlık vermekti. Bu önlemler Çad Gölü Havzası Teknik Komitesi'nin oluşturulmasıyla bağışçıların geri dönüşünü kolaylaştırdı[213]. Kalkınma yardım ajansları, ÇGHK ile birlikte Çad Gölü Havzası yönetiminde katkıda bulundu. Yeni Yaklaşım, yükselen sınır aşan güvensizlik, iklim değişikliği ve Boko Haram ile mücadeleye karşı katkıda bulundu. Bu dönemde, Çad Gölü'nün sularındaki büyük düşüş nedeniyle, ÇGHK Çad Havzası'ndaki iklim değişikliği konusunda, ayrıcalıklı bir muhatab haline gelmesine büyük ölçüde yardımcı oldu.

2. ÇGHK Finansal Düzenlemeler veya Finansal Yönetim Aracı

1964'te Fort-Lamy Sözleşmesinin imzalanmasından sonra, diğer ilgili metinler ÇGHK'na şimdiki yapısını vermeye yardımcı oldu. Nitekim, Aralık 1972'deki Komisyon'un 16. oturumu gibi, ÇGHK'nun taslak mali düzenlemeleri tartışıldı. Komisyona hem finansman kaynaklarını ve finansman yöntemlerini hem de finansmanın ayrıntılarını keşfetme fırsatı sunmuştu[214]. Ayrıca bu önemli detayların ötesinde, İcra Sekreterin rolü çeşitli seviyelerde güçlendirildi. Mali Tüzüğün benimsenmesi, ÇGHK'nun işleyişinde bir değişimin gerçekleşmesiyle sonuçlanmıştır. Mesela, İcra Sekretere karar alma konusunda daha fazla ayrıcalık verdi. Bu andan itibaren, bütçenin yetki görevlisi olup, bütçenin uygulanmasından ve ödeme veya toplama emirlerinin verilmesinden sorumluydu[215]. Bununla birlikte

[212]CBLT/0048, *Restructuration du Secretariat de la CBLT*, s. 12, s.29.
[213]M.Z. Njeuma, «Coopération Internationale et Transformation du Bassin du lac Tchad», *Politique Africaine2004/2 (N° 94),* s. 37-40. CBLT/0048, *Restructuration du Secretariat de la CBLT*, s.29-30.
[214]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion. Annexe C,* s.2. Finansal düzenleme ve Kalkınma Fonu ile ilgili metinler, ÇGHK temellerini güçlendirmenin özelliğine sahipti. Teorik olarak ona yeni hedeflerini kolayca ele alma becerisini verdi. Finansal düzenleme, Kalkınma fonunun kurulması dikkate alınarak değiştirilmiştir.
[215]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion*, s.27-28.

bütçeyi onaylamak Komisyon'a aittir. Onaydan sonra, İcra Sekreter belgeyi devletlere göndermekle, süreç tamamlanmış olur.

ÇGHK'nun finansal düzenlemeleri, bu Komisyonun maliyesinin yönetimini yansıtır. Bütçeyi hazırlamanın ağır sorumluluğu İcra Sekreterine aittir. Gelir ve gider de iki bölümden oluşmaktadır: Gelir, üye devletlerin katkılarını, bağışlarını, kredilerini ve yasalarını içerir. Gider ise İcra Sekreterya işleyişine bağlı toplamları ifade eder[216]. Bütçe Komisyon tarafından onaylandıktan sonra, üye devletlere iletilir. Onlar, yılının ilk gününden itibaren İcra Sekreterya'ya katkılarını gönderilir.

II. ÇGHK Finansal Dinamiklerinde Ana Aktörler Olarak Devletler

1. ÇGHK Bütçeleri: Bir Devlet Meselesi

1.1.ÇGHK İşletme Bütçesi

Genel çalışmalar ve pilot projeler de dahil olmak üzere, Konvansiyonel Havzanın geliştirilmesinin ilk aşamalarında, ciddi bir bütçe gerektirmemekteydi. Böylece ÇGHK ilk zamanlarda sadece işletme bütçesi ile çalıştı. Ancak, 1972'den itibaren kuraklık, çölleşme ve kitlelerin yoksullaşması, örgütün bu sorunları çözme ihtiyacını doğurmuş bu da Komisyonun, büyük ölçekli projelere veya entegre geliştirme programlarına konsantre olmak için pilot projeler aşamasından ayrılmak zorunda kaldı. Pilot projelerin durdurulmasının nedeni, Çad Gölü havzasının potansiyelini küçük ölçüde geliştirmeleriydi.

1972'de, Komisyonun 16. oturumunda, şiddetli tartışmalar ortaya çıktı. Devlet temsilcileri, ÇGHK tarafından başlatılan kalkınma projelerinin durgunluğundan çok endişe duyuyorlardı. Bazıları kalkınma yardım kuruluşlarının yöntemlerini sorguladı, diğerleri bu yöntemlerin sonuçlarını eleştirdi. Bir kısmı ise, aynı gündem maddelerini bir oturumdan diğerine tekrar getirmenin faydası olmayacagını savundular[217]. Ayrıca genel endişe, kaynaklardan yararlanma umudunun uzaklaştığı yönündeydi. Hiçbir şey planlandığı gibi ilerlemiyordu. Özellikle ilk çalışmalarda ÇGHK'nu ile çalışan uluslararası kuruluşlar da krizdeydiler ve bir takım yeni şartlar öne sürmeleri de faaliyetlerin hızlı ilerlemesine engel duyordu. Bu durum örgüt için

[216]CBLT/0001, *Règlement Financier*. *Article 1.a-b*.
[217]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion*, s.18.

belirsiz bir geleceği öngördü. Tek çözüm, bir Kalkınma Fonu oluşturarak devletlerin buna gerçekten katkıda sağlamak suretiyle ÇGHK'nun faaliyetlerini yeniden canlandırmaktı.

1972 yılı bu nedenle ÇGHK tarihinde bir dönüm noktasıydı. Kalkınma Fonu kurulmasıyla, Komisyonun yapısı daha güçlü hale geldi. Kalkınma Fonu, organizasyonun sahadaki faaliyetlerini daha iyi yürütülmesine yardımcı oldu. 22 Ekim 1972'de[218] kurulan Kalkınma Fonu anlaşmasının imzalanmasıyla, ÇGHK temel metinlerinin gözden geçirilmesine yol açtı. Özellikle mali düzenlemeler ve Fort-Lamy Sözleşmeyi, İcra Sekreter kredi ve hibeleri almaya yetkilendirmek için yeniden düzenlenmeliydi. Bu iki temel metin, İcra Sekretere olağanüstü yetkiler ve ana figür olmasını sağladı. Bu yetkiler, 1972'den itibaren ÇGHK'nun devraldığı görevlerin kapsamı ile güçlendirildi.

ÇGHK'nun dahil olduğu görevlerin veya projelerin kapsamı, yıllar boyunca üye devletlerin bütçeye katkılarına göre ölçülür. Gerçekten de 1960'larda, her devlet, ÇGHK'nun işletme bütçesi[219] için yılda 3 milyon CFA Frangı katkıda bulunması gerekiyordu. Bu bütçe, ÇGHK'nun işleyişinde ortaya çıkabilecek sorunların çözümüne yardımcı olmayı amaçladı. Ancak 1970'den kısa bir süre sonra, üye devletler tarafından ÇGHK'na tahsis edilen katkılar giderek arttı. 1974'te bütün devletlerin katkısı 129 046 416[220] CFA Frangı idi bu, her bir devlet için 32 261 604 CFA Frangı demektir. Bu artışın sebepleri, Çad'daki ÇGHK ofislerini barındıran binanın yapım aşamasında olup kira gelirlerinin verdiği yük ve çevirmen gibi ÇGHK'te oluşturulan pozisyonlara 3 milyon CFA Frangı harcamasından kaynaklanmaktadır. Komisyonun 18. oturumu sırasında Kasım-Aralık 1973'te ortaya

[218]Kamerun'da Yaunde'de 19-22 Ekim tarihleri arasında, İcra Sekreter, ÇGHK Kalkınma Fonu'nun oluşturulmasına dair anlaşma üzerinde uzmanları toplantısı düzenledi. Bu toplantı, Temmuz 1972'de Birinci Zirvede ÇGHK üye devletleri'nin talimatlarının uygulanmasının bir parçasıydı. Daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion. Annexe C*, s.1.

[219]CBLT/0019, *Procès-Verbal de la dix-huitième réunion,* s. 21. 1974 bütçe hakkında tartışmalar, üye devletlerin temsilcileri, katkıda bulunacak miktarlardaki dramatik artıştan şaşkına dönmüşlerdir. Nijer, özellikle 1960'ların son yıllarında, devletlerin sadece 3 milyon CFA frangına aidat vermelerini gerektiğini söyleyerek aynı zamanda zamanın bağlamına odaklanmayı hatırlatmak unuttu. Böylece, devlet başına katkı olarak açıklanan 32 milyon CFA Frangı rakamı tartışıldı; tüm bunlar gelecek için iyi değildi.

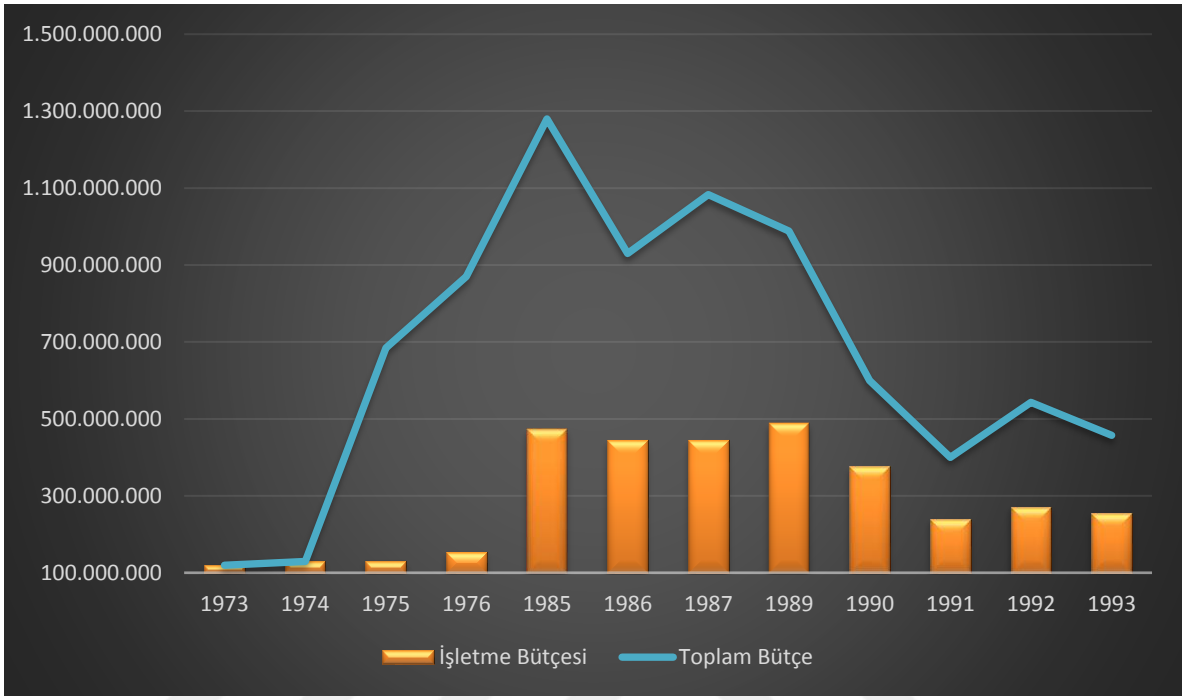
[220]CBLT/0019, *Procès-Verbal de la dix-huitième réunion. Annexe C,* s.2.

çıktı[221]. 1974 Bütçesi'nin sunumunda, genel ajitasyon vardı. Sunumdan sonra Devlet temsilcileri hem bütçenin yeniden değerlendirilmesini hem de harcamaların azaltılmasını istediler. Daha sonra, ÇGHK'nda devletler katkıların gecikmeler sorunu akut hale geldi. Bu gecikmeler İcra Sekretarya için önemli bir sorun haline geldi çünkü çeşitli planlarda planlanan faaliyetleri hayata geçiremedi.

ÇGHK'nun işletme ve kalkınma bütçelerine yapılan katkılardaki gecikmeler sorunları, her bir devletin katkılarında bir artış olduğu andan itibaren ortaya çıkmaya başladı. Bu sorunları çözmek için her devlet bir öneride bulunmuştu. Aralık 1973'te, Komisyon'un 18. oturumu sırasında Nijer, ÇGHK'nun masraflarını azaltmak için İcra Sekreteryanın personelini sıkıştırmayı[222] önerdi. Kamerun, ÇGHK ofislerinin kiralanmasına gerek olmadığını çünkü İcra Sekreteryanın binaları yakında bitecekti. Ona göre artık bunu 1974 bütçesine kira bedelleri koymaya gerek yoktu[223]. Nijerya, 1974 bütçesinde sunulan kalemlerden bazılarının iki kez ortaya çıktığından şikayet etti. Sonunda, ÇGHK'nda işi yapabilecek personel varken neden bir çevirmene (3 milyon) ihtiyaç duyulduğunu eleştirdi. Ayrıca idari bir ataşe olduğunda idari bölüm başkanının yararlılığını da sorguladı. ÇGHK bütçesi, devlet temsilcileri grubunda hiçbir zaman bu kadar çok tartışmalı olmamıştı. Her üye devlet, bütçenin neden kesilmesi gerektiğini desteklemek için bir tür monologda konuştu. Onların tepkileri organizasyon için ümitsizlik doğurdu. Personelin sıkıştırılmasından (Nijer) ÇGHK'nun binaları kirası (Kamerun) bütçeye güvensizliğine (Nijerya) veya bazı durumlarda (Çad) düşünülebilecek personelerin pozisyon birikmesine kadar, Devletler panikteydi. Çad Havzası'nın gelişimini kolaylaştırmak için aldıkları tüm kararları unutuyorlardı. Son olarak, İcra Sekreterinin 1974 bütçesini %10 azaltması istendi[224]. Komisyonun bu oturumunda gözlemlenen koşuşturmadan dolayı, İcra Sekreteri uzun bir açıklama yapmak zorunda kaldı ve sonunda devlet temsilcilerini sakinleştirmeyi başardı.

[221]CBLT/0019, *Procès-Verbal de la dix-huitième réunion*.
[222]O sirada İcra Sekreter Benson Tonwe, Komisyonun faaliyetlerini genişletmeyi düşündüğü için personeli sıkıştırmanın zor olduğunu belirtti.
[223]CBLT/0019, *Procès-Verbal de la dix-huitième réunion*, s. 22
[224] CBLT/0019, *Procès-Verbal de la dix-huitième réunion*, Yaoundé 1973, s.25

Şekil-1: 1973'ten 1993'e Kadar CFA FRANGI'nda ÇGHK İşletme Bütçelerinin Tahminleri[225]

İcra Sekreter faaliyetlerinin yürütülmesi ve başarısı, büyük ölçüde üye devletlerin finansman desteğine bağlıydı. Her yılın başı yapılan tahmini olarak hazırlanan bütçeler devlet temsilcilerine sunulmakla beraber bu bütçeler nadiren gerçekleşirdi. İlk yıllarında İcra Sekretarya, BM ailesinin kuruluşlarıyla yapmış olduğu genel çalışmalardan dolayı, harcamalarını işletme bütçesiyle sınırlamıştır. Yıllar boyunca, ÇGHK'nun gelişme algısı muazzam bir şekilde değişti ve bütçe tahminleri artmaya devam ederek 1985'te 1 279 771 492' CFA Frangına ulaştı. Paradoks şu ki, Sekreterya'nın, aynı üye devletler tarafından oylanan tüm katkıları hiçbir zaman tam olarak gerçekleşmedi. Gerekçe olarak ülkelerindeki ekonomik krizi gösterdiler. 1985-1990 arasındaki ekonomik krizin üye devletler üzerinde büyük bir etkisi olduğu doğrudur. Bununla birlikte, 1980'lerin başından bu yana, ÇGHK merkezi'nin Maroua'ya devri nedeniyle üye devletlerin bazıları, ÇGHK sona ereceğini öngördüğü için, yıllık aidat yığılmaya devam etti. Üye devletler bütçelere vermeleri gereken yıllık aidat o kadar büyüktü ki, organizasyonun bu dinamikte çalışmaya devam edip etmeyeceği sorgulandı. Bu bağlamda, kalkınma yardım

[225] 1973'ten 1993 yılına kadar ÇGHK'nun Tutanakları.

ajansları üye devletler Komisyonu desteklemediği takdirde ÇGHK ile çalışmamayı tehdit ediyorlardı. Abubakar B. Jauro, O zamanlar İcra Sekreteri, bu terimlerle devlet temsilcilerine tarihi bir konuşmada ÇGHK'nun ekonomik durumu hakkında şöyle konuştu:

"Mayıs 1989'da düzenlenen 37. oturumda, Saygıdeğer Komisyon üyelerine örgütün istikrarsız durumuna dikkatini çektim. Daha sonra, 1989 işletme bütçesinin katkı paylarını ödemek için özel çaba gösterme kararını verdiniz. Ne yazık ki işletme bütçesi için 31/10/1989 tarihinde alınan ödemeler sadece 274 025 469 CFA Frangı ya da % 56, 26 iken, kalkınma bütçe miktarı ilişkin ise sadece 20 000 000 CFA Frangı veya %4. Her iki bütçeden de alınan katkılar, tahminlerin sadece%29,78'ini temsil etmektedir. 1989 mali yılı için geri kazanılacak denge 550 974 531 CFA Frangı, borçları ise 2 972 465 052 CFA Frangı tutarındadır. 3 523 439 583 CFA Frangı 31/10/1989 tarihinde üye devletler toplam borçlardır. Bu, İcra Sekretaryanın 100 000 000 CFA Frangıdan fazla borçlarını biriktirmesine yol açtı. Bu borçlardan bazıları 1988 mali yılından itibaren biriktirdi ve tedarikçiler uzun gecikmeyle sabırsız olmaya başladılar. Sayın Komisyon üyelerim, bu raporda gördüğünüz gibi, organizasyonumuzun mali durumu o kadar acınası halde ki, insan ve maddi potansiyel yönünden yetersizdir"[226].

Komisyon üyelerine yönelik bu mesaj aslında Komisyon'nun durumunu yansıtıyordu. Bu bağlamda, çeşitli faaliyet alanlarının geliştirilmesiyle ilgili olan bir organizasyon için zor bir gelecek öngörülmüştür. ÇGHK'nun hayatta kalmasını sağlamak için radikal önlemler bulmak gerekiyordu. Devletlere yapılan uyarılar en ufak bir duygu uyandırmadığından dolayı, organizasyonun çalışması ile ilgili masrafları azami ölçüde azaltmak bir çözüm yolu olarak düşünülmüştür. Bunun için, personelin bir kısmının azaltımasına, üye devletlerin vermediği yıllık aidat tamamen iptal edilmesine, ulusal projelerin devletlere devredilmesine, oturum sayısının azaltmasına karar verilmiştir[227]. Kuruluşun karşılaştığı tüm sorunları çözmek için yılda Komisyon bir oturum yeterli olduğu düşünülmüştür. Kalkınma programları ve

[226]CBLT/0039, *Procès-Verbal de la Trente-Huitième Session: Annexe D*, s.32-33.
[227]Bu kemer sıkma önlemler, 1989 yılındaki BM Kalkınma Programı ÇGHK'na önerdiği yeniden yapılandırma planına dahil edilmiştir. O andan itibaren İcra Sekreterya, sadece bölgesel kalkınma programları ile ilgilenecektir.

projelerinde ÇGHK yatırımı için düzenli oturum iptal edildi. Bu karar Komisyon Başkanlığı'nın niteliğini de değiştirdi. Her bir devlete, Komisyon Başkanlığı iki yıllık bir süre yapmasına karar verildi. Üye devletlerin temsilcileri tarafından 1989'da Komisyonun 38.oturumunda tüm bu karalar alındı[228].

1989 yılı, ÇGHK'nun işletme ve kalkınma bütçeleri ile ilgili tartışmalar açısından şiddetli bir yıl olmuştur. Devletler katkılarını en aza indirmek istediler. Uzun tartışmalardan sonra 600 milyon CFA Frangı bir geçiş bütçesi olarak kabul edildi. 376 307 770 CFA frangının işletme bütçesini kabul edilirken, kalkınma bütçesi için 223 692 230 CFA Frangı tutarında bir miktar planlanmıştı. Bu, işletme bütçesinin kalkınma bütçesinden daha yüksek oldu ve kalkınma bütçesi bu kadar düşük seviyeye ulaştığı ilk zamandı[229].

Öte yandan, uluslararası kuruluşlar ve ulusal uzmanlar İcra Sekretaryayı, projelerin hazırlanması da dahil olmak üzere özgün hedeflerine devam etmesi için teşvik etti[230].1990 yılında, ÇGHK'nun faaliyetlerinin yeniden tanımlanması ve ulusal projelerin üye devletlere iletilmesiyle, İcra Sekretarya'nın statüsünü değiştirdi. Eskiden yürütme ajansı olan Sekreterya koordine eden bir organ haline geldi. Ayrıca ÇGHK'nun işletme maliyetlerini azaltmak için, Komisyonun yeni yapısında BM Kalkınma Programı tarafından önerilen 3 bölümün hafif formülü kabul edildi[231]. Böylece İcra Sekreteryanın yıllık bütçesi 400 milyon CFA frangı ile sınırlandırıldı[232].

---

[228]Yeniden yapılandırma söz konusu konuları anlamak için, Komisyonun 38. Oturumunun son kararını, Komisyonun 11 sayılı kararını ve Devlet temsilcilerinin tavsiyelerinin 29. maddesine bakınız. Devletlerin borçlarının iptali, organizasyona yeni bir başlangıç yapması, bağışçılar arasında imajını geri getirmesi ve Devletlerin katkılarını zamanında ödemelerini teşvik edildi. Bu bağlamda, Devlet Başkanlarına yapılan öneri, oybirliğiyle kabul edildi. ÇGHK tarihinde yeni bir döneme giriyordu. Daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0039, *Procès-Verbal de la Trente-Huitième Session*, s.2,7,10,13.

[229]CBLT/0039, *Procès-Verbal de la Trente-Huitième Session*. *Annexe A: Communiqué Final*, s.15. Projelerin üye devletlere devredilmesi, onları finanse edemediklerini, İcra Sekreterinin artık destekleyemeyeceği bir gerçek haline geldiğini açıkladı. Bununla birlikte, projelerin Devletlere aktarılması büyük bir başarısızlıktı, çünkü sözlerin tutamadılar.

[230]ÇGHK yeniden yapılandırılmasının önemi, en büyük gizlilik içinde yapılan tartışmalarla belirlendi. Ulusal uzmanlar tarafından üç tavsiyede bulunulmuştur Ulusal uzmanlar tarafından üç öneri yapıldı: birincisi, Yönetici Sekreterliğinin bölgesel projeler için bir uygulama yapısına dönüştürülmesi gerektiğini; ikincisi, ÇGHK ulusal projeleri tanımlamak ve uygulamayı üye devletlere bırakmak için özellikle orijinal hedeflerine geri dönmesi gerektiğini ve üçüncüsü, bütçenin yeni İcra Sekreteri yapısına uyarlanması gerektiğini.

[231]Üç bölüm şunlardır: Proje Planlama ve Uygulama Dairesi, Dokümantasyon, Bilgi, Uzaktan Algılama ve İleri Teknolojiler Dairesi ve İdare ve Finans Dairesi.

[232]Yaunde (Kamerun)düzenlenen Komisyonun 38. oturumunda yayınlanan son tebliğe bakınız.

Devlet katkılarının yeni dağılımı da önerilmiştir. Ancak, bu önerilerin devlet katkıları üzerindeki siyasi etkilerinden dolayı, bu konuda nihai bir karar vermek istemeyen devlet temsilcileri, 1990'da yapılacak Devlet Başkanlarının zirvesine bırakılmaya karar verdiler. Ulusal projeleri Eylül 1989 için planlanan Devletlere devri, ÇGHK kalkınma bütçesinin kaldırılmasını ima etti.

1.2. ÇGHK Kalkınma Fonu

1964-1972 yılları arasındaki siyasi krizler ÇGHK açısından feci sonuçlar doğurdu. Aslında ÇGHK girişimlerin çoğu, doğal kaynakların envanteri yapıp, pilot çalışmaların uygulanması ile sınırlıydı. Daha sonra bu kaynaklar, insanların yaşam koşullarını iyileştirme taahhüdünün bir parçası olarak kullanılacaktır. Yine de bu yaklaşım onun üzerine getirilen beklentilere uyum sağlamasına izin vermemiştir[233]. Devletler tarafından ihmal edildiği için, İcra Sekreterler yardım almak için uluslararası kuruluşlara ve bağışçılara yönelmek zorunda kaldılar.

Kalkınma Fonunun ortaya çıktığın dönemi anlamak için bazı gerçekleri hatırlamak önemlidir. Gerçekten de ÇGHK kurulmasından sekiz yıl sonra, devlet başkanları örgütün faaliyetlerinin statükosu tarafından tehdit edildiğini fark etti. Kuraklık, çölleşme, iklim değişikliği ve siyasi krizler bölgeye sert bir şekilde çarptığında, ÇGHK etkili bir şekilde cevap veremedi. Bunun nedeni, dış yardıma yüksek bağımlılığıydı. ÇGHK tarafından tasarlanıp başlatılmış olsa da çeşitli çalışmalar BM Tarım ve Gıda Örgütü, BM kalkınma Programı ve BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü tarafından finanse edilmiş ve yürütülmüştür. Birleşmiş Milletler sistemine ait olan bu örgütler hem BM Genel Sekreteri hem de bu örgütün Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından yapılan taleplere olumlu yanıt verdi; ÇGHK'na teknik ve mali destek sağladı. 1967'de mesela BM Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu Çad Gölü'nün hidrolojik sentezini yayınlama amacıyla çalışmaya başladı[234]. Bununla birlikte, dış, finansal ve teknik yardımlara duyulan güven, bölgenin kalkınmasını teşvik edemedi. Verdiği yardım hem zamanın tüm ihtiyaçlarını karşılayamaz, aynı

[233]M. Z. Njeuma, "Coopération Internationale et Transformation du Bassin du lac Tchad", *Politique Africaine2004/2 (N° 94)*, s. 23-41. Özellikle yazar, kuraklık, çölleşme, darbeler ve iç savaşlar da dahil olmak üzere bölgenin yaşadığı tüm kötü olaylar bırakıp ÇGHK, genel çalışmalara daha fazla odaklandığını vurguluyor. ÇGHK Kalkınma Fonu oluşturulması daha dinamik bir profil sağlamak için tasarlanmıştır.

[234]UNESCO, *Synthèse hydrologique du Bassin du lac Tchad*.

zamanda ilgilenen kuruluşların bazıları tarafından sözleşmelerin şartlarına uyulmamıştır. Bu yüzden bir alternatif bulmak zorunluydu ve ÇGHK'nun Kalkınma Fonu'nun oluşturulması bu sorun için uygun bir çözüm gibi görünüyordu.

ÇGHK 1972'de Çad Havzası'nın on yıllık ekonomik kalkınmasına başladı. ÇGHK Devlet Başkanları'nın ilk konferansının başkanı François Tombalbaye, örgütün o tarihte önemli bir rol oynadığını ve çalışmalarını teşvik etmek gerektiğini söyledi[235]. Bu mantıkta genel çalışmaları bir kenara bırakıp, ekonomik ve sosyal kalkınma projelerinin uygulanmasına kesin olarak başlamak gerekiyordu. 1972'de ÇGHK Devlet Başkanları'nın ilk zirvesi Kalkınma Fonu kavramını tartışmak için bir fırsat sundu. Benson O. Tonwe, ÇGHK'nun dördüncü İcra Sekreteri, lider ve vizyoner olarak bu teklifin başlangıcındaydı[236]. Bir kalkınma fonunun yaratılmasının, ÇGHK entegre geliştirme aşamasına başlamasına yardımcı olacağına kuvvetle inanıyordu. Komisyonun 15. Oturumunda kabul edilen bir kalkınma fonu oluşturma ilkesi, 1972'deki ilk zirvede tüm Devlet Başkanları tarafından onaylanmıştır. Sembolik olarak, ÇGHK daha dinamik bir yüz veren ve genel çalışmalar aşamasının ötesine geçen yeni bir çağ başlattı. Bu genel çalışmalar ÇGHK'nu teorik bir profille sınırlandırmıştır. Alternatif olarak bağışçılardan borç alan krediler için garanti veren Kalkınma Fonu, Ahmadou Ahidjo tarafından şu şekilde tanımlandı:

"Üye devletlerin ilerleme mücadelesinde birlikte çalışma iradesinin çarpıcı bir tezahürüdür. Başka bir deyişle, Devletlerin ortak çözümler gerektiren ortak sorunlarla karşılaşmaları ve her birinin ortak kalkınma çalışmalarına pozitif katkı yapmasıdır. Bu açıdan organizasyonumuz sadece büyük umutlar taşımamaktadır; Ayrıca, halklarımızın ekonomik, sosyal ve kültürel refahına yönelik yürüyüşlerini engellemeye yönelik tüm engelleri de yolumuzda ortadan kaldırmak için kararlılığımızın işaretini taşımaktadır. Böylece, Çad Gölü Havzası Komisyonu, büyük potansiyele sahip olan ülkelerimizin, ilgili halklarımızın daha fazla iyiliği için

[235]CBLT/0009, *Summary Report of the First Conference*. Çad Havzası'nın ekonomik kalkınmasının on yılına yapılan referans, 1972'de ÇGHK ilk zirvesindeki açılış konuşmasında François Tombalbaye tarafından yapıldı. Çad Başkanı, Çad Gölü'nün tarihte oynadığı rolü vurgulayıp, bölgesel kardeşliğin bir araya getirilmesi kolaylaştı.

[236]Benson Tonwe'ye göre ÇGHK genel çalışmalardan geliştirme çalışmalarına geçmemesi, ilk 8 yıl boyunca dışarıdan gelen mali ve teknik desteğe güçlü bir bağımlılığın sonucuydu. Bu nedenle bir ÇGHK Kalkınma Fonu oluşturulmasına yönelik teklif etti. CBLT/0009, *Summary Report of the First Conference*, s.3.

daha fazla yapabileceği inancıyla bizi bir araya getiriyor. Üçüncü Dünya Ülkeleri kendi gelişimini teşvik etmek için, ilk ve en önemlisi kendilerine güvenmek gerektiğini anlamak gerekir"[237].

Bu açıklama ile bir ÇGHK Kalkınma Fonu oluşturulması onaylandı. 1973'te ÇGHK tüm Devlet Başkanları, organizasyona kendi başına ayakta kalma fırsatı vermeyi kabul edip, işleyişini belirlemek için kaldı.

1.3.Kalkınma Fonu'nun İşleyişi

19-22 Ekim 1972 tarihleri arasında, kalkınma Fonu'nun kurulması için taslak anlaşmanın hazırlanması amacıyla ÇGHK'nun üye devletlerinden uzmanlar toplantısı düzenlendi[238]. Bu anlaşma ile, Kalkınma Fonu'nun çalışma şartları açık bir şekilde tanımlanmıştır. Sözleşme ve Mali Tüzük Değişikliği Protokolü de dahil olmak üzere iki anlaşma ile güçlendirilmiştir[239]. Çok fazla zaman harcamadan anlaşma, tüm üye devletler tarafından imzalandı. Kalkınma Fonu eşitlik temelinde işletilmektedir. Bu mantıkta, her bir devlet yıllık ulusal bütçesinin 1/1000'ini Kalkınma Fonu'na aidat olarak verecekti. Bütçelerinin 1/1000'den az olması durumunda devletlerin katkılarını 30 000 $ ' a sınırlayabileceğini ya da 1/1000'den yüksek olması durumda 750 000 $'a yükselteceği ima etti[240]. Devletlerin katkısı, ulusal bütçelerine onay verildiği anda ödenecekti. Ancak İcra Sekreteri, gerekli gördüğü durumlarda asgari ve azami katını ayarlama yetkisine sahipti. Kalkınma Fonu sayesinde, İcra Sekreterinin yetki ve gücü önemli ölçüde değişti. Daha önce Komisyonun ve Devlet Başkanlarının boyunduruğu altında İcra Sekreter, ÇGHK'nun en önemli kişisi oldu.

---

[237]CBLT/0007, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence*. *Annexe A*, s.3. Bu, 1973'te Devlet Başkanları Konferansında, Kamerun Birleşik Devlet CumhurBaşkanı El Hadj Ahmadou Ahidjo'nun açılış konuşmasıdır.

[238]Bir Kalkınma Fonu kurma kararı, Temmuz 1972'de Fort Lamy'deki örgütün ilk zirvesinde Devlet Başkanları tarafından onaylandı. Konuyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0015, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence*. *Annexe C: Rapport du Secrétaire Exécutif de la CBLT*, s.1.

[239]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence. Annexe C: Rapport du Secrétaire Exécutif de la CBLT*, s.1. Komisyonun kalkınma projelerinin uygulanmasına yönelik hibe ve kredi verebilmesi için Sözleşme Değişikliği Protokolü imzalanmıştır. Mali Tüzük, Kalkınma Fonu içerecek şekilde revize edildi.

[240]Kalkınma Fonu'nun oluşturulma ilkesi, ÇGHK ilk Zirvesinde Devlet Başkanlarına sunuldu. Üye devletler, 15'inci komisyon toplantı önerisini 30.000 ve 750.000 ABD dolarlık aidatlarla ilgili olarak onaylamayı kabul ettiler. CBLT/0009, *Summary Report of the First Conference*. CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e Réunion*. CBLT/0002, *A propos Du Fonds de Développement*, s.8-12.

Ancak, Kalkınma Fonu oluşturulduğu anda, mali katkılar ilkesine üye devletlerin bazıları karşıya çıktı. Devlet Başkanlarının İkinci Zirvesinde sert tartışmalar oldu. Kamerun Devlet Başkanı Ahmadou Ahidjo, Kalkınma Fonuna kabul edilen temelde ülkesinin Nijerya ile aynı miktarda ödeme yapabileceği konusunda endişeliydi[241]. Bu nedenle bu soruna bir çözüm bulmak gerekiyordu. Böylece 1977'de Enugu'da Nijerya'daki 3. Devlet Başkanları Zirvesi sırasında devletler arasındaki fikir birliği, dayanışma ve anlaşma sayesinde, Kalkınma Fonu'na katkıları yeniden düzenlemelerine sağladı. Kalkınma Fonu, Nijerya için % 75, Kamerun için %15, Çad için % 5 ve Nijer için % 5 olan 500 000 000 CFA Frangı, üye devletler yıllık aidet olarak belirlendi[242]. Üye devletlerin kotaları 1990 ve 2010 yeniden yapılandırılması sırasında gözden geçirildi.

2. ÇGHK Yeniden Yapılandırılması ve Bütçe Yenilemesi

ÇGHK'nun ilk on yılında her devletin karşılaştığı iç sorunlar, Komisyon üzerinde bir etki oluşturmuştur. Komisyon çalışmakta zorluk çekiyordu; kuruluşun çalışmalarını kolaylaştırmak için çeşitli çözümler ortaya çıktı. Çözümlerden biri, 1973 yılında kalkınma projelerini yürütmesine izin veren ve tamamen bağışçılara bağımlı olmayı Kalkınma Fonu'nun oluşturulmasıydı. Bu yönde öngörülen diğer çözüm ise, ÇGHK'nun yeniden yapılandırılmasıydı.

2.1. 1978: Başarısız Bir Yeniden Yapılanma

ÇGHK'nun yeniden yapılanma sayesinde ayakta kalmayı başarabildi. Bunlar olmasaydı, organizasyon uzun zaman önce ortadan kaybolacaktı. ÇGHK hem yapısı hem de amaçları açısından kendini yenilemeye ihtiyaç duymuştur. Bu, temel metinlerinin gözden geçirilmesini ve Devlet Başkanlarının Zirvelerinde kararların kabul edilmesini ima etti. Örneğin 1970'lerde, ÇGHK'nun algısını ve yönünü değiştirme arzusu gittikçe arttı. İlk yeniden yapılanma çabası 1972'de Kalkınma Fonu'nun oluşturulmasıyla gerçekleşti. Bu çaba, 1970'lerin sonlarına doğru devam etti. ÇGHK'nda bir Planlama Bölümü'nün ve İcra Sekreteri Yardımcısının olmaması

[241]CBLT/0007, Procès-Verbal de la Deuxième Conférence, s. 12-13.
[242] Daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0048, *Restructuration du Secretariat de la CBLT*, s.11 ve CBLT/0057, *Proposition de réorganisation de la Structure de la Commission du Bassin du Lac Tchad*, s.3.

ana problemdi[243]. Yıllarca ÇGHK, kalkınma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için gerekli olan bu hücreler olmadan çalışmıştı. Bu durum, BM Gıda Ve Tarım Örgütü Genel Müdürü Dr. Edouard Saouma'nın yardım etme sözü vermesiyle değişti.

Böylece, Mayıs 1978'de, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nden Ernesto Cataldi tarafından hazırlanan gizli bir rapor, ÇGHK'nun şemasının yeniden düzenlenmesi detaylarını belirledi[244]. O tarihe kadar, kalkınma faaliyetleri yürütmek için ÇGHK tarafından bölümler oluşturuldu. Tarım, hayvancılık, balıkçılık ormancılık, su kaynakları, inşaat mühendisliği, telekomünikasyon ve çevre gibi altı bölüm vardı. Örgütün hedeflerine bağlı kalmak için, Kalkınma Fonuna bölgesel kalkınma projelerinin oluşturulmasından sorumlu bir proje planlama ve izleme birimi eşlik edecekti. Aralık 1977'de Enugu'daki Zirvesinde Devlet Başkanları, İcra Sekretaryasının yeniden düzenlenmesinin sahadaki eylemlerin görünürlüğü ve hedeflenmesini kolaylaştıracağını düşünüyordu. Bu kararlar, 1978'de Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü tarafından yapılan tavsiyelerine, ÇGHK'nun birimlerinin başkanlarının görüşlerine ve başta olmak üzere BM Kalkınma Programı bağışçı kuruluşlar tarafından yapılan önerilere dayanıyordu. ÇGHK'nun yeniden yapılandırılması için 1978 BM Gıda ve Tarım Örgütü önerisi seçimleri, ana işlevleri, her birimin rolünü ve bu birimlerin operasyonel olmasını sağlayacak personel sayı ve seviyelerini belirtmiştir. Fonksiyonların uzmanlaşmasını, sorumlulukların merkezden uzaklaşmasını ve kontrollerin merkezileştirilmesini vurgulamıştır. Verimlilik ve etkinlik için BM Gıda ve Tarım Örgütü, aşağıdakiler dahil dört kategoriyi oluşturmayı önerdi:

- İcra Sekretarya ve Yardımcısı tarafından temsil edilen Yönetim Birimleri, temel görevler için, 4 Üye Devletten alınan talimatlara riayet ederek ÇGHK'nun yönetim politikalarının hazırlaması sağlayacaktır.
- Tasarım, koordinasyon ve kontrol birimleri. Onlar çeşitli alanlarda yürütme birimlerine tavsiye sağlayacaktır. Planlama ve kontrol bu birimler tarafından öne sürülecek.

[243]CBLT/0011, *Procès-Verbal de la Troisième Conférence. Annexe D : Réorganisation du Secrétariat Exécutif*, s. 1
[244]CBLT/0057, *Proposition de réorganisation de la Commission du Bassin du Lac Tchad.*

- Operasyon birimleri, aldıkları görevleri doğrudan Yönetim Birimlerinden gelir.
- Destek olan birimleri rölü, hem tüm ÇGHK'nun birimlerine lojistik ekipman sağlamak olacaktı hem de yönetim ve genel hizmetler yapacaktı[245].

Bununla birlikte, 1970'lerin sonlarında zirvede olan Çad iç savaşı, bu yeniden yapılanma projesinin gerçekleştirilmesine büyük bir engel oluşturdu. ÇGHK genel merkezi Maroua'ya (Kamerun) devredilip normal olarak çalışması gittikçe zorlaştı. Hem BM Gıda ve Tarım Örgütü tarafından sunulan teklif hiçbir zaman uygulanmadı, hem de ÇGHK altı yıl üst üste büyük bir gevşeklik içine düştü. 1988 yılından itibaren BM Kalkınma Programı konuyu ele aldığında, yeniden yapılanma projesi tekrar tartışıldı. Yeniden yapılandırmanın ayrıntıları 1990'da Devlet Başkanları tarafından oybirliğiyle tüm bölünmeleri üç daireye ayrıldı[246]. Çünkü üye devletler ekonomik krizle karşı karşıyaydı. Hem ÇGHK'nun işletme ve kalkınma bütçelerine normal olarak katkıda bulunmaya devam etmek, aynı zamanda örgütün tüm bölünmelerin uyguladığı projeler durumlarda BM Kalkınma Programı, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) gibi bağışçılardan ve kalkınma yardım kuruluşlarından fon almaya devam etmesi de imkansızdı. Ayrıca, bu kuruluşlar artık ÇGHK'nun kalkınma projelerini finanse etmeyeceği kararını vermişlerdir. Bu ani durumla karşı karşıya kalan üye devletler, projeleri artık kendi başlarına gerçekleştiremeyeceklerini fark ettiler. ÇGHK'nun durumu, Afrika hükümetlerarası örgütlerinin günlük olarak karşılaştıkları zorlukların mükemmel bir örneğidir.

2.2. 1990 Reformu

ÇGHK'nun karşılaştığı mali zorlukların yoğunluğu, Çad Gölü'nün havzasındaki faaliyetler üzerinde yadsınamaz bir etki yaratmıştır. Örneğin bazı devletler, siyasi[247] ve ekonomik krizler nedeniyle ÇGHK'nun kalkınma ve işletme

[245]1978 BM Gıda ve Tarım Örgütü tarafından ÇGHK yeniden yapılandırılmasına yönelik teklifle ilgili tüm bilgiler bakınız CBLT/0057, *Proposition de réorganisation de la Commission du Bassin du Lac Tchad.*

[246] Madang Albertine Hanım ile kişisel iletişim, 5 Eylül 2016 Ndjamena, Çad. O görüşmede ÇGHK tarih dönemlerin ayrıntıları anlattı. Veren bilgi CBLT/0016, *Procès-Verbal du 7e Sommet* ÇGHK belgeyi sayesinde onaylandı. Eylül 2016'da ÇGHK'da kaldığımız süre boyunca, Madang Albertine bu örgütün en eski çalışanıydı; ÇGHK'nun yaşayan ansiklopedisini temsil eder.

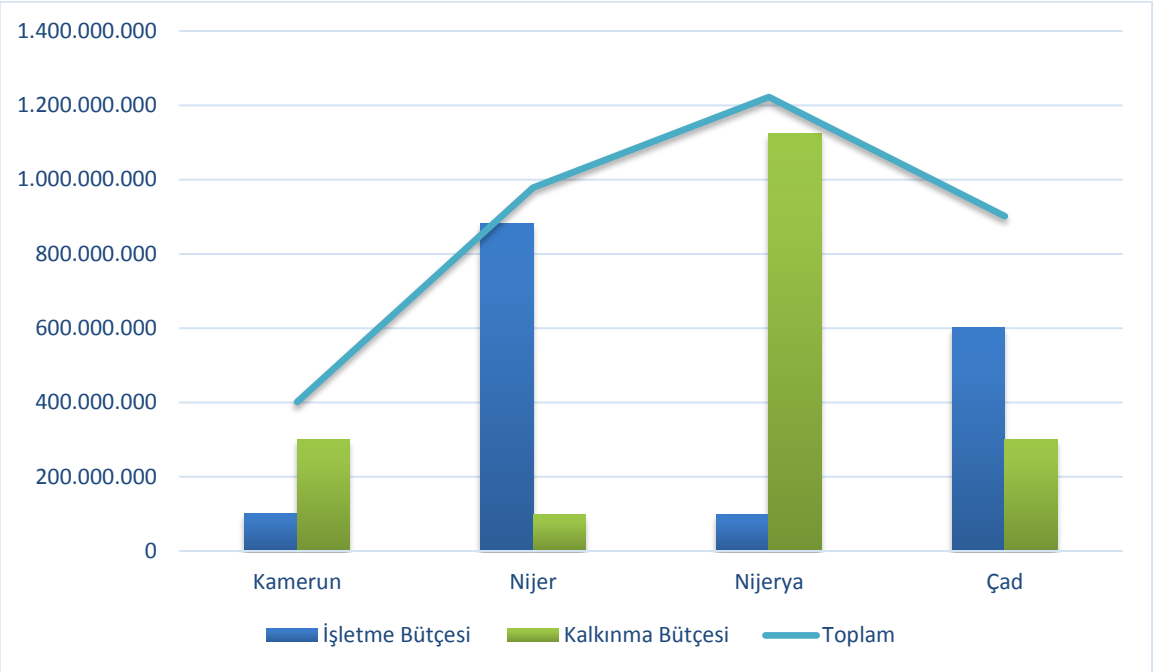
[247]Çad Gölü sınırındaki tüm devletlerde, tehlikeli bir iç durum ÇGHK'na zaman ve enerji vermesini engelledi.

bütçelerine yıllık aidat bulunamamışlardır. 1985 yılında tüm devletlerin vermediği yıllık aidat 2,12 milyon Naira[248] olarak tahmin edildi. Örneğin Nijer'in, 800 milyon CFA frangı vermediği yıllık aidat olurken, Nijerya'nın tek başına 1 milyon Naira ulaşmış görülüyordu[249].

Kalkınma Bütçesi, 1972'de ÇGHK Başkanları'nın İlk Zirvesinde Kalkınma Fonu'nun oluşturulmasından doğmuştur. Bu Fon, Uluslararası kuruluşların ilgisini çekmeyen projeleri finanse etmek için kullanıldı. Ancak, bu bütçenin özellikle aidatların ödenemediği durumlarda kalkınma faaliyetlerinin nasıl uygulanacağı merak edildi. General Muhammadu Buhari'nin 5. Devlet Başkanları Zirvesi'nde de belirttiği gibi, ÇGHK'nun temel iç sorunları finansaldı[250]. Örneğin, Çad iç savaşı sırasında Maroua'ya devredilen ÇGHK, N'djamena'da genel merkezine dönmek için 200 veya 300 milyon CFA frangına ihtiyaç duyuyordu. Devletler hala bunu sağlayamadı. Bu problem ÇGHK'nun dönüşünü ve bazı faaliyetlerinin başlamasını erteledi. 1987'de devletler, kalkınma ve işletme bütçelerine olan aidatlarını hala ödeyememişlerdi. 31 Aralık 1989'da, üye devletlerin ÇGHK'na vermediği yıllık aidat 3 523 439 583 olarak gerçekleşmiştir[251].

[248]Nijerya para birimi
[249] CBLT/0013, *Procès-Verbal du Cinquième Sommet*, s.10-11
[250] CBLT/0013, *Procès-Verbal du Cinquième Sommet*, s.4
[251] CBLT/0016, *Procès-Verbal du 7e Sommet*, s.49

Şekil-2 : CFA FRANGI'nda 1989 Yılında Devletlerin Vermediği Yıllık Aidat[252]

Bu rakamlara dayanarak, ÇGHK normal işlevlerini görmesinin imkânsız olduğu söylenmelidir. Projelerin uygulaması zorlanırken, aynı zamanda personel düzenli olarak maaş alamadı. Bu gerçek sadece 1989 için geçerli değildir. 1972'den 2014 yılına kadar ÇGHK'nda çok büyük finansal zorluklar yaşandı. Bu, ÇGHK'nun dış yardıma büyük ölçüde bağımlı olmasına yol açtı. Üstelisk yıllar geçtikçe, örgütün imajı üye devletlerin vermediği yıllık aidat nedeniyle bağışçılar arasında kötü almıştı. ÇGHK 1964'ten beri izlediği politikada yorgunluk ve ilgisizlik belirtileri gösterdi. Onlara göre o andan itibaren Devletlerden herhangi bir katkı olmaksızın, böyle bir organizasyonu finanse etmeye devam etmenin hiçbir anlamı yoktu. Üye devletler ise 1980'li yılların sonunda yaşadığı mali sıkıntılar nedeniyle ÇGHK'na karşı isteksiz davrandılar.

Bağışçıların geri çekilmesi üye ülkeleri hareket geçirmeyi başardı. Mesela 1987'de Nijerya yıllık aidatlarını ödedi[253]. Ancak ÇGHK'nun varlığını sürekli zayıflatan büyük paradoks, üye devletlerin oybirliği ile aldıkları kararlara saygı duyamamalarıdır. Aidatların ödenmesi sorununun çözümünde alınan kararlar,

[252]CBLT/0016, *Procès-Verbal du 7e Sommet*, s.49
[253]CBLT/0014, *Procès-verbal de la Sixième Conférence. Point 33*, s.10.

devletler tarafından uygulanamadı. Bütün bunlar nedeniyle örgüt bir çıkmaza ulaştı. Üye devletler, İcra Sekretaryası tarafından yürütülen projelerin uygulamasını feda etmeyi tercih ettiler, çünkü birbirlerine yardım etmek ve anlamak gerekiyordu. Dayanışma, kardeşlik ve örgüt içinde hüküm süren birlik ona bağlıydı.

20. yüzyılın son on yılına girerken, ÇGHK'nun hedeflerinin yeniden yönlendirilmesi üzerinde bir yansıma ortaya çıktı. Daha önce görülmemiş bir ekonomik krizin etkilediği üye devletlerin çoğunluğu bu yeniden yapılanmayı, örgütün işletme ve kalkınma bütçelerine düzenli olarak aidatlarını ödemeye izin verecek bir nimet olarak algıladı. Gerçekten de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, ÇGHK'nun düzgün çalışmasını sağlamak için üç temel hususu dikkate alarak yeniden yapılanma önerisini Komisyona sundu. ÇGHK'nun hedeflerinin yeniden tanımlanması, İcra Sekretaryanın yeniden yapılandırılması, üye devletlerin Kalkınma Fonu'na ve işletme bütçesine katkılarının dağıtımının yeniden gözden geçirilmesiydi. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı uzmanları tekliflerinin, üye devletlerin, ÇGHK'nun bütçelerine olan aidatlarının büyük ölçüde azaltacağını düşünüyordu[254]. Fakat ÇGHK tarafından uygulamaya konulan bu reform, her şeyden önce bağışçılara[255] ilişkin bir baştan çıkarma operasyonuydu; çünkü 1980'lerde kuruluştan geri çekilmeleri üye devletleri büyük utanç içinde bırakıldı.

1988 yılında, Komisyonun 35. Oturumu, ÇGHK yeniden yapılandırılması fikrini gündeme getirdi. BM Kalkınma Programı[256] temsilcisi tartışmalarla ilgili olarak, ÇGHK gelecekte, bölgedeki ülkelerin ekonomilerinde kriz bağlamında ilk hedeflerini yeniden gözden geçirmesi gerektiğine söyledi. Artık ÇGHK, dört ana hedeflerle ilgilenecekti:

- Sözleşmede tanımlanan ilkeleri sağlamak,

[254]CBLT/0048, *Restructuration du Secretariat de la CBLT*, s.29-30.
[255]CBLT/0016, *Procès-Verbal du 7e Sommet des Chefs d'Eta*t, s.34-37. 1990'daki ÇGHK'nun yeniden yapılanması, hedeflerinin yeniden tanımlanması bir finansman koşulu olarak yayınlamış olan, bir finansman koşulu yayınlayan a, orijinal hedefleri ile sınırlı olduğunu belirtmiştir.
[256]BM Kalkınma Programı 1990 yılında yeniden yapılanma projesinin geliştirilmesi sürecinde ÇGHK'nun danışmanı olması istenmiştir. BM Kalkınma Programı bağışçıların şartları doğrultusunda fikirleri nihayet kabul edilmiştir.

- Üye devletler tarafından hazırlanan projeler hakkında bilgi toplamak, incelemek ve yaymak ve Havza'da kalkınma faaliyetlerinin planlanmasını tavsiye etmek,
- Devletler arasında irtibatın sürdürülmesi havzadaki su kaynaklarının uyumlu ve verimli kullanımını kolaylaştırmak için üyeler,
- Havzadaki çalışma ve faaliyetlerin uygulanmasını izlemek ve üye devletlere rapor vermek.

ÇGHK'nda geleneksel olduğu gibi, örgütün 1990'daki yeniden yapılandırılmasına ilişkin, Komisyon tarafından alınan kararlar, Devlet Başkanları Zirvesi tarafından onaylanmıştır. Yeniden yapılandırmanın amacı, ÇGHK'nun görevini kolaylaştırmaktı. Ulusal projeleri devletlere devretmek, personeli azaltmak ve kuruluş bünyesinde Proje Planlama ve Yürütme Daire, İdare ve Finans Daire, Dokümantasyon, Bilgi, Uzaktan Algılama ve İleri Teknolojiler Daire üç bölümün oluşturulmasını de dahil olamak üzere bu görevlerin yerine getirilmesinde İcra Sekreterya yardım etmesini sağlamaktı. Yeniden yapılanma hem ÇGHK'nun kararları yansıtıyordu hem de üye devletlerin ÇGHK'nun bütçelerine destek anlamına geliyordu. Böylece, 1990 yılında Devlet Başkanları 7. Zirvesinde, Komisyon bütçesine aidatların dağıtımı konusunda sunulan 4 öneriden sadece biri yerine getirilmiştir. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, %53 ile en büyük aidat Nijerya'ya aitti, Kamerun %27, Çad %12 ve Nijer %8 olmak üzere, ÇGHK'nun işletme ve kalkınma bütçesine katkıda bulundu[257].

1990 reformu aynı zamanda devlet başkanlarının zirvelerinin düzenli tutulması sorununa da odaklandı. Gerçekten de Çad'daki iç savaş ve alt bölge ülkelerinin karşılaştığı iç sorunlar nedeniyle, devlet başkanlarının zirvelerini düzenli

[257]Üye devletler ÇGHK'nun bütçelerine aidatları hakkında daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0016, *Procès-Verbal du 7e Sommet des Chefs d'Etat*, s.46-47. İlk teklif, Kamerun %45, Nijer %15, Nijerya %45, Çad %15 idi. Bu öneri, sosyo-ekonomik göstergelerine / Gayri Safi Millî Hasıla (GSMH) ve bir yandan Çad ve Nijer için eşit katkılar ilkesi ve diğer yandan Nijerya ve Kamerun'a dayanıyordu. 2. Teklif: Kamerun %29,2, Nijer %4,5, Nijerya %54, Çad %12.3; Bu varsayımın dayandığı kriterler arasında nüfus, alan, GSMH, üretim yapısı, resmi kalkınma yardımı ve dış borç, tarım ve gıda yer almaktadır. 3. öneri: Kamerun %26.5, Nijer %5.3, Nijerya %59, Çad %9,2 idi. Bu varsayım Havzasındaki işgücünü, kişi başına düşen GSMH'yi ve tarım tarafından üretilen GSMH'yi dikkate almıştır. 4. Teklif: Kamerun% 27, Nijer% 8, Nijerya% 53, Çad% 12. Son olarak, kabul edilen dördüncü teklifti ve ilk üç teklifin ortalamasıydı.

olarak örgütlemek imkansızdı. Bu bağlamda Komisyon tarafından alınan kararlar genellikle uzun bir süre çözümsüz kalmıştır. Çünkü ÇGHK'da, yüksek otorite ve nihai kararlar Devlet Başkanlarına aitti.

1990 Konferansı'nın projelerin uygulanmasına devam etme yönündeki niyetine rağmen, o projelerin yürütülemedi. Bir kez daha, devletlerin ÇGHK tarafından yönetilen projelere etkin bir şekilde devam etmeleri için yapılan büyük konuşmalar niyet beyanlarının ötesine geçememiştir. Daha önce ÇGHK tarafından desteklenen nüfuslar terk edildi. Örneğin ÇGHK aktivitelerini kolaylaştırmak için balıkçılar için standartlara uygun ağlar dağıttı. Aynı şekilde çiftçiler de desteklendi. Örgütün, havzasındaki insanları terk ettikten sonra sonuç olarak, 1990'larda, işsiz nüfus çeşitli ihlallerle uğraştı. Bu dönemde sınır ötesi haydutlar ortaya çıktı. ÇGHK'nun rolü, üye devletler için projelerin hazırlanması ve uygulanması için finansman arayışları ile sınırlıydı. Bu eylem, bağışçıların arasında üye devletlerin projeleri tanıtımına yansıtılmıştır. Ancak yerdeki eylemsizliği bölgeye çok büyük etkileri vardı.

2.3. 2010 Reformu

ÇGHK 1990 reformundan sonra karşı karşıya kaldığı kurumsal kırılganlık, liderleri muhtemel düzeltme konusunda uyarmıştı. Gerçekten de 1992'de Rio Dünya Çevre Zirvesi'nin düzenlenmesiyle, çevre sorunları ÇGHK'ndaki tüm tartışmaların merkezinde yer aldı. Bu uluslararası konferanstan, ÇGHK, Çad Gölü Havzasındaki su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi konusundaki görevini daha iyi yerine getirmesini talep eden üye devletler ve bağışçıların sürekli baskısını hissetti. Bağışçılar özellikle finansal taahhütleri[258] için bir ön koşul olarak organizasyonun yeniden yapılandırılması konusunda ısrar ettiler. Bu, 2000'li yılların başlarında mümkün oldu. Örneğin, 14-15 Ocak 2002 tarihleri arasında Yaunde'de (Kamerun) düzenlenen 49. Komisyon toplantısında, üye devletlerin temsilcileri ÇGHK'nun yeniden yapılanma ilkesini kabul ettiler. Bu karar 27-28 Şubat 2003[259] tarihleri

[258]CBLT, *Projet de réorganisation: Propositions et Actions pour implémenter les recommandations de l'Etude Institutionnelle dite " la Roche",* s.1.
[259]CBLT, *Procès-Verbal de la Cinquantième Session*, Niamey 2003, s.26. Bunlar arasında, Personel Yönetmeliğinin revizyonu, Mali Düzenlemeler ve İcra Sekretaryasının Yeniden Yapılandırılması ile ilgili 4 sayılı Karar bulunmaktadır. Bu oturumda ÇGHK'nun yeniden yapılanmasıyla devam etmek

arasında Niamey'de (Nijer) düzenlenen 50. oturumda onaylandı. Bu çerçevede, ÇGHK/Küresel Çevre Fonu (Global Environment Facility) projesi – "Çad Havzası Ekosisteminde Arazi ve Su Bozulmasında Eğilimleri Tersine Getirmek" kurumsal değerlendirme finanse etmeyi kabul etti.

2005 yılında bağımsız bir danışman olan David Laroche çalışmalarına başladı. Özellikle bir ana faaliyet olmak üzere, Sözleşme, Tüzük ve İç Düzenlemeler gibi temel belgelerin incelenmesi, çizdiği kurumsal değerlendirme üç yıllık bir süre boyunca yayıldı. Bununla birlikte, bu üç yılın sonunda, Devletlere bir dizi öneri yaptı. İlk olarak, ÇGHK'nun yapısı hakkında iki şema önerilmiştir. Bu tekliflerde kapasite geliştirme ve iletişim[260] temel bir rol oynamıştır. Ne yazık ki, 2008'de Çad'ı sallayan istikrarsızlık nedeniyle, David Laroche faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldı. 2009 yılında ÇGHK yeniden yapılanma raporunu tamamlayan Mapconsult'dan Annette Müller-Roth ve Martina Pulver tarafından değiştirildi. Son belgede başarılı bir yeniden yapılanma için iyi yönetişim[261] ilkesi (politik, işlevsel ve operasyonel yönetim) vurgulandı. Danışmanlar tarafından yapılan dört temel tavsiyenin ötesinde[262], ÇGHK'nun yeniden düzenlenmesi Genel Müdürlüklerin formülünü denemek için bir fırsattı. Bir yandan Operasyon Genel Müdürlüğü'nde kapasite geliştirme, bilgi ve izleme müdürlüğü, proje planlama, izleme ve değerlendirme müdürlüğü ve çevre ve su kaynakları müdürlüğü vardı.

Öte yandan insan kaynakları müdürlüğü, finans ve materyal müdürlüğü İdare ve Maliye Genel Müdürlüğü'ne bağlıydı. Personeli korumak için Orta Afrika Ülkeleri Ekonomik ve Parasal Topluluğu maaş çizelge referans alınmıştır.

---

için gerekli unsurların eksikliği göz önüne alındığında, Devlet temsilcileri işi bu alanda deneyimli bir danışmanlık şirketine teslim etmeye karar verdiler.

[260]David A. Laroche, *Evaluation Institutionnelle de la CBLT*, s.59.

[261]Her biri iyi yönetişimle ilgili olan yetkinlik, verimlilik ve performans, ÇGHK'da birkaç yıldır eksik kalmıştı ve bu durum bağışçılara gözden düşürdü.

[262]Amaç, operasyonel ve yönetim sorumluluklarından (genel müdürlüklerden) siyasi sorumluluğu (yönetici Sekreteri) ayırmak, teknik direktörlerin faaliyet alanlarında özerk yöneticiler olmalarını ve kendileri için tanımlanan performans hedefleri çerçevesinde ağ oluşturma ve sonuçlarla motive edilmesini sağlamaktır. Her bir paydaş, ÇGHK'nun eyleminin farkında olmalı, yönetimi ve personeli açık roller ve sorumluluklar ile motive etmelidir- bunları tarafsız ve makul bir performans kontrolü ile harekete geçirmelidir; ÇGHK'nun personelinin büyük uluslararası kuruluşların maaşlarına dayalı bir maaşla tutulması.

1990 yılında yapılan yeniden yapılanma sırasında tartışmalara konu olan Genel Sekreter Yardımcısı görevine, 2010'da son verildi. Komisyonun 56. oturumunda, 2010 yılında yeniden yapılanma kabul edilir edilmez, ilgili İcra Sekretaryanın tüm müdürlükleri, ÇGHK'nun yeni çevresel profilini iyileştirmek için çalıştı. Böylece Çad Havzası'nın Su Şartı hazırlandı. Çad Gölü'nün sularının rasyonel kullanımı için gerekli olan bu tüzük, 2012 yılında Devlet Başkanları 14. Zirvesinde onaylandı. Aynı şekilde, Kongo Havzası'ndan Çad Havzası'na su transferi olasılığı üzerine çalıştaylar düzenlenmiştir[263]. ÇGHK'nun bu temel görevlerinin uygulanmasındaki tek dezavantaj, Devletlerin bütçelere yaptığı katkıların gecikmesiydi. Uluslararası Örgütlerin müdahalelerine rağmen, bu sorun devam etti.

III. Uluslararası Kuruşlar Tarafından Yapılan Müdahale

1. Birleşmiş Milletlere Bağlı Ajansların Eylemleri

1960 yılında Birleşmiş Milletler'in ekonomik kalkınma on yıllık programları başlandı. 1964'te ÇGHK'nun oluşturulması uygun bir zamanda geldi, çünkü uzmanlaşmış kurumlar çabalarını azgelişmişliğe karşı mücadeleye adamak için fırsat buldular. Çad Gölü Konvansiyonel Havzası'nda, tarım, hayvancılık, balıkçılık gibi çeşitli alanlara müdahale ettiler. Böylece ÇGHK'na verdikleri yardım, havzanın doğal kaynaklarının envanteriyle ilgiliydi. Buna, eylemlerin planlanması üzerinde etkili olan iklim değişikliğinin hızla eklenmiştir. Daha sonra kalkınma, çölleşme ve kuraklık problemlerinin çözülmesi düşündüler. Bu arada, Çad iç çatışmasının sona ermesinden sonra sınırların kontrolsuzluğu, ÇGHK ve ortaklarının görevini daha da zorlaştırdı. Boko Haram bölgeye girdiğinde, üye devletler karayolu haydutluğuna son vermekte zorlandı. Bir tesadüf olsun ya da olmasın, ÇGHK gündemi her zaman uluslararası gündem ile mükemmel bir uyum içinde kendini buldu. Kuşkusuz, uluslararası kuruluşların yardımının Çad Gölü Havzasına büyük ölçüde yaklaşmasının nedenidir.

ÇGHK'nun varlığının ilk yılları, bir önceki bölümde belirtildiği gibi, üye devletlerinin istemsiz bir şekilde terk edilmesiyle noktalanmıştır. Bu vazgeçme Çad Havzası'nın potansiyelinin araştırılmasına ve kullanılmasına izin vermeyen bir dizi

[263]CBLT, *56e Session Ordinaire du Conseil des Ministres*, Ndjamena 2010, s.13

finansal ve teknik problem oluşturdu. Başlangıç bloklarından nefesi kesilen ÇGHK, bu geliştirme yarışı için çok cılız bir şekilde çalışmaya başladı. Deneyimli personel sıkıntısı, projelerinin yürütülmesi için ekipman, özellikle de üye devletlerin finansmanı için kısa devre hayatta kalma içgüdüsü onu uluslararası yardım aramaya zorladı[264].

Bu yardım, önce BM'nin ihtisas kuruluşlarından aldı. Çad Havzası'nda olan BM örgütlerin müdahalesi gerçekten de Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından başlatılan temyiz lehine oldu. 1952-1958 tarihleri arasında[265] olan kararlarda yer alan bu çağrı, Birleşmiş Milletler'in ihtisas kuruluşları Çad Gölü Havzasında ÇGHK ile birlikte müdahalesini kolaylaştırdı. Bu sayede yeni örgütün uluslararası niteliğini vurguladı. Böylelikle 1967'de UNDP, FAO ve UNESCO[266] ÇGHK müdahale alanının doğal kaynaklarının envanterine ilişkin çalışmalarda eşlik etti. Bu çalışmaların sonuçları, Komisyonun entegre geliştirme programını başlatmada kullanılmak üzere yapıldı. BM ailesinin üye örgütlerinin yatırımı, ÇGHK'na uluslararası düzeyde güvenilirlik kazandırması ve aynı zamanda diğer iki taraflı ve çok taraflı iş birliği ajanslarının ilgisini çekti. 1960'ların sonlarında, örneğin, İşbirliği Yardım Fonu (Fransa), Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (Amerika Birleşik Devletleri), Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı (Kanada) ve diğerleri de dahil olmak üzere bir dizi organizasyon, ÇGHK ile güçlerini birleştirdi. Bu müdahale ile ÇGHK de dış destekli bir örgüt haline geldi. Uluslararası bağışçıların katkıları olmadan ÇGHK ortadan kalkacağı varsayılmaktadır. Komisyonun toplantıları, bu yardımın niteliğini belirlemek için seçilmiştir.

BM ailesinin üye örgütleri, Komisyon oturumlarına aktif olarak katıldı. Örneğin 4 ve 6 Aralık 1972 tarihleri arasında ÇGHK, USAID, FAC, UNDP ve FAO

[264]Kuruluşundan sadece bir ay sonra, özellikle Haziran 1964'ten itibaren, ÇGHK çalışmalarını ve projelerini finanse etmek için ortak arayışını aktif olarak başlattı. Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*, s.114.

[265]Fort-Lamy Sözleşmesi'nin önsözde yer alan Ekonomik ve Sosyal Konseyi kararları, Birleşmiş Milletlere bağlı örgütleri gelişmekte olan ülkeler açısından somut adımlar atmaya teşvik etti. 2 Haziran 1952 olan 417(XIV) karar, 2 Ağustos 1954 olan 533(XVIII) karar, 3 Mayıs 1956 olan 599(XXI) karar ve 3 Mayıs 1958 olan 675(XXV) kararlardı.

[266]UNESCO, *Synthèse hydrologique du Bassin du lac Tchad,* PNUD/FAO, *Etude des ressources en eau du Bassin du lac Tchad.*

gibi uluslararası örgütler arasında bir toplantı gerçekleşecekti. Amaç, ÇGHK üye ülkelerinin vatandaşlarına burs verme koşullarını tanımlamaktı. Bu toplantı, örgütün üye ülkelerden gelen insan kaynaklarının ciddi bir eksikliği ile karşı karşıya kaldığı bir bağlamda gerçekleşti. 1973-1974 akademik yılı için organizasyonlar, Veteriner Hekimliği, mera yönetimi ve hayvancılık[267] alanlarında öğrencileri eğiterek ÇGHK'nun elemanı kapasitesini güçlendirmek planlanandı. BM Kalkınma Programı ÇGHK'na oluşturulmasından iki yıl sonra, kuruma her zaman yakın olmak için iki yöntem kullandı:

- Komisyonun oturumlarına bir temsilcinin sistematik olarak gönderilmesi
- Özellikle BM Gıda ve Tarım Örgütü, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü de dahil olmak üzere BM'ye bağlı ajanslar tarafından uygulanan ÇGHK proje ve çalışmalarının finansmanı.

1969 yılından 1988 yılına kadar Çad Havzası'ndaki müdahalenin başlangıcından itibaren, BM Kalkınma Programı ÇGHK'na sağladığı yardım 14 milyon ABD Doları[268] değerine ulaştı. Projeler, doğrudan BM Kalkınma Programı tarafından sağlanan teknik tavsiyeye ek olarak BM Tarım ve Gıda Örgütü tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu ajansın zor zamanlar[269] geçirdiğinde bile, eylemlerinin çoğunu haklı gösteren BM Kalkınma Programı iyi iradesi olduğu görülüyor. Bu amaçla, 1973 için planlanan projelerin finansmanı için BM Kalkınma Programı tarafından yapılan tahminlerin dikkate alınması yeterlidir. ÇGHK'nun dört kırsal kalkınma projesinin tamamı için yaklaşık bir milyon ABD Doları öngörülmüştür. Bu miktar, o yıl UNDP tarafından için Afrika bölgesine tahsis edilen kaynakların%9'unu temsil etti. Aşağıdaki tablo, 1973 için Çad Havzası'nda BM Kalkınma Programı tahminini sunmaktadır.

[267]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion. Annexe C*, s.8
[268]CBLT/0048, Restructuration du Secretariat de la CBLT, s.5
[269]Bunlar, 1971'den itibaren BM Kalkınma Programı'na karşı gelen kemer sıkma tedbirleridir: Çad Havzası'ndaki "kalkınma için su kaynaklarının araştırılmasına" ayrılan proje, bu kemer sıkma tedbirlerinden ciddi şekilde etkilenmiştir. Bu bağlamda, BM Kalkınma Programı temsilcisinin 1972'deki 16'ncı Komisyon Oturumunda yaptığı konuşmaya bakınız. CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion. Annexe D,* s.2.

Tablo-2: Çad Havzasında 1973 İçin Planlanan BM Kalkınma Programı Yatırımları[270]

Projeler	1973 yılı için Planlanan Tutarlar
Assale ve Serbewel Bölgelerinde Hayvancılık ve Hayvan Üretim Projesi	100 000 ABD $
4 Tarımsal Kalkınma Merkezi Projesi	500 000 ABD $
Balıkçılık merkezlerinin oluşturulması ile ilgili proje. Nijer'de[271] Gortogol'da BM Kalkınma Programı hibesi kullanarak bir balıkçı merkezinin kurulması da dahil.	250 000 ABD $
Komisyona kurumsal destek için proje. RAF/71/252[272]	125 000 ABD $

Tahminler açısından, UNDP Afrika politikasının ÇGHK'na önemli bir yer verdiği belirtilebilir. Kuruluşundan sonra BM Kalkınma Programı, geliştirme faaliyetlerinin uygulanmasında organizasyona yardımcı olmaya aktif olarak bağlıdır. 1968 ile 1973 yılları arasında BM Kalkınma Programı, BM Tarım ve Gıda Örgütü tarafından yürütülen bir dizi ÇGHK'nun projesinin finansmanını başlattı:

- RAF/71/268 aracı ile Assale-Serbewel-Bornu bölgesinde hayvancılık gelişimi projesi
- RAF / 71/269 aracı ile Tarımsal Kalkınma Merkezleri projesi
- RAF/71/273 aracılığıyla Çad Gölünde balıkçılık geliştirme projesi
- RAF/74/065 aracılığıyla yaere bölgesinde mera geliştirme projesi
- RAF/74/066 aracı ile Çad Gölü'nün etrafındaki Orman Merkezlerinin geliştirilmesi projesi
- RAF/74/067 aracı ile Çad Gölü havzasında kazma ve sondaj projesi

[270] CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion:Annexes D*, s.3-4.
[271]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion*, s.33.
250.000 ABD Doları olarak tahmin edilen bu teklif Nijerya tarafından yapıldı ve diğer ÇGHK'nun üye ülkeleri tarafından onaylandı. Bu toplam sadece Nijer'deki Gortogol balıkçılık merkezinin inşası için kullanıldı.
[272]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion: Annexe D*, s.3-4

Bununla birlikte, ÇGHK ve BM ailesinin üye kuruluşları arasındaki ilişkilerde var olan anlayış 1970'li yılların başında sarsıldı. Bu olayın başlangıcında, UNDP, FAO ve UNESCO'nun söylemleri ve uygulamaları arasındaki farktı. Özellikle, büyük projelerin uygulanması için finansman, personel ve teçhizat edinme zor koşulları, aynı zamanda ÇGHK'na[273] proje yöneticilerini seçme ve empoze etme istekliliydi. Bu uygulamalar Komisyon için kolaylık sağlamıyordu ve onu, havzanın varlığının en kötü çevresel felaketiyle karşı karşıya olduğu bir zamanda savunmasız hale getirdi. Özellikle, 1972'de şiddetli tartışmalar oldu.

Devlet Başkanlarının temsilcileri, ÇGHK tarafından başlatılan ve BM kurumları tarafından finanse edilen veya uygulanan kalkınma projelerinin durgunluğu nedeniyle çok endişeliydi. Bazıları BM'ye bağlı örgütlerin çalışmalarının metodolojisini sorguladı, bazıları ise Çad Havzası Gölünü ihmal ettiklerini düşünüyordu. İnsanların yaşam koşullarını iyileştirmelerine yardımcı olmak için havzanın gelişiminden uzaklaşılıyordu[274]. Devlet temsilcilerinin hayal kırıklığı büyüktü; bu başarısızlığın sorumluluğunu uluslararası kuruluşlara yüklediler. BM Gıda ve Tarım Örgütü ve BM Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü, nihai raporlarının sunulması da dahil olmak üzere, kuruluşa olan taahhütlerini yerine getirmemekle suçlandı. Bu raporlar ÇGHK'nun yaşamları iklim değişikliğinin bir sonucu olarak birden fazla tehlikeye maruz kalan nüfuslar için harekete geçmesini sağlamayı amaçlıyordu. Bu soru o zamanlar İcra Sekreter Benson O. Tonwe ve yardımcılarını kızdırarak şöyle konuştu:

"BM Gıda ve Tarım Örgütü, Komisyonun bu konudaki kaygı ve endişelerinin tamamen farkında olmasına rağmen, raporların durumu hakkında İcra Sekreterliğine bilgi vermediğini için gerçekten üzücü ve kabul edilemez bir

[273]Şikayetler, özellikle 1973'te fikri daha önce ÇGHK'na sunmadan Assale-Serbewel projesi için bir yönetici empoze etmek isteyen BM Kalkınma Programı'nın, BM Gıda ve Tarım Örgütü uygulama ajansına yöneltildi. Proje, Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma ve Yardım Ajansı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Yardım ve İş birliği Fonu tarafından ortaklaşa finanse edildi. Örgütün Yönetici Sekreteri, BM Gıda ve Tarım Örgütü'yü Afrika ülkelerini kontrol etmeye çalışmakla suçlayan sömürgeci dönemi hatırlatan bu tür uygulamalarda öfkelendi. Daha fazla bilgi için bakınız Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*, s.115.

[274]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion*, s.18, CBLT, *Procès-Verbal de la 20e session*. İcra Sekreter Benson Tonwe'nin BM Kalkınma Programı ve BM sistemindeki kusurları özetleyen rapor, yine de Komisyonun 20. oturumunda üye devletlerin temsilcileri tarafından desteklendi. Bu raporda gelişmekte olan ülkelerde kalkınma yardım kuruluşlarının davranışları vurgulandı.

durumdur. Bu tür çelişkiler karşısında, Komisyon, yükümlülüklerini yerine getirmeyen herkesi sonuna kadar sürdürmeye kararlıdır[275]*".*

İcra Sekretarya, uluslararası tahkimin kullanılmasının, ortaklarının itibarına zarar vereceğinin farkındaydı. Yanlış anlamaları sona erdirmek için diplomatik bir alternatif arıyordu. Soruna bir çözüm iki aşamada bulunmuştur. Bunlardan ilki, 1 Eylül 1973'te[276] imzalanan UNDP/ÇGHK konsensüsüyle ilgiliydi. İkincisi 26 Mayıs 1975'te Roma'da[277] imzalanan UNDP/FAO/ÇGHK anlaşmasıyla ilgilidir. Bu anlaşmalar, paydaşlar tarafından kalkınma projelerinin iş birliği ve uygulanması koşullarına odaklanmıştır. Benzer bir mantıkla, BMKP ve BMGTÖ, ÇGHK'nun geliştirilme programları ve projelerinde müdahale çerçevesini belirlediler.

2. Müzakere Sanatı: Yardım Edinimi İçin Bir Strateji

2.1. Çok Bağışçı Misyonu

Birleşmiş Milletler kurumlarıyla karşılaşılan zorluklar ÇGHK'na muazzam bir şekilde ilham verdi. Kalkınma yardımının elde edilmesinde, sadece müzakere, ikna sanatı uygun bir strateji gibi görünüyordu. ÇCHK içindeki aktörlerin değişimi, kalkınma ortaklarıyla ilişkileri yeniden tanımlamasında önemli bir varlık olmuştur. 1977'de, Chief Olufemi Olufolabi, ÇGHK'nun beşinci İcra Sekreter olarak seçildi. Bu pozisyon ona uluslararası örgütlerle görüşmelere başlama anahtarını verdi. Bölge gelişimi için Eylem Planı[278] olarak Çad Gölü Misyon Raporunun sonuçlarını dikkate aldı. O rapor, bağışçıların harekete geçirilmesini ve ortak bir eylem planı[279] etrafında gruplandırılmasını öngörüyordu.

---

[275]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion: Annexe C*, s.4

[276]CBLT/0019, *Procès-Verbal de la dix-huitième réunion: Annexe A*, s.3. İcra Sekreteri Benson Tonwe, BM Kalkınma Programı ve ÇGHK arasında 1 Eylül 1973'te imzalanan Mutabakat Zaptı'na atıfta bulundu. Bu mutabakatta, ÇGHK'nun üye devletleri, Birleşmiş Milletler'in ortak projelerini finanse etmeye devam edebilmesi için yetki heyetinin mektuplarını ekledi.

[277]CBLT, *Procès-Verbal de la Vingtième Session* s.7. İcra Sekreter, 1975'te Komisyonun 20. oturumunda BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün yöntemlerini eleştirdi. Roma Anlaşmalarına rağmen, ÇGHK ve BMGTÖ arasındaki gerilimler, BMTGÖ'nun personelin işe alınması ve ekipman satın alınması ile ilgili hükümlere uymaması nedeniyle devam etti.

[278]CBLT/0067, *Mission Lac Tchad : Plan pour le Développement du Bassin Conventionnel du Lac Tchad*, 1977.

[279]CBLT/0067, *Mission Lac Tchad : Plan pour le Développement du Bassin*, s.57-58 İcra Sekreter Chief Olufemi Olufolabi için, bağışçılar ve uluslararası örgütlerle toplantı 1977 yılının Nisan ve Eylül ayında gerçekleşecekti. Bağışçılarla görüşmenin amacı, ÇGHK'nun Eylem Planı ile ilgili sorularına

1977 yılının Mayıs ayı başlarında Chief Olufemi Olufolabi BMTGÖ, Afrika Ekonomik Komisyonu, İş birliği Yardm Fonu, Hollanda, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere bir grup uluslararası örgüt ve ülkeyi bir araya getirmeyi başardı. Bu grup BM Kalkınma Programı tarafından koordine edildi ve Çok Bağışçı Misyon veya 1977 Misyonu[280] olarak biliniyordu. 77 Misyonu'nun çalıştığı hız olağanüstü oldu. Birkaç ay içinde, Çad Gölü Havzası'nın gelişimini hızlandırmak için benimsenen yaklaşımı yansıtabildi. Saha araştırması sonucunda, bağışçıların şartlarına uygun 11 proje önerilmiştir[281]. Projelerin toplam maliyeti 93 500 000 ABD Doları olarak hesaplandı. Ancak, bu projelerin uygulanmasına geçilmeden önce, toplam 5 225 400 ABD Doları için fizibilitesini belirlemek amacıyla 2 yıl süren ön çalışmalar planlanmıştır. Bu projeler tarafından yapılan tahminler çok iddialıydı. Örneğin, 10 yıllık bir uygulama döneminden sonra, 90 000 ton tahıl, 22 000 ton meyve ve sebze, 1 500 ton et ve 20 000 ton kurutulmuş balık da dahil olmak üzere Çad Havzası'nda gıda güvensizliğine karşı mücadelede ikna edici sonuçlar alınacaktı. Bu gıda üretimi ile 450 000 kişi normal koşullar altında beslenebilir ve yaygın kıtlık[282] koşullarında yaşayan 2 milyondan fazla kişi gıda güvensizliğinden kurtulabilecekti. 77 Misyonu raporunun değerlendirilmesi için çeşitli danışma komitelerinin[283] organizasyonu ile ÇGHK'nun Eylem Programlarının geliştirilmesine yol açmıştır. Aslında beş yıllık planlar (1982-1986 ve 1986-1991) olan bu programlar, Çad Gölü'nün Havzası'nın gelişimini teşvik edebilen bir dizi projeye odaklanma özelliğine sahipti. Ne yazık ki, 77 Misyonu tarafından yapılan teklifler, 1979'da patlak veren ve Maroua kentine devredilen ÇGHK merkezi Çad iç savaşı nedeniyle asla uygulanamadı.

---

cevap vermek olacaktı. Aynı doğrultuda, ÇGHK'nun ihtiyaçlarını ve bağışçıların kuruluşun projelerine maddi ve teknik olarak katkıda bulunma kapasitelerini belirleyecekti.

[280]CBLT/0022, *Procès-Verbal de la Vingt-Troisième Session. Annexe B: Rapport du Secrétaire Exécutif.*

[281] CBLT/0048, *Restructuration du Secretariat de la CBLT*.

[282]CBLT/0048, *Restructuration du Secretariat de la CBLT,* s.6.

[283] Danışma Komiteleri Kurulu, bağışçılardan fon temin etmek için ÇGHK tarafından düzenlenen tüm toplantılar anlamına gelir. Chief Olufemi Olufolabi tarafından açılan bu yaklaşım, kalkınma projelerini tanıtmak ve savunmak için ÇGHK'nun geleneklerinden biri oldu.

2.2.ÇGHK'nun Eylem Planları

Bağışçıların tavsiyelerini tam olarak bir araya getiren 1982-1986 Eylem Planı, gıda öz yeterliliğini, Çad Havzası'nda tarımsal üretimin maksimize edilmesi ve tarımsal üretim projelerinin uygulanmasıyla[284] sosyo-ekonomik kalkınmanın ortaya çıkması iki ana amaca sahipti. Su kaynaklarının korunması, tarım, yeniden ağaçlandırma ve balıkçılık de dahil olmak üzere 1982 eylem planındaki 19 proje, 35 531 390 milyon ABD doları olarak tahmin edilip bağışcıların danışma komitesi tarafından finanse edilecekti. Ancak, bu finansman asla ÇGHK'na verilmemiştir. Nitekim, 25 Haziran 1982'de Paris'te yapılan toplantıda, 2,5 milyon ABD Doları tutarında katkısı olan FAO'dan hariç, başka hiçbir bağışçı, bir tarafa borç vermeyi taahhüt etmek istemedi çünkü ÇGHK ortadan kalkacak gibi görünüyordu. 1979'da Çad'daki iç savaş nedeniyle ÇGHK genel merkezi Maroua'ya devredilip 1986[285] yılına kadar orada kaldı. Bu sürgün, o dönemde örgütün tüm problemlerin sebebiydi. Devletlerin, kalkınma ve işletme bütçelerine vermediği yıllık aidatlar çoğalmıştı. Sonuç olarak, büyük bağışçılar artık "Felaket Yönetimi" dedikleri için ÇGHK'nun hedeflerine inanma ve faaliyetlerini finanse etme değerlerini görmüyorlardı. Bu felaket yönetimi aslında, ÇGHK'nun üye devletler ve bağışçılar arasında etkili işbirliği eksikliği sonucu oldu. Danışma komitesinin katkısı, ÇGHK'nun üye devletleri'nin katkılarına dayanıyordu. Bağışçılar ve uluslararası örgütler devletlerin iyi niyetlerini göstermek için çaba sarf etmelerini istedi. Bu, 1980'lerin başında devletlerin karşılaştığı ekonomilerdeki kriz bağlamında kolay değildi. Beklenebileceği gibi, 1981 Eylem Planı'nın finanse edilmemesi sistematik olarak terk edilmesine yol açtı. Ancak 1985'te 1985 Eylem Planı adı altında güncellenmesini sağladı.

10-12 Eylül 1985 tarihleri arasında, ÇGHK'nun bağışçılar danışma komitesinin 7. oturumu[286] BM Gıda ve Tarım Örgütü genel merkezinde Roma'da bir araya geldi. Bu komitenin temel amacı, 1985 eylem planı için fizibilite kriterlerini belirlemekti. Ama görünüşe göre her şeyden önce, ÇGHK bağışçıları kredi vermeye

[284]CBLT/0048, *Restructuration du Secretariat de la CBLT*, s.9.
[285]Bağışçıların ÇGHK'nu finanse etmeye devam etmeleri için koşullardan biri, Ndjamena'da (Çad) karargahına geri dönmekti. 1986 yılında, ÇGHK Ndjamena'da binalarını açtı ve bu binaların gelişimi 1987'de devam etti.
[286]CBLT/0048, *Restructuration du Secretariat de la CBLT*, s.10

ikna etmeye çalıştı, çünkü üç yıllık bir tahkimin kuruluş için yönetilmesi zordu. 1982'den beri, sadece BM Kalkınma Programı, ÇGHK'na önemli ölçüde yardım sağlamıştır. Uluslararası kalkınma ajanslarının danışma komitesinde artan katılımı, ÇGHK ile iş birliği için bir umut ışığı ortaya koydu. Belki de üç yıllık ÇGHK bölünmesinden sonra yeni bir başlangıçtı. ÇGHK, 1985 Planı'nın sunulmasından sonra, Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı, Avrupa Ekonomik Topluluğu, İşbirliği Yardım Fonu, BM Gıda ve Tarım Örgütü ve BM Kalkınma Programı teknik hizmetlerinin 1985 Eylem planının dikkatli bir şekilde inceleneceğini beyan ettiği için amacına ulaştığına inanıyordu. Ancak 1985 Eylem Planı'nın 19 projesi bağışçılar tarafından reddedildi.

ÇGHK kendisini büyük sıkıntıda buldu. Bu süreçte yalnızca İşbirliği Yardım Fonu (FAC) ve BM Kalkınma Programı ÇGHK'na finansman sağlamıştır. BM Kalkınma Programı 2 003 853 ABD doları ile ÇGHK'yu desteklerken, İşbirliği Yardım Fonu 500 000 Fransız Frangı'ya eşdeğer 86 200 ABD dolarına[287] katkıda bulundu. Donör yardımı yokluğunda, ÇGHK devre dışı bırakıldı ve herhangi bir proje başlatılamadı. Bağışçıların ÇGHK'nun faaliyetlerine katılımını sürdürme koşulları arasında, hem örgütün Çad'ta Ndjamena'daki karargahına geri dönüşü ve yeniden yapılanması[288] vardı hem de 1985 Eylem Planı'na desteklerini teyit etmek için üye devletler ile bir toplantı düzenlemek hedeflenmişti.

Ocak 1987'de ÇGHK'nun durumunu değerlendiren BM Kalkınma Programı ve BM Afrika Ekonomik Komisyonu misyonu, bağışçılarla güvenilirlik kazanmak için örgütü bölgesel kalkınma olasılığına dönüşmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu nedenle, BM Kalkınma Programı tarafından sunulan yeniden yapılanma teklifinin 1990'daki 7'nci Zirve'de Devlet Başkanları tarafından oybirliğiyle kabul edilmesi anlaşılabilir bir durumdur. Bununla birlikte, 1980'lerin sonunda, Çad Gölü Havzası,

[287]CBLT/0048, *Restructuration du Secretariat de la CBLT,* s.15

[288]Sekizinci ÇGHK'nun Bağşçıların Danışma Komitesi'ne katılımlarına rağmen, Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı ve Hollanda'nın ilgisizliği hissedildi. Bu teknik dokümantasyonun bağışçı yatırım için şart olduğu açıktı. Bu iki bağışçı artık örgüte güvenmedip, ilgili teknik belgelerin onlara gönderilmesini talep etti. Örgütüne olan bağlılıkları, teknik dokümantasyonun yanı sıra Malo ve Diffa'nın sulanan perimetreleri için fizibilite çalışmalarının nihai raporu ile şartlandırılmış olmasına rağmen, bu ilgisizliği, ÇGHK için yararlı olduğunu kanıtladı hem Afrika Kalkınma Bankası'nın ortaya çıkmasına izin verdi. CBLT/0048, *Restructuration du Secretariat de la CBLT,* s.12.

benzeri görülmemiş çölleşme, gıda ürünlerinde bir eksiklik ve kırsal yerli ürünlerde bir durgunluk ile işaretlenmiş sosyo-ekonomik bağlamda bir bozulma yaşıyordu. Bu eğilimin tersine çevrilmesi Çad Gölü'nün ana tedarik kaynaklarının olan Logone ve Şari'nin kontrolünü ima etti. Transaqua Projesi, Kongo Havzasından Çad Gölü Havzasına su transferi üzerine, övgüye değer iken, üreteceği masraf ve bu görevin büyüklüğü göz önüne alındığında sınırlı görünen ÇGHK'nun finansal kaynakları nedeniyle ütopikti. ÇGHK'nun İcra Sekreteri Abubakar Bobboi Jauro aracılığıyla, Çad Havzası'nın geliştirilmesinin kalkınma programının uygulanması çerçevesinde bir Teknik Konseyi olmasını gerektirdi.

Bu arada, 1992'de ÇGHK, Çad Havzası Doğal Kaynaklarının Geliştirilmesi ve Çevresel Ses Yönetimi Master Planını kabul etti. Birleşmiş Milletler Sudano-Sahelian Ofisi, BM Gıda ve Tarım Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı işbirliği ile ÇGHK tarafından geliştirilen bu 36 proje planı, aşağıdakileri içeren çeşitli hedeflere sahipti:

- Suya erişimi kolaylaştırmak ve aynı zamanda rasyonel kullanımını desteklemek
- Toprak erozyonuna karşı savaşmak ve doğurganlığını artırmak
- Meraların bitkisel örtüsünü ve beslenme kalitesini koruyarak ve iyileştirerek hayvancılık yönetimini kolaylaştırmak.
- Bir gıda güvenliği programının geliştirilmesi üzerine düşünmek
- Ahşap yönetim politikası oluşturmak[289].

1990 yılında yeniden yapılandırılması nedeniyle, ÇGHK bölgenin kalkınma faaliyetlerini koordine etmekle sınırlı kalmıştır. Projeler uygulanması için üye ülkelere devredildi. Bununla birlikte, onların mali kaynaklarının kısıtlanmasından bu 36 projeden bazıları maalesef gerçekleştirilmemiştir. Projelerden bazıları 2014 yılında İtalya'da düzenlenen bağışçılarına sunulan ÇGHK beş yıllık Yatırım Programı 2013-2017 temelini oluşturdu.

[289]CBLT, *Table Ronde des Bailleurs de Fonds*, s.12.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAD GÖLÜ HAVZASININ EKONOMİK GELİŞİMİ

I. ÇGHK'nun Ekonomik Eyleminin Ön Koşulları

1. Çad Gölü Havzası'nın Hidrolojik Sentezi

Kuruluşundan birkaç ay sonra ÇGHK, 400 000 Km^2'den fazla bir alanı geliştirme düşüncesiyle BM Kalkınma Programı'na[290]başvurdu. Kurak mevsimin en az yedi ay sürdüğü bir ortamda, Çad Gölü ve kollarının kontrolü, tutarlı bir ekonomik kalkınma programı başlatmak için önemliydi. Bu, her yıl büyümeye devam eden demografik yapının yeni sorunlar yarattığı gerçeği göz önüne alındığında daha iyi anlaşılır. Aynı şey tarım, hayvancılık ve balıkçılık gibi büyük ölçüde suya bağımlı[291] olan bölgedeki ana ekonomik faaliyetler için de geçerlidir.

UNDP yardımı Temmuz 1964'te Çad Gölü'nün sınırındaki dört devlete bir heyet gönderilmesiyle başladı. Bu heyet, uluslararası kuruluşların[292] dikkatini çekecek faaliyetleri Komisyona önermek için görevlendirildi. Görüşmeler tamamlandığında ÇGHK, BM Kalkınma Programı, BM Gıda ve Tarım Örgütü ve BM Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü'nün temsilcilerinin huzurunda Kasım 1964'te konuyla ilgili ilk toplantı düzenledi. Üstlenilecek işin önceliğini belirleme önemli bir mesele idi. Haritacılık, su dengesi, toprak ve sosyo-ekonomik çalışmalar listenin başındaydı[293]. Netice itibariyle, Çad Havzası Kalkınma Programı uluslararası

[290]Kasım 1964'te ÇGHK yapılacak iş ve çalışmalarla ilgili bir öncelik sırasını benimsemiştir. Böylece, haritacılık, su dengesi, toprak çalışması ve nihayet sosyo-ekonomik çalışmalar bu listenin ana unsurlarıydı. Daha fazla bilgi için bakınız PNUD/UNESCO, *Synthèse Hydrologique sur le Bassin du lac Tchad. Rapport Technique: 1966-1970*, Paris 1972, s.5-6.

[291]Çad Havzası'ndaki ekonomik gelişme, su kontrolü ile güçlü bir şekilde şartlandırılmıştır. Bu, kapsamlı bir su kaynağı envanteri ihtiyacına yol açtı.

[292]Uluslararası örgütlerin bu zamanda işlettiği şekilde şaşırtıcıydı. Gerçekten de uluslararası uzmanlar tarafından yapılan öneriler, çoğu durumda yerdeki gerçeklere karşılık gelmeyen model şemalarına dayanıyordu. Tekniklerin yerel koşullara yetersizliği, ön çalışmalarda sağlamlık olmaması ve insan bağlamının cehaleti nedeniyle başarıların çoğu istenen etkiye sahip değildi. Konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız Y. N. Mandigui, L*a Coopération entre les 4 Etats riverains du lac Tchad*, s.123.

[293]UNESCO, *Synthèse Hydrologique du Bassin du lac Tchad*, s.5. Komisyon ayrıca su kaynakları çalışmaları üzerinde yapılacak faaliyetleri önceliklendirdi. 1-Atmosferik su, yüzey suyu ve yeraltı suyu ile ilgili tüm belgelerin envanterini hazırlamak; 2- Hidrojeolojik havzanın ölçeğinde çeşitli su

danışmanların yardımıyla geliştirildi ve iki ana aşamaya ayrıldı. Amaç hem su kaynakları hakkında bilgi toplamak hem de bunları analiz etmek ve daha sonra bunları kalkınma planlarının ya da projelerinin tasarımı için kullanmaktı. Bu nedenle, hidro-tarımsal kullanım çalışmalarının ilk temel aşaması, su kaynakları ile ilgili tüm teknik verilerin toplanmasından oluşan Çad Havzası'nın hidrolojik sentezi üzerine bir projeydi. Proje, Haziran 1965'te BM Kalkınma Programı'nın Mütevelli Heyeti'nin 14. toplantısında onaylandı ve uygulamak için BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütüne[294] verildi.

24 Temmuz 1966'da[295] Proje Planının imzalanmasıyla BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün misyonları açıkça tanımlanmıştır. Örgüt, havza su kaynaklarının haritalandırılmasından, bir elektrik analojisi modelinin test edilmesinden ve hidroloji, topografya, hava fotoğrafçılığı yorumlama ve haritacılıkta uzmanların eğitilmesinden sorumluydu. Araştırma metodolojisi, palinolojiden, yeraltı suyunun[296]yaklaşık yaşının belirlenmesi yoluyla, uzmanların gölün kökenini ve rejimini belirledikleri toprakların incelenmesine kadar bir dizi alana odaklanmıştı. Haritalar üretmek için, UNESCO ağırlıklı olarak Londra'da bulunan Yurtdışı Araştırmaları Müdürlüğü Liverpool Üniversitesi, Paris Ulusal Coğrafi Enstitüsü, Nijerya'daki Zaria Samaru Üniversitesi Tarım Enstitüsü, Yurtdışı Bilimsel ve Teknik Araştırma Ofisi (ORSTOM) ile çalıştı. Ancak bundan önce, 24 Temmuz 1966'da operasyon planının kabulü ile 8 Aralık 1966'da uygulanmasının başlaması arasındaki hazırlık aşaması sayesinde UNESCO çeşitli eylemler gerçekleştirme fırsatı buldu. Bu eylemler çerçeveyi, işin sınırlarını ve metodolojiyi[297] tanımlamadan oluşuyordu. ÇGHK'nun bu çalışmaları bölgede yeni bir dinamik olarak gördüğü açıktı.

İcra Sekreterya, ulusal ve uluslararası kalkınma ajansları ile UNESCO personeli tarafından kurulan temasları dışında, Projenin başlangıcı zordu.

---

tablolarını belirlemek ve bir sentez hazırlamak; 3- Bu sentezi haritalara ve grafiklere dönüştürmek; 4- Bir araştırma programını belirlemek.

[294]Bu BM Kalkınma Programı tarafından finanse edilen çalışmanın ve BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'ye atfedilmesinin tüm detayları almak için bakınız UNESCO, *Synthèse Hydrologique du Bassin du lac Tchad*, s.6. PNUD/UNESCO, *Synthèse Hydrologique sur le Bassin du lac Tchad*, s.5.

[295]UNESCO, *Synthèse Hydrologique du Bassin du lac Tchad*, s.6.

[296]Uluslararası örgütler tarafından yapılan haritalandırma ve çalışmalar yoluyla ÇGHK, havza genelinde mevcut olan su kaynakları hakkında bir fikre sahipti.

[297] UNESCO, *Synthèse Hydrologique du Bassin du lac Tchad*, s.9.

Organizasyon, genel haritacılık tasarımı, genel sentez tematik haritaları, belgelerin toplanması, analoji modelinin hazırlanması gibi faaliyetlerin uygulanması ile devam etmek istediğinde çeşitli engeller ortaya çıktı. Uzmanlar, jeo-pedolojik sentez ve su tarihlendirmesi hakkındaki bilgilerin eksik olduğunu fark ettiler. Bu iki temel çalışmanın operasyon planında unutulduğu görüldü.

UNESCO'nun bulduğuçözüm, ORSTOM, FAO, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ve Hollanda'daki Groningen Üniversitesi[298] ile iş birliği yapmaktı. Fakat tek sorun bu değildi. Çünkü bu kritik aşamada başka engeller de ortaya çıktı. Fransa'nın daha geniş bir bölgede asfalt yollarının, ayrıntılı ve kesin haritalarının, telefon ve radyo ağlarının, acil durum istasyonları ve servis istasyonlarının olmaması sürekli işi yavaşlattı[299]. Bahsedilen tüm bu zorluklara rağmen, BMEBKÖ'nün uzmanlarının çabası 217[300]günde saha çalışmasının gerçekleşmesini mümkün kıldı. Örneğin, ekipler, bölgede 47 000 km'lik bir alanı fotoğraflamak için 30 saatten fazla uçuş gerçekleştirdiler. Temmuz 1968 başlarında, BMEBKÖ genel merkezinde eşitli sentez haritalarını hazırlamaya başladılar. Daha sonra yüzey ve yeraltı hidrolojisi verilerinin rasyonel analizi ve elektrik analog modelinin analizini yaptılar. Projenin sonunda, Çad Havzanın hidrojeolojik haritası, kuyular ve sondajlar[301] hakkında bilgi içeren 15 tematik haritanın tasarımı da dahil olmak üzere çeşitli başarılar elde edilmiştir. Buna ek olarak, 1967'de ilk olarak belgeselcisi atanmış olan ÇGHK'nun dokümantasyon hizmetinin oluşturulması da gerçekleşti. Çalışma ayrıca, yüzey ve yeraltı suyu hidrolojisi parametrelerinin yanı sıra bölgedeki[302] su kaynaklarının kullannılmasına yönelik bir stratejinin tasarımını da tanımladı. Üç ana harita, özellikle Çad Havzası'nın hidrolojik sentezini şöyle özetledi:

---

[298]BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü jeo-pedolojik sentez çalışması için ORSTOM ile iş birliği yaptı. BM Gıda ve Tarım Örgütü, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ve Hollanda Gröningen Üniversitesi ile birlikte, sadece su tarihleme üzerine bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışmalarla ilgili tüm bilgiler için bakınız PNUD/ UNESCO, *Synthèse Hydrologique sur le Bassin du lac Tchad*, s.9-10.

[299]PNUD/UNESCO, *Synthèse Hydrologique sur le Bassin du lac Tchad*, s.10

[300]Toplamda, faaliyetlerin aşaması 937 gündü. Yani 2 yıl 207 gün sürdü.

[301]UNESCO, *Synthèse Hydrologique du Bassin du lac Tchad*, s.15-26 : Bu haritalar jeolojik, hidrolojik ve iklimsel koşullar hakkında bilgi verdi. 15 tematik haritanın 4'ü havzanın doğal koşulları ile ilgilenmiş, 3'ü araştırmaları kolaylaştıran temel veriler, 3'ü sentez çalışması ve 3'ü de yapılan anketlerin sonuçları ile gerçekleştirmiştir.

[302]Bu bilgi Çad Havzası Gölünün geliştirilmesinden sorumlu olanlar tarafından beklendi. Bölgenin entegre kalkınma programının geliştirilmesinde su kaynakları düşünülmeliydi.

- Tarımsal veya Pastoral Kalkınma projesinin geliştirilmesi için gerekli olan litho-stratigrafik jeolojik harita
- Yüzey su kaynaklarının haritası ve toprakların süzülme olasılıkları. Bilgi tarım (sulama), hayvancılık ve balıkçılık için gerekliydi.
- Yeraltı suyu kaynakları haritası yeraltı suyu özellikleri hakkında bilgi vermekti.

BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün çalışması yüzeysel hidroloji, yeraltı hidrolojisi ve havza jeolojisinin bir analizi idi. Bölgenin gelişimi için gerekli olan bilgilerin toplanmasını mümkün kıldı.

2. Çad Gölü Havzası Su Kaynaklarının İncelenmesi

BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Çad Havzası'nın hidrolojik sentezine katılmasından iki yıl sonra, BM Gıda ve Tarım Örgütü'de bölgedeki su kaynaklarını AGL: DP/RAF/66/579[303] projesi aracılığıyla incelemeye aldı. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın yardımıyla ÇGHK tarafından başlatılan bu proje, Çad Havzası'ndaki yüzey suyunu incelemeyi amaçladı. Böylece, tarım, hayvancılık ve balıkçılık[304] geliştirme projelerini tasarlamak artık mümkün olacaktı. Ancak öncelikle, proje alanının hidrolojik rejiminin belirlenmesi, iklim koşulları ve havzalar üzerine bir çalışmanın yürütülmesi gerekiyordu. BM Gıda ve Tarım Örgütü için, sulamanın yüzey sularının kullanılmasının, nehirler ve kuraklıklar tarafından zaten oldukça zayıflamış olan çevre üzerinde yadsınamaz bir etkisi olduğu açıktı. Bu durumu düzeltmek için, sadece göl kıyısındaki alanların sulanması önerildi. Bunun için öncelikle, Çad Havzası Gölü'nün sularının kullanımını ve korunmasını düzenleyen bir sözleşme gerekliydi. Nitekim FAO'nun Hukuk Bürosu konuyla ilgili bir ön taslak metin hazırladı[305]. Bu ön proje, Çad Gölü Havzası Su Tüzüğünün atası olarak düşünülebilir.

[303]Ocak 1966'da BM Kalkınma Programı Yönetim Kurulunun 15. oturumunda "Çad Gölü Havzası'nın bir kalkınma programı açısından su kaynakları çalışmaları" projesi kabul edildi ve uygulamak için BM Gıda ve Tarım Örgütü'ye emanet edildi.
[304]PNUD/FAO, *Etude des ressources en eau du Bassin du lac Tchad en vue d'un Programme de Développement*, Rome 1972, s.iii-1. Bu Belgede, "projenin amacı, tüm su kaynaklarının bir bilançosu oluşturmak ve kalkınma çalışmaları yürütmek" olduğunu açıkça belirtti.
[305]PNUD/FAO, Etude des ressources en eau du Bassin du lac Tchad, s.127-132.

BM Gıda ve Tarım Örgütü, bölgedeki su kaynakları ile ilgili araştırmalara ilgi gösteren ilk kuruluş değildi. Avrupalı kaşifler zamanından bu yana çeşitli projeler üstlenildi. Ancak büyük ölçekli araştırmalar yapan FAO'dan farklı olarak, bu önemli çalışmalar küçük bir alana daralmıştı. Dolayısıyla, projenin bir parçası olarak bunları kullanma gerekti. Kullanılan bilgilerin ana kaynakları, Çad Gölü, Logone ve Şari üzerindeki ORSTOM tarafından yapılan hidrolojik monograflardı. Aynı şey, Kuzey-Doğu eyaletinde Nijerya tarafından yürütülen çalışmalar ve UNESCO REG/71[306] projesi ile bağlantılı olarak yayınlanan raporlar ve haritalar için de geçerlidir. Temel belgelerin bolluğu, planlanmamış olanları başlatırken daha önce tartışılmış olan çalışmaları terk etmeyi mümkün kılmıştır. Bu, su dağıtımının fiziksel ve yasal yönleri, Serbeouel ve El-Beid akarsularının incelenmesi, Malam Fatori'deki göl seviyesinde değişimlerin genliğinin incelenmesi çalışmasıdır.

Bu önemli hazırlık safhasından sonra, örgüt 15 Nisan 1968'de uygulama aşamasına başladı. Coğrafya, meteoroloji, yüzey suyu, sulama, drenaj ve su paylaşımı çalışmaları da dahil olmak üzere birçok eylem gerçekleştirilmiştir. Diğer herhangi bir eylemden çok meteoroloji, tarımsal kalkınma programının başlatılması için özellikle önemliydi. Yağış, buharlaşma, sıcaklık ve nem ile ilgili bilgileri toplamak gerekiyordu. Bu, uzun süreli yağmur göstergelerinin, tarımsal iklim istasyonlarının ve lizimetrik istasyonların kurulumunu gerektirdi[307]. Bu öneri, takip edilen günlerde gerçekleşti. Örneğin, Nokou'da (Çad) ve Waza Rezervi'nde (Kamerun) yağmur göstergeleri yerleştirildi. Buna ek olarak, Gambarou (Nijerya), Fort-Fourreau (Kamerun) ve Diffa'da (Nijer) deneysel arazilerinde tarımsal iklimler oluşturuldu. Son olarak, Fort-Fourreau'da bir lysimetrik istasyonu inşa edildi[308].

Meteoroloji ÇGHK kalkınma programlarının geliştirilmesinde çok önemli olduğu halde, su paylaşımı hem devletler arasında hem de gelecek kuşaklar için bir barış unsuru idi. Kuraklığın Çad Havzası'nda hasara yol açtığı bir dönemde, suyun

[306]PNUD/FAO, *Etude des ressources en eau du Bassin du lac Tchad,* s.2. BM Gıda ve Tarım Örgütü tarafından kullanılan çalışmalara ilişkin bilgiler bu rapora dahil edilmiştir. Bunlar arasında Yobe-Hadejia havzasındaki su ölçüm programı, Carlo Lotti çalışma Ofisi tarafından yürütülen Logone Taşkın kontrol çalışması, BMEBKÖ ve BMGTÖ tarafından yürütülen Sahra'nın güneyindeki Batı Afrika'nın yarı kurak bölgesinin tarımsal iklim çalışması yer almaktadır.
[307]PNUD/FAO, *Etude des ressources en eau du Bassin du lac Tchad,* s.7
[308]PNUD/FAO, *Etude des ressources en eau du Bassin du lac Tchad,* s.8.

kullanılmasından sorumlu davranışları benimsemeye teşvik edecek bir anlaşma oluşturmak gerekiyordu. Haziran 1969'da Yaunde'de düzenlenen Komisyonun 9. oturumu sırasında ÇGHK'nun, bu yönde yardım etmesini istedi. Bu çalışma BM Gıda ve Tarım mevzuat alt şubesinin sorumluluğundaydı[309]. Ancak herhangi bir yasal işlem yapılmadan önce, çeşitli yönler dikkate alınmalıydı. Özellikle suyun kaynağı, zengin bir varlık olarak katkısı, su ihtiyacının belirlenmesi, su alımının sonuçları, su soyutlamasının herhangi bir etkisine maruz kalabilecek bölgesel faktörlerin belirlenmesi. Çalışmanın bu bölümünde Çad'ın ana kolları olan Şari ve Logone'nin, kaynaklarını ÇGHK'nun bir parçası olmayan Orta Afrika Cumhuriyeti'nde gördükleri bulundu.

"Şari Havzası, gölün akıntısının yüzde 95'ini sağlıyor ve göl suyunun yüzde 50'sinden fazlası Orta Afrika Cumhuriyeti'nden geliyor. Bu, Orta Afrika Cumhuriyeti'nin Çad Havzası Komisyonu'nu kendi topraklarından çıkan havza kollarının üst erişimlerinde planlanan değişikliklerden haberdar etmesini sağlayacak uluslararası bir anlaşmayı sonuçlandırmak için ciddi bir nedendir[310]".

O andan itibaren Orta Afrika Cumhuriyeti'nin ÇGHK'na olası katılım düşünüldü. Bu amaçla, Orta Afrika Cumhuriyeti, bölgenin gerçekleriyle yüzleşmek üzere bir gözlemcisini Komisyonun her toplantısına katılmaya davet edildi. Bu, 1972'de ÇGHK'nun devlet başkanlarının ilk zirvesinden mümkün oldu ve bu ülkenin katılımı ile geliştirildi.

Böylece FAO, Çad Havzası sularının kullanımı ve korunmasına ilişkin ön sözleşme taslağını hazırladı. 21 maddeden oluşan "soyutlama, saptırma veya yüzey suyunun diğer kullanımları konusu ele alındı. Bölgenin su kaynaklarının adil ve mahkul kullanımı arzusunun bir ifadesiydi. Bu anlaşma ÇGHK üye devletler arasında gelecekteki ilişkileri kolaylaştırma umudunu sembolize etti:

"İşbu Anlaşmanın yorumlanması veya uygulanmasına ilişkin herhangi bir ihtilaf, ilgili üye devletler arasında müzakerelerle altı ay içinde çözülmemiş olan

[309]Sözleşmenin ön taslağını formüle ederken, yasal yönler, uluslararası su sınırları ve ortak düzenleme taslağı anlaşması gibi önemli yönleri belirledi.
[310]PNUD/FAO, *Etude des ressources en eau du Bassin du lac Tchad*, s.96.

herhangi bir Devletin talep üzerine Komisyon'a sunacaktır. Sunduğu altı ay içinde Komisyon tarafından çözülmemiş olan bu tür herhangi bir anlaşmazlık, Afrika Birliği organizasyonunun arabuluculuk, uzlaşma ve tahkim Komisyonuna nihai karar için sunulan üye talebi üzerine olacaktır"[311].

Bununla birlikte, imzalanması gerektiğinde, devletler geri çekildi. Meydan okuma, Çad Gölü'nün sınırındaki tüm ülkelerde ekonomik kalkınma arzusunun suların korunmasıyla uyumsuz göründüğü büyüktü.

3. Kalkınma Planlarının Hazırlanması

ÇGHK'ndaki ekonomik gelişme birkaç aşamadan geçti. Birincisi bölgenin analitik bilgi toplamak arzusu ile karakterize edildi. BM Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü ve BM Gıda ve Tarım Örgütü ile işbirliği içinde hidrolojik çalışmalar geliştirmesine öncülük etmekti. Bu çalışmalar, kalkınma yaklaşımlarının tasarımını desteklemiştir. Aynı zamanda ÇGHK'nun ilişkilerini bu yapılarla başlattılar ve pekiştirdirler.

1972'de, pratik geliştirme deneyimini vurgulayan ikinci bir aşama başlatıldı. Aslında, bölgedeki şiddetli kuraklık nedeniyle, ÇGHK hızla tarım, balıkçılık, hayvancılık, ağaçlandırma, küçük ölçekli hidrolik ve eğitim merkezi oluşturmasında projelerine başlamaya zorlandı[312]. Bu, Ekim 1972'de kurulan ÇGHK'nun finansman aracı olan Kalkınma Fonu sayesinde mümkün oldu. Çeşitli projelerin uygulanması, azaltılmış bir ölçekte de olsa, Çad Havzası'nda kalkınmanın mümkün olduğunu kanıtladı.

1977 Kalkınma Planına göre: "*Şimdi sentezlemek, yerel bilgiyi operasyonel hale getirerek tamamlamak, yatırım programının temeli olacak bir arazi kullanımı planı tasarlamak ve geliştirme sürecini yükseltmek ve hızlandırmak gerekiyor*"[313] .

1977'den 1992'ye kadar üç ÇGHK'nun kalkınma planı geliştirildi. 1977'de, bağışçıları ikna etmekte zorlandı fakat benzeri görülmemiş bir finansal ve yapısal

[311]PNUD/FAO, *Etude des ressources en eau du Bassin du lac Tchad.Article XX*, s.132.
[312]CBLT/0067, *Mission Lac Tchad: Plan pour le Développement*, s.2.
[313]CBLT/0067, *Mission Lac Tchad : Plan pour le Développement*, s.2.

kriz[314] nedeniyle ÇGHK, büyük bağışçıların güvenini kaybetti. O andan itibaren, Nijer Havzası için BM Kalkınma Programı, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı, Dünya Bankası, Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı ve İşbirliği Yardım Fonu, finansman çabalarını ortak bir programda birleştirmeyi düşündüler. Bu uyumlu eylem sayesinde, bir alt bölge örgütünün yetkisi altında hem tutarlılık hem de etkinliği sağlamak istediler. Daha sonra, Eylül 1977'de Paris'te, Nijer Havzasının beş yıllık eylem planı olan 27 milyon dolarlık[315] bütçeyi finanse etmeye karar verdiler. Bu durum, ÇGHK'nun uyandırmayı ve bağışçıların güvenini yeniden kazanmanın gerekli olduğunu anladı. Bu amaçla bir strateji geliştirildi. Çad Havzası gelişimi için Eylem Planı olarak bilinen bu strateji, BM Kalkınma Programı tarafından o sırada İcra Sekreteri Chief Olufemi Olufolabi, ÇGHK kalkınma programlarına yeni yön, kapsam ve tutarlılık kazandırmak için geliştirildi. Aynı zamanda belge, uluslararası örgütleri ÇGHK'na mali destek sağlama konusunda ikna etmek için de kullanılacaktı.

1977 Eylem Planı üç temel soruyu cevaplamak için tasarlandı: Çad Gölü Havzası tutarlı bir şekilde geliştirilebilir mi? Çad Gölü'nün dalgalanmalarını kontrol etmek mümkün mü? Ve son olarak, hedefli gelişme insanların yaşam koşullarını iyileştirebilir mi[316]? Bu ilgili soruların ötesinde, 1977-1981 planı ve sonraki programlar üç temel yönüne büyük önem vermiştir: İnsan refahı, bilginin aktarımı ve Çad Gölü Havzası'nın gelişimi. İnsanın refahı köylülerin denetimi, halkın sağlığı ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi için kullanılan araçlarla vurgulandı. Buna ek olarak, yöneticilerin eğitimi (Ngala Eğitim Merkezi) ve bilginin yayılması yoluyla, bilginin aktarımı mümkün oldu. Son olarak, bölgenin gelişimi su kontrolü ve gıda ürünlerinin pazarlanmasını kolaylaştırmak için bir yol ağı kurulması çağrısında

[314]Örgütün bünyesinde bir Proje Planlama departmanının bulunmaması nedeniyle, birkaç yıl boyunca herhangi bir geniş spektrum geliştirme faaliyeti başlatmak neredeyse imkansızdı.
[315]CBLT/0067, *Mission Lac Tchad : Plan pour le Développement*, s.3.
[316]Bu sorular, 1977-1981 Eylem Planı'nın çeşitli hedeflerini belirtmiştir: Çad Havzanın geliştirilmesinin, nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik müdahale; bilgi aktarımı ya da teknoloji transferi yöntemleri ve yöneticilerin, teknisyenlerin ve çiftçilerin eğitilmesi; köylülerin, işçilerin ve ailelerinin faaliyetlere katılımını teşvik ederek ekonomik kalkınma ve sosyal kalkınma yükümlülüklerinin uyumlaştırılması; nüfusun sosyal gelişimi, tarımın gelişimi, hayvancılık, balıkçılık ve yeniden ağaçlandırma üzerine odaklanmak; suyun kontrolü, telekomünikasyon ağının kurulmasıyla bölgenin açılması. CBLT/0067, *Mission Lac Tchad : Plan pour le Développement*.

bulundu. Planın bütçesi, 86 900 000 ile 119 900 000 ABD Doları[317] arasında tahmin edilen beş yıllık bir dönem için üç ana aşamaya bölünmüştür. Faaliyetlerin çeşitlendirilmesini[318] gerektiren ÇGHK'nun farklı bölümleri arasında dağıtılmıştır. İlk yıl yönetim, lojistik, eğitim ve hali hazırda devam eden projelerin devamı için konsolidasyon sağladı. İkinci yıl, hali hazırda projeler devam ederken bir arazi kullanım planı geliştirmek için kullanılacaktı. Üçüncü aşama, üçüncü yıldan beşinciye kadar, kalkınma projelerinin daha geniş ölçekte uygulanmasıydı.

ÇGHK, BM Kalkınma Programı ve BM Gıda ve Tarım Örgütü tarafından ortaklaşa hazırlanan 1982-1986 eylem programı, kuruluş tarafından uygulanacak 19 projeye dikkat çekti. Bu projelerin her biri, kısa ve uzun vadeli vizyonunu ve hedeflerini ayrıntılı olarak ortaya koydu. Örneğin, Ngala eğitim merkezinin iyileştirilmesi ve pekiştirilmesi, Logone sularının kontrolü, Çad Havzası'ndaki ormanın rehabilitasyonu, tarımsal ürünlerin taşınması için yol ağı, Havzadaki odun kömürü ve odun kömürü gelişimi belirtildi.

1986-91'de, eylem programı birkaç istisna dışında bütünüyle değişmedi. Bunun nedeni, 1982-86 eylem programının çoğu bağışçıları ikna edememesi gerçeğidir. ÇGHK bağışçıların adına tutum değişikliği için umut amacıyla kurumsal reform yürütmek zorunda kaldı. Çünkü, ÇGHK'nun kalkınma için çalışmasının iyi niyetleri ve çabalarına rağmen, yapısında büyük bir boşluk hissedilmiştir. Her bölüm kendi projelerini bağımsız olarak yönetmiştir. Çoğu durumda, hayvancılık, tarım ve ağaçlandırma gibi faaliyetleri koordine edilmemiştir. 1990'daki kurumsal reformla birlikte, bu durum değişti. Aynı şekilde, bu reformla birlikte, kalkınma bütçesi 1992 yılında önemli ölçüde azaltılmıştır. ÇGHK'nun görevlerini hafifletmek için ulusal projeler üye devletlere devredildi. O tarihten itibaren örgüt, sadece bölgesel

[317]CBLT/0067, *Mission Lac Tchad : Plan pour le Développement*, s.52.

[318]Bütçe aşağıdaki gibi bölünmüştür: İcra Sekretaryası, Yönetim ve Ekonomi Bölümü: 1 002 000 ABD Doları veya toplam bütçenin% 4'ü; Tarım Bölümü, tarım merkezlerinin genişletilmesi: 6 223 000 ABD Doları veya bütçenin% 24'ü; Hayvan Islahı ve Geliştirme Bölümü, Bororo'nun sığırı ve Doğu Nijer'deki Kouri ineği cinsinin iyileştirilmesi: 9 777 400 $ veya bütçenin% 37'si; Ormancılık Bölümü, taşkın ova'daki tarım yönetimi, dört orman merkezi, balıkçılık geliştirme: 1 622 680 $ veya bütçenin% 18'i; Mühendislik, telekomünikasyon ve hidroloji bölümleri, bir mühendislik biriminin ve mekanik bir atölye oluşturulması, Logone ve Şari'nin düzenlenmesi: 4 530 688 $ veya bütçenin% 17'si. ÇGHK bütçesinin dağıtımı hakkında ayrıntılar için bakınız CBLT/0067, *Mission Lac Tchad: Plan pour le Développement,* s.16.

projelerin uygulanmasından sorumluydu. Su kaynakları, hayvancılık, tarım, balıkçılık ve çevre alanlarındaki bu projeler artık her yıl kabul edilmek üzere Komisyona sunuldu[319]. Bu çalışma sırasında danışılan belgeler, beş yıllık planların 1992'den 2010'a kadar olan dönemde artık hazırlanmadığını göstermektedir. 2010 yılında ÇGHK'nun bir başka yeniden yapılandırması bu durumu değiştirdi. 2011-2012 döneminde örgüt, toplam maliyeti 925 809 802 Euro olarak tahmin edilen 15 programdan oluşan 2013-2017 Beş Yıllık Yatırım Planını geliştirmiştir. Bu fonları elde etmek için İtalya'nın Bologna kentinde 4 ila 5 Nisan 2014 tarihleri arasında bağışçılar Konferansı düzenlendi. Bütün bu planlar olduğu gibi, 2013-2017 planın genel amacı hem yoksulluğu azaltmak hem de orta ve uzun vadede bölge halkının yaşam koşullarını iyileştirmekti[320].

Ancak bundan önce ÇGHK tarafından havzada tarım, hayvancılık, balıkçılık ve yollarda bir dizi proje başlatıldı. Bunlar bölgenin kapsamlı ekonomik kalkınma planının uygulanmasıydı.

II. ÇGHK'nun Tarımsal Kalkınma Politikası

1. Tarımsal Kalkınma Merkezleri

1970'lerde BM üye örgütleri, tarım başta olmak üzere çeşitli bölgelere yardım ederek ÇGHK ile ilişkilerini pekiştirdi. BM Kalkınma Programı ve BM Gıda ve Tarım Örgütü tarafından ortaklaşa finanse edilen RAF 71/269 projesi[321] ile Kousseri (Kamerun), Diffa (Nijer), Koundoul (Çad) ve Ngala'da (Nijerya) dört deneysel ve tarımsal kalkınma merkezi kuruldu.

1965 yılından itibaren BM Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü ve BM Gıda ve Tarım Örgütü tarafından bölgenin su kaynakları açısından potansiyelini belirlemek için ön çalışmalar yapılmıştır. Havzanın geleceği için bu önemli çalışmalar ÇGHK'nun tarım da dahil olmak üzere ekonomik kalkınmayı teşvik eden faaliyetler geliştirmesine ve hayata geçirmesine yardımcı olmayı amaçlamıştır. Komisyon, havza halkının yaşam koşullarının iyileştirilmesinin, programlarında tarımsal

[319]CBLT/0572, 1992, *Procès-Verbal de la Quarantième Session*, Niamey, s.37.
[320]CBLT, 2014, *Table Ronde des Bailleurs de Fonds pour le Financement du Plan Quinquennal d'Investissement 2013-2017,* Bologne, s.5
[321]CBLT/0015, Procès-Verbal de la 16e Réunion. Annexe F, s.2-6. CBLT/0694, *Final Report on The Activities of Mr.Jerzy Nowicki FAO İrrigation Consultant. RAF/71/269*, 1981.

faaliyetlerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğinin kesinlikle farkındaydı. Ancak hiçbir teklifte bulunmadı, bu yönde bir plan yoktu.

1968-1973'teki büyük kuraklık, üye devletlerin, tarımsal kalkınma için proje ve programların uygulanmasını acilen kabul etmelerini gerektiriyordu. Ölmekte olan insanların ve hayvanların korkunç görüntüleriyle sarsılan Komisyonun 16. oturumu 1972'de onlara konuyu ele alma fırsatı verdi. Oturumun sonunda birkaç karar alındı. Öncelikle, tarım alt-komitesi tarafından sunulan ve desteklenen tarımsal kalkınma merkezlerinin kurulması için proje, örgütün Komiserleri tarafından onaylanmayı veya reddedilmeyi bekliyordu. Komisyon gözden geçirme ardından, BM Kalkınma Programı tarafından 500 000 ABD Dolarının verilmesi için imzası gereken İcra Sekreteri Benson Tonwe'ye yeni prosedürler teslim etti[322]. Ayrıca Komisyon, hem devletlerin Tarımsal Kalkınma Merkezleri Projesi'ne personel sağlamasına hem de tarım çerçevesinde teknik toplantılar düzenlemeye çağrıldı. ÇGHK'nun Tarım Bölümü'ne bağlı bir Tarımsal Ürün Üretimi ve pazarlama Ofisi kurmaya da karar verildi.

1972'de, tarımsal kalkınma merkezlerinin kurulmasıyla ilgili olarak RAF 71/269 projesi başlatılmıştır. ÇGHK'nun ana ortağı olan BM Kalkınma Programı, bu merkezlerden ekipman alımı için 75 000 $ harcadı[323]. Diffa (Nijer), Ngala (Nijerya), Kousseri (Kamerun) ve Koundoul (Çad) dört merkez kuruldu. Başlangıçta dört yıl sekiz aylık bir süre için planlanan proje, sulanan ve yağmurla beslenen tarım teknolojilerinin çiftçilere aktarılması yoluyla bölge için gıda öz yeterliliğini sağlamayı amaçladı. Bu nedenle, merkezler çoğunlukla modern tekniklerin alanlarında yaygınlaştırılması tohumların gösterilmesi ve çoğaltılması için bölgenin kalkınma direkleri olarak kurulmuştur[324].

Projenin başladıktan hemen sonra, bir yandan, ekonomik krizin ortasında bulunan BM Kalkınma Programı finansman eksikliğine ve diğer taraftan, ekipman edinme prosedürleri olan BM Gıda ve Tarım Örgütü ile anlaşmazlıklara çok hızlı bir

[322]CBLT/0002, *A propos Du Fonds de Développement*, s.5. CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion*, s.x.
[323]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion. Annexe C*, s.3.
[324]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les 4 Etats riverains du lac Tchad*, s.180.

şekilde maruz kaldı. Bu durum tarım merkezleri için ciddi yankı uyandırdı, çünkü 1972'nin sonuna kadar bu merkezlerdeki faaliyetler neredeyse sınırlıydı. Ancak Kalkınma Fonu kurulduktan sonra, Komisyon tüm merkezlerde tarımsal kalkınma programlarını güçlendirebildi. Mayıs-Ekim 1973 arasında sulama için toplam 96 hektar, merkezlerde ise 34 hektar daimî sulama yapıldı. Ek olarak, Koundoul tarımsal deney merkezi inşa edildi ve yaklaşık 12 hektar ekilmeye hazırlandı[325].

Yapılan çalışmalar sonuç vermiş Kousseri'de (Kamerun), eğitimli çiftçiler - hektar başına 6-8 ton pirinç[326] elde etmiştir. Sonuç olarak, Kousseri Merkezi'ni ziyaret eden uzmanlar, benzer sonuçların farklı merkezlerde elde edilebileceğini hissetti. Bu nedenle ÇGHK bu merkezlerinde her birinin alanını tarım, sığır otlatma ve kümes hayvanları yetiştiriciliğini kapsayacak şekilde 500 hektara genişletmeyi planladı[327]. Muazzam büyüklükleri sayesinde, merkezler ekonomik olarak özerk ve çiftçilerin araştırma ve eğitim ana işlevi olarak yapıldı ve aynı zamanda yoğun tarım[328] için model olarak hizmet verecekti.

Yalnız, Ngala'da (Nijerya) ve Diffa'da (Nijer) su eksikliği nedeniyle ÇGHK'nun hevesi kırıldı. Ancak konuyla ilgili çeşitli teknik toplantılardan sonra, Nijerya ve Nijer'deki Çad Gölü kıyılarında, tarımsal kalkınma programının devam edebilmesi için en iyi yerleri belirlemek amacıyla teknik araştırmalar başlatıldı[329]. 1975 yılında ÇGHK, Koundoul (Çad) merkezinde geliştirilen 200 hektarlık tarım için 200 stajyer işe alındı. Bu çalışmalar ürünlerde artış sağladı[330]. Kousseri'de de 150 hektarlık bir alan üzerinde çalışan toplam 450 stajyer ile 300 çiftçi, pirinç yetiştirdi. Yılda 2 hasat hektar başına üç tonla, çiftçiler ve stajyerler 130 000 CFA Frangı kazanmayı başarabildiler.

---

[325]CBLT/0019, *Procès-Verbal de la dix-huitième réunion: Annexe C*, s. 8-9. Kalkınma Fonu sayesinde, BM Kalkınma Programı ve ÇGHK'nun ile birlikte çalışan büyük kalkınma örgütlerinin yardımlarındaki azalma telafi edildi. Mayıs 1973'e kadar erken bir zamanda, ilk üye devletler katkıları ÇGHK banka hesabına aktarıldı.

[326]CBLT/0019, *Procès-Verbal de la dix-huitième réunion. Annexe F*, s.9

[327]CBLT/0019, *Procès-Verbal de la dix-huitième réunion*. *Annexe F*, s.10.

[328]Merkezler, tarımsal deneycilik merkezi olarak biliniyordu. Orada farklı ürünleri test edildi.

[329]CBLT/0019*, Procès-Verbal de la dix-huitième réunion. Annexe F*, s.8-9. Bu fıkrada alıntılanan tüm rakamlar, Aralık 1973'te Yaunde'de düzenlenen 2. Devlet Başkanları Konferansında ÇGHK'nun İcra Sekreteri'nin raporunda bulunabilir. Öte yandan, Nijerya ve Nijer Çad Gölü kıyıları yapılan teknik incelemelerin sonuçlarını beklerken, uzmanlar sadece Kousseri (Kamerun) ve Koundoul'un (Çad) kalkınma merkezlerinin genişletilmesinin mümkün olduğuna karar verdiler.

[330]CBLT, *Procès-Verbal de la 20e session. Annexe C*, s.5.

Ancak Diffa tarım merkezinin, ÇGHK'nun genel merkezinden uzak oluşu, tarım merkezinin yönetimini çok zorlaştırdı. Bu yüzden BM Gıda ve Tarım Örgütü tarafından atanan tüm merkezin başkanları görevlerini terk ettiler. Diffa onlar için çekici gelmedi ve yeterince fırsat sunmadı. Bu zorluklar o zamanlar ÇGHK'nun İcra Sekreteri Benson Tonwe Diffa'ya, kurum personelinin düzenli ziyaretlerinin de dahil olmak üzere diğer alternatifleri bulmak zorunda kaldı. Merkezin güçlendirilmesi ve genişletilmesinin izlenmesi amacıyla yapılan bu ziyaretler, 1975 yılında sulanan bitkiler[331] için 70 hektarın hazırlanmasını sağladı. Ancak bu kadar akut olan personel yetersizliği sorununu kesin olarak çözemedi. Ayrıca, Ngala'da su sıkıntısın ve Nijerya'nın istekleri sebebiyle, ÇGHK'nun faaliyetleri tarımsal genişlemeden sorumlu ajanların araştırması ve eğitimi ile sınırlı kaldı. Komisyonun operasyonel yapısı, en az 2000 kişi istihdam edilmesini sağladı[332].

1977 yılında Yaunde'de düzenlenen Komisyonun 23. oturumunda, ulusal uzmanlar, RAF 71/269 tarımsal kalkınma merkezleri projesinin ilişkin sonuçlar sundular. Nitekim gelişmiş merkezlerin tahsisi ve kullanımı etkiliydi. Ayrıca merkezler köylülerin eğitimine, yerel işgücünün kullanımına ve saha çalışması için mekanizasyon tekniklerinin kullanılmasına da katkıda bulunmuştur. Bu zekice elde edilen hedeflere rağmen, hidro-tarım tesisleri bitirememiş. Üretim ve pazarlama gruplarının kurulması tarım ve hayvancılık da dahil olmak üzere yem bitkileri üretimi ihmal edilmiştir. Ara raporda uzmanlar, merkezlerin kusurlu olmayan yönetiminin özellikle personel eksikliği ve mali kaynak eksikliğinden kaynaklandığını düşünmekteydi[333]. İyi sonuçlar için, eğilimi tersine çevirmek kesinlikle gerekliydi. Bu durum ileride görüleceği gibi, Ngala bölgesel Tarım Eğitim Okulu'nda eğitim ve kapasite geliştirme yoluyla elde edildi. Bu şekilde, her merkez belirli koşullar altında yaşadı. Ancak Koundoul'da (Çad) 1979'da Çad'daki iç savaş

[331]CBLT, *Procès-Verbal de la 20e session. Annexe C,* s.6-7. Diffa Tarım Merkezi, ulusal personel eksikliği, barınma sorunları, finansal sorunlar ve ÇGHK genel merkezinin uzaklığı da dahil olmak üzere yönetimi ile ilgili çeşitli zorluklar yaşamıştır. Personel meseleleriyle ilgili olarak, BM Gıda ve Tarım tarafından atanan üç Merkez Başkanı görevlerini terk etti. Ve onlardan sonra gelenler onu hiçbir zaman Diffa'ya ulaşmadılar, otomatik olarak merkez, boş kaldı. Ayrıca 1975'te, Diffa'daki görevinden istifa etmeye karar vermiş olan merkez muhasebecisi'nin değiştirilmesi meselesiydi.
[332]CBLT, *Procès-Verbal de la 20e session. Annexe C,* s.14.
[333]CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e Session. Annexe H : Rapport de la sous-commission agriculture*, s. 4-5.

nedeniyle faaliyetler aniden durdu; 1984 yılına kadar, Malo'nun bütünleşik merkezi açtığı ile aynı zamanda devam ettiler[334]. Kousseri'deki merkezinin yönetimi ise 1982'de Kamerun Hükümetine devredildi. ÇGHK'nun 1990'da yeniden yapılandırılması tüm tarımsal faaliyetleri bozmuştur. Gerçekten de yeni koordinasyon rolü nedeniyle 1990'dan 2008'e kadar bir anonimlik dönemi yaşadı. Kalkınma bütçesi azaldığı için o dönemde ÇGHK, çiftçilerle doğrudan temas halinde olması zordu. Böylece tarımsal kalkınma merkezleri ortadan kalktı. Ayrıca, ÇGHK'nda daha çok çevresel sorunu tüm tartışmalarda vurgulandı. Bu gerçek, o döneme ait Komisyon'un tutanaklarıyla teyit edilebilir. ÇGHK'nun odaklandığı tek tarımsal faaliyet Ngala okulu idi.

2. Ngala Bölgesel Tarım Eğitim Okulunun Ortaya Çıkışı

1964 yılında kurulduğunda, ÇGHK yetkin insan kaynağı eksikliği ile karşı karşıya kaldı. Durum, Komisyon oturumlarında defalarca tartışılmış ve Devlet Başkanları konferanslarına sunulmuştur. Komisyonun faaliyetlerinin yeni renkleri, başarılarını sağlamak için özel personel gerektirdi. Ancak, işe alınan bazı yöneticiler ÇGHK'na katılmaya isteksiz oluşu ve pozisyonların bazı boş kalmasına yol açtı[335]. Bu, kalkınma projelerinin uygulanması üzerinde olumsuz bir etki doğurdu. Bu durumu düzeltmenin yolu olarak, uluslararası kuruluşların ÇGHK üye devletlerin vatandaşlarına burs vermesi uygun görüldü. Örneğin, 1972 yılında ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı ve BM Kalkınma Programı 16 eğitim bursu, 8 veteriner hekim ve 8 tarım-zooteknisyenleri için teklif etti[336]. ÇGHK'nun savunduğu bir diğer çözümü de kıyıdaş ülkelerin vatandaşlarına burs vermesiydi. Öğrenciler Dakar(Senegal) gibi üniversitelere gönderildi[337]. Ancak, bu övgüye değer jest, problemi kesin olarak

[334]CBLT/0030, *Procès-Verbal de la 29e Session. Annexe E*, s.2
[335]CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e session. Annexe C.*
Personel durumu o kadar endişe vericiydi ki, ÇGHK varlığının ilk on yıllarında, ardışık İcra sekreterler bu konuyu komisyon üyelerine yapılan tüm yıllık raporlarda ele aldı. Chief Olufemi Olufolabi, raporunda 20 Haziran 1977 tarihinde Komisyonun 23. oturumunda bütün bir paragraf ayırdı. Devlet temsilcilerini, örgütün faaliyetlerini geri tutan bu soruna bir çözüm bulmak için çağırdı.
[336]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion. Annexe G*, s.6.
[337]ÇGHK'nun bursları sorusu hakkında daha fazla bilgi için CBLT, *Procès-Verbal de la 20e session. Annexe C*, N'djamena 1975, s.14. ÇGHK tarafından burs alan iki Çadlı veteriner öğrenciydi. ÇGHK ve yanında çalışan uluslararası kurumlar tarafından verilen hibe o kadar özeldi ki, tüm öğrenciler daha sonra örgüt için çalışması gerektiğinin özelliğine sahipti. Ancak öğrencilerin ÇGHK'na bağlı sözleşme maddelerine saygı göstermemesi, bu olağanüstü girişimin sona ermesine yol açtı.

çözememiştir. Komisyonun 16. oturumunda, ÇGHK'nun İcra Sekreteri Benson Tonwe bu problemden şöyle söz etti:

"Kalkınma Fonu sırasıyla hayvancılık, et ve tarım ürünleri için iki bürolarının kurulması ile Sekreterya şu anda durduğu gibi görevini tatmin edici bir şekilde yerine getiremedi. İşe alınan personelin büyüklüğü elbette Komisyonun faaliyetlerinin gelişim sürecini ve hızını belirleyecektir[338]".

İcra Sekreterin tavsiyeleri açıkça hem nitelikli personeli çekmek için, tatmin edici koşullarda (maaşlar, primler ...) işe alımları tercih etmek, hem de yerel personel alımının kaynak yaratmak gerekiyordu. Bu nedenle Ngala Eğitim Merkezi, ÇGHK yetkilileri için bir umut kaynağı oldu.

Ayrıca, karşılanılan problemler Nijerya'da Çad Gölü Kalkınma Kurumu (ADLT) ve Çad Gölü Araştırma Enstitüsünün (IRLT) oluşturulmasını kolaylaştırdı. Tarımsal kalkınmayı teşvik etmekten sorumlu olan bu iki kurum Nijerya'nın bu konuda çabalarını güçlendirdi. Ancak hemen, tarımsal ajanlar için bir eğitim yapısının eksik olduğu ortaya çıktı. Daha sonra 1974'te Nijerya yetkilileri ÇGHK'na Ngala tarımsal deney ve kalkınma merkezini bir eğitim merkezine dönüştürmeyi teklif ettiler[339].

Nijerya hükümetine göre, Ngala merkezindeki ÇGHK'nun faaliyetleri araştırma ve eğitim ile sınırlı olmalıydı. Bu BM Kalkınma Programı/BM Gıda ve Tarım Örgütü RAF 21/269 projesi sayesinde mümkün oldu. Buna ek olarak, Nijerya hükümeti çeşitli deneylerini gerçekleştirmek için Ngala merkezine 60 hektarlık bir arsa tahsis etti. Öncelikli hedefler arasında, kırsal kalkınma görevlilerini ve ulusal personeli eğitmek, kırsal kalkınma yöneticilerini yeniden eğitmek, kitle iletişim araçlarına odaklanarak tarımsal yayılma tekniklerinde öğrencileri eğitmek ve kalkınma ajanslarının yardımıyla pilot çiftlikleri kurmak ve yönetmek idi. ÇGHK'nun yetkilileri Ngala yönelik büyük emelleri vardı dört yıl içinde, Ngala'yı multidisipliner bir öğrenim merkezine dönüştürmek için çok çalıştılar. 1980'de

[338]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e Réunion. Annexe C*, s.10.
[339]CBLT, *Programme d'Action 1982-1986, Tome II-A*, s.1

programlar orman koruma, hayvancılık ve balıkçılık[340] ile ilgili alanları içerecek şekilde genişletildi. Ayrıca, 1982'de ÇGHK tarafından sağlanan yeni binaların inşası Ngala'ya yeni bir yaşam getirdi.

Ngala Eğitim Merkezi temel ve orta olmak üzere iki eğitim seviyesi ile açılmıştır[341]. Hedef, tarımsal eğiticilerin (sulu ve yağmurla beslenen tarım), tarım makine operatörleri, ormancılık işçileri, tarım mekaniği, tarım ve ormancılık teknisyenleri, hayvancılık teknisyenleri ve ekin koruma teknisyenlerinin yeniden eğitilmesi üzerine kurulmuştur. Her yıl kabul için belirlenen kotalar şu şekildeydi: Kamerun için 15, Nijer için 10, Nijerya için 45 ve Çad için 10 ögrenci alınacaktı[342].

1977'den 1985'e kadar Ngala Merkezinde 101 Kamerunlu, 22 Nijerli, 698 Nijeryalı ve 69 Çadlı[343] öğrenci eğitildi. Zamanla, Ngala bir ün kazandı. Öğretimin seviyesi ve kalitesi sayesinde, Bauchi (Nijerya) ve Gongola (Nijerya) gibi Nijerya'nın eyaletlerin bazıları, öğrenciler staj yapmaya Ngala'ya göndermeye karar verildi. Ngala, 1978'den 1981'e[344] kadar Çad Gölü Kalkınma Kurumu için 183 traktör sürücülere eğitim verdi. Çad Gölü Araştırma Enstitüsü'nün (IRLT), bitki koruma danışmanları ve eğitmenlerin eğitimini talep ederken, dört ÇGHK ormancılık merkezi için on kişi eğitildi. Daha sonra tarımsal kalkınma faaliyetlerinin önemli bir parçası haline geldi.

---

[340]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les 4 Etats riverains du lac Tchad*, s. 182. Bu bilgiler 1986-1991 ÇGHK'nun eylem programı tarafından teyit edilir. Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bakınz CBLT, *Programme d'Action 1986-1991. Préparé en commun par La CBLT, Le PNUD et la FAO*, Maroua 1985, s. 20.

[341]Orta düzey programlar esas olarak denetim adayları, tarımsal üretim, gübre, ekin koruma, Ormancılık teknisyenleri, vb için takım liderleri için tasarlanmış iken temel seviye, temel uzatma işçileri, tarım makine operatörleri ve ormancılık görevlileri için oldu.

[342]CBLT, *Programme d'Action 1982-1986, Tome II-A*, s.1

[343]CBLT, *Programme d'Action 1982-1986, Tome II-A*, s.2. CBLT, *Programme d'Action 1986-1991: Projet 1*, s. 1. Ngala Okulu'nda çeşitli kurslar yapıldı. Nisan 1977'den Şubat 1978'e kadar okul 79 stajyer aldı. Nisan 1978'den Şubat 1979'a kadar, 80 stajyer teknik kurslardan yararlanabildi. Üçüncü staj dönemi Haziran 1979 ile Mayıs 1980 arasında gerçekleşti ve 30 öğrenci katıldı. Ve Dördüncü staj dönemi Haziran 1980 ve Mayıs 1981 arasında gerçekleşti. 103 stajyer okula karşılandı. ÇGHK 1986-1991 Eylem Programı, 1977'den 1985'e kadar, 891 öğrencinin Ngala okulunda eğitim gördüğünü belirtmektedir.

[344]CBLT, *Programme d'Action 1982-1986, Tome II-A*, s. 2. Ngala merkezi ile ilgili yapılan eğitim talepleri arasında Çad Gölü Kalkınma Kurumu'nun listesinin başında yer aldı. Aslında, hedefi 175 000 hektarlık mahsul üretmek olan ADLT, traktör sürücülerinin eğitimini Ngala okuluna emanet etti. Bu kurum, ÇGHK'na öğrencilerinin öğrenim ücretini ödedi.

1982-1986'daki Çad Havzası Eylem Programı tarafından yapılan eğitime ihtiyaç duyulan tahminler sayesinde, Ngala'nın gelecek kuşaklar için önemi tekrarlandı. Ngala'da sağlanan eğitim, bölgenin kuraklığa karşı özellikle savunmasız olduğu bir zamanda Çad Gölü Havzasının geleceği için önemliydi. ÇGHK'nun yetkilileri, genel olarak gıda üretimini ve tarımsal üretimi geliştirmenin yanı sıra kaynak koruma ve ekolojik dengenin iyileştirilmesi için öğrencileri eğitmeyi planlıyordu. Derslerin uygulamaya geçirilmesi, havzanın kendi kendine yeterli hale getirerek, kıtlıklardan kaçınarak, insan ve çevresi arasında rasyonel bir dengeyi koruyarak ve insanların yaşam koşullarını önemli ölçüde iyileştirerek, havzanın ekonomik olarak kalkışını garanti edecekti. Örneğin, tarım eğiticileri ile ilgili olarak Nijerya, kuzey kesiminde yılda 300 000 hektarlık bir ekin sulamak için 300-600 kişiye ihtiyaç vardı. Kuzey Kamerun'da Pirinç Yetiştirme ve Modernizasyon Şirketi (SEMRY) tarafından 5000-15000 hektarlık bir ekin alanı oluşturulması, tarım eğiticileri için yüksek bir taleple sonuçlanacaktı. Nijer ve Çad için, öğrencileri yeniden eğitmek onları Ngala'ya yönlendirdi[345]. Ama hepsi bu değildi, eylem programı aynı zamanda orman çalışanı, traktör sürücüleri, mekanik ve hayvancılık personeli olarak tüm kıyıdaş devletlere 2000 yılına kadar ihtiyaç duyulduğunu da öngörüyordu.

Eylül 1985'te[346], üye devletler düzeyinde Ngala okulu tarafından verilen diplomaları yasal hale getirmek için programlar revize edildi. 1990 yılında, ÇGHK'nun yeniden yapılandırılması ile okulun durumu hakkında bir takım sorunlar ortaya çıktı. Komisyonun etkili bir şekilde yönetmesini sağlayacak yasal bir çerçeveye ihtiyaç duydu. Bu sorunlar okula giriş koşullarını, okul takvimi, diplomalar, okul sistemi, finansman planı, eğitim süresini belirlemek amacıyla üye ülkelerden gelen bir Ad-hoc hukuk uzmanları komitesinin İcra Sekreteri tarafından toplanmasına yol açmıştır[347]. Bütün bu detayların ötesinde, devletler temel eğitim

[345]CBLT, *Programme d'Action 1982-1986. Tome II-A*, s.3.
[346]CBLT, *Programme d'Action 1986-1991*, s.20. 1977'den 1981'e kadar eğitimin ilk aşamasında, her üye devlet Ngala Merkezinin performansını değerlendirdi. Nijerya ADLT aracılığıyla sağlanan öğretim ile özellikle memnun oldu. Kamerun, Nijer ve Çad programların gözden geçirilmesini talep etti, böylece işgücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılayacaklardı. Ayrıca, eğitim süresinin, öğrencilerin tekniklere gerçekten hâkim olmalarını sağlamak için çok kısa olduğunu hissettiler. Ngala okulu programlarının revizyonu Eylül 1985'te gerçekleşti ve 1989-1990'da devam etti.
[347]CBLT/0039, *Procès-Verbal de la Trente-huitième session*, s.54.

olmaksızın tarımın güvencesiz bir aşamada kalacağını ve özellikle de havzanın hiçbir zaman ÇGHK liderler tarafından çok arzu edilen gıda öz-yeterliliğine erişemeyeceğini fark etti.

Ngala'da, 778 Nijeryalı, 81 Kamerunlu, 56 Çadlı ve 23 Nijerli olmak üzere 1977-1983 yılları arasında toplam 938 çiftçi eğitildi[348]. Çiftçilerin denetimi işsizlik ve yoksullukla yüzleşmeyi mümkün kıldı. Çiftçiler ayrıca ekinlerini çeşitlendirmeyi öğrendiler. Gıda ürünleri ortaya çıktı ve piyasaların tedarik edilmesine yardımcı oldu. Ngala sayesinde Çad Gölü Havzası, tüm sosyal tabakaların toplumun inşası için önemli hale geldiği bir bölgeye dönüştürüldü. Ancak 1989'da Ngala, maddi imkânsızlık, yetersiz sınıf ve ofis sıkıntısı ile karşı karşıya kaldı[349]. 1992'de, 300 000 milyon CFA Frangı fonuyla okulu üç aşamada yeniden inşa etmek için bir karar alındı[350]. 2005 yılında, 14 ofis, iki toplantı odası, 100 öğrenci kapasiteli dört derslik, üç laboratuvar, 200'den fazla koltuklu çok amaçlı bir oda, 100 yataklı bir yurt ve bir çiftlik de dahil olmak üzere Ngala'nin yeni kampüs, 100 hektarlık bir alan üzerinde kuruldu[351]. 2006 yılında Maiduguri Üniversitesi (Nijerya) ile bir işbirliği anlaşması imzalayarak belirleyici bir adım attı. Bu yaklaşım, Maiduguri'nin uzmanlığından ve ekipmanından faydalanmasını sağlamalıydı[352]. Ne yazık ki 2013-2014 yıllarında okul, Nijerya'daki Gambaru-Ngala bölgesinde[353] Boko-Haram'ın saldırılarının ardından kapatıldı.

---

[348]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les 4 Etats riverains du lac Tchad,* s.186-187.
[349]CBLT/0039, *Procès-Verbal de la Trente-huitième session*, s.26
[350]CBLT/0572, 1992, *Procès-Verbal de la Quarantième Session*, s.12
[351]CBLT, L'école régionale de formation agricole (ERFA) de Ngala, http://www.cblt.org/en/node/174, Erişim Tarihi: 21-03-2017.
[352]CBLT, *L'école régionale de formation agricole (ERFA) de Ngala*, http://www.cblt.org/en/node/174, Erişim Tarihi: 21-03-2017.
[353]Gambaru Ngala, Boko Haram tarikatının unsurları tarafından defalarca saldırıya uğramıştır. Mayıs 2014'te Boko Haram baskını sırasında 300 kişi öldürüldü. 25 Ağustos 2014'te, Nijerya halkının Kamerun'a devasa yer değiştirmesiyle sonuçlanan başka bir saldırı gerçekleşti. Bu saldırıların Gambaru'da nasıl meydana geldiğiyle ilgili daha fazla bilgi edinmek için şu makalelere göz atın: AFP, *Boko Haram: l'Armée Rouvre Des Routes Dans Le Nord-Est Du Nigeria*,2016, https://www.voaafrique.com/, Erişim Tarihi: 14-12-2016. Jeune Afrique, *Nord-est du Nigeria : Boko Haram attaque Gamboru Ngala, des milliers d'habitants s'enfuient,* 2014, https://www.jeuneafrique.com/, Erişim Tarihi: 07-06-2016. Moëz Bhar, *Gamboru Ngala aux mains de Boko Haram*, 2014, https://revue-afrique.com, Erişim Tarihi: 10-04-2016.

3. ÇGHK Bitki Sağlık Faaliyetleri

3.1.ÇGHK'nun Çekirgelerle Mücadelesi

ÇGHK'nun tarım politikası, özellikle Çad Gölü Havzası ülkelerinde kendi kendine yeterlilik başta olmak üzere çeşitli yönlere odaklanmıştır[354]. Bu hedeflere ulaşılmasının sulanan komplekslerin inşası, üretim kooperatiflerinin oluşturulması, yerel işgücünün ayrıştırılması ve sanayi ürünlerinin büyük ölçekli gelişimi[355] ile mümkün olacağı düşünülmüştür. Ayrıca, ürünlerin zararlılara karşı ve özellikle çekirgelere karşı korunması için stratejilerin geliştirilmesi gerekiyordu.

Gerçekten de 1985 yılında, kuraklığa bağlı olumsuz gelişmelerle ezilen Çad Gölü Havzası, başka problemlerle karşı karşıya kaldı. Bunlardan birisi de çekirge olmuştur. Devletlerin sınırlarını altüst eden bu çekirgeler yollarında hiçbir şey bırakmadı. Tarlalardan ekinlere kadar, insanlar[356] arasında ıssızlık, kaos, sefalet, kıtlık ve kargaşa yarattılar. ÇGHK tarafından Ocak 1986, Şubat 1987'de ve Haziran 1987'de Nijerya'nın Maiduguri ilçesinde düzenlenen seminer ve toplantılarda bölgedeki durum değerlendirildi. 1986 yılında, ulusal bitki koruma uzmanları toplantısında, ÇGHK'nun üye devletlerinde gıda mahsul koruma faaliyetlerinin koordinasyonu ve uyumlaştırılması projesi hazırlandı. Buna göre beş yıllık bir süre içinde 1 950 000 ABD Dolarına mal olan proje, dört kıyıdaş devlet ile ilgilidir.

Ancak, üye devletlerin tüm iyi niyetine bu felaketi ortadan kaldırma arzusuna rağmen, Komisyonun 34. oturumunda, ekonomik kriz hakkındaki görüşlerini dile getirdiler. Kaynak eksikliği nedeniyle bu eylemleri gerçekleştirilemedi. Bir kez daha örgüt birkaç problemle[357] boğulmuş. Ne yazık ki bu olayla mücadele etmek için etkili ve proaktif bir politika geliştirmeyi başaramadı.

---

[354]CBLT, *La Commission du Bassin du lac Tchad*, s.35

[355] CBLT, *La Commission du Bassin du lac Tchad*, s.35

[356]CBLT/0046, *Rapport sur la Réunion Consultative de Coordination de la Campagne de Lutte Antiacridienne 1988- 1989 dans les Etats membres de la CBLT: Annexe E*. İcra Sekreterinin konuşması, ÇGHK'nun toplantılarının, çekirge salgınlarını durdurmak için benimsenme stratejisi hakkında başlangıç tarihi hakkında oldukça açıktı. Toplantıların başlangıcı ve konuyla ilgili çalışmalar, bölgedeki çöl çerkirge salgınının başlangıcıyla de çakışmaktadır.

[357]ÇGHK'nun karşılaştığı zorluklar arasında sınır güvensizliği, Havza'daki ardışık kuraklık, yeniden ağaçlandırma programları, işletme ve kalkınma bütçelerine Devlet katkılarının borçları ve teknik ve mali yardım sağlamaya devam edebilmesi için örgütün yeniden yapılandırılmasını gerektiren çoğu bağışçının geri çekilmesi sayılabilir.

Bütün gözler daha sonra uluslararası bağışçılara döndü. Afrika Birliği Örgütü, Afrika Bitki Sağlığı Konseyi ve BM Gıda ve Tarım Örgütü 1987-1988 çekirgeye karşı strateji değerlendirme toplantı yaptılar. Bir toplantı sırasında, bu örgütler ÇGHK'na[358] katkılarını ortaya koyarak bir umut ışığı getirdiler. Pestisitlerin bağışları, tedavi ekipmanları, eğitim ve uluslararası kuruluşların operasyonlarının izlenmesi sayesinde 1987-1988 yılı başarılı bir yıl oldu. Yıkım ölçeği sadece 1987[359] için, Kamerun'da 90 000 hektarlık, Nijerya'da 600 000 hektarlık ve Çad'da 316 283 hektarlık bir alan çekirgeye karşı tedavi edildi. Ama hepsi bu değildi. Kamerun, Çad ve Nijerya için 5 825 000 hektarlık alandaki durum uzmanların tahminlerine göre, endişe vericiydi. Nijer ve Çad zaten çok sayıda çekirge sürüleri istilasına maruz kalmıştı.

N'Djamena (Çad), 1988 yılının Ağustos ayında 1988/1989 yılı için çekirgeye karşı şavaşı ÇGHK üye ülkelerde koordine etmek üzere bir danışma toplantısı düzenlendi. Çad Gölü'nün kıyıdaş ülkeleri arasında bitki sağlığı faaliyetlerinin somut senkronizasyonu yoluyla iş birliği stratejilerinin gözden geçirilmesi gündemdeydi. Öte yandan, üye devletlerin temsilcilerini bu tür koordinasyon ihtiyacından haberdar etme sorunu da vardı. Çünkü çekirgeleri ortadan kaldırma konusundaki endişeleri, fenomenin öncelikle sınır ötesi[360] olduğunu unuttuklarından daha ulusal eylemleri uygulamak için daha fazla endişe duyuyordu. Bu yaklaşım çekirge dönüşü gibi pratik zorluklara neden oldu ve uzmanların bakış açısından, bu şekilde ilerlemeyle en

[358] CBLT/0046, *Rapport sur la Réunion Consultative de Coordination de la Campagne de Lutte Antiacridienne. Annexe F,* s. 1-4. Örneğin Afrika Birliği Örgütü genel olarak zararlılara ve özellikle çekirgelere karşı mücadelede Bitki Sağlığı Konseyi aracılığıyla yer aldı. Özellikle üye Devletlerin bitki sağlığı hizmetleri yöneticilerinin yönetimi veya geri dönüşümünde hareket etmiştir. Çekirge kontrol stratejileri üzerine bilimsel araştırma ve Afrika'da bitkiler ilgili bilim istişarelerinin maliyetlerine katılım.

[359]CBLT/0046, *Rapport sur la Réunion Consultative de Coordination de la Campagne de Lutte Antiacridienne,* s.2

[360]Çad Gölü Havzasında olan çöl çekirgesi, Sahel'de batıdan doğuya ve Afrika'da doğu'dan batıya kolayca hareket etme yeteneğine sahipti. Kilometrelerce üzerinde kolaylıkla hareket edebilme ve yılda 2, 3 kuşaklık bir çarpma yeteneğinden dolayı, tahribatında en tehlikeli, en zarar verici olanıydı. Bu konuda daha fazla bilgi için, CBLT/0046, *Rapport sur la Réunion Consultative de Coordination de la Campagne de Lutte Antiacridienne. Annexe G,* s.1. Cirad, *Les Criquets Ravageurs,* 2007, http://locust.cirad.fr/, Erişim Tarihi: 21-01-2017.

azından, bitki sağlığı korumasının amaçlarını asla elde edilemeyeceği kesindi[361]. Bu nedenle çabaları senkronize etmek önemliydi.

Toplantının sonunda, İcra Sekretarya çeşitli önerilerde bulunulduğu için çekirge ile mücadelede merkezi bir rol oynadı. Birincisi, bölgesel düzeyde bitki sağlığı kontrolü için, bitki koruma birimi oluşturulması yeniden etkinleştirilmeliydi. İkinci olarak, bilgi ve uyum kontrol stratejilerinin senkronizasyonunu kolaylaştırmak için devletler ve Sekretarya arasında yakın işbirliğinin kurulmalıydı. Üçüncü olarak, Sekreterya aynı zamanda, bitki sağlığı korumasının etkin bir şekilde yürütüldüğünden emin olmak için devletlerarası[362] bir protokol üzerinde müzakere etmekten de sorumlulu olmalıydı. Son olarak, ÇGHK'nun uluslararası bitki koruma seminerlerine katılımından söz edildi. Bu, 1989'da mümkün oldu. ÇGHK'nun İcra Sekreter, Sahel Kuraklık Kontrolü Devletlerarası Daimî Komitesi (CILSS) tarafından Mali'de Bamako şehrinde, bitki koruma ile ilgili olarak düzenlenen konferansa katıldı. Aynı şekilde, 1989/1990 bitki sağlığı stratejiler için hazırlık toplantısı 10-12 Haziran 1989 tarihleri arasında N'Djamena'da gerçekleştirilerek zararlılarla mücadelede kararlılık gösterilmiş oldu. Uluslararası kuruluşların varlığı, bitki zararlılarına karşı mücadelesinde ÇGHK'nun deneyimlerine ve finansal ve teknik katkılarına güvenebileceğinin kanıtıdır.

Daha sonra 1992 yılında çekirgelere karşı dayanıklı çözümler arayışında olan ÇGHK, yerel halkın bitki sağlığı programında yer almasının önemini fark etti. Bu farkındalık, insanları biliçlendirme politikasına katkıda bulundu, böylece projeler tamamlandıktan sonra kendileri için sorumluluk alabileceklerdi. Buna ek olarak, birkaç yıl boyunca insan ve çevre üzerinde zararlı bir etkiye sahip olan pestisitlerin yüksek maliyet ve toksisite problemi çözüldü.

Son olarak, halkın katılımı aracılığıyla ÇGHK her şeyden önce, üye devletlerin bitki sağlığı hizmetlerinin personelinin eksikliğini doldurmak istemiştir. Tüm bu detaylar göz önüne alındığında, Ağustos 1992'de, İcra Sekreterya tarafından

[361]CBLT/0046, *Rapport sur la Réunion Consultative de Coordination de la Campagne de Lutte Antiacridienne. Annexe E*, s. 3.
[362]Bu amaçla Sekreterya, askeri, avukatlar, politikacılar ve ulusal Bitki Koruma uzmanlarının bir toplantı düzenlemekti. CBLT/0046, *Rapport sur la Réunion Consultative de Coordination de la Campagne de Lutte Antiacridienne*, s.8.

entegre Haşere Yönetimi projesini finanse etmek için, Afrika Kalkınma Bankası'na bir talep sunuldu. Ancak, Afrika Kalkınma Bankası Yardım Fonu kaynak yetersizliği sebebiyle projeyi kenara bırakıldı. 2000 yılında proje yeniden Banka içinde ilgi uyandırdı. Ve bu proje güncellendikten sonra, Kalkınma Yardım Fonundan finansman için gerekli şartları yerine getiren projelerin listesini istedi. Çiftçiler için entegre haşere yönetim teknikleri hakkında bilgi sahibi olmak için geliştirilen çalışma, darı ve süpürge darısı[363] üretimini artırarak gıda güvenliğini güçlendirmeyi amaçladı. Bu çalışma, 15 Eylül 2000 tarihinde onaylandıktan sonra Afrika Kalkınma Bankası'nın yardım politikasına uygun olarak, sonunda 1 300 000 000 CFA Frangı[364] tutarında tahmini bir finansmanı için 2001 yılında başlamıştır[365].

Başlangıçta 2 yıllığına planlanan proje, 2005 yılında sona ermiştir. 2010 yılında Afrika Kalkınma Bankası tarafından hazırlanan değerlendirme raporu karışık sonuçlar bildirmiştir. Böylece kısa süreli eğitim ve araştırma hedeflerine kolayca ulaşıldı. Entegre haşere kontrol tekniklerine 20 tarımsal yayım işçisi ve 4 ülkeden 120 çiftçi tanıtıldı. Sonuç olarak, çalışmanın başlangıcında %50 olarak tahmin edilen üretim kayıpları önemli ölçüde azaldı. Öte yandan, eğitim ve araştırma sayesinde, projenin çevrenin korunması için olumlu sonuçları oldu. Bu koruma, artık kimyasal pestisitlerin azaltılmış kullanımı ile elde edilmiştir. Ne yazık ki, ÇGHK'nun finansman ve yönetim sistemleri nedeniyle artan gıda güvenliğinin sürdürülebilirliği sağlanamamıştır.

3.2. Neem Ağacın Böceği ile Mücadele

1970'lerde ÇGHK'nun çevre politikası kuraklığın etkilerini hafifletmek için tüm havzanın yeniden ağaçlandırılmasını yönünde olmuştur. Bu ağaçlandırma çalışmaları tek bir ağacın türü değil, farklı amaçlar için kullanmak üzere, değişik

---

[363]CBLT/0573, *Lutte intégrée contre les fléaux (IPM) en agriculture Sahélienne: Technologie pluridisciplinaire appliquée, visant les villageois pratiquant une agriculture de subsistance dans les zones sahéliennes pluviales*, Ndjaména 1992. Bu proje sayesinde, ÇGHK ağırlıklı olarak ailelerin 500 mm'ye eşit yağış alan bölgelerde tahıllarda kendi kendine yeterlilik elde etmelerine ve 300 mm'ye eşit yağış alanlarında %50 gıda yeterliliği yardımcı olmaya kararlıydı.

[364]Afrika Kalkınma Bankası, ÇGHK ile birlikte 1 milyar 399 milyon CFA Frangı finanse etti. Daha fazla bilgi için bakınız BAD, *Projet d'appui à la recherche-développement sur la lutte intégrée contre les fléaux en agriculture de subsistance dans le Bassin du lac Tchad. Rapport d'évaluation de la performance du projet,* 2010, s.3.

[365]BAD, *Projet d'appui à la recherche-développement sur la lutte intégrée contre les fléaux,* s.vi- 2.

ağaç türlerinin dikmeni hedeflenmişti[366]. Bu hedef çerçevesinde dikilen fidelerin %80'nini Neem ağacı oluşturmuştur. Çünkü bu ağaç türü çok amaçlı kullanım imkanı sunuyordu. Odun, inşaat için ahşap, rüzgâr kesiciler, geniş yaprakları nedeniyle gölgeleme, hayvancılık için yem, nüfusun sağlığı için ilaç, gübre ve zararlılarla mücadelede bu amaçlardan bazılarıdır[367].

Bununla birlikte, 1972'den itibaren Neem ağacı böcekler tarafından istila edildi. İlk istila yeri Garoua (Kamerun) yer aldı. Bu istilanın yerel karakteri, tehlikeyi algılamayan bölgenin yetkililerini endişelendirmedi. Bu yüzden yeniden ağaçlandırma programı, kırmız böcekler gerçek bir tehlike gösterilmeden havzada devam etti. Ancak, 1984'ten itibaren, Garoua (Kamerun), Nijerya ve diğer Devletler'de bu böceğinin yol açtığı istila ve hasar, gerçekten ÇGHK Neem böceğine karşı mücadele tetikleyicisiydi.

Üye ülkelerin Neem ağacı böceği ilgili uzman toplantısı 17-19 Kasım 1986'da Maroua (Kamerun) gerçekleşti. Analizden ve düşündükten sonra, çevre politikasında önemli bir unsur olan Neem'in, böceklerin yıkıma maruz kaldığını fark ettiler. Daha da ciddi olan şey, istila altındaki bölgelerin nüfuslarıyla karşılaşan konjonktivit hastalığı olgusuydu. En kötüsü bu böceğin zararlarını önlemek için, mümkün olduğunca çabuk davranmak gerekiyordu.

Ekim 1989'da Komisyon üye ülkelerinde Neem ağacı böceği kontrolüne yönelik bir proje hazırlamak için karar verildi. Afrika Birliği Örgütü daha sonra bu proje için ana bağışçı olarak görülmüştür. Ancak, ÇGHK'nun 38. oturumunda yapılan açıklamada, tereddütler ortaya çıktı. Gerçekten de projenin pan-Afrikan örgütünün formatına uygun olmaması ve Kasım 1989'da[368] ortaya çıkan ÇGHK'nun yeniden yapılandırılması nedeniyle, bir kenara bırakıldı. Bu finansman konusunu çözülememesinden sonra, ÇGHK Ağustos 1992'de Afrika Kalkınma Bankası'na, Sahel tarımındaki bütünleşik mücadele üzerine bir proje sundu. İsminin de belirttiği

[366]CBLT/0051, *Projet conjoint CBLT /OUA/IAPSC sur la lutte contre la cochenille du neem dans les Etats membres de la Commission du Bassin du lac Tchad*, Ndjaména 1989, s.1.
[367]CBLT/0051, *Projet conjoint CBLT /OUA/IAPSC,* s.1
[368]CBLT/0039, *Procès-Verbal de la trente-huitième session*, s.4. ÇGHK'nun yeniden yapılandırılması ile ilgili tartışmalar Kasım 1989'da başladı. Gerçekten de üye devletlerin temsilcileri tarafından yapılan bir dizi tavsiye, projeyi koordine etmekten sorumlu organizasyonu yaptı. Bu anlamda, projeler yürütme devam edebilmesi için Devletlere aktarılacaktı. Neem böceği projesi terk edildi.

gibi, Neem böceği de dahil olmak üzere tüm salgınlar dikkate alındı. Çalışma aslında daha önce de belirtildiği gibi 2001 yılında başladı. Bu arada, ÇGHK üye ülkeler, Neem böceği bölgedeki çevreye karşı oluşturduğu tehdidi fark etti. Bu parazit artık sadece Neem ile tatmin olmamıştı, o zamanda limon ve börülce de dahil olmak üzere 20'den fazla bitki türüne[369] saldırıyordu. Durumun aciliyeti, devletleri eylem geçmeye zorladı. İlk olarak ÇGHK, BM Gıda ve Tarım Örgütü, Yurtdışı Kalkınma İdaresi'nin (ODA) Doğal Kaynaklar Enstitüsü'ne (NDA) anketler için bir talep sundu. İki uluslararası misyonun sonuçları, hastalığın havzanın çoğunda yayıldığını gösterdi. Bununla birlikte ÇGHK yeni yapılandırması nedeniyle devletlerde herhangi bir eylemi başlatamadı. Bu nedenle, konunun ciddiyetine dikkat çeken bu konuda hiçbir proje bulunmayan Kamerun ve Çad, bu soruna kalıcı çözümler[370] bulmak için yoğun araştırmalar yaptı. Aynı şekilde, 2000 yılında[371] Neem Hastalığı konusunda daimî bir teknik komite kuruldu. Ne yazık ki, 7-9 Aralık 2000'de yapılması planlanan toplantı Nijerya, Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nin yokluğu nedeniyle iptal edildi[372]. Bu sebeple üye her devlet kendi başına çaresine bakmak zorunda kaldı.

III. Hayvancılık ve Balıkçılığın İyileştirilmesi

1. Hayvansal Üretimin Gelişitirilmesi

1.2.Assale- Serbewel Projesi

Daha önce belirtildiği gibi, BM Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü ve BM Gıda ve Tarım Örgütü tarafından yürütülen Çad Havzası su kaynaklarının envanterine ilişkin çalışmalar, balıkçılık, tarım ve hayvancılığın gelişimi için projelerin tasarımı için gerekli ön koşullardı. Müdahale bölgede hayvancılığın öneminin farkında olan ÇGHK, hem meraların rasyonel kullanımı, hayvan üretiminin iyileştirilmesi ve hayvancılık hem de türetilmiş ürünlerin kullanım koşulları ile ilgili çalışmaların detaylandırılması ve uygulanmasına odaklanmıştır. Çok erken ve uygunluklarına rağmen, bu projelerin uygulanması, fizibilite problemleri ortaya çıkardı. Bu, ön çalışmaların yürütülmesinden sonra, Çad Gölü Havzası devletlerine[373]ilişkin bir

[369]CBLT/0720, *Procès-Verbal de la Quarante-et-unième Session,* Maiduguri 1993, s.31
[370]CBLT/1522, *Minutes of the Forty-Seventh Session,* Abuja 2000, s.36.
[371]CBLT/1523, *Procès-verbal de la 48e session,* Bangui 2001, s.38
[372]CBLT/1523, *Procès-Verbal de la 48e Session,* s.38
[373]CBLT/0415, *Le développement de l'élevage et de la production animale dans les régions du Serbéouel (Cameroun) et Assalé (Tchad),* Fort-Lamy 1970, s. 1. ÇGHK için, bütün 4 üye devletlere

pastoral projenin kurulmasının, yapılacak faaliyetlerin ölçeği ve yapılacak harcama hacmi[374] nedeniyle kurulması zor olacağı ortaya çıktı. Bu nedenle Assale-Serbewel projesi başlatıldı. Bu, ÇGHK'nun hayvancılık sektöründe[375] bugüne kadar gerçekleştirdiği en büyük proje oldu. Nitekim, Assale-Serbewel, Orta ve Batı Afrika'nın geleneksel pastoral ortamında hayvancılık üretimini geliştirmeye yönelik ilk girişimdi. BM Kalkınma Programı, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı ve İşbirliği Yardım Fonu (FAC) tarafından 2 120 000 ABD doları tutarında finanse edilen proje, Serbewel (Kamerun) için 4400 Km^2 ve Assale (Çad) için 8800 Km^2 olmak üzere 13 200 km^2'lik[376] bir alanda Kamerun ve Çad'a genişletildi ve BM Gıda ve Tarım Örgütün teknik desteğinden faydalandı[377].

Temel amacı, bölgenin potansiyelinin sınırları içinde hayvansal üretimi arttırmaktı[378]. Bu hedefe ulaşmak, küçük ölçekli hayvancılık üretiminin gelişiminin, benzer çevresel veya pastoral koşullar altında Orta ve Batı Afrika'nın diğer bölgelerine çoğaltılabileceğini gösterecektir. Bu koşullar Çad Havzası'nda 100 000 km2'den fazla bir alanda tahmin edildi, 1 milyon sığır ve 1.5 milyon küçük baş hayvan için yaklaşık 500 000 çiftçi[379] bulundu.

İcra Sekreterya, BM Kalkınma Programı, BM Gıda ve Tarım Örgütü, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı ve İşbirlik Yardım Fonu ile 04-06 Aralık 1971[380] tarihleri arasında yapılan toplantı, projenin başlatılması için 10 yıllık tahmini süre, finansman ve sektörler için sitelerin seçimi gibi yöntemleri tanımlamayı mümkün kılmıştır. İlk aşama, Ekim 1972'de personelin işe alınması, malzeme altyapısının

---

yayılacak olan bir pastoral proje başlatmaktı. Ancak, Çad Havzası'ndaki hayvancılık ön proje sayesinde, uzmanlar bunun mümkün olmayacağı sonucuna vardı. Somut eylemler gerçekleştirmede başarılı olmak için hayvancılık ve hayvan etin üretiminden pazarlanmasını ayırmak gerekiyordu. Assale-Serbewel projesine yol açan bu tavsiyenin yürütülmesiydi.

[374]CBLT/0415, *Le développement de l'élevage et de la production animale*, s.1

[375]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les 4 Etats riverains du lac Tchad*, s.208.

[376]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les 4 Etats riverains du lac Tchad*, s.208.

[377] CBLT, *La Commission du Bassin du lac Tchad*, s.39.

[378]CBLT/0415, *Le développement de l'élevage et de la production animale*, s.22.

[379]CBLT/0415, *Le développement de l'élevage et de la production animale,* s.3. Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les 4 Etats riverains du lac Tchad*, s.208

[380]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e Session. Annexe C*, s.7-8.

edinilmesi, ulaşım araçlarının organizasyonu, pastoral hidrolik, hayvancılık bakımı, hayvancılık çiftçilerinin eğitimi ve canlandırılması[381] ile etkili bir şekilde başladı.

Haziran 1976'da Lagos'ta (Nijerya) onaylanan ikinci aşama, sağlık yönetimi, pastoralisiler için eğitim, mera yönetimi, tarım-hayvancılık yönetimi ve hayvancılık pazarlamasını içeriyordu[382]. Glossines'in (Tropikal Ülkelerin Hayvancılık ve Veteriner Hekimliği Enstitüsü tarafından yönetilen) ortadan kaldırılması, buzağıların solucanlanması ile mücadele, her köyde yetiştirici gruplarının oluşturulması, yetiştiricilerin seminerlerin düzenlenmesi yoluyla eğitilmesi, meraların agrostolojik çalışması, projenin 1/200000'de bir polikrom haritasının oluşturması, Makary (Kamerun) ve Karal'da[383] (Çad) güneş enerjisi pompalarının kurulması ile yapılması gereken işlerin büyük bir görünümü vardı. Ancak farklı görevleri yerine getirmek için seçilen yetkililer bu konuda tecrübeli idiler. BM Gıda ve Tarım Örgütü olan uzmanlar Dr. Crouail ve Dr. Gruvel, diğerlerinin yanı sıra Sahel bölgesinin yadsınamaz bir deneyime sahipti. Kamerun'un su ve ormancılık hizmetlerinden Kalamaloue (Kamerun) rezervini çeçe sinekleri temizlemek için yetki eksikliği gibi, muazzam zorluklara rağmen ekip, çalışmaları sakin bir şekilde devam ettiler. Fedakârlık, kararlılık ve özveri sayesinde proje nispeten başarılıydı. Örneğin, Assale(Çad) sektöründe, çeşitli hayvan hastalıklarına karşı yaklaşık 102 000 sığır başı aşılandı ve 1975 yılında iç parazitlere karşı 24 000 buzağı tedavi edildi. Sıhhi eylem, Karal, Bout El Fil, Tourba, Pont Belele ve Gredaya'da[384] veteriner kliniklerinin oluşturulması ile pekiştirilmiştir.

Öte yandan köylerde çiftçiler eğitim seminerlerine katılmıştır. Aynı şekilde köy delegelerinin seçilmiştir. Seminerlere katılımları sayesinde, daha sonra köylerinde yaymaları gereken modern yetiştirme tekniklerini edinmişlerdir. Ve bu sektörde yetiştiricilere 3 000 kimlik kartı verildi. Yetiştiricilerin kartları bu işletmeye ciddi bir karakter verdi. Mesela kimlik kartında, aşıların hayvanlara ne zaman

[381]Projenin ilk aşamasında gerçekleştirilen faaliyetler hakkında daha fazla bilgi için bakınız, CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e Session. Annexe G*, s.5, CBLT/0415, *Le développement de l'élevage et de la production animale*, s.23. CBLT/0019, *Procès-Verbal de la dix-huitième réunion. Annexe F*, s.6. CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e session. Annexe E*, s.7.
[382]CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e session: Annexe E*, s.7-8
[383]CBLT, *La Commission du Bassin du lac Tchad*, s.39
[384]CBLT, *Procès-Verbal de la 20e Session.Annexe C*, s.8.

verildiği, sürülerin sayısı hakkında kesin ayrıntılar vardı. Serbewel'de (Kamerun) 130 000 sığır aşısı ve 19 533 buzağı ile Fotokol, Afade, Goulfey ve Woulky'de veteriner istasyonları kurulması gibi benzer faaliyetler gerçekleştirildi. Bu istasyon çalışması sayesinde yetiştiriciler daha aktif oldular. Kendilerini kooperatifler kurarak arazi yönetimi, tarım, hayvancılık ve veterinerlilik konularında etkili oldular. Serbewel'da oluşturulan bir kooperatif olan CODELEL'de, 1979'da 6000-6500 arasında yetiştirici vardı.

CODELEL veterinerlik ürünlerinin[385] ve ekipmanlarının tedariği için fonların yönetiminden sorumluydu. 1977'de projenin sonuçları umut vericiydi. Her iki sektörde de toplam 77 583 sığır peripnömoni ve sığır vebasına karşı aşılanmıştır. Antraks ve semptomatik şarbona karşı 150 621, 10 814 tripanosidal tedavi uygulanmış, 9527 buzağı parazitlere karşı tedavi almıştır. Son olarak, B19 ve H38 aşıları, Brusella hastalığına[386] karşı 5 000 hayvan aşılandı. Yetiştiricilerin eğitimine gelince Şubat ve Nisan 1977'de Makary'de düzenlenen iki seminer sayesinde, 160 temsilci Serbewel'de eğitildi ve 5336 yetiştirici kartlarını aldı. Assale'de 211 temsilci eğitilirken, 4169 kimlik kartları dağıtıldı. ÇGHK modern hayvancılık tekniklerini tanıtmaya istekli olduğunu gösteren bu istatistiklerin ötesinde, Assale-Serbewel projesi de Çad Havzasındaki sürü artırma arzusu ve yetiştiriciler için çalışma koşullarını iyileştirmek istedi. Bu hedefe ulaşıldı çünkü 1974'ten 1978'e kadar bölgedeki büyükbaş hayvan sayısının, 1972'de projenin başlangıcında 229 000[387] ile karşılaştırıldığında 300 000[388] olarak tahmin edildi. Aldıkları eğitim sayesinde yetiştiriciler kendilerine bakabildiler.

Ne yazık ki, projede birkaç aksilik yaşadı. Örneğin, Şari yakınlarındaki ÇGHK tarafından yaratılan otlatma alanları, N'djamena'dan yaklaşık 30 kilometre uzakta ve hayvancılığını beslemeye yönelik büyük bir başarısızlıktı. Hayvanlarını projenin bu bölümüne emanet etmek için gönüllü yetiştiriciler nadirdi, bu yüzden 1979'da her şey durduruldu. Ayrıca 1979'da projeden sorumlu olanların iyi niyetleri Çad İç Savaşı tarafından kesildi. Assale'de, savaşın olumsuz bir etkisi vardı; tüm

[385] Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les 4 Etats riverains du lac Tchad*, s.213.
[386]CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e session. Annexe E*, s.3.
[387] Vallat B, *Le projet Assalé-Serbewel et le projet Ituré*, DEES Développement, Paris X 1983, s.30.
[388]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les 4 Etats riverains du lac Tchad*, s.214

proje altyapıları yağmalandı ve hatta bazıları için yok edildi. Hayatı için korkan personel, Maroua (Kamerun) sürgüne gitmeye zorunda kaldı. 1984 yılına kadar ÇGHK Sekreterlik'in Assal-Serbewel'daki faaliyetleri yeniden canlandırma çabaları, bölgeye ikinci kez düşen kuraklıkla ilgili önemli engellerle karşı karşıya kaldı. Bu kuraklık, sığır vebası, peripnömoni ve semptomatik şarbon gibi ortadan kaldırıldığı düşünülen hastalıkların geri dönüşünü kolaylaştırdı. Daha sonra o zamanki İcra Sekreteri Mustafa Sam bir sıhhi kordon oluşturmayı düşündü ve üye Devletlerin ve uluslararası örgütlerin[389] iyi niyetine başvurdu. 10 yıl sürecek olan proje savaş yüzünden ötesine geçti. Bununla birlikte, nispeten başarılıydı, çünkü ana başlangıç hedefi elde edildi.

1.2. Kouri Sığır Türünün Gelişim Projesi

1970'lerde, Çad Gölü Havzası şiddetli kuraklıktan ciddi şekilde etkilenmiştir. Hayvanlar, bitkiler ve insanlar ve ekosistem sürekli yok olma tehdidi altında idi. Bu kırılgan ekosistemde, Kouri olarak bilinen nadir bir sığır ırkı vardı. Özellikle besleyici potansiyeli nedeniyle Çad, Nijerya ve Nijer adası bölgelerinde yaşayan ana etnik gruplar olan Kanembou ve Kouri'ye düşkündür. Bu cins, hem diğer sığırlardan daha fazla süt ve et üretme özelliğine hem de doğal ortamına mükemmel uyum sağlaması sayesinde, daha yüksek direnç kapasitesine[390] sahipti. Fakat iklim değişikliği, çeşitli hastalıklardan dolayı yanlış tanımlama, Kouri sayılarının azaltılması gibi sonuçlara maruz kalmıştır. Komisyonun 16'ncı oturum olan 1972'deki toplantısı sırasında bu konu da ele alındı[391]. Bu çercevede toplantıya Kouri ırkının gelişimi konusunda uzman olan Fransız Dr. Renard'ın raporu üye devletlere için bir uyarı mahiyetindeydi. Buna göre, üye devletler bu sonuçlar daha kötüye gitmemesi için acil müdahale etmek gerektiği belirtildi. Bu bağlamda ÇGHK, Kouri ırkının gelişimi üzerine bir ön taslak hazırlamıştır. ÇGHK tarafından geliştirilen ön taslak ışığında, Kamerun ve Nijerya gibi bazı devletler, başarısının kısmen yetiştiricilere bağlı olduğu böyle bir teşebbüsün fizibilitesi hakkında

[389]CBLT/0030, *Procès-Verbal de la Vingt-Neuvième Session. Annexe E,* s.4
[390]CBLT/0579, *Projet de Développement de la Race Bovine Kouri,* Ndjamena 1976, s.29-56. Emziren bir Kouri ineği günde ortalama 5-6 litre arasında süt üretir. Bu, 7-10 aylık bir süre boyunca 600 veya 700 litre süt tutar. Bu nedenle bazı Kouri yetiştiricileri cinslerin saflığını korumak için ellerinden geleni yaptılar.
[391]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion. Annexe G,* s.7

değerlendirmekte bulundular. Ana yararlanıcılar olan ülkeler Nijer ve Çad, projenin bir gerçeklik haline geldiğini görmeye hevesliydi. Birbirlerinin görüşüne göre, İşbirlik Yardım Fonu'nun mali desteğiyle ÇGHK, 1976'da[392] Kouri'nin korunması ve geliştirilmesi üzerine dört yıllık bir proje başlattı. Bu çerçevede Fransa ve İcra Sekreteri tarafından 12 Mart 1977 tarihinde hibe anlaşması imzaladı. Çad, Nijer ve Nijerya[393] için projenin dört yılın içinde gerçekleşmesi bekleniyordu. Projenin ilk aşaması 190 milyon CFA Frangı, ikincisi ise 175 milyon CFA Frangı[394] olarak finanse edilecekti. Tropikal Ülkelerin Hayvancılık ve Veteriner Hekimliği Enstitüsü (IEMVT) bu projeyi yürütelecekti. İlk amaç, ilgili ada alanlarında saf ırkın gelişimine odaklanarak Kouri'yi iyileştirmek ve çevre bölgelerindeki Arap sığırla melez ırk yapmaktı. Bu amaca ulaşmak için sağlık ve zooteknik yönleri dikkate alınacaktı[395].

Daha önce yapılan çalışmalardan, özellikle 1971'de Queval yapılanlardan esinlenerek, örgütün projenin genel planını hazırlamak için ciddi ölçütleri vardı[396]. 1976'da ön hazırlıklar başladı. Böylece, Kouri hakkında bibliyografik kaynakların bir envanterini gerçekleştirerek, İşbirliği Yardım Fonu uzmanları ek bilgileri toplamak için önemli kişilerle bir araya geldi. Sonra yetiştiriciler ihtiyaçlarını ve taleplerini anlamak için onlarla tanıştılar. Bu başarılı başlangıç, daha sonra uygun Kouri gelişimine geçmek için önemliydi. Ancak, yeterli sıhhi önlemler olmadan, uzmanlar ciddi bir hata yaptığını fark ederek, zaman kaybetmeden bir dizi sığır hastalığı kaydedildi. Böylelikle, ada bölgelerinde yapılan iki misyon, uzmanların, sığır vebası,

[392]Başlangıçta, Ekim 1973'te kabul edilen proje, olası finansman için çeşitli bağışçılara sunuldu. Bunların arasında güçlü bir ilgi gösteren Birleşmiş Milletler Çevre Programı vardı. Ne yazık ki Birleşmiş Milletler Çevre Programı uzmanı Mason'un görevinden sonra, örgüt 1975'te projeyi finanse edemediğini ilan etti. Bu, ÇGHK çok büyük bir utanç içinde bıraktı. 1977 yılına kadar, Fransız işbirliği Bakanlığı, İşbirlik Yardım Fonu aracıyla, projeye yönelik genel finansman anlaşmasının imzalanması yoluyla katkıda bulunmayı kabul etti. Daha fazla bilgi almak için bakınız CBLT/0019, *Procès-Verbal de la dix-huitième réunion. Annexe A*, s.3. CBLT, *Procès-Verbal de la Vingtième Session. Annexe C*, N'djamena 1975. CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e session. Annexe E*, s.6.

[393]Çad'ta proje, Göl valiliğinden Şari-Baguirmi vilayetinin bir bölümüne kadar uzatıldı. Nijer'de, ilgili olan Nguigmi seçildi. Nijerya'da, Baga-Kawa, Kouri ırkı iyileştirme projesi ile ilgili tüm eylemlerden yararlanmak için seçildi.

[394]CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e session. Annexe B*, s.15.

[395]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les 4 Etats riverains du lac Tchad*, s.204.

[396]CBLT/0579, *Projet de développement de la race bovine Kouri*, s.1.

pleuropnömoni, semptomatik şarbon, şarbon ve pastörellozun özellikle Kouri yetiştiriciliğinin gelişiminde[397] ana engeller olduğu sonucuna varmasını sağlamıştır.

Projenin genel planı, Kouri ırkının yetiştiricileri ile etkileşimi, veteriner korumasına öncelik vererek çevrenin iyileştirilmesi ve Kouri sığırı için hayvan bilimi yöntemleri de dahil olmak üzere üç ana eylemin uygulanmasını içeriyordu. Doğal çevre ile Kouri ırkı arasında ilişki kurarak, uzmanlar hayvan sağlığına yönelik önlemlere odaklandılar. Veteriner koruma sağlandığı sürece hayvan ölümün azaltması ve böylece Kouri sürülerinin süt ve etindeki karlılığını artırması hedeflendi. Bu öneriler, proje 1977'de başladığında dikkate alınmıştır. İşbirlik Yardım Fonu hibe ilk taksidiyle, birçok çalışma tamamlanmıştır. Çad'da beş, Nijer'de iki, Nijerya'da bir olmak üzere toplam sekiz veteriner istasyonu kuruldu. Bölgedeki hayvancılık operasyonlarını kolaylaştırmak için sondaj ve kuyular da kazıldı. Ne yazık ki, Çad siyasi kriz nedeniyle, İşbirliği Yardım Fonu 1979 yılında ikinci dilimi finansman askıya aldı. ÇGHK, Kalkınma Fonunun kaynaklarını kullanarak Nijer'deki faaliyetlerin uygulanmasını sürdürdü. 1986'da proje şarbona karşı 134 237 sığır ve Nijer'deki faaliyetlerin uygulanmasını sürdürdü. 1986'da proje şarbona karşı 134 237 sığır ve semptomatik şarbona karşı 21 417 aşılamayı başardı. Bu arada, Çad'da aşı kampanyası yeniden başladı. Aynı zamanda Kouri öküz sayımına doğru ilerledi ve bu da 3874'ü saf olarak[398] belirlemeyi mümkün kıldı.

Son olarak, 1993 yılında, iş birliği yapan ÇGHK üye Devletleri ve BM Gıda ve Tarım Örgütü uzmanları sayesinde Kouri ırkının yok olma tehdidi uluslararası toplumun dikkatini çekti. 1993 yılında, örneğin, BM Çevre Programı, BM Kalkınma Programı ve BM Gıda ve Tarım Örgütü, 1994 yılında başlayacak olan bir Kouri Koruma Programı'nın[399] geliştirilmesine karar verdiler. Her iki tarafın taahhüdüne rağmen, bu önemli projenin yeniden canlanması esas olarak ekonomik kriz ve ÇGHK'nın yeniden düzenlenmesi nedeniyle gerçekleşmedi. Kouri sığır ırkı şimdi Çad Havzası'nın mirasının bir parçasıdır ve bu nedenle ÇGHK ve bağışçıları ile ilgilenmeye devam etmektedir.

[397]CBLT/0579, Projet de développement de la race bovine Kouri, s.47.
[398]CBLT/0034, *Procès-Verbal de la 33e session. Annexe D*, s.11.
[399]CBLT/0720, *Procès-verbal de la 41e session*, s.30.

1.3. Yaere Projesi veya Çad Gölü Havzasında Hayvancılık Koşullarının İyileştirilmesi

Sahel kısmında Çad Gölü Havzası, hayvancılık yetiştiriciliği için mükemmel bir alandır. Ancak bu mükemmelik iklim koşullarına bağlıdır. Yağış az olduğu zamanlarda bölge, kuraklığa, iklim koşullarına maruz kalmaktadır. 1970'te durum böyledi. Çad Gölü Havzası'ndaki yetiştiriciler yetersiz yağış nedeniyle stres ve büyük kargaşa yaşamaktaydılar. Kuraklık temelde çeşitli sorunlarıda ana sebebiydi. Birincisi, yiyecek eksikliği nedeniyle hem hayvan hastalıklarında hem de hayvan ölümlerinde bir artış oldu. Bu kuşkusuz pastoral verimlilik üzerinde ciddi etkileri vardı. İkinci olarak, hayvan yetiştiriciler, sürülerinin hayatta kalmasını sağlamak için her yıl güney yönüne gitmek zorunda kaldılar. Orada da sulama noktaları ve meraların kontrolü için şiddetli bir rekabet nedeniyle gerginlik riski ortaya çıktı. Yukarıdakilere ek olarak, aşırı otlatma ve dolayısıyla toprak bozulmasından dolayı çevreye bir tehdit vardı. Ve son olarak, yılın pastoral takvimine saygı gösterilmemesi sebebiyle bazı yetiştiriciler artık hayvanları için yem yetiştirmek zorunda kaldılar.

1972'de ÇGHK tarafından yapılan bu gözlemler, bu zorlukları çözmek için çalışmaları başlatmasını gerektirdi. Bu sorunlara kalıcı bir çözüm bulmak için ÇGHK, BM Kalkınma Programı ve BM Gıda ve Tarım Örgütü iş birliği ile 1977'de pastoral alanların ve hayvansal üretimin iyileştirilmesi projesi başlatıldı. Yüzlerce su noktası oluşturarak Çad ve Kamerun taşkınlarını geliştirmekti. Uzun vadeli hedefler bir yandan, yem potansiyelinin rasyonel bir şekilde sömürülmesini kolaylaştırmak için sulama noktalarını dağıtarak Havzadaki tarım koşullarını dönüştürmekti. Öte yandan amaç, pastoral[400] ilgi alanlarının selini kolaylaştırarak yem kaynaklarını iyileştirmekti. Bu uzun vadeli hedefler, uygun stratejik eylemlerin uygulanması yoluyla elde edilmeliydi. ÇGHK pastoral yollar boyunca ve yaylacılık yollarında bir su noktası ağı oluşturulmasını düşünüyordu.

ÇGHK'nun müdahale alanındaki pastoral koşulları değiştirmeye yönelik tüm iyi niyetlerine rağmen, örgüt ciddi lojistik zorluklarla başından beri karşı karşıya kaldı. Bu zorluklar, projenin 1980 yılında sistematik olarak ertelenmesine yol açmıştır. 1981'de BM Kalkınma Programı projeden geri çekilmesiyle, ekipman ve

[400]CBLT/0056, *Programme d'action 1986-1991*, s.4.

eğitim alımı sıkıntıya düştü. Bu da su göletlerin kazılmasını azaldı. 1984'e kadar normalde planlanan 100 göletten, Kamerun Yaere sektöründe sadece 14 tane gerçekleştirilebilirdi[401]. Bu mütevazı bilanço, ÇGHK'nun karşı karşıya olduğu finansal ve lojistik zorluklardan kaynaklanıyordu. Proje yöneticisi Leblay J. R, 1984[402] raporlarından birinde bu engelleri özetlemiş ve aynı zamanda lojistik problemini çözmek için hiçbir şey yapılmadığında projenin durdurulacağını dramatik bir şekilde belirtmiştir. Bununla birlikte, bu endişe verici tahmin proje, 1986-1991 yılları arasında beş yıllık eylem programında listelendiği için organizasyonu vazgeçirmedi. 1986'da sadece 2 gölet kazıldı ve en kötüsü, makinelerdeki arızalar[403] nedeniyle gölet inşası durduruldu. Mali kaynaklar olmadan, ÇGHK tüm projeleri Devletlere devretmek zorunda kaldı. Ancak İcra Sekretarya, 1993 yılı için projenin yeniden tanımlanmasını planladı[404]. Bu da hemen gerçekleşmedi çünkü 1993-2001 yılları arasında kuraklık nedeniyle ÇGHK, bu yönde herhangi bir politika gerçekleşmedi. Bu dönemde uzmanlar, insan faaliyetlerini kolaylaştırmak için, ovaya yeniden su basma teknikleri ile daha fazla ilgilenmeye başladı. Örneğin 1997 yılında, Sighomou ve Naah iki Kamerunlu hidrolog su kaynağı yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiden bahsetti. Bu görüşleri dikkate alarak ÇGHK 15-24 Ocak tarihleri arasında Nijer, Nijerya ve Kamerun'da mera yönetimi konusunda bir çalışma başladı. Ardından 2012'de örgüt, Çad Gölü Havzası'nda agropastoralizm ve transhumans yönetimine 30 000 000 CFA Frangı ayırdı[405].

2. Çad Gölü Havzasında Hayvan Sağlığı Faaliyetlerinin Koordinasyonu

ÇGHK'nun oluşturulmasından önce bölgede hayvancılığın sağlığını korumak için deneysel projeler başlatılmıştır. Özellikle bir hastalık olan tripanosomiazı ya da uyku hastalığı, yetiştiriciler için endişe konusu olmuştur. Bu nedenle Çad Gölü Havzasındaki hayvan sağlığı faaliyetlerinin koordinasyonu, bu hastalığın ana vektörü olan çeçe sineği yok edilmesine odaklanmıştır. Çeşitli kuruluşlar, özellikle havzanın güneyinde belirli faaliyetleri uygulamakla ilgileniyordu. Güney, kuraklık sırasında

[401]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les 4 Etats riverains du lac Tchad*, s.206.
[402]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les 4 Etats riverains du lac Tchad*, s.207.
[403]CBLT/0034, *Procès-Verbal de la Trente-Troisième Session: Annexe D*, s.12.
[404]CBLT/0572, 1992, *Procès-Verbal de la Quarantième Session*, Niamey, s.30.
[405]CBLT, 2012, *Rapport d'Activités 2012 soumis à la 58e session ordinaire du Conseil des Ministres*, s.7

birçok kuzeyli yetiştiriciler cezbeden yemyeşil meralar olarak bilinirken, gerçek şu ki Şari, Serbewel, Taf Taf, Logone, El Beid de dahil olmak üzere nehirlerin bu bölgede sıklığı de çeçe sineğinin çok olmasına yol acıyordu. Bu bulgular ile 1961'de Kamerun Sağlık Bakanlığı, Çad Sağlık Bakanlığı, Yurtdışı Ofisi Bilimsel ve Teknik Araştırmalar ve Farcha Laboratuarı (Çad) Logone-Birni yöresindeki deneysel bir çeçe kontrol projesi üstlendi. Temel amaç, tüm alt Logonu insektisit püskürtme ile temizleyerek, çeçe kontrolünün basit yollarla gerçekleştirilebileceğini göstermekti. Araştırma sonuçlarının kısmi doğasına rağmen, proje, insan ve hayvan sağlığı vakalarının yanı sıra çeçe sineklerinin ana odaklarını belirlemeyi mümkün kılmıştır. Uzmanlar, 1959'da insanlarda 200'den fazla uyku hastalığı vakası bildirirken, 1961'de alınan tedbirler sayesinde sadece Logone-Birni'de toplam 3000 kişiden[406] 33 vakada tespit edilmiştir. Ayrıca, Fort-Fourreau (Kamerun) yakınlarındaki Riggil gibi su yollarına yakın alanlarda çiftlik yapmak imkansızdı. ÇGHK tarafından dikkate alınan projenin çeşitli önerileri, Çad Havzası'nda kendi çeçe sineği kontrol programını geliştirmesine yardımcı oldu.

Gerçekten de uzun süre ÇGHK, glossin kontrol programını nasıl başlatacağını inceledi. Temmuz 1966'da Komisyonun üçüncü oturumu, programı koordine etmek için bir alt komisyon kurma fırsatı sağladı. Aynı yıl boyunca, özellikle Garoua'da (Kamerun) ve Niamey'de (Nijer) iki önemli toplantı, püskürtme veya kemoterapi ile uyku hastalığını ortadan kaldırmanın çeşitli yollarını açıkça gösterdi[407]. Bununla birlikte, Benoue'den (Kamerun) Mayo-Kebbi'ye (Çad) kadar bir projeyi yürütme hedefi, finansal kaynakların eksikliği nedeniyle sorgulandı. Bu ölçekte bir kampanya yürütme konusunda yetersiz kaldığı için, alt komite sadece Kalamaloue (Kamerun), Şari ve Logone kıyıları ve Serbewel bölgelerini kapsayan yüksek çeçe sineği yoğunluklu bir proje geliştirdi. İşbirliği Yardım Fonu'na sunulan proje, 22 Aralık 1970'te[408] nihayet onaylandı. Son olarak, 15 Haziran 1971'de, ÇGHK ve İşbirliği Yardım Fonu tarafından 1971'den 1974'e kadar üç yıllık bir süre için 4 milyon Fransız Frangı'nın finansman anlaşması imzalanmıştır. Tropikal Ülkelerde

[406]ORSTOM, *Rapport sur le projet de lutte contre les glossines dans la région de Logone-Birni*, 1961.
[407]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les 4 Etats riverains du lac Tchad*, s.201.
[408]Robert Tibayrenc, "La campagne de lutte contre les glossines dans le Bassin du lac Tchad: prospections. Pulvérisations. Premières Conclusions", *Revue d'Elevage et de Médecine Vétérinaire des Pays Tropicaux, 30 (1)*, 1977, s.19-30.

Hayvancılık ve Veteriner Hekimliği Enstitüsü (Fransa) yürütecekti. Bu ön hazırlıklardan sonra proje başlayabilirdi.

Çeçe sineğini ortadan kaldırmak için yapılan çalışmalar, Çad ve Kamerun'da sırasıyla Assale-Serbewel, Taf-Taf ve El-Beid bölgelerini oldukça geniş bir alanı kapsıyordu[409]. 1962 ve 1968 yılları arasında Kamerun ve Çad Hayvancılık hizmetleri tarafından gerçekleştirilen sığır nüfus sayımı sayesinde, projeden sorumlu olanların müdahaleleri için bilgileri vardı. Böylece, toplam 254 000 baş sığırdan, tripanosomiasisin neden olduğu kayıplar, ekipler yılda 37 000 başlıkta tahmin edildi. Bu nedenle projenin amacı, bu kayıpları çeçe sineklerini yok ederek önemli ölçüde azaltmaktı. Fakat çeçeye karşı kontrolden sorumlu olan ekipler, başlangıçta Kalamaloue parka girmek için izin vermeyi reddeden Kamerun'un direnişiyle karşı karşıya kaldılar. Komisyonun 16. Oturumunda Kamerun, ÇGHK'na o konuda izin verdi[410].

Çeçe sineklerini tanımlamak için bir ilk arama aşamasından sonra, DDT insektisit[411] ilaçlama aşaması 1972'den 1974'e kadar gerçekleştirilmiştir. 1972'den 1973'e kadar, Çad ve Kamerun'dan gelen takımlar, özellikle Kalamaloue(Kamerun) parktan Douguia'ya (Çad) kadar Şari tedavi etmeye başladılar. Daha sonra, aynı dönemde, Serbewel'in nehir ağzından Diguam'a kadar olan alan tedavi edildi. Kasım 1973'ten Mayıs 1974'e kadar, Dougia ile Çad Gölü arasındaki bölge olan Şari, Djimtilo ve Karal'ın yanı sıra Taf Taf bölgeleri ilaçlama yapıldı. İlaçlama aşaması Haziran 1974'te sona ermiştir. Çeçe sineği ortadan kaldırmak için yapılan kampanyanın sonuçları genel olarak tatmin ediciydi. ÇGHK, proje alanındaki hayvancılık koşullarını iyileştirmeyi başarmıştı. Projeyi havzanın başka bir bölgesine genişletmekle ilgilenen ÇGHK, İşbirliği Yardım Fonu'dan[412] finansman talebinde

[409]Projenin Kamerun bölgesi, toplam 3700 km^2 için 591 köyden yaklaşık 70 000 nüfusa sahipti. Projenin Çad bölgesi 1600 km^2'lik bir alanı kapsayan 111 köyde 11 000 nüfusa sahipti. Proje alanının insan özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız Robert Tibayrenc, "La campagne de lutte contre les glossines dans le Bassin du lac Tchad", *Revue d'Elevage et de Médecine Vétérinaire des Pays Tropicaux, 30 (1),* 1977s. 21.
[410]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion*, s.8
[411]DDT'nin özelliği, püskürtüldükten sonra en az bir veya iki ay boyunca etkisi devam eden bir insektisittir.
[412]CBLT/0019, *Procès-Verbal de la 18e Réunion: Annexe F*, s.7.

bulundu. Çeçe sineği mücadele önlemleri, 1974'te başlayan Assale-Serbewel gibi projelere dahil edildi.

Buna ek olarak ÇGHK, müdahale alanındaki hayvan üretimini iyileştirme arzusuyla, hastalıklar önlemek için çeşitli çalışmalar başlattı. Örneğin 1972 yılında, ÇGHK, sığır plöropnömoniye hastalığına karşı bir koordinatör yardımcısının işe alınması için Lagos merkezli Afrika Birliği Örgütü Bilimsel, Teknik ve Araştırma Komisyonu ile temasa geçti[413]. Ancak kaynaklar, bu isteğin onaylanıp onaylanmadığı bu husursunda bir bilgi vermemektedir. Bununla birlikte, 1975 yılında, Komisyonun 20'nci oturumunda[414] hayvancılık birimi, çiftlik hayvanlarını etkileyen farklı hastalıklara değindi. Bu nedenle Assale ve Serbewel bölgelerinde semptomatik şarbon ve pastörellozun yeniden oluşması özellikle ÇGHK yetkililerini endişelendirmiştir. Örgütün tepkisi, bölge ülkelerinin ekonomilerindeki kriz nedeniyle hemen olmasa da gelecek için ikna edici sonuçlar verdi. Nitekim, 1986 yılına gelindiğinde hayvan sağlığı durumu iyi bir noktaya gelmişti. O yıl boyunca veba ve peripnömoniye karşı 386 928 sığır, 25 208 sığır şarbona karşı, semptomatik şarbona karşı 23 053 sığır ve 7575 sığır pastörelloza karşı aşılandı[415].

Üç yıl sonra, üye devletlerin yetkili hizmetlerinin katılımıyla hayvancılık birimi, hayvancılık sektörlerinin yönetimine ve çeşitli hayvancılık hastalıklarına karşı mücadelenin koordinasyonuna yoğunlaştı. Bu iş birliği başarılı oldu çünkü 57 968 hayvan şarbon ve semptomatik şarbona karşı tedavi edildi. 1121sığır, çeşitli enfeksiyonlara karşı tedavi edilirken 20 098 hayvan, sığır vebası ve peripnömoniye karşı aşılanmıştır[416].

Ancak 1990-2000 yıllarında, veterinerlik koruma önlemlerine olan ilgi, iki temel faktörden dolayı Çad Gölü Havzası'nda azaldı. Bir yandan, 1990'dan itibaren gerçekleşen ÇGHK'nun yeniden yapılandırılması, diğer yandan bütçenin azalması bölgesel projeleri koordine etmek için yetersiz kaldı. Ayrıca, 1992 yılında Rio Konferansı ile, ÇGHK'nda daha çok çevresel konulara öne çıktı, hayvancılık ile ilgili

[413]CBLT/0015*, Procès-Verbal de la 16e réunion. Annexe C*, s.9.
[414]CBLT, *Procès-Verbal de la Vingtième Session. Annexe G*, s.3.
[415]CBLT/0034, *Procès-verbal de la Trente et Troisième session: Annexe D*, s.11
[416]CBLT/0039, *Procès-Verbal de la Trente-huitième session*, s.28

faaliyetle ikinci sıraya düşüldü. Bu, 1999 yılına kadar Çad Havzası'nda için doğrudur çünkü Çad Gölü Havzası Komisyonu sadece Avrupa Birliği ve Afrika Birliği Örgütü tarafından finanse edilen Pan-Afrika Epizootik Hastalık Kontrol Programı koordine edilmiştir[417]. Bununla birlikte, ÇGHK'nun veteriner koruma faaliyetlerindeki yavaşlama gerçeği kısa zamanda herkes için belirgin hale geldi. Komisyonun 52. oturumun sonunda, üye devletlerden gelen ulusal uzmanlar, havzadaki hayvancılık faaliyetlerinin yeniden canlandırılması için hayvan sağlık bilgi sisteminin kurulmasını istediler[418]. Bu anlamda ÇGHK, 1999 yılında Pan-Afrika Epizootik Hastalık Kontrol Programı yerini alan Afrika Epizootik Kontrol Programı (PACE) yönetimine 2014 yılına kadar odaklandı. Çad Gölü'nün ciddi daralması tüm tartışmaların merkezindeydi. Sürdürülebilir kalkınma ve sera gazları konularında uluslararası toplumun dikkatini çektiği bir zamanda, İcra Sekreterya, ÇGHK çağdaş bir markasını ve korunması için bir kampanya nesnesi haline getirdi.

3. Balıkçılık

Çad Havzası'nda öngörülen ekonomik gelişme, çeşitli kırsal etkinliklerin ortaya çıkmasına yol açtı. Çünkü halkın geliri tarım, hayvancılık ve balıkçılığa dayanıyordu. ÇGHK, bu halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesinin, bu faaliyetlerin verimini ve üretimini iyileştirmek için çalışmalar gerektirdiğini anladı. Örgütün bu doğrultuda çabaları, birbirini ilgilendiren bir takım stratejilerin oluşturulmasına katkı sağladı. Balıkçılık söz konusu olduğunda, bu sektörün gelişimi ve modernizasyonu için başarılı bir stratejinin anahtarı istatistiksel verilerin uyumlaştırılmasıydı[419]. Bölgedeki balık yetiştiriciliği faaliyetleri ile ilgili ilk çalışmalar, 1963'ten 1968'e kadar, Tropikal Ormancılık Teknik Merkezi (CTFT) ve Bilimsel ve Teknik Araştırma Ofisi (ORSTOM) tarafından gerçekleştirilmiştir. ORSTOM uzmanları Philippe Couty ve Pierre Durand[420] tarafından 1963'te yapılanlar özellikle balıkçılığın teknolojik, biyolojik, ekonomik ve sosyal yönleriyle ilgiliydi. ÇGHK'nun balıkçılık tekniklerinin modernizasyonu ve standardizasyonu için

[417]CBLT, *Lake Chad Bulletin N°2*, N'djamena 2004, s.5.
[418]CBLT, *Procès-Verbal de la 52e Session Ordinaire du Conseil des Ministres*, Ndjamena 2005.
[419]CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e session*, s.1
[420]Philippe, Couty et Pierre, Durand., *Le Commerce du Poisson au Tchad*, Paris 1968.

programını formüle edebildiği çeşitli sonuçlar ve öneriler sayesinde oldu. Bu program aşağıdakileri içeren üç ana eyleme neden oldu:

- 1972'de hazırlanan Çad Gölü'nün Balıkçıların Serbest Hareketi hakkındaki Taslak Anlaşma projesi[421].
- 1974'ten 1978'e kadar planlanan Çad Gölü'nün balıkçılığının geliştirilmesi projesi.
- Çad Havzası'ndaki zanaatkar balıkçılığın geliştirilmesi için entegre program 1981-1986 ve 1986-1991 Eylem Planlarında sunulmuştur.

3.1. Çad Gölü'ndeki Balıkçıların Serbest Dolaşım Hakkı Taslak Anlaşması

Balıkçılığın geliştirminde için ÇGHK yoğun bir çaba içine girdiler. Bu, üye devletler düzeyinde bir dizi yasal hükümün benimsenmesini içeriyordu. Bu anlamda 1972'de ÇGHK, Maiduguri'de (Nijerya) üye devletlerden ulusal uzmanlarla bir toplantı düzenledi[422]. Toplantı, göldeki balıkçıların serbest dolaşımı ve ortak balıkçılık düzenlemeleri hakkında bir taslak anlaşma hazırlamayı amaçladı. Maiduguri, bu önemli olay için tesadüfen seçilmedi. Balık tüketiminin önemli bir merkezi olan Maiduguri, Çad Havzası'na, balıkçılığın gelişimi için birçok gerekçeye sahipti. Toplantı sırasında uzmanlar, daha sonra bunları senkronize etmek için üye ülkelerdeki mevcut yönetmelikler üzerinde karşılaştırmalı çalışmalar yapmayı önerdiler. Bu kararın uygulanması amacıyla İcra Sekreterya, Teknik Balıkçılık Danışmanı, gerekli bilgileri toplamak için hemen üye devletlere gitmiştir. Bu, anlaşmayı geliştirmenin ilk adımıydı. Ancak, çeşitli zorluklar nedeniyle, raporunun hazırlanması için gerekli tüm belgeleri elde edemedi. Sonuç, bu projenin göreceli durgunluğuydu[423].

Taslak anlaşma ile ilgili tartışmalar 1973'te de devam etti. Zaman özellikle ÇGHK'nun liderleri için kritik öneme sahipti. Havza'da yaşanan kuraklık yeni bir fenomen gösterdi. Kuraklık, balıkçılık alanlarının yer değiştirmesine neden oldu.

[421]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion. Annexe C*, s.9.
[422]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion. Annexe C*, s.9.
[423]CBLT/0015, *Procès-Verbal de la 16e réunion. Annexe C*, s.9

Neredeyse kuru bir Kuzey Havzası[424] nedeniyle, bütün havzada fazla balıkçılık vardı ve bu da üye devletlerin temsilcilerini endişelendirdi. 1973-1974 yılları arasında Havzanın Kuzeyini terk eden balıkçılar, Şari Deltası'na yerleştiler. Maalesef, balıkçılık alanlarının yeniden yer değiştirmesi, bu bölgeleri kontrol etmek isteyen balıkçılar arasında ve balıkçılar ile vergi ödemesini talep eden polisler, jandarma ve gümrük yetkilileri arasında çatışmalara yol açtı. ÇGHK'nun kurucuları tarafından savunulan dayanışma ve kardeşlik ideallerinden uzak, bu durum uzun vadede devletler arasındaki barışçıl ilişkiler için sorun yaratabilirdi. Böyle bir görüntüyü sürdürmekten kaçınmak için, üye devletlerin temsilcileri 1973'te Komisyonun 18. oturumda anlaşmayı sonuçlandırmak çalıştılar[425]. Anlaşmanın amacı, balıkçıların tarifeler ve güvenlik gibi karşılaştıkları zorlukların ortadan kaldırılacağı bir yasal çerçeve sağlamaktı. 18. oturumda, projenin son haliyle ilgili tartışmalar şiddetliydi. Nijerya taslak metnini yasal uzmanların önerdiği şekilde kabul ederken, Kamerun, Nijer ve Çad bunu reddetti. Her üç ülke için, ihmal edilmiş olan politik, güvenlik ve mali yönleri vurgulamak önemliydi.

Zamansız avlanmayı önleyip havzayı korumak, Çad Gölü kaynaklarının rasyonel kullanımıyla ilgili tedbirleri bütünleştirebilecek bir metin hazırlamak esastı. Ayrıca, ÇGHK'nun balıkçılara kimlik kart vereceği düşünülmüştür. İnisiyatifin amacı, bu aktiviteye katılan insanların sayısının ve Çad Gölün her iki tarafında taşınan balıkların akışının bir ölçüsünü sağlamayı amaçlamıştır.

Devlet temsilcilerinin tavsiyelerini takiben proje metni, uzmanlar tarafından düzeltildi. 1974'te programlanan ÇGHK'nun 10. yıldönümünden Devlet Başkanlarının imzaları kaldı. Fakat, 10'uncu yıldönümü kutlamaları, 1974-1976[426] yılları arasında bölgedeki büyük siyasi karışıklıklar nedeniyle gerçekleşmedi. Nijer ve Çad'daki askeri darbeler ÇGHK için önemli bir durumdu. Yeni hükümetler ve yeni aktörler örgütün geleceği için inkâr edilemez sonuçları doğurdu. Çad'daki

[424]Çad Gölü'nün Kuzey Havzası, Güney havzasından büyük bariyer olarak adlandırılan yoğun bir bitki örtüsü ile ayrılmış, 1970'lerin büyük kuraklığı sırasında hiçbir su kaynağına almadı. Kuzey havzasının kurumasını ve kuzeyden Çad Havzası'nın güneyinde bulunan balıkçıların göçünü yarattı. Konuyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız, 1975 yılında komisyonun 20.oturumunda ORSTOM uzmanları, özellikle Lemoalle (hidroloji uzmanı) ve Quensière (iktiyoloji uzmanı) tarafından yapılan sunuma CBLT, *Procès-Verbal de la Vingtième Session: Annexe E*, s. 8-10.
[425]CBLT/0019, *Procès-Verbal de la Dix-Huitième Réunion*, s.13-17.
[426]CBLT, *La Commission du Bassin du lac Tchad*, s.1

balıkçıların serbest dolaşımıyla ilgili anlaşma konusunu, kenara bırakıldı. Çad Gölü Havzası'nın Fauna ve Flora Anlaşma ile değiştirilmiştir. Bu anlaşma, balıkçılık araçlarının ve yöntemlerinin, balık kaynaklarının iyileştirilmesinin, balıkçılık istatistiklerinin, balık ithalatının, ihracatının ve kirliliğin[427] üzerine odaklanmıştır. Ne yazık ki, anlaşmanın üye devletler tarafından onaylanması yavaştı. Bu fiyaskoya rağmen ÇGHK, balıkçılık faaliyetinin geliştirilmesi ve modernizasyonu çalışmalarına devam etti. 1988 yılında Maiduguri (Nijerya) olağanüstü oturumunda Fauna ve Flora Anlaşmasının kabul edilmesi, devletler arasındaki olası çatışmaların ortaya çıkmasına karşı bir garanti olarak kutlandı[428].

3.2. Çad Gölü Balıkçılık Geliştirme Projesi

Balıkçılık geliştirme politikası, dört üye devlete müdahale etmesini gerektirdi. Komisyona üye ülkelerde, balıkçılık merkezleri kurulması bir hayli eskidir. Bu sayede 1960-1970 yıllarında doğal kaynaklar üzerine yapılan birçok toplantı, özellikle, RAF 71/273 projesinin yürütüldüğü bölgelerin belirlenmesi mümkün olmuştur[429]. Üye devletler tarafından arazinin sağlanması, her ikisinin de başarısına bağlı olan ilginin kanıtıydı. Nguigmi'de (Nijer) Djimtilo'da (Çad), Kousseri'de(Kamerun) ve Baga-Kawa'da (Nijerya) balıkçılığın gelişimine elverişli ortam sundu. Bu yerlerin hepsi Çad Gölü'nün veya ana kollarının sınırları üzerinde bulunuyordu.

ÇGHK'nda balıkçılara verilen merkezi yer, onlar için üstlenilen eylemlerin sayısını haklı çıkardı. Temel fikir, günlük hayatlarını ve mesleğinin pratiğini kolaylaştırmak için modern araçlar vererek dönüştürmekti. 1 662 680 ABD Doları[430] tutarındaki proje belgesinin imzalanmasından sonra, BM Kalkınma Programı katılımıyla devletlerin ilgisi daha da arttı. Gerçekten de BM Kalkınma Programı, ÇGHK'nu 1 420 000 ABD Doları tutarında bir miktar ayırarak destekledi. Kuruluşun

[427]Çad Havzası'ndaki fauna ve floranın korunmasına ilişkin taslak anlaşma, 6. maddeden 11. Maddeye kadar uzanan su faunalarına ayrılmıştır. Konuyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0001, *Document de Base, Annexe D : Accord sur le Règlement Commun de la Faune et de la Flore*, s.3-4.
[428]CBLT/0049, *Minutes of the Special Session of The Lake Chad Basin Commission*, Maiduguri 1988, s.2.
[429]CBLT, *Procès-Verbal de la Vingtième Session. Annexe* E, s.5.
[430]CBLT, *Procès-Verbal de la Vingtième Session. Annexe E*, s.17.

karşılığı ise 57 430 000 CFA frangı[431] olarak tahmin edildi. Aralık 1974'te Chevalier balıkçılık teknisyeni ve Mayıs 1975'ten Okechukwu balıkçılık koordinatörü dahil olmak üzere, projenin ÇGHK teknik destek personelinin merkez binasına varış, faaliyetlerin resmi olarak başlamasına işaret etti. ÇGHK, özellikle balıkçılık merkezlerinde 6 tesis inşaatı ve ekipmanı konusunda kolaylaştırmıştır. Örneğin 1974'te Nijer, Nguigmi'de, personel konutları, sınıflar ve yurtlar inşa etmeye başladı[432]. Tüm iyi niyete rağmen, ÇGHK diğer merkezleri kurmakta güçlük çekti. 1977'de sadece Nguigmi'deki (Nijer) merkezi faaliyete geçti ve Baga-Kawa'daki (Nijerya) merkezi operasyonel olma sürecindeydi. Finansal kriz nedeniyle uluslararası bağışçı kuruluşlardan yeterli fon elde etmek imkansızdı. Bu durumla yüzleşen Nijerya, Baga-Kawa merkezini işletmek için her türlü çabayı göstermeye karar verdi; çünkü ÇGHK'nun boğuştuğu ciddi mali sorunlarla bu yükü taşıyamadı. BM Kalkınma Programı'ndan aldığı para, başlangıçta Nijer'deki Nguigmi merkezini güçlendirmek için kullanıldı. Kamerun ve Çad ise, 1977'de ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı sübvansiyonunun alınmasıyla birlikte, yaklaşık 223 000 ABD Doları tutarında bir hibe, Bol (Çad) ve Dole(Kamerun)[433] merkezlerinin inşaatı üzerinde çalışmaya başladı. Bol'daki merkez, projenin tüm koşullarını yerine getirmediği için, Çadlı yetkilileri projenin Djimtilo'ya aktarılmasını savundu. Çad iç savaşı, Djimtilo'nun merkezindeki faaliyetlerin kesintiye uğramasına neden oldu. Çad'daki bu başarısızlığa rağmen ÇGHK, diğer üye ülkelerdeki çabalarını pes etmedi.

Bu arada, Nguigmi ve Baga-Kawa merkezlerinde meydana gelen gelişmeler hem ÇGHK'na hem de balıkçılara umut verdi. Gerçekten de bunlar bölgedeki balıkçılığın modernize ideolojisini yaymak için stratejik noktalardı. Bu merkezlerden ÇGHK, sınırın her iki tarafında balık ticareti ile ilgili istatistiksel veriler elde etmek

[431]Çad Gölü'nde balıkçılığın geliştirilmesi projesine yapılan tüm referanslar, 1975 yılında ÇGHK'nun 20.oturumunda sunulan Balıkçılık ve Orman alt Komitesi raporundan elde edildi. CBLT, *Procès-Verbal de la 20e Session: Annexe E*, s.4.

[432]CBLT, *Procès-Verbal de la Vingtième Session:Annexe C*, s.11.

[433]CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e session: Annexe D*, s.7. ÇGHK aslen Bol'da (Çad) ve Dole'de (Kamerun) balıkçılık geliştirme merkezleri kurmayı taahhüt ettiği unutulmamalıdır. Ancak, uluslararası kuruluşlardan gelen finansman veya hibe yavaş hızı, Çad hükümeti Djimtilo'da ÇGHK'dan bağımsız olarak kendi merkezini kurmasına yol açtı. ÇGHK'nun 23. oturumunda uzmanlar, ulusal çabalarını desteklemek için Bol projesinin Djimtilo'ya aktarılmasını savundu.

gibi çeşitli hedeflere ulaştı. Bu veriler Çad Havzasında balıkçılık entegre gelişimini sağlamak için gerekliydi. Ayrıca bu merkezlerde balıkçılara ve çalışanlara, ürünlerin geliştirilmesi, işlenmesi, korunması ve yeni balıkçılık yöntemlerinin tanıtılması konusunda hem teorik hem de pratik eğitim verildi[434]. Nguigmi'de, balıkları samanla kurutma yöntemi, banco fırınlarının (killi toprak) tanıtılması ile çok hızlı bir şekilde değiştirildi. Çad Gölü'nün Havzasında balık işlemesi, tekniklerinin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması sorunu, balıkçıların kooperatiflere organizasyonu için bir meseleydi. Bu inisiyatif, daha önce bahsedildiği gibi balıkçılara kartların tahsis edilmesiyle tamamlanacaktı. Tamamen farklı ve eşit derecede devrimci bir şekilde, proje liderlerinin güneş enerjisinin Çad Havzası'na girmesini öngörme çabaları özellikle övgüye değerdi. Böyle bir projenin tasarımı hakkında ÇGHK Balıkçılık ve Orman Dairesi Başkanı Ali Ngaram tarafından Mali'de bulunan Mopti İstasyonunun Başkanına gönderilen mektup somut delildir[435]. Enerji yönetimi, balıkçılık modernizasyonu programının başarısı için ÇGHK'nun başlıca zorluklarından biriydi. Kullanılan kaynaklar, bu isteğin onaylanıp onaylanmadığını belirtmedi. Bununla birlikte, karşılaştığı tüm zorluklara rağmen ÇGHK, balıkçılık modernizasyon programı ile devam etmeye kararlıydı. 1981-1986 ve 1986-1991 eylem programları bu alanda yapılan çabaları yansıtmaktadır.

3.3. Zanaat Balıkçılığın Geliştirilmesine Yönelik Entegre Programı

1981'den beri ÇGHK, zanaatkar balıkçılığın geliştirilmesi için entegre programını geliştirdi. 1982-1986 ve 1986-1991 eylem planlarında 11. sırada yer alan bu program[436], hem Çad Gölü balıkçılık geliştirme projesinin mantıklı bir uzantısı hem de bölgedeki balıkçılar için bir umut oldu. Bu program aracığıyla, ÇGHK balıkçılık tekniklerini modernize etmek istedi. Bu, önceden kurulmuş merkezlere yatırım yapmayı gerektiriyordu. Bu bağlamda üye devletler, 1984'te Çad'da bulunan Djimtilo, Bol ve Milezi'deki[437] balıkçılık geliştirme merkezlerinin yeniden

[434]CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e session: Annexe B*, s.6. Eğitim ihtiyaçları hakkında bilgi almak için üye devletlere mektup gönderdikten sonra, ÇGHK Balıkçılık ve Ormanların bölünmesinin Nguigmi merkezinde balıkçılara ve çalışanlara eğitim sağlamak için bir program geliştireceği belirtilmiştir.
[435]CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e session. Annexe D*, s.4
[436]CBLT, *Programme d'Action 1982-1986. Tome II-A.* CBLT/0056, *Programme d'Action 1986-1991. Projet N°11*.
[437]CBLT/0030, *Procès-Verbal de la Vingt-Neuvième Session*, s.29-30.

etkinleştirilmesi ve diğer merkezlerdeki faaliyetlerin devam etmesi konusunda oybirliğiyle karar verdiler. 1986'da 33. oturumda, ÇGHK'nun çabalarını desteklemek için Djimtilo'da bölgesel bir balıkçılık merkezinin yaratılmasından çok bahsedildi. Bu amaçla, örgüt böyle bir projenin uygulanabilirliği konusunda uzman bir görüşe ihtiyaç duydu[438]. Ancak bu sonucu beklerken, balıkçılık geliştirme programı aracılığıyla ÇGHK her şeyden önce aşağıdaki şu hedeflere ulaşmak istedi:

"Balıkçıların, işleyicilerin, distribütörlerin ve bu sektörde çalışan diğerlerinin verimliliğini, yaşam standardını ve kendi kendine yeterliliğini geliştirerek, zanaatsal balıkçılığının tüm potansiyelini gerçekleştirmek. Bütün bunlar, üretim değerini, balıkların insan tüketimini, balıkçıların gelirini artıracak; ve balıkçılık topluluklarının ülkelerinin ekonomik ve sosyal yaşamına katkısını ve katılımını güçlendirecek balıkçılık topluluklarının gelişimi için entegre projeler sayesinde mümkün olacaktır"[439].

Bu temel hedefe, eşit derecede önemli birkaç ikincil hedef eklenmiştir. Bir yandan program, balık kayıplarını azaltmak, balıkçılığın gelirlerini, korunmaya uyarlanmış modern teknikleri sunarak arttırmak isterken öte yandan, balıkların korunması için ticari binaların inşasına ve Çad Gölü ile ana pazarlar arasındaki ulaşım ağının iyileştirilmesine yatırım yapmaktı. Bu bağlamda ÇGHK küçük ölçekli balıkçılığa odaklanmıştır. Küçük ölçekli balıkçılık sayesinde, yerel projelerin planlanması ve uygulanmasını sağlamak için topluluk katılımını ve paylaşılan sorumluluğu teşvik etmek mümkündü. İşte bu nedenle ÇGHK, ORSTOM ve Tropikal Orman Teknik Merkezi (CTFT) tarafından tasarlanan mesleki eğitim kursları balıkçılara verildi. Modern balıkçılık yöntemlerini ve yöntemlerini etkili bir şekilde yaygınlaştırmak için Çad Gölü çevresinde kurulan merkezlerde, Çad'daki Djimtilo[440] gibi bu dersleri organize etmek planlandı.

Entegre Balıkçılık Geliştirme Programı, ÇGHK tarafından desteklenen bölgesel denge fikrine yansıdı. 40'ncı oturum sırasında Djimtilo balıkçı merkezini bölgesel bir merkeze dönüştürmeye karar verildi. Amaç, modern tekniklerin eğitimi

[438]CBLT/0034*, Procès-Verbal de la Trente-Troisième Session*, s.7.
[439]CBLT/0056*, Programme d'Action 1986-1991: Projet n°11*, s.2
[440]CBLT, *La Commission du Bassin du Lac Tchad*, s.42

ve yaygınlaşması yoluyla[441] Çad Gölü Havzası'nda balıkçılık geliştirmekti. İslam Kalkınma Bankası'na finansman için sunulan proje ilgiği çekti. Bununla birlikte, herhangi bir finansman için temel bir koşul vardı: Banka, projenin ekonomik gerekçesi hakkında bir fizibilite çalışması istedi. İslam Kalkınma Bankası ve Çad Hükümeti arasındaki müzakereler, fizibilite çalışması için 1993 yılında 220 000 dinar ya da 75 000 000 CFA frangı'nın[442] tahsisine yol açtığı için verimliydi. Ancak, ilk finansmandan yedi yıl sonra proje durduruldu. Projenin ana engellerinden biri, SEPİA danışmanı tarafından tespit edildiği gibi, Djimtilo'nun bölgesel bir balıkçılık merkezi olarak uygun olmamasıydı. SEPİA'nın sonucu kesindi. Başka bir yeri seçmek gerekliydi; Ndjamena (Çad) veya Maiduguri (Nijerya) dahil olmak üzere balık ticaretinin oldukça gelişmiş olduğu bir yer.

Maiduguri, coğrafi konumu ve balık ticaretinin bir yaşam biçimi olduğu dinamik nüfusu sayesinde tüm anketleri kazandı. Bütün bu özelliklere rağmen, Çad temsilcisi ülkesini savunmaya ısrar etti. Hükümetinin çok fazla yatırım yaptığı bir projenin parmaklarının arasından nasıl kaydığını anlayamadı. SEPİA danışmanının projenin ekonomik gerekçesi ile devam etmesi için bir karar verilmesi gerektiği için zaman özellikle hassastı. Bu gerekçe olmadan, İslam Kalkınma Bankası finansman çabalarını durduracaktı. Danışmanlık Firması SEPİA şok oldu, çünkü üye devletler Djimtilo bölgesel balıkçılık merkezinin oluşturulmasını onaylayarak dayanışmayı[443] seçtiler. Devletlerin övgüye değer yaklaşımı dengesizlik yarattı ve bu projenin başarısızlığının yolunu açtı. 2005 yılında İslam Kalkınma Bankası finansman gecikmesi SEPİA'nın istifasına neden oldu. Sonuç olarak Djimtilo bölgesel balıkçılık merkezinin oluşturulması ertelendi[444]. Devletler bunu kabul etmek istemese de, Djimtilo'nun seçim ve ısrarı İslam Kalkınma Bankasını kârsız bir projeyi finanse etmek için cesaretini kırmıştı. Sonuç olarak, programın başlangıçta belirlediği hedefleri: istila kayıplarını %25 oranında azaltmak, balıkçılık ürünlerinin kalitesini

[441]CBLT, *Procès-Verbal de la Cinquantième Session*, s.49
[442]CBLT/0720, *Procès-Verbal de la 41e Session : Annexe F*, s. 31-32
[443]CBLT/1522, *Minutes of the Forty-Seventh Session*, Abuja 2000, s.3. O zamanda Kamerun ve Nijerya arasında Bakassi Yarımadası ve Çad Gölü adaları ile ilgili gerginlikler vardı. Dava, Uluslararası Adalet Divanı mahkemelerine getirildi. Devletler için, ÇGHK'na bir patlamaya maruz bırakmamak için dayanışmaya odaklanmak esastı.
[444]CBLT, *Procès-Verbal de la 52e Session Ordinaire du Conseil des Ministres*, s.4.

%10 oranında dönüştürmek, balıkçılara ekipmanlarının satın alma fiyatının %20'sini kurtarmak ve yaşam koşullarını iyileştirmek[445] için pratikte asla elde edilmemiştir.

1999 yılında ÇGHK, Avrupa Birliği ve Portsmouth Üniversitesi'nde Su Kaynaklarının Ekonomik ve Yönetim Merkezi arasındaki işbirliği bölgede, başka bir balıkçılık projesinin geliştirilmesini kolaylaştırdı. Nitekim, Çad Gölü Havzasında politik seçeneklerin araştırılması ve balıkçılık politikasının düzenlenme mekanizmalarının oluşturulması ile ilgili proje Avrupa Birliği tarafından 40 174 080 CFA Frangı ile finanse edilmiştir[446]. Üç yıl boyunca planlanan hedef, bölgedeki balıkçılığının sürdürülebilir kalkınmasını sağlamaktı. 1999'dan 2001'e kadar, proje Çad bibliyografyası geliştirmeyi, balıkçılığı analiz etmeyi, yerel balıkçılığın yönetimini haritalamayı, kırsal balıkçıların yaşam koşullarını sunmayı ve son olarak balıkçılık kontrolü için bilgi yaratmayı başardı[447].

[445]ÇGHK'nun Balıkçılık entegre programı belirlediği amaçları oldukça övgüye edildi. Bunun dışında, SEPIA danışmanının sonuçlarına rağmen, örgütün anlaşmaları konusunda endişe duyan Devlet Başkanları, Çad'daki Djimtilo Bölge Merkezi'nin kurulmasını onayladılar. Bu karar ÇGHK'nu acı bir başarısızlığa sürükledi. ÇGHK, programın sonunda elde etmeyi planladığı hedefler hakkında daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0056, *Programme d'Action 1986-1991: Projet n°11*, s.4.
[446]CBLT/1523, 2001, *Procès-Verbal de la 48e Session*, Bangui, s.40.
[447]CBLT, 2003, *Procès-Verbal de la Cinquantième Session,* Niamey, s.49.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ve ÇEVRE KORUMA

I. Çad Gölü Havzası Çevresinin Bozulması

1. Çad Gölü'nün Olası Kaybolması

Çad Gölü'nün hidrolojik geçmişi, düşük su ve yüksek taşkın dönemlerine sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim, karbon-14 yöntemi sayesinde, jeoloji ve palinoloji, bölgedeki iklim değişikliğinin Çad Gölü'nü nasıl etkilediğini belirleyebilmiştir. Milattan Önce 30 000 ve 20 000 arasında, yüksek neme maruz kalan Çad Gölü, yüksek bir su seviyesine sahipti. Ancak, M.Ö. 20 000 ve 15 000 arasında kuraklık bölgeye ilk kez vurdu. Kuraklık, gölün ıslak bir evresi ile M.Ö 15 000 ve 10 000 arasında değişmiştir. M.Ö. 10 000 ve 4000 veya 5 000 arasında, Çad Gölü'nde yine "yumuşak" bir kuraklık ile karakterize edilen aşamalarla çok yüksek seller meydana gelmiştir. 1928 tarihli[448] makalesinde General Jean Tilho tarafından açıklandığı gibi Paleo-Çad'ın oluşum zamanıydı. Fakat çağımızdan önce 4000'den itibaren Çad Gölü'nün su seviyesi önemli ölçüde azalmıştı[449]. Çad Havzası'ndaki iklim değişikliği çalışması, jeoloji, palinoloji ve aynı zamanda tarihin, kaşiflerin raporları ve gölün etrafındaki insanların yaşam hikayeleriyle belirlenmeye çalışıldı. Milattan Sonra XI.-XII. yüzyılları arasında, Çad Gölü yüksek sel yaşandığını

[448]Jean, Tilho., "Variations et disparition possible du Tchad", *Annales de Géographie T. 37. n°207*, 1928, s.238-260

[449]Çad Gölü'nün hidrolojik geçmişi hakkında daha fazla bilgi için bakınız, B. Pouyaud, et J. Colombani., "Les Variations extrêmes au Lac Tchad: l'Assèchement Est-İl Possible?", *Annales de Géographie T. 98. n°545,* 1989, s.1-23. J-C. Olivry et al., *Hydrologie du lac Tchad*.

öğreniyoruz. Ancak XV. yüzyıla gelindiğinde, su seviyesi önemli ölçüde gerimiş olmakla beraber XVII. yüzyılda tekrar arttı[450].

Tarihçiler, jeologlar ve hidrologlar, Çad Gölü'nün Paleo-Çad olarak bilinen yerlerin kalıntılarını temsil ettiği konusunda hemfikirdirler. Bu Paleo-Çad, 350 000 km^2'lik bir alanı kaplamıştır. Kuraklığın çeşitli evreleri, insan faaliyetleri ve yüksek buharlaşma ile birlikte, Çad Gölü'nü bu şekilde azaltmıştır. XIX. yüzyılın sonlarından itibaren, Çad Gölü 25 000 km^2 olarak tahmin edildi. Bu çevre iki havzaya ayrılmıştır: Kuzeyhavzası ve Güneyhavzası. Her ikisi büyük bir bariyer ile ayrılır. Yüksek sel döneminde, Güneyhavzası sularının fazlasını Kuzeyhavzasına boşaltmayı başarır. Bununla birlikte, şiddetli kuraklık dönemlerinde, büyük bariyer seviyesinde sığlarda yetişen bitki örtüsü nedeniyle Kuzey Havzası izole edilir.

Çad Gölü Havzası Afrika'nın merkezinde yer almakta olup 2,5 milyon Km^2'lik bir alanı kaplamaktadır. Ayrıca, Çad Gölü endoriktir, yani denize çıkışsızdır[451]. Havzanın yarısından fazlası çöl ve yarı çöl bölgesinde yer almaktadır. Bu coğrafi konum, iklim değişikliklerine ve insan faaliyetlerine bağlı olarak, daha az şiddetli veya aşırı derecede şiddetli olduklarını kanıtlayan kuraklıklara karşı hassastır. Örneğin, 1973, 1983, 1984 ve 1987'deki kuraklık, tahıl üretiminde düşüşe neden oldu. Bu durum, yaygın bir kıtlığa yol açmıştır. Çad Gölü Havzası bölgesi, tarihinde ikinci kez bir felaket alanı ilan edildi[452]. Buna ek olarak tarih, Denham, Oudney, Clapperton, daha sonra Barth ve Nachtigal tarafından keşfedilmesinden bu yana Çad Gölü'nün çeşitli şekiller değiştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu şekiller, Çad Gölü'nün çevresinin tekrarlayan değişimi sorusuna ilgi duyan ilk kişiler arasında olan Jean Tilho, çeşitli hidrolojistlerin de dikkatini çekti. 1908'den itibaren, Bol istasyonunda[453] (Çad Gölü'nün doğu kıyısı) gözlemlenen sıcaklıklara, baskılara,

---

[450]B. Pouyaud et J. Colombani, "Les Variations extrêmes au Lac Tchad"? *Annales de Géographie T. 98. n°545*, 1989, s.2

[451]J-C. Olivry et al, Hydrologie *du lac Tchad,* s.11. Yazar, Çad Gölü'nün dünyanın büyük göllerinin 12. ve 18. sıraları arasında yer aldığını belirtir. Ve Afrika'da, Viktoria, Tanganyika ve Nyassa göllerinden sonra dördüncü sırada yer alıyor.

[452]CBLT/0041, *Rapport de la Première Conférence des Ministres de l'Environnement.* 1972'de, Devlet Başkanlarının ilk ÇGHK Zirvesinde, insan ve hayvanların ölümüyle sonuçlanan kuraklık nedeniyle bölge bir felaket bölgesi ilan edildi. Felaket bölgesi terimi uluslararası toplumun dikkatini çekmek için kullanılmıştır. Bu sayede uluslararası yardımlardan almak mümkündü.

[453]1928 tarihli makalesinde Jean Tilho, tüm bu verileri kaydetmesine yardımcı olan Bol istasyon şeflerine teşekkür etti. Bunlar Cruciani, Gély, Lecomte, Boy, Golliaux ve Martial idi.

rüzgarlara, yağmurlara ve göl seviyesine göre Jean Tilho, iklim değişikliği, ana kolların rejimi (özellikle Logone ve Şari), Çad Gölü'nün sularının büyümesi ve azalması arasında bir ilişki kurdu. 27 Temmuz 1914'te Çad Gölü, XX. yüzyılın en düşük seviyesine, 10 000 Km^2'lik bir yüzey alanı ve 150cm derinliğe ulaştı. O dönemde Kuzey havzasının kurutulmasıydı; mera ve içme suyu arayışında güneyde milletlerin ve hayvanların büyük göçüne yol açtı. Aşağıdaki şu açıklamalar Jean Tilho tarafından yapılmıştır:

"1903 ve 1915 yılları arasında Çad Gölü, Lenfant'ın çok uzak olmayan bir gelecekte kurumasını beklediği geçilmez bataklıklara dönüştürüldü; 1908'de batık yüzeyi neredeyse yarı yarıya azaltıldı ve develerimi havzanın kuzey kesiminde kuru zeminde dolaştırabilirdim; burada birkaç yıl önce, büyük bir teknenin gemide yoldaşım Audoin ile kolaylıkla gezindim. XIX. yüzyılın tamamı boyunca, Barth, Rohlfs, Nachtigal, vb. Kaşifler, yalnızca 5-10 km genişliğinde ve sadece yıllık düşük su zamanında kıyı şeridinde bataklıklar gözlemlediler; kış selleri sırasında taşan Çad Gölü tüm iletişimi kesebilirdi ve hatta Vogel'in 1854'te tamamen batık gördüğü 30 000 insanlık bir şehir olan Ngornou gibi kıyı şehirlerini yok edebilirdi"[454].

Çad Gölü'nün varyasyonlarının sonuçları ona Çad Gölü'nün üç durumunu belirlemesi sağladı:

- *Küçük Çad*: Çad Gölü'nün derinliğinin 150cm'den az olduğu ve alanının 12 000-13 000 km^2 arasında değiştiği ve 10-11 milyar m^3 arası su hacmi olduğu dönemlere karşılık gelen.
- *Normal Çad:* Derinlik özellikleri 250cm-275cm arasında tahmin edilirken, 45-50 milyar m^3 su hacmi için yaklaşık 18 000 km^2'dir[455].
- *Büyük Çad* ya da gölün üçüncü durumu, yüksek taşkın dönemlerine eşdeğerdir. Gölün yüzeyi 20 000-25 000 km^2 arasında değişir ve derinlik 4m'ye kolayca ulaşır. Nguigmi'nin yeri tamamen sular altında. Gölün bu

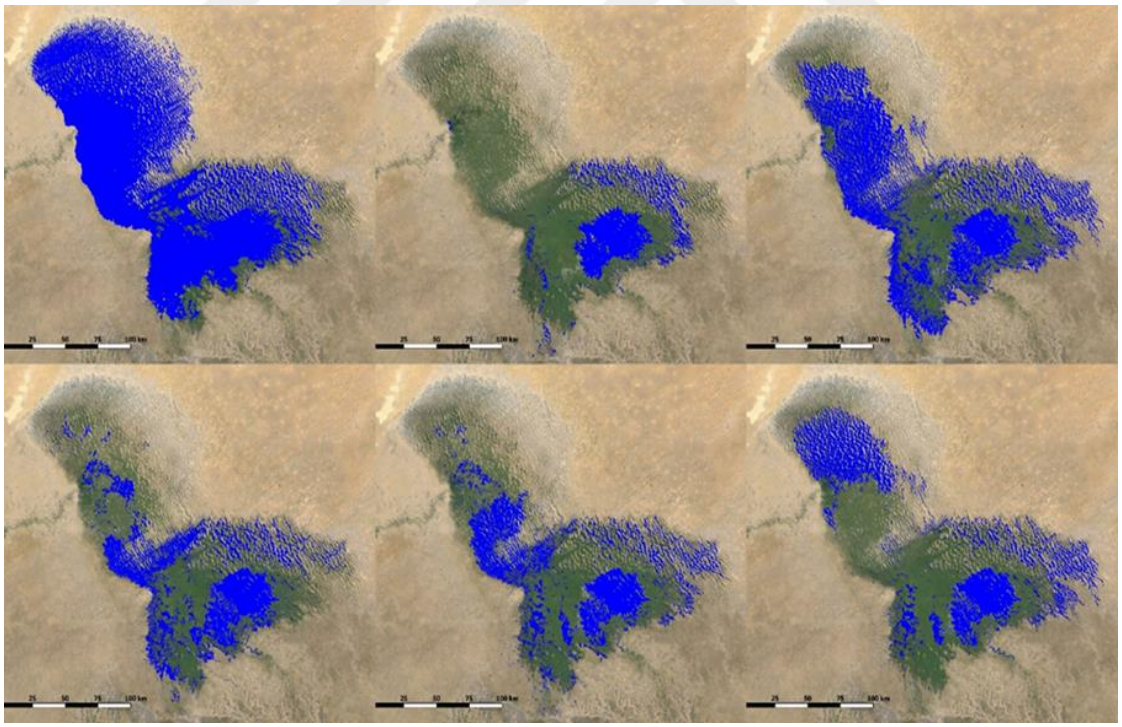
[454]J. Tilho, "Variations et disparition possible du Tchad", *Annales de Géographie T. 37. n°207*, 1928, s.238

[455]Jean Tilho'nun çalışması 1912-1919 yılları arasında gerçekleştirildi. Küçük Çad, 27 Temmuz 1914'te gözlenirken, normal Çad için 17 Aralık 1916 tarihi kaydedildi. Çalışmanın sonuçlarında belirtildiği gibi, 1912, 1913, 1914 ve 1915 yılları, bir Küçük Çad durumdayken, 1916, 1917, 1918 ve 1919, Normal Çad'ınkiyle örtüşmektedi.

durumu, 1854 yılında Barth ve Vogel, 1866'da Rohlfs ve 1870'te Nachtigal da dahil olmak üzere, Çad Gölü'nün Avrupalı kaşifleri tarafından gözlemlenmiştir.

P. Mougin tarafından kurulan Bossen Kabuklarının periyodikliğinden Jean Tilho, Çad Gölü'nün aşamaları hakkında tahminlerde bulunmayı başardı. Böylelikle, 1952-1957 ve 1993-1997 yılları arasında, Çad Gölü'nün güçlü büyümesiyle elde ettiği sular, Büyük Çad'ın durumuna dönüşü kolaylaştıracaktı. 1940-1950 ve 1975-1985 yılları arasında kollukların kuruması bir Küçük Çad durumu üzerinde etkili olacaktı[456]. Gerçek şu ki, Çad Gölü'nün tüm bu aşamaları, ÇGHK'nın kurulmasından bu yana doğrulandı. Sırada Çad Gölü, Büyük Çad, Normal Çad ve Küçük Çad aşağıdaki şu fotoğrafta gösterildiği gibi evresini yaşadı:

Fotoğraf-2: Çad Gölü'nün 1973, 1986, 1999, 2005, 2011 ve 2013 Yıllarında Evrimi[457]

Yukarıdaki görüntüde, Çad Gölü'nün sularının kademeli olarak azaldığını görebiliriz. Mavi renk suyu temsil ederken, yeşil renk ise gölde bulunan bitki

[456]J. Tilho, "Variations et disparition possible du Tchad", *Annales de Géographie T. 37. n°207,* s.244
[457] Çad Gölü Havzası Komisyonu tutanakları.

örtüsüdür. 1973 yılında Çad Havzası kuraklığın etkisiyle, üye devletleri tarafından bir felaket bölgesi ilan edildi. Bu dönemde hem insanlar hem de hayvanlar öldüğü için gerçek bir insani felaketti. Mahsul alanları yok edildi. O zamanlar gölün normal[458] görünmesine rağmen, 1968'de başlayan kuraklığın sonuçları hissedildi[459]. İnsanlar, özellikle çiftçiler ve hayvan yetiştiricileri binlerce kişi tarafından Çad Gölü kıyılarına yerleşti[460]. Bu resimdeki Küçük Çad dönemleri 1986, 2005, 2011 ve 2013 yıllarına denk gelmektedir. 1986'da Çad Gölü tarihinin en zor dönemlerinden birini yaşadı. Kuraklığın ardışık bölümleri nedeniyle, özellikle 1983, 1984, 1985 yılları arasında Küçük Çad durumuna geçti. Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA) bilim adamları bu durumu Kuru bir Küçük Çad olarak nitelendirdiler[461], çünkü belirli bir yönü vardı. Hem büyük bariyer hem de Kuzey Havzası yoğun bitki örtüsü ile kaplıydı ve Çad Gölü Güney Havzasıyla sınırlıydı. Uzmanlar, herhangi bir önlem alınmazsa gölün yok olacağını öngördüler.

2. İnsanın Faaliyetleri ve Çad Gölü Havzası'nın Çevre Üzerindeki Sonuçları

25000 km^2'yi kaplayan Çad Gölü insan yüksek su tüketimi[462] nedeniyle zamanla azalmıştır[463]. Elli yıl önce, Çad Gölü'nün iki ana kolu olan Logone-Şari sistemi, her yıl 40 milyar m^3 suyu göle taşımaktaydı[464]. Bu veriler geçmişte katılmıştır [465]. Çad Havzası'ndaki yağmurlu günlerin sayısındaki düşüş[466], hem gölün

[458]Kathryn Hansen, and Paul Przyborski., "The Rise and Fall of Africa's Great Lake", 2017, https://earthobservatory.nasa.gov/features/LakeChad, Erişim Tarihi: 21-12-2017.

[459]Çad Havzası halktaki kuraklık sonuçlarının büyüklüğünü daha iyi anlamak için bakınız Saibou Issa, "La prise d'otages aux confins du Cameroun, de la Centrafrique et du Tchad: Une Nouvelle Modalité du Banditisme Transfrontalier", *Polis/R.C.S.P./C.P.S.R. Vol. 13, Numéros 1 – 2*, 2006.

[460]Josué Keineng Kakesse, *La dynamique régressive du lac Tchad de 1950 à 2002*, Mémoire de Maitrise de Géographie, Université de Bangui 2003, s.4. Yazar, Çad Gölü'nün evrimi hakkındaki tüm verilerin alındığı Bol'un 1972'de 62 mm yağmur yağdığını belirtildi.

[461]K. Hansen and P. Przyborski., "The Rise and Fall of Africa's Great Lake", 2017, https://earthobservatory.nasa.gov/features/LakeChad, Erişim Tarihi: 21-12-2017

[462]Çad Gölü su tüketimi hakkında daha fazla bilgi için bakınız NASA, "The Ups and Downs of Lake Chad", 2017, https://earthobservatory.nasa.gov/images/91291/the-ups-and-downs-of-lake-chad, Erişim Tarihi: 21-12-2017

[463]NASA'ya göre, Çad Gölü'nün suyunun indirgenmesi, 1960'lardan bu yana yağış sıkıntısı ile birlikte büyük sulama projelerinden kaynaklanıyor. Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız NASA, "Africa's Disappearing Lake Chad", 2001, https://earthobservatory.nasa.gov/images/1240/africas-disappearing-lake-chad, Erişim Tarihi: 21-12-2017.

[464]B. Pouyaud et J. Colombani, "Les Variations extrêmes au Lac Tchad", *Annales de Géographie T.98 n°545,* 1989, s.16

[465]Michael T. Coe and Jonathan A. Foley, "Human and Natural Impacts on the Water Resources of the Lake Chad Basin", *Journal of Geophysical Research, Vol. 106, No. D4, February 27,* 2001, s. 3349-3356.

yüzeyi hem de insan faaliyetleri için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Yağışların azlığı göz önüne alındığında, devletler sulamayı tercih etmek zoruda kaldılar. Fort-Lamy Sözleşmesi hükümlerini dikkate almadan, devasa tarımsal projeler kurdular[467]. Tüm bu aktiviteler suyun hızlandırılmış drenaj gerektiriyordu. Böylece, Çad Gölü'nün çevresindeki toprak ıslahı, 1964 tarihli Fort-Lamy Sözleşmesi'nin imzalanmasından çok kısa bir süre sonra gerçekleşti. Her üye devlet, halkının yaşam standardını yükseltmek için endişeliydi. Tarıma ayrılan alanlar ortaya çıkmaya devam etti. Nüfus patlaması bu hareketi teşvik etti. 1964'te, Çad Havzası'nın toplam nüfusu 3 250 000 olarak tahmin edilirken, 10 yıl sonra bu rakam daha da arttı[468]. Çad'daki iç savaşın neden olduğu göç, nüfus patlaması ile birlikte, havzanın su ve toprak kaynakları üzerinde benzeri görülmemiş bir baskıya neden oldu. 1983'te sulama için kullanılan su artmaya başlamışken, 1991'de 8 yıl sonra, Devletler tarafından büyük planlar için 73 462 hektarlık ve küçük olanlar için 87 300 hektarlık alanlar ayrıldı. Nijerya, Çad Gölü etrafında toplam 120 000 hektarlık[469] bir alan geliştirdi. Bu rakam, 1968'de Borno'nun Gelişim Planı kapsamında geliştirilen 100 000 hektarlık fazlasıyla aştı. Nijerya halkının ihtiyaçlarını yansıtan büyük projeleri, onu Çad Havzası'nda önde gelen su tüketen bir ülke haline getirdi ve doğrudan Kamerun tarafından takip edildi. Nijer eyaletinde TİGA gibi gelişmiş alanların sulanmasını kolaylaştırmak için inşa ettiği sayısız baraj, Çad Gölü'nde büyük bir açıklığa neden oldu[470]. Diğer devletler, değişen derecelerde yer almasına rağmen,

---

[466]Josué Keineng Kakesse, Çad'ta azalan yağış akışının yıllarca geriye dönük bir incelemesini yaptı. Böylece, 1966 Bol'da 28 günlük yağmuru kaydederken Bongor 69 gün ve Sarh 79 gün saydı. 1968 Bol'da 25 yağmurlu gün kayededilirken, Ndjamena 61 gün ve Moundou 79 gün kaydedildi. 1972'de yazara göre Bol'ada 14 günlük yağmur yağdı. Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız J. K. Kakesse, *La dynamique régressive du lac Tchad*, Mémoire de Maitrise de Géographie, Université de Bangui 2003.

[467]S. Issa, "Le Mécanisme Multilatéral Pour La Résolution des Conflits Frontaliers", *ENJEUX N°22 Janvier-Mars 2005*, s. 31-33. Yazar, Nijerya ve Kamerun tarafından geniş sulama programlarının bir parçası olarak su pompalamayı tartışıyor. Bu "vahşi" pompalama, devlet başkanlarının 4. Zirvesinde konuya ilk kez konuşan Çad'ın Cumhurbaşkanı Hissen Habré'nin öfkesine yol açtı. Konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0012, *Procès-verbal de la quatrième conférence des Chefs d'Etat de la CBLT*, Lagos 1983.

[468]J. K. Kakesse, *La dynamique régressive du lac Tchad*, s.70. Örneğin 2000 yılında yazar Çad Havzası 21 944 000 nüfuslu olduğunu tahmin etmişti. ÇGHK ise, ihtiyaçları için Havza'nın kaynaklarına bağlı olarak 30 000 000 kişiden bahsetti. Daha fazla bilgi için bakınız http://www.cblt.org/fr/presentation.

[469]J. K. Kakesse, *La dynamique régressive du lac Tchad*, s.71

[470]Nijerya tarafından yaratılan barajlar, Komadougou-Yobe'den Çad Gölü'ne kadar olan su kaynağını büyük ölçüde azaltarak, Havzanın ekosisteminin korunmasını engelledi.

Çad Gölü Havzası'ndaki çevresel felaketten de sorumluydu. Örneğin, Kamerun Pirinç Yetiştiriciliğinin Genişletilmesi ve Modernizasyonu (SEMRY) projesi ile, Çad SEMABLE projesi ile, Nijer ise Komadougou yobe Vadisi geliştirme Projesi ile bu çevre felaketine katıldı. 1989 yılında sulama için su soyutlama 31 037 5104 m^3, %9.2 açığı olarak tahmin edildi[471].

Buna ek olarak, ağır uygulanan insan faaliyetlerinden biri olan hayvancılık, göl ve havzanın ortamının bozulmasına neden oldu. Aslında, kuraklıklar 1970'den itibaren bölgeyi şiddetle vurduğunda, en çok çiftçiler etkilendiler. Hayvanlar su ve mera noktalarının kıtlığı nedeniyle öldü. Çad Havzası'ndaki Küzeyinde sert iklim ve yeşil alanların küçüklüğü nedeniyle çiftçiler güneyine yerleşmeye zorlandı. Bu sedantarizasyon, tarıma ya da tarım ve hayvancılık birliğine bir dönüşümü ima etti. Ancak, çoğu durumda hayvancılık, ağaç kesimi ile yakından bağlantılı olan meraya araziyi dönüştürmek anlamına geliyordu. Gelişleri, yerinde buldukları çiftçileri ile birlikte yaşamalarına yol açtı. Ancak bu birlikte yaşama her zaman sorunsuz değildi. Çatışmalar patlak verdi ve ölümler ortaya çıktı. Dahası, arazi kaynakları üzerindeki baskı aşırı otlatma nedeniyle etkilendi. Aniden, toprak maddesi kırılgan, daha az humus, daha az nem ve bitki örtüsünün ortadan kalkmasına neden oldu. Sığırların sulanmasıyla ilgili olarak, binlerce hayvanın bir yerinde yoğunlaşma su noktalarının kurumasına neden oldu[472]. İnsanın faaliyetleri, Sahara Çölü'nün büyümesine, 1973'ten güneye doğru yılda 5-10 km arasında Çad Gölü'nün azalmasına yol açmıştır[473].

Tarım ve hayvancılık gibi, balıkçılık bölgesi çevreye büyük zarar vermiştir. Uygunsuz araçları kullanan balıkçılar, bazı balık türlerinin yok olmasına katılmıştır. Benzer şekilde papirüsleri, ağlarını yerinde tutmak için bir araç olarak kullandıklarından, Çad Gölü'ndeki bitki örtüsünün gelişiminde önemli bir rol oynamışlardır. Mesela, kuru mevsimde 1.5 m derinliğe sahip olan göl, balıkçılar

[471]J. K. Kakesse, *La dynamique régressive du lac Tchad*, s.74
[472]PNUD/FAO, *Création de quatre centres forestiers autour du lac Tchad, CBLT*.
[473]İnsanların Çad Havzası Gölü'nün çevresel bozulmasına olan katkısı hakkında daha fazla bilgi için bakınız PNUD/FAO, *Création de quatre centres forestiers autour du lac Tchad*. İnsani nedenler arasında ekili arazinin uzantısı ve nadas sürelerinin azaltılması vardı. Son otlatma kapasitesini aşan hayvan sayısı, bitki örtüsü üzerindeki etkisi ile yakacak odun hasadı, çiftlik hayvanlarının sulanması için su noktalarının kötü yönetimi, orman yangınlarının önlenmesi toprağın yenilenmesi.

tarafından terkedilen papirüs tarafından istila edildi. 52 yıl içinde Çad Gölü yüzey alanının %94'ünü kaybetti. İklim değişikliği ve insan faaliyetleri ana nedenlerdir. Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA), mevcut durumu düzeltmek için yeterli önlemler alınmazsa, Çad Gölü olası bir şekilde kaybolacagını açıkladı.

II. ÇGHK'nda Çevre Korumasının Ortaya Çıkışı

1. Çevre Korunması İçin Farkındalık Unsurları

1.1. Stokholm Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı (1972)

XIX. yüzyılın Bilimsel ve Teknik devrimi, insanın çevresiyle olan ilişkileri için sonuçlar doğurdu. Gerçekten de, bu gelişmeler, insan yaşam koşullarındaki önemli iyileşmeye katkıda bulunmalarına rağmen, çevrenin tahrip edilmesini de beraberinde getirdi. Yıldan yıla, hava ve su kirliliği, erozyon, çölleşme, atık, pestisitler, nüfusun hızlı büyümesi, şehirlerin genişlemesi ile kötü durum daha da kötüleşti. 16 Aralık 1968'de, bu etkilerin farkında olan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1742 nolu genel kurul toplantısında, 2398 (XXIII) sayılı kararla,[474] İnsan Çevresi üzerine bir konferans düzenlemeyi istedi. Bir yıl sonra 15 Aralık 1969'da, 2581 (XXIV) sayılı kararla Stockholm kenti konferansı düzenlemek için seçildi. Böylece 5-16 Haziran 1972 tarihleri arasında Stockholm[475], çevrenin dünya başkenti oldu. Yeni Çevre Düzeni'ni açarak, bu konferans genel olarak dünya tarihinin ve özellikle Çad Havzası'nın seyrini değiştirdi. Bu, Birleşmiş Milletler'in üye devletlerinin çevrenin korunmasını ve iyileştirilmesini sağlamak için ortak ilkeler geliştirme fikrini ilk kez Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda düşünmüştü. Buna göre:

---

[474]Assemblée Générale des Nations Unies, *Résolution 2398(XXIII) sur les Problèmes du milieu Humain*, 1968, http://www.un.org/fr/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/2398(XXIII), Erişim Tarihi 12-09-2016. 1972'de insan çevresine dair bir konferans düzenleme kararı, 30 Temmuz 1968 tarihli 1346 sayılı kararıyla Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyinden esinlenmiştir. Konferansın başarısı, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri ve Bilim ve Teknolojinin Gelişim Uygulamalarına İlişkin Danışma Komitesi tarafından bir rapora bağlıydı. Bu rapor, insan çevresi üzerindeki çalışmaların niteliği, kapsamı ve ilerlemesi ve Konferans'ta ele alınacak konular hakkında bilgi vermeyi amaçlamıştır. Bunun için Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, örgütün üye Devletleri ile işbirliği yapmaya çağrıldı.

[475]Assemblée Générale, *Résolution 2581 relative à la Conférence des Nations sur le Milieu Humain*, 1969, http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/2581(XXIV)&Lang=F, Erişim Tarihi: 10-05-2016.

Konferansın temel amacı, hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların harekete geçmesini teşvik etmek, onlara insan ortamını korumak, iyileştirmek ve bozulmasını gidermek ya da önlemek için rehberlik sağlamaktır. Uluslararası iş birliği yoluyla, gelişmekte olan ülkelerde bu tür sorunların ortaya çıkmasını önlemekti[476].

11 günlük görüşmelerden sonra Hazırlık Komitesinin çalışması, 26 prensiplerinden oluşan Stockholm Deklarasyonu olarak da bilinen Birleşmiş Milletler Çevre Deklarasyonunun kabulüyle sonuçlandı. Sürdürülebilir kalkınma[477], planlama yoluyla doğal kaynakların korunmasını, yenilenebilir kaynaklar üretme yeteneğini, yenilenemeyen kaynakların akılcı ve adil kullanımı, ekosistemlerin zayıflamasını önlemek için toksik deşarjların ortadan kaldırılmasını, uluslararası kuruluşların çevrenin korunmasında ve iyileştirilmesinde rolünü ve nükleer silahların kullanımının kısıtlanması[478] gibi kavramları içeriyordu. Ama hepsi bu değildi. Konferans, çevre sorunları[479] ile sakin bir şekilde mücadele etmek için kurallar ve temel parametreler olarak tanımlanabilecek 107 temel önerileri oluşturan Çevre Eylem Planını Devletlere iletme görevini üstlendi. Her proje artık entegre bir kalkınma elde etmek ve insan refahını iyileştirmek için ekonomik, sosyal ve çevresel unsurlara senkronize bir yaklaşıma odaklanacaktı.

Birleşmiş Milletler Çevre programının kurulması ve her yıl 5 Haziran'da[480] Dünya Çevre günü oluşturulması, uluslararası toplumun gelecekte bu konuya bağlı olduğu ve tüm tarafların taahhütlerinde başarısız olmamalarını hatırlattığı yüksek önemi doğruladı. Stockholm'den, hükümetlerin çevre sorunlarının önemi konusunda farkındalık oluşturulması ortaya çıktı. Çad Gölü Havzasında bu farkındalık, bir çevre politikasının ortaya çıkmasına ve uluslararası çevre Hukukunun gelişmesine katkıda bulundu. Mesela, ÇGHK 1975'te Çad Havzası Yeniden Ağaçlandırma Programı

[476]Assemblée Générale des Nations Unies, *Résolution 2581*, 1969, http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/2581(XXIV)&Lang=F, Erişim Tarihi: 10-05-2016

[477]Bir kavram olarak sürdürülebilir kalkınma açıkça belirtilmemiştir. Fakat bunun yerine uzmanlar, "mevcut ve gelecek nesiller için çevreyi korumak ve geliştirmek için gerekli olan görevdir" kullanmışlardır. Daha fazla bilgi için bakınız Stockholm Deklarasyonu'nun 1. İlkesi

[478]Stockholm Deklarasyonu'nda belirtilen ilkeler hakkında bakınız A/CONF.48/14/Rev.1, *Report of the United Nations Conference on the Human Environment*, Stockholm 1972, s.4-5.

[479]A/CONF.48/14/Rev.1, *Report of the United Nations Conference. Chapter II*, Stockholm 1972, s.6-28.

[480]A/CONF.48/14/Rev.1, *Report of the United Nations Conference. Chapter IV*, Stockholm 1972, s.32

yapıldı. Sonra, 1977'de Flora ve Fauna Anlaşması'nı hazırladı ve yaklaşık 10 yıl sonra onaylandı. 1987'de Çad Gölü'nü kurtarmak için büyük bir proje başlattı. Stockholm, ÇGHK'nun liderliğini güçlendirdi ve çevre profiline uyum sağlamak için görevlerini yeniden yönlendirdi.

1.2.Nairobi Konferansı (1977)

Ardışık kuraklıkların 1968'den 1973'e kadar Sahel[481] bölgesine verdiği zarar meselenin uluslararası bir boyut kazanmasına yol açtı. Ölü hayvanların ve zayıflamış çocukların görüntüleri medyada tekrar tekrar yayınlandı. Bazıları, Sahel'i ilk kez duyuyorlardı. Diğerleri için ise Afrika ile kıtlığı ilişkilendiren bir klişe haline geldi. Fakat bu medya eyleminin ötesinde, bu anın sansasyonel etkisinden daha çok, hasara uğramış olma düzeyi uluslararası toplumu endişelendirdi. Daha önce hiç böyle bir toprak bozulması, böyle bir kıtlık derecesi, insan yaşam koşullarının böyle bir bozulması olmamıştı. Çad Gölü Havzası'nda, daha önce yeşil Sahel olan kismi olarak bilinen yer artık tuhaf görünüyordu. Hayvancılık, tarım ve balıkçılık yapmak imkânsız hale gelmişti. Bu durum karşısında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 28. oturumunda, 17 Ekim 1973'te[482] 3054 (XXVIII) ve 14 Aralık 1973'te[483] tarihinde 3153 (XXVIII) kararlarını kabul etmiştir. Bu kararlar, Sahel'i beş yıl boyunca etkileyen kuraklıktan bahsedip BM üye devletleri, kalıcı çözümler bulmak için çabalarını senkronize etmeye çağırdı. Bu felaket BM'i harekete geçirmiş 17 Aralık 1974'te, 29. oturumunda, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 3377(XXIX)[484] sayılı kararla 1977'de uygun tedbirler önermek için çölleşme Konferansı düzenlemeye karar verdi.

---

[481]Sahel, Çad, Nijer, Senegal, Nijerya, Burkina Faso, Mali ve diğer ülkeler de dahil olmak üzere Sahara Çölünün kenarında Afrika'nın bu bölümünü ifade eder.

[482]Assemblée Générale des Nations Unies, *Résolution 3054(XXVIII). Examen de la situation économique et sociale de la région soudano-sahélienne victime de la sécheresse,* 1973, http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/3054(XXVIII)&Lang=F, Erişim Tarihi: 15-07-2016.

[483]Assemblée Générale des Nations Unies, *Résolution 3153(XXVIII), Assistance aux populations Soudano-sahéliennes menacées par la famine,* 1973 http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/3153(XXVIII)&Lang=F, Erişim Tarihi: 15-07-2016

[484]The United Nations, *United Nations Convention to Combat Desertification*, 2013, http://legal.un.org/avl/pdf/ha/unccd/unccd_ph_e.pdf, Erişim Tarihi: 12-09-2016

Birleşmiş Milletler Çölleşme Konferansı 29 Ağustos- 9 Eylül 1977 tarihleri arasında Kenya'nın Nairobi kentinde BM 95 üye devletlerin temsilcisini, 65 sivil toplum örgütü, Birleşmiş Milletlerin Ajansları ve kurtuluş hareketlerini[485] bir araya getirdi. Tartışmaların ana güdemi çölleşmenin insan nedenlerini belirlemekti. Böylelikle, insanlığın su, toprak, enerji, flora ve faunanın kötü yönetiminin bu fenomenin ana nedenleri olduğu ortaya çıkmıştır. Zaten kırılgan bir ortamda, hayatta kalma mücadelesi insan, doğal kaynakları kötü kullanmayı tercih etti. O zamanki Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'e göre, dünyadaki 680 milyon insan bu felaketin sonuçlarından etkileniyordu.

Çalışmanın sonunda konferans katılan devletlere ve gruplara bir dizi öneri yapıldı. Çölleşmeye Karşı Eylem Planı[486] olarak bilinen bu tavsiyeler, devletlere ulusal düzeyde ve birbirleriyle iş birliği yapmaları yönünde olmuştur. Amaçları çöleşmenin daha da artmasını önlemek ve durdurmaktı. Bu kapsamlı hedefe ulaşmak için Devletler, çölleşme düzeyini değerlendirme ve arazi yönetimini geliştirmekte, sanayileşme, kentleşme ve tarımsal kalkınmanın kuraklık ekosistemi üzerindeki etkilerini dikkate alarak çölleşmeye karşı iyileştirici önlemleri entegre etmek için de gerekliydi. Ama hepsi bu değildi. Aynı zamanda, çölleşmenin sosyo-ekonomik yönlerini hesaba katmak, bilim ve teknolojiyi ulusal düzeyde güçlendirerek kuraklığın risk ve etkilerine karşı teminat sağlamaktı.

Programları çölleşmeye karşı genel kalkınma planlarına entegre etmekti. Ayrıca çölleşmeye karşı Eylem Planının uygulanması, devletler tarafından iş birliği yoluyla uluslararası bir bağlılık anlamına gelmekteydi. Bununla birlikte, bu programların geliştirilmesi ve uygulanması, bu sorunların farkında olmasını gerektirmiştir. ÇGHK'nın eylemlerinden biri, bölgedeki arazi bozulma eğilimini tersine çevirmek için bir dizi program kurmaktı.

1.3. Rio'da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (1992)

[485]Margaret R. Biswas, *United Nations Conference on Desertification in Retrospect*, 1978, http://pure.iiasa.ac.at/915/1/PP-78-009.pdf, Erişim Tarihi: 12-09-2016

[486]General Assembly, *Resolution 37/218. Implementation of the Plan of Action to Combat Desertification*, 1982, https://digitallibrary.un.org/record/42854/files/A_RES_37_219-EN.pdf, Erişim Tarihi: 27-07-2016

1987 yılında, "ortak geleceğimiz" başlıklı Brundtland raporunun yayınlanması uluslararası toplumdan büyük ilgi gördü. Gerçekten de, sürdürülebilir kalkınma kavramının çevre koruma jargonunda ilk ortaya çıktığı dönemdi. “Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden mevcut nesillerin ihtiyaçlarını karşılayan bir gelişim biçimi” olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınma, o zamanlar dünyanın sorunlarına ana alternatiflerden biriydi. Birleşmiş Milletler Çevre ve kalkınma Konferansı'nda 3 ila 14 Haziran 1992 tarihleri arasında 1500 sivil toplum kuruluşu ve 178 Devletin varlığı, sürdürülebilir kalkınmanın inkar edilemez bir üne sahip olduğu fikrini güçlendirdi. XX ve XXI yüzyılların çevresel zorluklarını, özellikle de Uluslar arasındaki eşitsizlikleri, yoksulluk ve açlığın alevlenmesini, sağlık durumunun bozulmasını, cehaleti tartışmak için bir fırsattı. Gündem 21 olarak bilinen, 178 Devletler tarafından konferansın sonunda kabul edilen eylem planı onları dikkate sürdürülebilir kalkınma alarak politika ve programları uygulamak yardımcı olmak için tasarlanmış 27 ilke ve dört bölümden oluşan bir korpus oldu. Ekonomik, sosyal ve çevresel gelişim artık yoksullukla mücadele ve sağlığın korunması ve teşvikinden ayrılamazdı.

Rio Konferansı'nın katkısı ÇGHK’nun çevre politikası için belirleyici oldu. Gerçekten de, Rio'dan sonra, organizasyon bu amaçla çeşitli programlar ve projeler hazırlayarak sürdürülebilir kalkınmaya özellikle önem verdi. Örneğin 1992 yılından itibaren, su kaynaklarının rasyonel yönetimi, su kaynakları anketleri, Havzadaki su kaynaklarının planlanması ve yönetimi ve yeraltı suyu kaynakları çalışması için Master planı kuruluş tarafından başlatılmıştır. Daha sonra 1997'de UNESCO'nun desteğiyle ÇGHK, havzadaki Şari-Logone'un sürdürülebilir gelişimi için su kaynaklarının yönetimi projesini hayata geçirdi. Öte yandan, Temmuz 2000'de Ubangui sularını Çad Gölü'ne aktarmak için proje hakkında tartışmalar yeniden başladı. Aynı yıl, ÇGHK Genel Sekreteri, Lahey'deki Dünya Su Zirvesine katıldı. Bu vesileyle 2025 yılına ait Çad Gölü Havzası Vizyonu sunuldu. 2008 yılında ÇGHK, bölgenin, çevrenin ve ekosistemin bozulmasını durdurmak için Stratejik Eylem Programını kabul etti. Nihayet 2012 yılında, 14. Devlet Başkanları Zirvesi'nde Çad Gölü Su Tüzüğü onaylandı.

2. Çad Gölü Havzası'nın Çevresini Koruma Konusunda Geç Bilinç Farkındalığı

ÇGHK'nun oluşturulması, Birleşmiş Milletler tarafından başlatılan ekonomik kalkınmanın ilk on yılına denk düşmektedir. İlk bölümde belirtildiği gibi, henüz bağımsızlık kazanmış olan Çad Gölü'ndeki kıyıdaş ülkeler, istikrarsızlıktan kurtulmanın yollarını ve araçlarını aradılar. O zamanlar çoğu Afrika kuruluşu için en önemli faktör ekonomiydi. Örneğin, Senegal Nehri'nin Gelişim Organizasyonu'nda veya Nijer Havzası Otoritesi'nde insanların yaşam koşullarını[487] iyileştirmeden bahsedildi ve ekonomi olmadan bunu yapmak imkansızdı. Gerçekten de ekonomi yeni trenddi, tüm tartışmalarda tüm uluslararası forumlarda yer aldı. Bu nedenle, Fort-Lamy Sözleşmesi'nin ÇGHK'nun, "*su yönetimi de dahil olmak üzere ekonomik amaçlara yönelik Çad Gölü Havzasındaki kaynakların kullanımı için ilkeler*[488] " hazırlanmasına odaklanmasını önermesi şaşırtıcı değildir. Devletler "*Afrika halkı için daha iyi bir yaşam elde etmek için iş birliğini ve çabalarını koordine etmek istiyorlardı*[489]".

Birkaç istisna dışında, 1964 Fort-Lamy Sözleşmesi ve buna eklenen tüzük, çevre korumasını içeren ilkelerden açıkça bahsetmedi. Mesela su kaynaklarının makul ve adil kullanımı ilkesi ve bildirim ilkesine çok az yer verilmiştir[490]. En az on yıl boyunca, komisyon liderleri tarafından hazırlanan kalkınma stratejisi sadece ekonomik kalkınmaya odaklandı ve en çok nüfus tarafından tercih edilen üç sektör olan tarım, balıkçılık ve hayvancılığa vurgulandı. Çevresel yönü bu dönemde bir kenara bırakıldı. Ancak bu anlayış 1970'lerde değişmeye başladı.

Uzun süre Çad Havzası için bir ekonomik kalkınma ajansı olarak kabul edilen ÇGHK, 1960'ların sonlarında iklim değişikliğinden etkilendi. Bölgedeki kuraklık, daha önce görülmemiş kıtlık olaylarına neden oldu. Gıda güvenliği ile ilgili endişeler

---

[487]Ould Bah Brahim tarafından yürütülen bu çalışma, Senegal Nehri'nin Gelişim Organizasyonu'nun ortaya çıktığı bağlamı ortaya koymaktadır. Ekonomik konuların çevresel konular üzerindeki önemini vurguladı. Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız Ould Bah Brahim, *Optimisation du Programme de l'OMVS pour le Développement du Bassin du Fleuve Sénégal*, Université Senghor 1994. El Hadji Malick Ndiaye, "Le Fleuve Sénégal et les barrages de l'OMVS: quels enseignements pour la mise en œuvre du NEPAD?", *Vertigo - la revue électronique en sciences de l'environnement Volume 4 Numéro 3,* 2003.

[488]CBLT, *Document Révisé : Convention ,Statuts et Règlement intérieur*, s.3

[489]CBLT, *Document Révisé : Convention , Statuts et Règlement intérieur*, s.3

[490]CBLT /0001, *Document de Base de la CBLT. Article V et VI du Statut.*

hem insanlar hem de hayvanlar arasında can kaybına yol açınca, kıyıdaş devletler içinde bulundukları uyuşukluktan uyandılar. Gerçekten de Çad Gölü Havzası çevresini koruma kaygısı, 1968'de bölgenin şiddetli kuraklığının başlangıcına ve 1972'de Stockholm Konferansı'nda Birleşmiş Milletler tarafından yapılan insan ortamının tanıtımına bağlıydı. ÇGHK Devlet Başkanları'nın ilk iki Zirvesi sırasında (1972, 1973), yetkililer ÇGHK'nun bu on yıl ve sonraki yıllarda karşılaştığı büyük şoku fark etti. İnsanlar ve hayvanlar susuzluktan ölürken Havzanın her yerinde, kuraklık nedeniyle bitki örtüsü ortadan kayboldu. İnsanların ve hayvanların kemiklerin görüntüsü dayanılmaz idi. Bu şekilde açıklanan durum, hayatta kalanların, yağmurlar tarafından hala iyi bir şekilde sulanan alanlarda, hayvancılık ve tarım için uygun alanlarda sığınmaya gitmesine neden olmuştur. Ve bu bölgeler Nijerya ve Kamerun da dahil olmak üzere Çad Gölü'nün güneyindeydi. Ancak, yeni gelenlerin varlığı, çiftçi toplulukları arasında çatışmalar yarattı. Çad Havzası'ndaki uzun bir kâbusun başlangıcıydı.

Konunun aciliyeti, Devlet Başkanlarının etkili bir çevre politikasının artık gerekli olduğuna inanmasına yol açtı. Yani hem gıda üretiminin artmasına hem de doğal kaynakların korunmasına[491] katkıda bulunabilecek kalkınma projeleri geliştirmekti. Entegre kalkınmaktan bahsedildi. Durumun ciddiyeti, uluslararası toplumla birlikte iş birliği gerektiriyordu. Ancak, dünya krizde olduğu için, 1973 yılında ÇGHK üye devletleri tarafından başlatılan imdat çağrısına rağmen, uluslararası toplumun tepkis verme yavaştı[492]. Bu sonuç üye devletlere her şeyden önce kendilerine güvenmek zorunda olduklarını anladılar. Dolasıyla, ÇGHK geliştirme fonu kurdular. Bu eylem sayesinde ÇGHK, 1975'te Çad Gölü Havzasını yeniden ağaçlandırma programına başladı. Balıkçılık ve Orman Dairesi sayesinde kuraklığın etkilerini azaltarak çevreyi korumayı ve bitki örtüsünü etkin bir şekilde arttırmayı amaçlayan bir dizi eylem başlattı. Böylece, Mayıs 1975'te[493] Çad'da Bol'un fidanlık oluşturuldu. Aynı şekilde Çad Havzası'ndaki çevre sorunları, antlaşmaların onaylanması, proje ve programların yürütülmesi ile büyük önem

[491]CBLT/0007, *Procès-verbal de la 2e conférence. Annexe A*, s.5
[492]1970'lerin sonlarında dünyanın karşı karşıya olduğu ekonomik kriz, 1982'deki Birleşmiş Milletler bile, Çölleşmeyle Mücadele Eylem Planının uygulanmasındaki yavaşlıktan şikâyet ediyordu. Bu konunun değerlendirilmesinde 37/218 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararına bakınız.
[493]CBLT, *Procès-Verbal de la Vingtième Session. Annexe C*, s.11.

kazanmıştır. Devletler, artık "çevresel güvensizliğe[494]" son vermeye kararlı olduklarını gösterdi. Örneğin, 1977'de, çevrenin temel bir yönüne odaklanan örgüt, Flora ve Fauna Anlaşması'nı başlattı. Bu Antlaşma on yıl sonra onaylandı.

Bununla birlikte, 1970'lerin sonlarından 1980'lerin başına kadar, örgütün faaliyetleri Çad iç savaşı tarafından bozuldu. ÇGHK'nun bu düzensizliği karşısında, uluslararası kuruluşlar faaliyetlerini finanse etmeyi bırakmaya karar vermişti. Ve bu dönemde doğrudan çevre koruma ile ilgili faaliyetler geliştirmek çok zordu, ÇGHK gündeminde çevre konusunun yeniden gözden geçirilmesi, Devlet Başkanları Zirvesi'nin normal olarak yeniden başlatılması lehine gerçekleşti. 1983'te Dördüncü konferansta, su kaynaklarının adil kullanımı ilkesi tartışmalarında ve ÇGHK'nun Eylem Programında tanıtıldı. Amaç, havzadaki mevcut su kaynaklarının nasıl paylaşılacağını belirlemekti. Özellikle Nijerya ve Kamerun da dahil olmak üzere bazı üye Devletlerin sürekli olarak Çad Gölü'nün sularını pompalamasını gerektiren bir bağlamda, 1964 tarihli Fort-Lamy Sözleşmesinde bahsi geçen bu ilke ihmal edilmiştir.

1983 yılında yapılan toplantıda Devlet Başkanları tarafından alınan kararlardan biri, su kaynaklarının değerlendirilmesi, evrimi, gelişimi ve adil kullanımı üzerine bir çalışma yapmaktı. Bununla birlikte, üye devletlerin mali durumu bu çalışmayı[495] finanse etmelerine izin vermediğinden, uluslararası bir ajans[496] tarafından yapılabilmesi için ÇGHK'nun İcra Sekreterya aracılığıyla uluslararası finansman aramaları önerildi. Çad Gölü'nün sularının yeniden düzenlenmesi ve Devlet Başkanlarının toplantısında uzun süre paylaşım suların rasyonel ve adil kullanım sorunu tartışıldı. Kuraklık, Çad Gölü'nün su akışındaki düşüşün tek nedeni değildi. Devletlerin bazen düzensiz kullanımı büyük ölçüde buna katkıda bulunmuştur. ÇGHK'nun çevresel bozulma bilinci, Birleşmiş Milletler tarafından başlatılan konferanslardan da ortaya çıkmıştır. Bunlar, İnsan Çevresi üzerine Stockholm Konferansı (1972) ve Nairobi Çölleşme Konferansı (1977). Bu iki

[494]K. A. Mingst and M. P. Karns, *The United Nations in the 21st Century*, s.249
[495]Üye devletlerin kalkınma ve işletme bütçelerine yaptığı katkılardaki borç sorunu, o zamanlar ÇGHK'te çok tartışıldı. Benzer şekilde, genel olarak Afrika ülkeleri ve özellikle Çad Havzasındakiler, hammadde fiyatındaki düşüşe atfedilen ekonomik krizle karşı karşıya kaldılar.
[496]CBLT/0012, *Procès-Verbal de la quatrième Conférence des Chefs d'Etats.*

konferansın ardından, 1985'te Afrika çevre Bakanları Konferansı, 1987'de Brundtland Raporu ve 1992'de Rio Konferansı, ÇGHK için çevre anlayışında belirleyici dönüm noktalarını oldu. Ayrıca, halihazırda yürürlükte olan ekonomik düzene yakın bir şekilde bağlı olan bölgede Yeni Çevre Düzeni'ni de başlattılar.

Buna ek olarak, ÇGHK'nun kurulmasından 1996 yılına kadar, Çad Gölü Havzası'nın sınırları, Orta Afrika Cumhuriyeti'ni içermiyordu. Bununla birlikte, Çad Gölü'nün Şari ve Logone gibi ana kollarına sahipti ve etkili kontrollerini sağlamak gerekiyordu[497]. Orta Afrika Cumhuriyeti'nin Çad Gölü Havzası Komisyonuna entegrasyonu ilk olarak ÇGKH'nın 30. oturumunda tartışıldı ve 1985'te 5. Devlet Başkanları Zirvesi'nde yeniledi. O tarihten önce Orta Afrika Cumhuriyeti, Komisyon toplantılarında ve Devlet Başkanlarının Zirvelerinde gözlemci olarak katılmaktaydı. Örneğin 1973'te, Devlet Başkanlarının İkinci Zirvesinde, Orta Afrika Cumhuriyeti Başkanı Jean-Bedel Bokassa'nın katılımı, Ahmadou Ahidjo (Kamerun Cumhurbaşkanı) tarafından övüldü. Bu entegrasyon, bölgedeki ana kuraklık sorununa kalıcı çözümlerden biri olarak ortaya çıktı. Aynı anlamda ve ilk defa Nijerya Cumhurbaşkanı Muhammadu Buhari, Kongo Nehri'nden Çad Gölü'ne su transferi projesi olan 5. Zirve sırasında bahsetti. Bir kez daha, bu operasyon sırasında Orta Afrika Cumhuriyeti stratejik olarak gözüküyordu[498]. ÇGHK Devlet Başkanları 6. Konferansı, Kongo Nehrinden Çad Gölü'ne su transferinin bu projesini, kuraklık sorununu hafifletmek için yeniden tartışıldı. ÇGHK toplantılarında Orta Afrika Cumhuriyeti'nden davet edilen temsilcileri, çok tereddütlüydi. Sanki, ülkelerinin ÇGHK'na etkin katılımı fikrinden korkuyorlardı. Bu tutum, o ülkenin Afrika'daki en istikrarsız ülkelerden biri olduğu gerçeğiyle haklı çıktı. Andre Kolingba'nın genel askeri rejimi zamanında, Orta Afrika Cumhuriyeti'nin güvencesiz durumu o kadar derin görünüyordu ki, Afrikalı örgütlerine katılmak imkansızdı[499].

Son olarak, Çad Havzası'ndaki kuraklığı tersine çevirmek için öngörülen çözümlerden biri de uluslararası topluma hitap etmekti. Bu çağrı, Çad Gölü'nün

[497]CBLT/0013, *Procès-verbal du 5e Sommet des Chefs d'Etat.*
[498]Orta Afrika Cumhuriyeti'nin katılımı, bu iddialı projenin başarısının anahtarıydı. Orta Afrika Cumhuriyeti'nin ÇGHK'na katılımının ilkesi 1985'te Lagos'taki 5. Devlet Başkanları Zirvesi'nden beri gündemdeydi.
[499]CBLT/0014, *Procès-Verbal de la Sixième Conférence des Chefs d'Etat*, s.12

Korunması Uluslararası Kampanyası[500] sloganı altında, Çad Gölü'nün kalanını kurtarmak için yolları ve araçları tartışma fırsatı yarattı. 1984-1986 yılları arasında meydana gelen kuraklık dönemi, Devlet Başkanlarına Çad Gölü'nün durumunun ne kadar tehlikeli olduğunu hatırlattı. Halkın yaşamı tehlikedeydi ve Çad Gölü'nün su kaynakları gözlerinin önünde yavaş yavaş azaldı. Başlıca faaliyetleri tarım, hayvancılık ve balıkçılık olan insanlar için feci sonuçlar Komisyonun 34. oturumunda alınan kararlar 6. konferansta Devlet Başkanlarına onay için sunuldu. Çevresel öneriler arasında çevre bakanlarının Çad Gölü'nün korunmasına yönelik uluslararası kampanyayı başlatma toplantısı düzenlenmesi yer aldı. Konvansiyonel havzanın sınırlarını genişletmek de tartışıldı. 1990 yılında, kuraklığın Çad Havzası'nın artık bir gerçek olduğu açıktı. İklim değişikliğinin sonuçlarından biri olan bu kuraklık, 1960'ların sonundan Havzadaki halkı tehdit ediyordu. Sera etkisi, Çad Havzası için tehlikeliydi. Bu hassas ekosistemi korumak için, ÇGHK'nun tutarlı bir düzeni hızla benimsemesi gerekiyordu.

III. ÇGHK'nun Çevre Gündemi

1. Çevre Sorunlarına Çözümlerin Başlangıcı: (1975-1980)

1.1. ÇGHK'nun Yeniden Ağaçlandırma Programı

1972 Stockholm konferansı ile çevre konularına ilgide bir artış olmuştur. ÇGHK, çevrenin bölgedeki ekonomik kalkınma için gerekli şartlardan biri olduğunu anladı. Böylece, Çad Havzası Projesi'nde RAF/74/066 Projesi veya Orman Rehabilitasyon Projesi olarak bilinen Çad Havzası'nın yeniden ağaçlandırma programı oluşturuldu[501]. Bu program, ÇGHK'nun kuraklık dönemlerine ve çölleşmeye anında tepki olarak ortaya çıktı. Bu, her devletteki orman etki merkezlerinin oluşturulmasından orman fidanlıklarına kadar uzanan bir dizi somut eylemi içeriyordu. Ama hepsi bu değildi, ÇGHK ayrıca orman ağaçları dikmeyi, Arap zamkı ağaçlarının geliştirmeyi, doğal ormanları geliştirmeyi, çiftlik ve köylerin korunmasını düşündü. Proje ayrıca, alanda deneyimli kuruluşlarla ÇGHK iş birliğini de içeriyordu çünkü tek başına başarısız olabilirdi. Dolayısıyla, 1974'te BM Kalkınma Programı ve BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün yardımına başvuruldu. Bir yıl

[500]CBLT/0014, *Procès-Verbal de la Sixième Conférence des Chefs d'Etat*, s.7
[501]CBLT, *Programme d'Action 1982-1986 Tome II-A. Projet No 10*, s.1-2.

önce, 1973'te BM Kalkınma Programı ve ÇGHK arasında imzalanan Mutabakat Zaptı ve 1975'te BM Kalkınma Programı, ÇGHK ve BM Gıda ve Tarım Örgütü arasında üçlü anlaşma yapılmıştır[502]. Proje Nisan 1975'te onaylandıktan sonra, aynı yılın Eylül ayında, hazırlık aşamasına başladı. 31 Aralık 1981 tarihinde projenin işletme dönemi sonunda BM Kalkınma Programı'nın yardımı 752 370 ABD Doları[503] olarak tahmin edildi. Bu proje rakamlarından daha önemli olan, uygulama süreci, hedefleri, etkinliği ve verimliliği hakkında bilgi vermiştir. Başlangıçta proje, Çad Havzası Çevre Koruma Kampanyası'nı başlatmanın orta vadeli hedefini (15-20 yıl arasında) ve özellikle hem balık kurutulmasını sağlamak hem de kırsal yapılar için ahşap direkler amacıyla üretilecekti. Bu genel amaç ancak ikincil hedefler dikkate alınarak şu şekilde sağlanabilirdi.

- Çad Gölü çevresinde 4 orman merkezinin oluşturulması
- Orman hizmetlerine erişiminin sağlanması için yerel makamlarla iş birliği yapılması
- Tarlaların başlatılması
- Ağaçların Tarım ve pastoral projelere entegrasyonunu kolaylaştırmak için yerel ormancılık makamları ve hizmetleri ile iş birliği.

Örneğin, BM Kalkınma Programı ve BM Gıda ve Tarım Örgütü desteğiyle ÇGHK'nun yönetim yetkilileri, Kamerun, Çad ve Nijer'de 400 hektarlık alan ve Nijerya'da 800 hektarlık orman alan kurmayı planladılar. Dolaysıyla bir kurtarma planı kuruldu.

Kıdemli Ormancılık Danışmanının 1975 Eylül'ünde gelişi, hazırlık aşamasının başlangıcını ve yardım aşamasının uygulanmasını doğurdu. Her ülkede 20 hektarlık tarlaların ve Bol'da (Çad) 1 hektarlık bir fidanlık[504] kurulmasını da içeriyordu[505]. Her bir ülkedeki alanların seçimi, özellikle gölün gerilemesi ya da

[502]Bu anlaşma, Komisyonun kalkınma projelerinin uygulanması için BM Kalkınma Programı'nın devam eden mali desteğini ÇGHK'na garanti etti. 17 Nisan 1980 tarihinde Roma'da üçlü toplantıda, BM Kalkınma Programı ÇGHK'na yardım sağlamaya devam etme kararlılığını yineledi. Daha fazla bilgi için CBLT, 1981, Projet 10 arşive bakınız.
[503]PNUD/FAO, *Création de quatre centres forestiers autour du lac Tchad,* s.3.
[504]PNUD/FAO, *Création de quatre centres forestiers autour du lac Tchad,* s.4.
[505]ÇGHK, bu fırsatıyla 10.000 ağaç fidesi yetiştirdi, bunların 8000'i nakledildi. CBLT, Procès-Verbal de la Vingtième Session: Annexe C, s.11.

suyun yokluğu nedeniyle zor oldu. Örneğin Kamerun'da, daha önce Orman Merkezini inşa etmek için belirlenen Dole'in yeri, bitkilerin sulanması için kullanılacak olan su eksikliğinden dolayı terk edildi. Son olarak, veterinerlik kliniği sayesinde Makari (Kamerun) seçildi çünkü uygun altyapıyı sağladı. Aynı durum Nijer için de geçerli olmuştur. Uzmanlar, Çad Gölü'nün Nguigmi (Nijer) kasabasından çekilmesinin işlerini zorlaştıracağını fark ettiler. Bu yüzden Diffa (Nijer) seçildi. Projeyi gerçekleştirmek için alınan tüm bu önlemlere rağmen, birkaç paralel zorluk ortaya çıktı ve ilerlemesini yavaşlattı. Özellikle personel eksikliği, ulaşım ve iletişimin yetersizliği, ekipmanın teslim edilmesindeki gecikme, finansal kaynakların eksikliği ve her şeyden önce Çad Gölü için kapsamlı bir kalkınma planının olmaması. Gecikme sebeplerinin başında gelir o plan, ancak 1981 yılında[506] hazırlanabildi.

BM Kalkınma Programı, 1970'lerde örgütün karşılaştığı finansal kriz nedeniyle iş ekipmanlarının teslim edilmesinde gecikti. Buna ek olarak, projenin hazırlık aşamasında bölgenin orman potansiyelini değerlendirmek için bir çalışmada dahil olmak yerine, hemen çeşitli ağaç türleri için bir fıdanlık kurmaya başlamış olan ÇGHK tarafından yapılan bir hata nedeniyle proje kötü bir şekilde başlamıştır. Saha faaliyetlerinin uygulanması belirsizdi ve sahadaki çalışanlarına yeterli eğitim verilmediği ortaya çıktı. Bu da sonucun başarısız olmasına yol açtı.

Durumun düzeltilmesi için ÇGHK, Kenya'nın Nairobi kentinde Ağustos 1977'de Birleşmiş Milletler Çölleşme Konferansına katıldı. Bu katılım ona yeniden ağaçlandırma programının ilerleyişini açıklama ve potansiyel finansman ummak için bir fırsat sağladı[507]. Daha sonra Komisyon 1982-1986 ve 1986-1991 Eylem Programlarını hazırladı. Bu programlarında Çad Havzası'nda orman rehabilitasyon projeleri yer aldı. 1982-1986 programının temel yenilikleri, ormancılık eğitiminin ve Halk kitlelerin çevre farkındalığı getirilmesiydi. Böylece, nüfusun katılımcı bir yaklaşımını kolaylaştırmak amacıyla, ÇGHK seminerler, atölyeler, film gösterimleri,

[506]ÇGHK'nun bağışçı grup tarafından, özellikle tutarlı bir kalkınma planı tarafından eleştirilmesi, 1982-1986 eylem programının hazırlanmasına yol açtı. Havzanın kalkınma planı hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız CBLT, *Programme d'Action 1982-1986 Tome II-A.*

[507]CBLT/0022, *Procès-Verbal de la 23e session*, s.13. Konferansa katılma önerisi, Komisyonun 23. oturumunda İspanya Hükümeti temsilcisi Francisco Montforte tarafından yapıldı.

bilgi broşürleri, radyo ve televizyon programlarına tüm merkezlerinde öncelik verdi[508]. Bu, çiftçilere, üretimdeki büyümeyi desteklemek için ağaçları tarım yöntemleriyle ilişkilendirmelerine yardımcı olmaktı. Projenin birleştirilmesinin eşit derecede pragmatik bir yönü, Kousseri Ormancılık Merkezi'nin (Kamerun) oluşturulması yoluyla öngörülmüştür. Projeye bağlı, fidanlık programının sürekliliği, akasya gelişimi, doğal orman yamalarının 50 hektarının korunması ve rüzgarlıkları dikerek köy çevresindeki tarım alanlarının korunması da dahil olmak üzere, birçok aktivite eklenmiştir. Ayrıca, 1975-1980 yılları arasında orman merkezlerinde 327 hektarlık bir alanı geliştirilmiştir. Örneğin Kamerun ve Nijer'de, 831 896 fide üretildi ve 118,5 hektarlık üzerine dikildi[509].

Son olarak, Çad Havzası'ndaki bitki örtüsü rejenerasyonu önlemleri, Devletler tarafından tek taraflı olarak geliştirilmiştir. 1968-1973'teki büyük kuraklıktan sonra, çölleşmenin önüne geçmek için her bir kıyıdaş devlet o dönemde "Sahel Vert" programını başlattı. Bu sayede Kamerun, 1980'lerde[510] 10 milyon ağaç dikmeyi başarmıştı. Her devlette rezervler, parklar ve sınıflandırılmış ormanlar da vardır. Fauna ve Flora Anlaşması ve Çad Havzası Su Tüzüğü gibi anlaşmalar sayesinde bu korunan alanlar çok yüksek koruma sağlamıştır.

1.2. ÇGHK'nun Fauna ve Flora Anlaşması (1977)

1970'lerin başında üye devletler iş birliğini kolaylaştırmak için genel düzenlemelere duyulan ihtiyacı fark etti. 1964 Fort-Lamy Sözleşmesi ve buna eklenen tüzüğün yıllar içinde ortaya çıkan önemli sayıda sorunu çözmek için yetersiz olduğu açıktı. Çevrenin sürekli bozulması bu sorunlardan biriydi. Kuraklık nedeniyle doğal kaynaklar ağır baskı altındaydı. Daha kötüye gitmemesi için üye devletlerin hızlı davranması gerekiyordu. Böylece Kamerun, Nijer, Nijerya ve Çad 1977 yılında, Fauna ve Flora Ortak Tüzüğü Anlaşması bilinen Enugu Anlaşmasını başlattılar. Bu

[508]CBLT, *Programme d'Action 1982-1986. Tome II-A: Projet 10*, s.9. Eğitim programları uzmanlar tarafından sağlanmalıydı; Bütün merkezler, Kamerun'da Kousseri ve Makari, Nijer'de bulunan Diffa, Nijerya'daki Maiduguri dahil olmak üzere orman eğitimi ve farkındalık artırmaya ile ilgiliydi. Programlar çoğunlukla çiftçilere verecekti.
[509]CBLT, *Programme d'Action 1986-1991. Projet 10*, s. 3.
[510]"Sahel Vert" konu daha fazla bilgi için bakınız Tamfu Hanson, *L'opération Sahel Vert Reprend*, 2008, http://ipsinternational.org/fr/_note.asp?idnews=5022, Erişim Tarihi:16-04-2017

anlaşma, 1968 tarihli[511] Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması için Afrika Sözleşmesi'ni dikkate alırken, aynı zamanda Çad Havzası'nda da geçerli olacağı vurguladı. Anlaşma su faunası, karasal fauna ve flora gibi üç bölüme ayrılmıştır.

Karasal fauna ile ilgili olarak üye devletlere çeşitli öneriler yapıldı. Anlaşmanın I. Maddesi, 1968 Cezayir Sözleşmesi tarafından korunması önerilen türlerin sayımını yapmaları gerekiyordu. Bu görev, nihai listeyi uyumlu hale getirmek için ÇGHK ve Üye Devletler tarafından aynı anda yürütülmekteydi[512]. Bu listeyi kullanarak, korunan türlerde yasadışı ticareti önlemek için ortak önlemler geliştirmek zorundaydılar. Ama aynı zamanda II. Madde de vurgulandığı gibi, kendi topraklarında yasal transit yapanlara, devlet menşe belgesi verilecekti. III. Madde'de ise, kör yılan, piton yılanı ve timsah gibi sürüngerlerin korunması öngörülmüştür[513]. Yaban hayatının korunmasına yönelik, avlanma suçlarını cezalandırmak eksikti. Bu nedenle, doğal hatyatın bir parçası olan kaçak avlanma, Enugu Anlaşması'nın IV. Maddesinde belirtildiği gibi ağır bir şekilde cezalandırıldı. Her üye devletteki mevcut korunan alanları belirleyecekti.

Ayrıca, Çad Havzası'nda, balıkçılık kaynakları üzerindeki baskı gerçek oldu. İnsanlar, Çad Gölü ve kollarının su faunasını büyük ölçüde zayıflatan balıkçılık ekipmanını kullandılar. Bu nedenle, devletler aşırı balıkçılığı önlemek için önerilerde bulunmuştur. Örneğin, VI. maddede, ateşli silahlar, dayklar, barajlar ve 35 mm'den[514] küçük balık ağlarla avlanması yasaklanması öngördü. Başka bir perspektiften ve VIII. maddeye göre, sözleşmeci taraflar, balıkçılık, balık işlenmesi, depolanması ve pazarlanması için araç ve yöntemleri geliştirmek üzere çalışmaya başlamışlardır. Bununla birlikte, bu hedefe ulaşılması, IX. maddede öngörüldüğü

[511]CBLT/0001, *Document de Base. Annexe D*, s.1. Cezayir Sözleşmesi olarak da bilinen Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması için Afrika Sözleşmesi, 13-16 Eylül 1968 tarihleri arasında Cezayir'de düzenlenen Afrika Birliği Örgütü Konferansı'nın beşinci oturumunda imzalandı. Daha fazla bilgi için, OUA-CAB/LEG/241/37. Mohamed Ali Mekouar, "Le texte révisé de la Convention Africaine sur la Conservation de la Nature et des Ressources naturelles: Petite histoire d'une grande rénovation", 2006, http://www.fao.org/3/a-bb087f.pdf, Erişim Tarihi: 15-01-2017.

[512]CBLT/0001, *Document de Base. Accord sur le Règlement commun de la Faune et de la Flore*.

[513]Bu sürüngenlerin büyüklüğü hakkında bilgi, Fauna ve Flora anlaşmasının III. maddesinde belirtilmiştir. 20 cm büyüklüğünde olan kör yılanı avlanamazdı. Aynı şey 1,5 m uzunluk olan piton yılanı ve 25 cm göbek genişlik olan timsah da geçerliydi.

[514]CBLT/0001, *Document de Base*. *Accord sur le Règlement commun*. Patlayıcılar, elektrikli ekipman, zehir, uyuşturucu, zararlı ürünler veya kirleticiler arasında kullanılması yasaklandı. Balıkların göçünü önlemek için engellerin kullanılması da yasaklandı.

gibi, balıkçılık istatistiklerinin yetkili servisleri tarafından geliştirilmesini gerektirecekti.

Sonunda Enugu Anlaşması, floraya bir takım zararlı uygulamaların detaylandırılmasına rağmen, korunma araçları konusu oldukça kısaydı. Bu konuya sadece dört madde ayrılmıştır. Çünkü 1977 Anlaşması takip edilmesi gereken ortak düzenlemelere yön vermiştir açıklanabilir. Örneğin, XIII. madde'de, orman yangınları, sınıflandırılmış ormanlarda tarım ve bitki türlerinin ithalatı ve ihracatı konularında ortak düzenlemeler geliştirmesini gerekli kılmıştır[515]. Bu anlaşma 1970'lerin sonlarından beri yerinde olmasına rağmen, bazı üye Devletler bunu onaylama sürecinde idi[516]. Bununla birlikte, İcra Sekreterlerinin ısrarı ve üye devletlerin farkındalığı sayesinde, gecikmiş olsa da onay nihayet Ağustos 1988'de Maiduguri'deki olağanüstü oturumda gerçekleşti[517]. Bu onay, ÇGHK'nun uluslararası çevre kanunu için gerekli bir araç edinmesini sağlamıştır. Sonuç olarak, Enugu'nun Anlaşması, kısıtlayıcı tabiatına rağmen, ÇGHK'nun Çad Havzası'nda uluslararası çevre hukuku için rotayı belirleme konusunda yardımcı oldu. Örgüt gerçekten çevre koruma konusunda devrimci bir dönem başlatmak için daha kapsamlı bir metin geliştirme ihtiyacının farkındaydı. Bu, 2012 yılında kabul edilen Çad Gölü Havzası Su Tüzüğü sayesinde mümkün oldu. Fakat bundan önce, çevre konuları ÇGHK'da çok önemli hale geldi, çevre bilincinin uyanışının ortaya çıkması da pekiştirildi.

1.3. Rio'da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (1992)

1987 yılında, "ortak geleceğimiz" başlıklı Brundtland raporunun yayınlanması uluslararası toplumdan büyük ilgi gördü. Gerçekten de, sürdürülebilir kalkınma kavramının çevre koruma jargonunda ilk ortaya çıktığı dönemdi. Gelecekteki kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden, şimdiki nesillerin ihtiyaçlarını karşılayan bir gelişme şekli olarak tanımlanan

[515]1977 Enugu Anlaşması'nda listelenen bitki türlerinin bilimsel isimleri: Acacia Senegal, Butyrospermum parkil, Borassus aethipum, Khaya senegalensis, Bombax Buonopozense, Pterocarpus erinaceu, Acaci albida, Tamarindus indica, Parkia biglobosa, Hyphaene thebalca, Andansonia Digitat, Balenites adayptiaca, Purpusea Birrea, Acacia scorpioides-aonakie, Parinari macrophyle.
[516]CBLT/0012, *Procès-Verbal de la Quatrième Conférence des Chefs d'Etats*, s.ii. Özellikle Nisan 1983'te Lagos'ta düzenlenen 4.zirvede ÇGHK Devlet Başkanları tarafından alınan kararların 8.karar.
[517] CBLT/0039*, Procès-Verbal de la Trente-huitième session*, s.27.

sürdürülebilir kalkınma, o zamanlar dünyanın sorunlarına ana alternatiflerden biriydi. Birleşmiş Milletler Çevre ve kalkınma Konferansı'nda 3 ila 14 Haziran 1992 tarihleri arasında 1500 sivil toplum kuruluşu ve 178 Devletin sürdürülebilir kalkınmanın inkar edilemez bir üne sahip olduğu fikrini güçlendirdi. XX ve XXI yüzyılların çevresel zorluklarını, özellikle de Uluslar arasındaki eşitsizlikleri, yoksulluk ve açlığın alevlenmesini, sağlık durumunun bozulmasını, cehaleti tartışmak için bir fırsattı. Konferansın sonunda, Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi, Atmosfer ve Biyoçeşitlilik Sözleşmeleri ve Gündem 21 kabul edildi. Gündem 21 olarak bilinen, 178 Devletler tarafından konferansın sonunda kabul edilen eylem planı onları dikkate sürdürülebilir kalkınma alarak politika ve programları uygulamak yardımcı olmak için tasarlanmış 27 ilke ve dört bölümden oluşan bir korpus oldu. Ekonomik, sosyal ve çevresel gelişim artık yoksullukla mücadele ve sağlığın korunması ve teşvikinden ayrılamazdı.

Rio Konferansının katkısı, ÇGHK'nun çevre politikası için belirleyici oldu. Gerçekten de, Rio'dan sonra, organizasyon bu anlamda çeşitli programlar ve projeler geliştirerek sürdürülebilir kalkınmaya özel bir önem vermiştir. Örneğin, 1992 yılından itibaren, su kaynaklarının rasyonel yönetimi, su kaynakları anketleri, Havzadaki su kaynaklarının planlanması ve yönetimi ve yeraltı suyu kaynakları çalışması için Master planı kuruluş tarafından başlatılmıştır[518].

2. Çevrenin Korunması İle İlgili Farkındalığın Ortaya Çıkması ve Pekiştirilmesi

2.1. ÇGHK Çevre Bakanlarının Konferansları (1988)

Üye devletler arasındaki ekonomik iş birliği, Çad Havzası halkı için genel bir gelişmeyi garanti edemezdi. Çevrenin korunması da kalkınma için iş birliği gerektiriyordu. Devlet başkanlarının bu yöndeki ilgisi 1970'lerde kendini zaten göstermişti. Sonraki yıllarda bu ilgi daha da arttı. 1980'lerde, ÇGHK'nun yeniden yapılandırılmasıyla ilgili tartışmalar olumlu şekilde devam etti. Nitekim devlet başkanları, çevresel yönü bütünleştirebilecek görevlerin yeniden tanımlanmasını savunan bir ilgiyi gösterdiler.

518

1960'lı yılların sonundan beri Çad Havzası'nda devam eden kuraklık döngüleri Komisyonun çözüm bulma ihtiyacını iyice ortaya çıkarmıştı. Çevre koruma, özellikle 1972'de İsveç, Stockholm'deki Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı'ndan sonra daha çok öne çıktı. Bunun sayesinde ÇGHK, uluslararası düzeyde kolayca güçlü destekçiler bulabildi. Bu nedenle Komisyon, çevre ile ilgili tüm dünya konferanslarında temsil edildi. Mesela Aralık 1985'te Kahire'nin Çevre Bakanları Konferansına ÇGHK yetkilileri katıldılar. Bu vesileyle, daha sonra çevre politikasının uygulanması için gerekli olduğunu kanıtlayan önemli kişilerle temas kurmayı başardı. Uluslararası örgütlerden kolayca yardım almak için ÇGHK, kendi Çevre Bakanlar Konferansını oluşturarak önemli bir başarı elde etti[519].

Afrika Birliği Örgütü tarafından başlatılan Çevre Afrika Bakanları Konferansı'nın ardından modellenen bu toplantılar, 1980'lerin ÇGHK'daki ana yeniliği oldu. İlk kez, bölgenin çevre sorunları iki gün boyunca tartışıldı. Üç grup aktör orada buluştu. Bunlar: ilgili ülkelerin temsilcileri, uluslararası kuruluşların temsilcileri ve tasarım ofisleri temsilcileriydi. Her grup kendi çıkarlarını olabildiğince savundu. Hem kredileri (bağışçıları) hem de kalkınma yardımını (teknik ve mali) sağlayan uluslararası kuruluşlar, yapılarının felsefesi ve sunabildikleri yardım konusunda iyi konuşmalar yaptılar[520]. Tasarım firmaları sözleşmede müzakere edildi. Komisyon ise, Çad Havzası'ndaki insan faaliyetlerini felce uğratan kuraklığı sona erdirmek istiyordu. Kurak bir ortamda Çad Gölü, yılda 2000 mm'lik[521] bir buharlaşma oranına maruz kaldığı için Komisyon bundan endişe duyuyordu. Bu konferanslar, Çad Gölü'nün mevcut durumunu tartışmak ve sularının şiddetli düşüşünü önlemek için pratik çözümler önermek için bir fırsattı. Hidroloji, iklim ve hidrojeoloji, Çad Havzası Gölü'nün çevresel içeriğini teşhis etmek için tasarlanmış çalışmaların odak noktasıydı.

[519]CBLT/0014, Procès-*verbal de la Sixième Conférence des Chefs d'Etat*.
[520]CBLT/0041, *Rapport de la première conférence des ministres de l'environnement*. ÇGHK Çevre Bakanlarının ilk konferansında BM Çevre Programı Müdür Yardımcısı ve ADB temsilcisinin konuşmaları.
[521]CBLT/0041, *Rapport de la première conférence des ministres de l'environnement,* s.3.

1988 yılında iki Çevre Bakanları Konferansı gerçekleştirildi. Katılan uluslararası heyetlerin çokluğu[522] konunun, uluslararası bir sorun olduğunu göstermişti. Çevre Bakanlarının Konferanslarında atmosfer canlıydı. Tüm katılımcılar, kıyısal ülkelerin gelişimi için Çad Gölü'nün korunmasının önemine odaklandılar. Aslında İcra Sekreterya, uluslararası kuruluşlar ve uzmanlar bu konulara yönelik azami çabayı göstermeye teşvik etmenin bir yoluydu. Orta Afrika Cumhuriyeti Komisyona yardım etmeyi taahhüt etmekte tereddüt edince, devletler dayanışma desteği ve kalkınmaya katkı açısından onu ikna etmeye çalışıyorlardı[523]. Bu konferanslarda, ÇGHK üye devletler düzgün çalışmayan uluslararası kuruluşları eleştirmiştir. Bu "bağımlılığa" rağmen ÇGHK, bütün eylemlerinde dikkat çekmeye devam ettiğini kanıtlamanın bir yoluydu[524].

11- 12 Nisan 1988 tarihleri arasında, N'Djamena'da (Çad), her bir kıyı ülkesinden yetkili Bakanların ve uluslararası örgütlerin temsilcilerinin katıldığı bir toplantı düzenlendi. Toplantı sırasında, uluslararası örgütlerin temsilcileri kuraklık dönemlerine uygun çözümler sunabileceklerini düşündüler. Birçoğu ÇGHK'na yardım etmeye hazır olduklarını beyan eden konuşmalar yaptılar[525]. Toplantıda hazır bulunan, BM Çevre Programı temsilcisi G. N Golubev yaptığı açıklamada herhangi bir işlem yapılmadan önce, nehirler, akiferler ve ayrıca Çad Gölü'nün su yatakları

[522]Başlıca uluslararası katılımcılar Orta Afrika Cumhuriyeti, Zaire (Demokratik Kongo Cumhuriyeti), İtalya, Afrika Kalkınma Bankası (AfDB), Afrika için Birleşmiş Milletler Ekonomik Topluluğu (ECA), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), İşbirliği Yardım Fonu (FAC), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Göller Komitesi (ILEC), Uluslararası Doğa ve Tabi Kaynaklar Koruma Birliği (IUCN) , Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Birleşmiş Milletler Sahel Dairesi (UNOG) UNSO), Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), Dünya Bankası ve Bonifica idi. Uluslararası katılımcılar ve Heyet konuşmaları hakkında daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0041, *Rapport de la première conférence des ministres de l'environnement*. CBLT/0042, *Rapport de la Deuxième Conférence des Ministres de l'Environnement*.

[523]CBLT/0041, *Rapport de la Première Conférence des Ministres de l'Environnement,* s.15.

[524]BM Çevre Programı, İkinci Bakanlar Konferansı'nda, Nisan 1988'de yapılan ilk toplantıda kendisine verilen görevi yerine getirmediği için eleştirildi.

[525]BM Çevre Programı ve Afrika Kalkınma Bankası Çad Gölü Havzasında kuraklığın etkileri ile mücadele için çözümler önerdi. BM Çevre Programı'na göre, ÇGHK şu hususlara odaklanmalıdır: çevre sorunlarının teşhisi, bu sorunların önceliklere göre sınıflandırılması, ortak bir eylem planı'nın geliştirilmesi ve nihayet uluslararası bir sözleşme imzalanması. Afrika Kalkınma Bankası ise, kısa vadeli önerileri üç cepheye odaklandı: çevre sorunlarına yönelik olarak kalkınma ajanslarıyla iş birliğini güçlendirmek, finanse edilen projelerin çevresel değerlendirmesini, ÇGHK üye Ülkelerde çevre politikalarının oluşturulmasına katkı. BM Çevre Programı Müdürü ve Afrika Kalkınma Banksı temsilcisinin önerileri hakkında daha fazla bilgi için CBLT/0041, *Rapport de la Première Conférence des Ministres de l'Environnement,* s.3-4.

üzerinde araştırma yaparak kuraklığın nedenlerini teşhis etmek gerektiğini söyledi. Bu sözlerin önemine rağmen, bu çalışmaların fizibilite sorunları açıktı. Akarsuların kaynaklandığı bölgelerin bazıları ÇGHK'nun müdahale havzasının dışındaydı. Örneğin, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde, ardı ardına yapılan darbelerin neden olduğu kalıcı siyasi istikrarsızlık nedeniyle herhangi bir çalışmayı yapmak zor ya da imkansızdı. Buna ek olarak, kuraklığın etkileriyle mücadele etmek için, Çad Havzası'nın biyolojik ve fiziki ortamı hakkında çok disiplinli bir çalışma başlatılmıştır. Temel hedefi potansiyelini yeniden değerlendirmekti. Çünkü iklim değişikliğinin inkâr edilemez biçimde nüfusun ekonomik faaliyetleri üzerinde bir etkisi oldu. Çalışma çevresel eylem planının geliştirilmesine yardımcı olacaktı. Devlet uzmanları da Çad Gölü çevresel bozulma eğilimini tersine çevirmek için şu üçlü bir çözümü önerdi:

- Kısa vadede Havza Suyu Kullanım Planının uygulanması. Devletler, kendilerine tahsis edilecek su miktarlarını kullanmaktan kesinlikle sorumlu olmalıdırlar (Kotalar)

- Orta vadede, proje koordinasyonu oluşturulması
- Ve son olarak, uzun vadede, Kongo Havzası'ndan Çad Havzası'na su transferi ile ilgili Transaqua projesinin uygulanması.

Bununla birlikte, üçüncü öneri, her iki tarafta da sorular gündeme getirdi. Çevre Bakanları oturumlarında BONIFICA'nın[526] son derece sembolik temsilcisinin varlığı, bazı üye Devletler güvence altına almayı başaramadı. Çünkü suyun düzenli kullanımı için bir sistem oluşturulamamıştı. Bu fırsat, çok cazip olsa da bir risk sundu. Gerçekten de su düzenleyici çerçeve kurulmamışsa, insanlar su kaynaklarını aşırı tüketebilirler. Muhtemelen Çad Gölü'nün aynı su sorunu durumu da yaşanabilecekti.

2.2. Çad Gölü'nü Kurtarmak İçin Uluslararası Faaliyetler

1970'lerde ÇGHK himayesinde Çad Gölü Havzası yeniden ağaçlandırma programı başlamış olsa da bu çabalar 1980'lerde bölgenin karşılaştığı çevresel

[526]BONIFICA İTALYA, Kongo Havzası'ndan Çad Gölü Havzası'na TRANSAQUA projesiyle su transferi olasılığının araştırılmasından sorumluydu.

zorluklar karşısında mütevazı idi. Nitekim, 1984'ten itibaren kuraklık havzaya geri döndü. Eşi benzeri görülmemiş bir şiddet ile ne bitki örtüsü ne hayvan ne de insan yaşayabildi. 1984-1985, 1985-1986 ve 1986-1987 yılları arasında bölgenin tablosu, kırılmış bir ortam, kurak topraklar ve aç insanların yaşadığı bir alan ortaya çıkardı. Bu endişe verici durumla karşı karşıya kalan ÇGHK üye ülkeler ve uluslararası örgütler Çad Gölü'nün Korunmasına Yönelik Uluslararası Kampanya'nın başlatılması çerçevesinde harekete geçti. 1984 yılında Komisyon tarafından yürütülen izleme sayesinde, üye devletler çevresel felaketin ciddiyetinden haberdar oldu. Gerçekten de, Çad Gölü'nün bu kadar düşük seviyeye ulaşması ilk defa oldu. Çevre Bakanlarının konferanslarının başlangıcından itibaren, tüm devletler, çevrenin bozulmasına ilişkin bir teşhis çalışması yapılmasını oybirliğiyle kabul ettiler. Bu çalışma, Çad Gölü Koruma Kampanyası için ana planın hazırlanmasına yardımcı olacaktı. 1989 yılında[527] Çevre Bakanlarının 3. toplantısında, bir sonraki adıma geçmeden önce bu çalışmanın ayrıntılarını incelemesi önerildi. Çad Gölü sularının azalması, çölleşme, tarımsal üretim, hayvancılık ve balıkçılığın azalması[528] nedeniyle 12 milyon insanın hayatının risk altında olduğu ortaya çıktı. Bölgedeki entegre kalkınmayı sağlamak için çevresel korumanın sosyo-ekonomik faaliyetlerle birleştirilmesi gerektiği açıktı. Bununla birlikte, böyle bir yaklaşımın başarısı 14 tavsiyenin uygulanmasını gerektirdi[529]. Bu arada, İcra Sekreteri Abubakar B. Jauro'ya Doğal Kaynaklar Yönetimi ana planını geliştirme yetkisi verildi[530]. O zamandan itibaren, Çad Havzası Gölü'nün korunmasına yönelik uluslararası kampanya oluşturuldu ve bununla birlikte, ÇGHK'nun bilinçlendirilmesinin rolü pekiştirildi.

[527]CBLT/0043, *Rapport de la 3e Conférence des Ministres de l'Environnement*, s.23-31. Çevre Bakanlarının 2. Konferansında, sürdürülebilir korunması için bir strateji düşünmeden önce çevresel bozulmanın nedenlerini belirlemek önerildi.

[528]CBLT/0043, *Rapport de la 3e Conférence des Ministres de l'Environnement*.

[529]Bu öneriler arasında, bu alandaki insanların eğitim ve bilginin yaygınlaştırılması yoluyla çevre koruma bilincini artırmak için bir strateji oluşturulması yer aldı. Waza, Kalamaloue, Yankari, Mandelia, Douguia, Chaigurma parklarından Çad Havzası'nda uluslararası bir parkın oluşturulması üzerine bir projenin tasarımı. ÇGHK, üye devletler RAMSAR, CITES, MAB, IUCN gibi uluslararası çevre sözleşmelerine katılımı teşvik etti

[530]Özellikle Çevre Bakanları 3. Konferansında alınan 2. Kararın çözünürlüğüne bakınız. "Bakanlar, İcra Sekreterinin, doğal kaynaklarının ekolojik olarak sağlıklı bir şekilde yönetilmesi için ana planı geliştirecek adımlar atmaya devam edeceğine karar verdi."

Çad Gölü'nü kurtarmak için uluslararası kampanyanın amacı, Çad Gölü'ndeki durum hakkında uluslararası, ulusal ve yerel topluluklar arasında farkındalık yaratmak ve ÇGHK tarafından hazırlanan eylem planını finanse etmek için para toplamaktı. 6. konferansında, çevre Bakanları resmi kampanya belgesinin kabulüne karar verdiler. Bu, Devletlerin mali katılımını savunan 3. sayılı karar sayesinde mümkün oldu. Aynı şekilde, İcra Sekreterinden bağışçılara, katkıda bulunabilmeleri[531] için başvuru başlatmaları istenmiştir. Bununla birlikte, kampanyanın başlatılması için Devlet Başkanlarının onayını gerektirdi. Bu, 23 Mart 1994'te 8. Zirvede[532] gerçekleştirildi. Bu eylem, organizasyonda geliştirilen çeşitli programlar gibi, ÇGHK'nun asla tek başına evrim geçirmediğini ortaya koydu. Yüce varlığı temsil eden Devlet Başkanlarının hakimiyetine ve tüm konularda son sözü olana rağmen, uluslararası örgütler, ÇGHK'ya eşlik eden kuruluşlar da tüm operasyonları üzerinde muazzam bir etkiye sahipti. Teknik ve mali desteği olmadan, ÇGHK yaşayamazdı.

Çad Gölü'nün Korunmasına yönelik Uluslararası Kampanya, farkındalığı arttırmak için bir yaklaşımı benimsedi. Bu da iletişimdi. İletişim önemliydi çünkü çeşitli uluslararası örgütlerin bu amaca katılması mümkün olabiliyordu. Bu nedenle ÇGHK, film ve radyo programlarını düzenlemeyi, makaleler yazmayı, dünyaca ünlü bilimsel dergilerde yayınlamayı, pullar, tebrik kartları, kartpostallar ve çıkartmalar yapmayı düşündü. Son olarak, ÇGHK, uluslararası eylem araçlarının katılımcılara dağıtılacağı uluslararası bir basın toplantısının organizasyonu hakkında düşündü. Ancak, iletilecek mesaj uygun şekilde seçilmeliydi. Bu yüzden ÇGHK, halkla ilişkiler danışmanlarını işe aldı. Rolleri uluslararası kampanyanın stratejisini ve maliyetini değerlendirmekti.

3. ÇGHK Çevre Politikasının Tüzel ve Temel Metinleri

3.1. Suların Kullanımı ve Korunması Anlaşması (1969)

1960'ların sonunda, Çad Havzası'nda kuraklığın hasara yol açtığı bir dönemde, suyun kullanmasında, sorumlu davranışları benimsemeye teşvik edecek bir anlaşma yapılması gerekiyordu. Haziran 1969'da Yaounde'de düzenlenen

[531]CBLT/0719, *Rapport de la 6e Conférence des Ministres de l'environnement. Résolution N°3*, s.6.
[532]CBLT, *Second Water Forum: The Lake Chad Basin Vision for 2025*, N'djamena 2000, s.6.

dokuzuncu oturumunda Komisyon, BM Gıda ve Tarım Örgütü'nden su kullanımı ve korunması konusunda bir taslak anlaşma oluşturmak için yardım etmesini istedi[533]. Taslak anlaşmanın yasal yönleri, suların uluslararası sınırları ve su paylaşımı ortak düzenleme anlaşması da dahil olmak üzere üç ana unsur vurgulanır. Bunların hepsi suyun kaynağını ve bir başka akarsu kolumun katkısını anlamada önemliydi. Su gereksinimlerini, su alımının sonuçlarını ve su soyutlamalarından herhangi bir şekilde etkilenebilecek bölgesel faktörleri belirlemede de önem taşıyorlardı.

Diğer unsurlardan daha çok, ortak su paylaşımı düzenlemesi ile ilgili taslak anlaşma, birçok açıdan önemliydi. Bir önsöz ve 21 maddeden[534] oluşan bu taslak anlaşmanın önemi, kuraklığın etkilerini azaltmak ve üye devletler arasındaki çatışmanın ortaya çıkmasını önlemek için suların etkili bir şekilde paylaşılmasına karar verme ihtiyacını ortaya koymasıyla bağlantılıydı. Taslak anlaşma açıkça Çad Gölü Havzasından yüzey sularının soyutlama ve bu prosedürde tercih edilecek yöntemler ile ilgili, devletlerin haklarını ve görevlerini ortaya koyuyordu. Bu kuralların uygulanmasını kolaylaştırmak için, bildirim, danışma, iş birliği, arabuluculuk, aynı zamanda çevre koruma ve entegre kalkınma gibi uluslararası Su Hukukunun birkaç temel ilkesi belirlenmiştir. Nitekim devletlerin kendi topraklarından su kullanma hakkını kabul ederken belge, kendilerini Havzanın entegre gelişimine katılacak şekilde rasyonel su kullanımına adamak için bencilliğini bir kenara bırakmaya teşvik etti. Bu anlamda, Fort-Lamy Sözleşmesi Statüsünün belirli hükümlerine ve Komisyonun kurallarına atıfta bulunarak, su çekilmesi ile ilgili herhangi bir işi üstlenmeden önce devletler tarafından bildirim ilkesini vurguladı. Bu hüküm, uygun durumlarda, VIII. maddede belirtilen iki taraflı veya çok taraflı anlaşmaları imzalamalarını sağlamaktı. Ayrıca, Komisyonun VIII. maddede belirtildiği şekilde bilgilendirilmesi gerektiği için bu sözleşmelerin onaylanmasında önemli bir rol oynamıştır. Ancak onun rolü bu seviyeyle sınırlı değildi. Tamamen farklı bir durumda Komisyon, XX. maddeye uygun olarak iki veya daha fazla devletler arasındaki anlaşmazlıklar durumunda barışçıl çözümler arayışıyla ilgili herhangi bir eylemin merkezine yerleştirildi. Öte yandan, ÇGHK

[533]PNUD/FAO, *Etude des Ressources en Eau du Bassin du lac*, s.95.
[534]PNUD/FAO, *Etude des Ressources en Eau du Bassin du lac Tchad*, s.100.

anlaşmazlığı çözemediyse XX. maddeye göre, Afrika Birliği Örgütü'nun Arabuluculuk, Uzlaşma ve Tahkim Komisyonuna başvurmanın devletler için mümkün olduğunu belirtti.

Devletler arasında bir anlaşmanın ötesinde, taslak anlaşma esas olarak çevresel sağlık ve halk sağlığının önemini savundu. Bu, yerel nüfusun haklarını koruyan hükümler, özellikle XII. ve XIII. maddelerinde açıktı. Bu nedenle, çevre kirliliğinin kaynaklarını, yerel sakinlere zarar verebilecek olan devletlerin, Komisyona bilgilendirmek ve bunları önlemek için yeterli önlemleri almakla yükümlüydüler. Bir ülke diğer ülkelerden zarar gördüğü zaman, bunu Komisyonu bilgilendirecekti. Çevre kirleten ülke de kirlilik sonucu meydana gelebilecek zararları önleyici çalışmalar yapacaktır. Bu, kuraklık bağlamında suyun makul ve akılcı kullanımı ilkesinin uygulanmasından bahsettiği ilk defaydı.

Bu anlaşma oldukça dikkat çekici olsa da yine de uygunsuz bir zamana denk geldi. Çünkü devletler, tarihlerindeki en kötü siyasi krizleri yaşıyorlardı yoğunlaştı. Bu nedenle anlaşma bir kenara bırakıldı. Bununla birlikte anlaşmanın gelişimi, ÇGHK'nun bölgeyi kuraklıktan kurtarmak ve üye devletler arasında uluslararası su hukukunun temel ilkelerinin tanıtımı yoluyla iyi bir anlayış ve iş birliği sağlamakla ilgilendiğini söylemesi mümkündür. Anlaşma, kıyıdaş devletler tarafından onaylanmış olsaydı, bölgenin yüzünü değiştirmiş olabilirdi. Onaylanmamasına rağmen, taslak anlaşma 1970'de üye devletlere ilham verdi. Mesela o yılda Kamerun ve Çad, Logone'daki suyun tarımsal amaçlar için soyutlanması konusunda Moundou anlaşmasını kabul etti. Aynısı, 20 Ağustos 1970'de[535] kurulan Kamerun ve Çad arasındaki hidrolik tesislerle ilgili Anlaşma Protokolü için de geçerlidir.

Bu taslak anlaşma sayesinde de ÇGHK, Çad Gölün sularının %50'sinden fazlasının Orta Afrika Cumhuriyeti'nden geldiğini fark etti. Uzmanlar, Çad Gölü'nün kollarının dalgalanmalarını kontrol etmek için o ülke ile bir anlaşma imzaladığını dolaylı olarak önerdi. Üye devletler bu yeni durumu gündemlerine entegre ettiler,

[535]Rohallati Ndara Pierre, *Mesures pratiques pour réduire la pénurie d'eau dans le bassin du lac Tchad: Charte de l'eau du bassin du lac Tchad*, Genève 2017, s.7.

çünkü 1973'te Devlet Başkanları'nın İkinci Zirvesinde, Cumhurbaşkanı Jean-Bedel Bokassa ülkesini ÇGHK'nun çalışmasında gözlemci olarak temsil etti[536].

Belgenin dikkatli bir şekilde analiz edilmesi, Çad Havzası Gölünün ilk su tüzüğünü oluşturduğu sonucuna varmayı mümkün kılmakta, bu da örgütün o zamanda yüzey sularının paylaşımı konusunda bir vizyonun olduğunu göstermektedir.

3.2. Çad Gölü Havzası'nın 2025 Vizyonu

1994 yılında Çad Gölü'nün korunmasına yönelik uluslararası kampanyanın başlatılmasından bu yana, Çad Gölü'nün kalıntılarını korumak için çeşitli girişimler başlatılmıştır. 1998 yılında UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Su Kaynakları Konferansında Çad Gölü'nün endişe verici seviyesi belirlendi[537]. Aynı şekilde, ÇGHK Stratejik Eylem Planı 1996 ve 1998 arasında detaylandırılmıştır. Ancak, Çad Havzası'nın çevre sorunları, hak ettikleri ulusal ve uluslararası ilgiyi çekmemişti.

2000 yılının Mart ayında, büyük televizyon kanallarının tüm kameraları Hollanda'ya yöneldi. Nitekim, Fas'ta Marakeş'ten üç yıl sonra, 130 ülkeden, 5700 katılımcı, 114 bakan ve diğer yetkililer, 500 gazeteci, 32 500 ziyaretçi ve Dünya Su vizyonu ile ilgili tartışmalara katılan 15 000[538] kişi, Lahey'i Dünya Su başkentine dönüştürdü. Davet edilen heyetlerin her biri, kendi bölgelerindeki insanların günlük ihtiyaçları için su eksikliği yüzünden karşılaştıkları tehlikeleri vurguladı. Foruma ek olarak Bakanlar Konferansı, XXI. yüzyılda Su Güvenliği Bakanlar Deklarasyonu

[536]CBLT/0007, Procès-Verbal de la Deuxième Conférence des Chefs d'Etat. ÇGHK, Orta Afrika Cumhuriyeti'ne bölgenin gerçeklerini sunması ve daha sonra, ona üye Devletlerden biri olması teklif etmek gerekiyordu. Jean-Bedel Bokassa o ülkedeki Cumhurbaşkanı onu 1973'te ÇGHK Devlet Başkanları' nın ikinci Konferansına davet etmesinin sebebiydi. Gelecekteki katılımı teşvik etmek için, Devletler tarafından, Orta Afrika Cumhuriyeti övülmüştü. Örneğin, konuşmasında, Kamerun Cumhurbaşkanı Ahmadou Ahidjo, ÇGHK'na olan ilgisinden dolayı la'ya teşekkür etti. Ahmadou Ahidjo'ya göre, bu, Çad Gölü Havzası'nın kaderinin onun için büyük bir endişe kaynağı olduğunu gösterdi. Jean-Bedel Bokassa'nın bu vesileyle bir konuşma yaptığını da belirtmek gerekir.

[537]CBLT, 2000, *Les défis du Bassin du lac Tchad : Vision 2025,* Ndjamena

[538]Katılımcı sayısına ilişkin bilgi http://www.worldwatercouncil.org/en/hague-2000 adresinde bulunabilir. Dünya Su Konseyi tarafından kurulan bu girişimin, Dünya Su Vizyonu için eylem çerçevesinin oluşturulmasına yardımcı olduğu görülmektedir. 1997 yılında Marakeş'ten sonra, Lahey dünyadaki su kaynaklarını, kalkınma potansiyelini, yönetim ve finansman modellerini ve bunların sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel kalkınma üzerindeki etkisini tartıştı.

aracılığıyla, suyun etkili yönetimi için bir dizi hedef önerdi. Ancak tüm bu detaylardan daha önemli olan, İcra Sekreteri Abubakar Bobboi Jauro[539] tarafından 2025 için Çad Havzası'nın Vizyonu, Forum'a sunuldu. Vizyon 2025 olarak da adlandırılan bu metin, insanlara kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve yoksulluk düzeyini azaltacak[540] ekonomik güvenliği sağlamak için bölgenin doğal kaynaklarının sürdürülebilir korunmasına bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Bu, bir İcra Sekreterinin böyle bir öneme sahip uluslararası bir konferansa katıldığı ilk değildi[541]. Ancak Abubakar B. Jauro'nun getirdiği ana yenilik, bölgenin kalkınması için tercih edilecek stratejiydi ve 25 yıl boyunca yayılacak stratejiydi. Bu anlamda, belge üç ana bölüme ayrılmıştır.

Birinci bölüm, iklim değişikliğinin etkilerinden kaynaklanan bir bölgenin durumunu vurgularken, kuruluşun faaliyetlerinin ilk yılından ÇGHK yetkililerinin karşılaştığı zorlukları belirledi[542]. İkinci kısım, ÇGHK geleceğe sakin bir şekilde yüzleşmek için planlarını temsil etti[543]. Ve üçüncü olarak Vizyonu uygulamak için öncelikli faaliyetlerle ilgiliydi. Böylece, Abubakar B. Jauro, bölgenin kalkınmasını engelleyen engelleri ayrıntılı olarak ortaya koydu. Ama hepsi bu değildi. Çad ve Kamerun başta olmak üzere bazı ülkelerin petrolün bir keşif ve yoğun bir sömürüsünü gerçekleştirmeyi öngördüğü bir zamanda Çad Gölü'nde tartışılan tehlikelere daha fazla ısrar etti. Vizyon, ÇGHK'nın tüm eylemlerine yansıtılmaya çalışılmıştır.

3.3. Çad Gölü Havzası Su Tüzüğü (2012)

1972 yılında Stockholm Konferansı, 1977 yılında Nairobi Konferansı ve 1992 yılında Rio Konferansı kendi yolunda yeni çevre düzeni ortaya koydu. Onlar

[539]CBLT, *Second Water Forum: The Lake Chad Basin Vision for 2025*. Çad Havzası'nda su yönetişiminin köşe taşlarından biri ve 2012 yılında kabul edilen ÇGHK Su Tüzüğü'nün öncüsüdür. Aynı zamanda Çad Gölü'nden. Entegre yönetim için bir öneridir.
[540] CBLT, *Programme d'Action Stratégique pour le Bassin du lac Tchad*, N'djamena 2008.
[541]CBLT/0022, Procès-Verbal de la 23e Session: Annexe B, s. 19-22. 1977'de ÇGHK, Mar Del Plata, Arjantin'deki Birleşmiş Milletler Su Konferansı'nda Chief Olufemi Olufolabi tarafından temsil edildi.
[542]Böylelikle, yoksulluk ve gıda sıkıntısı, çevresel bozulma, sulama sorunları, etnik çatışmalar, kuraklık ardışık bölümleri, bilgi eksikliği, zayıf kurumlar, kapasite eksikliği, Akit Tarafların bağlılık eksikliği, ÇGHK'nun faaliyetlerinin yürütülmesi üzerinde yadsınamaz bir etkiye sahipti.
[543]İkinci kısım iki ana soruya cevap verdi: ÇGHK'nun nerede olmak istediği ve oraya nasıl gidileceği? İlk soru, Çad Havzası'nda sürdürülebilir bir koruma ortamına yol açabilecek faktörlere odaklandı. İkinci soru, esas olarak, ilk hedefe ulaşmayı kolaylaştırmak için farklı yöntemler hakkındaydı.

sayesinde, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınmanın entegrasyonu, nehir ve göl havzalarının yasal hükümlerinde önemli bir yer aldı. 1997 yılında BM Uluslararası Suyollarının Seyrüsefer-Dışı Kullanım Hukukuna İlişkin Sözleşme, su tüzüklerinin kabul edilmesine izin vererek bu yeni trendi tamamladı. Afrika'da Sahra altı, Senegal Nehri Kalkınma Örgütü Mayıs 2002'de su tüzüğünü kabul ederek bu girişimi başlatan ilkti[544]. Diğer Afrika örgütlerine çok ilham verdi. Örneğin, 2008 yılında Nijer Havzası İdaresi davayı takip etti. Son olarak, ÇGHK, Çad Havzası Su Tüzüğü'nün kabul edilmesi için bir dizi toplantı başlattı. Çad Havzası Su Tüzüğü, hem 1997 BM Sözleşmesi'nin[545] bir talebine yansıtmaktadır:

"Su yolu Devletleri, bundan böyle, bu Sözleşmenin hükümlerini, belirli bir uluslararası su yolu veya bunun bir kısmının özelliklerini ve kullanımlarını uygulayan ve uyarlayan "su yolu anlaşmaları" olarak adlandırılan bir veya daha fazla anlaşmayı sonuçlandırabilir[546]".

Çad Gölü Su Tüzüğün yazarları, Helsinki'de 1966'da kabul edilen Uluslararası Su Yolları Kullanımları Hakkında Helsinki Kuralları; 1992'de Dublin'de kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Uluslararası Su ve Çevre Konferansı Deklarasyonu; 1998 yılında Paris'te düzenlenen Uluslararası Su ve Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı Bildirgesi; 17 Mart 1992'nin sınır ötesi nehirlerin ve uluslararası göllerinin korunması ve kullanımı da dahil olmak üzere Tüzüğünde uluslararası su yollarının yönetimi ile ilgili bir dizi yasal hüküm kullanmıştır[547]. Fakat 1997'de BM Sözleşmesi'nden büyük ölçüde etkilenmişlerdi.

---

[544]OMVS, *Conférence des Chefs d'Etat et de Gouvernement. Résolution N°005/CGEG,* Noukchott 2002. Senegal Nehri Su Tüzüğü büyük ölçüde, 26 Haziran 1945 tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşması, 11 Temmuz 2000 tarihli Afrika Birliği Antlaşması ve 21 Mayıs 1997'de yılında BM Uluslararası Suyollarının Seyrüsefer-Dışı Kullanım Hukukuna İlişkin Sözleşmesi dayanıyordu.

[545]1997 Birleşmiş Milletler Sözleşmesi hakkında daha fazla bilgi için bakınız Assemblée Générale des Nations Unies, *Documents officiels de l'Assemblée générale, cinquante et unième session, Supplément n° 49 (A/51/49),* New York 2005, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1998/09/19980925%2006-30%20PM/Ch_XXVII_12p.pdf. Sözleşme, "uluslararası örgütlerin, hükümet ve hükümet dışı kuruluşların bu alandaki uluslararası hukukun kodlanması ve ilerici gelişimine olan değerli katkısını" hatırlattı. Bu nedenle ÇGHK gibi nehir ve göl havzalarının yönetim örgütleri, bu Çerçeve Sözleşmesine dayanarak kendi su tüzüğünü geliştirmiştir.

[546]Assemblée Générale des Nations Unies, *Documents officiels de l'Assemblée générale, Cinquante et Unième Session*, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1998/09/19980925%2006-30%20PM/Ch_XXVII_12p.pdf.

[547]Su Tüzüğü'nün hazırlayanlara ilham veren uluslararası yasal araçlar çok sayıdaydı. Örneğin, belgenin başlangıcında, 11 Temmuz 2003 tarihinde Maputo'da revize edilen, 16 Eylül 1968 tarihli

Çad Gölü Havzası Su Tüzüğü, 1997 Sözleşmesinin kararlarının ötesine geçse de, iki metin arasında gerçekten büyük benzerlikler var.

Çad Gölü Havzası Su Tüzüğü, devletler bölgeden su alma yöntemleri, haklarını ve görevlerini belirleyen bir çerçeve sözleşmesidir. Akit Taraflara, Çad Gölü'nün ve kollarının, akiferlerin ve havzadaki bulunan su ekosistemlerinin uluslararası karakterini onayladıklarını hatırlatmak için özel olarak tasarlanmıştır. Bu, tek taraflı kullanımın yasaklanmasını ve özellikle bölgenin çevresini etkileyebilecek herhangi bir işi üstlenmeden önce diğer tarafların dikkate alınmasını ima etmektedir. Tüzüğün genel amacı açıktır: Bu "ortak mirası" korumak için, Çad Havzası'ndaki sürdürülebilir kalkınma faaliyetlerini su kaynaklarının entegre, eşit ve uyumlu bir şekilde yönetilmesi yoluyla kolaylaştırmaktır[548]. Bu tür eylemler tesadüf değildir. İyi yönetim, iş birliği ve III. madde'de öngörüldüğü gibi, üye devletler arasında dayanışmanın sağlamlaştırılmasına yol açacaklardır. Bu genel hedefe ek olarak, özellikle IV. maddede belirtilen ikincil hedefler de vardır:

- Yüzey su kaynaklarının kantitatif yönetimi,
- Sulak alanların nitel yönetimi,
- Yeraltı suyu yönetiminin, ekosistemlerin ve biyoçeşitliliğin korunması
- Navigasyon yönetimi
- Yeni projeler için onay yöntemleri, ortak ilgi alanları
- Ulusal otoritelerin ve bölgesel otoritelerin sorumluluklarının belirlenmesi
- Veri alışverişi, bilgilendirme ve halkın katılımı
- Devletlerarası uyuşmazlıkları önleme ve çözme
- Toplumların sosyo-ekonomik koşullarının iyileşmesi.

1964 Fort-Lamy Sözleşmesi'nin, üye devletlere yasal araçların tasarlanması ve geliştirilmesinde geniş bir manevra alanı verdiğini hatırlatmak gerekiyor.

Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması hakkında Afrika Sözleşmesi, 17 Mart 1992'de Sınıraşan Su Yollarının ve Uluslararası Göller Korunması ve Kullanımı Sözleşmesi, Mart 2000'de Afrika Birliği'nin olağanüstü zirvesiyle kabul edilen Sosyo-Ekonomik Kalkınma için Suyun Adil ve Sürdürülebilir Kullanımı için Afrika 2025 Su Vizyonu. 2000 yılında Çad Havzası Komisyonu tarafından kabul edilen Çad Gölü Havzası Vizyonu 2025 de dahil olmak üzere çeşitli kararlar kullanıldı. Bu uluslararası yasal hükümler hakkında daha fazla bilgi için bakınız 2012 yılında kabul edilen Çad Gölü Havzası Su Tüzüğü yani CBLT, *Charte de L'eau du Bassin du Lac Tchad*.

[548]CBLT, *Charte de L'eau du Bassin du Lac Tchad*, s.23

Gerçekten de Fort-Lamy Tüzüğünün VII. maddesine göre: "*üye devletler, gölde, havzanın su yollarında mümkün olan en iyi seyrüsefer ve taşımayı kolaylaştırmak, güvenlik ve kontrollerini sağlamak için ortak düzenlemeler yapacaklardır*[549]". Bu hüküm, ÇGHK içerisinde aşamalı olarak kullanılmıştır. Örneğin, kuraklık Çad Havzası'na çarptığında, bir dizi yasal metinlerin gelişmesine izin vermek için hızla yeniden yorumlandı[550]..

Yıllar sonra, 1997 Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin VII. maddesi 2012 yılında Devlet Başkanları 14. Zirvesinde Çad Gölü Havzası Su Tüzüğü hazırlanmasına temel teşkil etmiştir[551]. Su Tüzüğünün önsözünde, üye devletlerin 2025 Vizyonu'nu ve Çad Havzası Stratejik Eylem Programı uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla Çad Havzası Komisyonu'nun Sözleşme ve Statünün hükümlerini açıklığa kavuşturmaya ve tamamlamaya kararlı olduğunu belirtilmiştir[552]. Yasal karakterinin ötesinde Su Tüzüğü, ÇGHK'nun makul ve adil bir su kullanımı için kıyıdaş ülkeler arasındaki işbirliğini sürdürmeyi güçlü bir şekilde taahhüt ettiğini göstermiştir. Bu nedenle, tüm Akit Tarafların Tüzüğün uygulanmasında Uluslararası Su Hukukunun temel ilkelerine saygı duymaları öngörülmüştür. Bu İlkeler, özellikle sürdürülebilir kalkınma, kirleten öder ilkesi, bilgi ve katılım ilkesi, dayanışma ilkesi de dahil olmak üzere, VI. maddede belirtilmiştir.

Su Tüzüğü, Çad Havzası'ndaki su kaynaklarının korunması, yönetimi, makul ve adil su kaynaklarının kullanımı konusundaki kaygılarını dile getirdi. Gerçekten de iklim değişikliği ve ardışık kuraklık dönemleri tarafından aşırı bir şekilde zayıflatılmış bir ortamda, çevreye ve havzanın nüfuslarına verilen zararın[553]

[549]CBLT/0001, *Document de Base: Article VII du Statut*.
[550]Kalkınma Fonunun oluşturulması ve ÇGHK Flora ve Fauna Anlaşmasının benimsenmesi, iklim değişikliği ve bölgenin çevrenin korunması konusundaki endişeleri neden oldu. Bu çevre koruma Birleşmiş Milletler uluslararası hükümleri tarafından teşvik edildi. Bu bağlamda, özellikle "üye Devletler ortak düzenlemeler kuracak" şekilde VII. Maddenin bir kısmı istismar edilmiştir. Bu metinler, ÇGHK'na bağışçılar ve kalkınma ajansları arasında dinamik bir profil ve güvenilirlik kazandırdı
[551]CBLT, *Charte de l'eau du Bassin du lac Tchad*.
[552]CBLT, *Charte de l'eau du Bassin du lac Tchad*, s.16
[553]Havzanın çevre sorunlarının sonuçları arasında, Çad Gölü'nün su kaynaklarının yokluğuna, fauna ve flora türlerinin yok olma tehdidine, yoksulluğun genellemesi ve kötüleşmesi, toplumlararası ve

önlenmesi gerekiyordu. Çad Gölü Havzası için stratejik bir su koruma ve yönetim aracı olan Su Tüzüğü, 17 bölüm ve bir ek bölüm olarak ayrılmıştır. Belgenin incelemesinden, dört temel yönü ortaya çıkmıştır. Su kaynaklarının yönetimi, yerel nüfusun hakları, çatışmaların çözümü, devletler arasındaki iş birliği.

Öncelikle, su kaynakları yönetimi Tüzüğünün temel taşı olduğu yönüyle, iki ve üçüncü bölümler oldukça açıktır. Böylelikle, 10. maddede formüle edilen suyun adil ve makul kullanımı ilkesine, havza'dan alınacak su miktarları (XI. madde) ve saygı gösterilmesi gereken asgari akış oranları (XI. madde) gibi bazı kısıtlamalar eşlik etmektedir (XII.madde). Aynı şekilde, alınacak hacimlere ve akışlara uyum, üye devletlerin ekonomik ve sosyal ihtiyaçları, Çad Gölü nüfusu, nehirler veya kullanımın havzadaki diğer devletler üzerinde etkileri gibi bazı faktörlere ve kriterlere büyük ölçüde bağlıdır (XIII. madde). Bu kriterleri dikkate alarak, XVII. Maddede[554] belirtildiği üzere, üye devletlerin özel veya kamusal, gerçek veya tüzel kişilere su çekme izinleri yetkisi vermesine yol açmaktadır. Bu kişiler, XVIII. maddeye göre yıllık bir ücret ödemek zorundadırlar. Buna ek olarak, Tüzüğün 3. Bölüm'deki koruma, su kalitesinin korunması ve havzanın su ekosistemleri arasında mükemmel bir bağlantı kurmaktadır. Kirlilikle mücadele ilkesi (XXI.madde), devletlerin, kirliliğin etkilerini önlemek, kontrol etmek ve gerektiğinde azaltmak için kendi aralarında ve ÇGHK ile iş birliğini yoğunlaştırmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu eylem, ÇGHK ve üye devletler için toksik maddelerin listesini oluşturma ve kirletici atıkların düzenlenmesi için genel kirlilik önleme tedbirlerinin tanımını içermektedir. Benzer şekilde, bu düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak için, devletler, kirleticilerin gerçek veya tüzel kişilerin serbest bırakılması için izin vermekte sorumludur. Bunlar, kirlilik için vergi ödeyecekler. Bu tavsiyelere uyulmaması kaçınılmaz olarak 4.ekte belirtilen yaptırımları da beraberinde getirir[555].

Devletlerarası çatışmalar riski. Konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız CBLT, *Charte de l'eau du Bassin du lac Tchad,* s.15.

[554]Devletler tarafından verilen su çekme ve kirlilikten arındırma izni yetkilendirmeler, nihai görüş için ÇGHK'na sunulur. Örgütün görüşünü bildirmek için üç aylık bir süresi vardır; bu süreden sonra Devletler, örgütün görüşü olmadan kararını verebilirler.

[555]CBLT, *Charte de l'eau du Bassin du lac Tchad. Annexe 4- relative aux régimes d'enregistrement des prélèvements, article 4.7 sur les sanctions*.

Herhangi bir anlaşmanın uygulanması, herhangi bir kararın imzalanması, taraflar arasında açık iş birliği gerektirmekteydi. Bu nedenle Su Tüzüğü'nün, IV, V, VI, VII, VIII de dahil olmak üzere çeşitli bölümlerde bu husurler vurgulamaktadır. Örneğin, IV. Bölümde acil durumların önlenmesi ve tedavisi ile ilgili olarak, 1970'lerin kuraklığı nedeniyle travmatize edilen ÇGHK'nun böyle bir felaketin tekrarını önlemek için önleyici tedbirler almak istediği açıktır. Nitekim, üye devletler arasında senkronizasyon eksikliği nedeniyle, 1968'de başlayan kuraklık, havzanın 1973'te bir felaket alanı ilan edilmesinden önce hasara yol açtı. Su Tüzüğü bütün bu kusurları düzeltmek için somut olarak oluşturdu. Bu nedenle, tüm devletlerin belirli bir felaketten haberdar edilmesini içeren acil durum bildirimi ilkesi, her şeyden önce, 38. maddede öngörülen acil durum planlarını hazırlayarak ve birbirlerine yardım ederek karşılıklı yardım ve Dayanışma ağlarını çok hızlı bir şekilde etkinleştirmeye hizmet etmelidir (39.Madde). Bu tür hükümler tarafından aranan etki, ÇGHK'nun diğer üye ülkelerinde meydana gelebilecek felaket riskini azaltmaktır. Devletler sellere, kuraklıklara ve düşük suya karşı önleyici tedbirler geliştirmeyi taahhüt ederler. Ayrıca bu iş birliği, Su Tüzüğünün V. bölümünde belirtildiği gibi diğer devletlere önemli zarar vermemek için yasal, kurumsal ve operasyonel önlemlerin alınmasında oluşan önleme ilkesinin uygulanması anlamına gelir. Bununla birlikte, ilgili devlet, zararın etkilerini zamanında ortadan kaldırmak veya azaltmak için derhal etkilenen devletle iletişime geçmelidir. Bu istişare ilkesinin amacıdır.

Sonuç olarak çatışmaların çözümü uluslararası işbirliğinin ve özellikle Çad Gölü Havzası Su Tüzüğünün uygulanmasında esastır. Bir hatırlatma olarak, 1994'den 2002'ye kadar Kamerun ve Nijerya Bakassi Yarımadası ve Çad Gölü Adaları arasındaki sorun, ÇGHK'nun faaliyetlerini yavaşlatmaya yol açtı. Bu nedenle, Su Tüzüğü geliştirilmesinde ÇGHK bu konunun önemini vurgulamak için çalışmıştır. Dolayısıyla, XV. Bölümde, üye devletler arasındaki çatışmaların çözümü için çeşitli yöntemler sıralanmıştır. Her şeyden önce ÇGHK, Fort-Lamy Sözleşmesi'nde olduğu gibi, mahkeme dışı bir anlaşmayı her zaman desteklemeyi önerir. Bununla birlikte, bu, Birleşmiş Milletler Antlaşması, Afrika Birliği'nin anayasal Yasası ve uluslararası hukuk ilkelerine ilişkin deklarasyon uyarınca bir zorunluluk olduğunu belirterek daha da ileri gider. Dostane çözüm işe yaramazsa,

Devletler daha sonra 87. maddede formüle edildiği gibi konuyu ÇGHK'na yönlendirmelidir. Buna son veremiyorsa devletler, ilgili bölgesel ve alt bölgesel kuruluşlara başvurabilirler. En yüksek rücu Uluslararası Adalet Mahkemesi için ayrılmıştır.

Su Tüzüğün yürürlüğe girmesi, İcra Sekreterya tarafından yapılan çalışmaların hazırlanması şartına bağlıydı. Bu çalışmalar çevre koruma, bildirim önlemleri ve hidrolik işlerin koordineli yönetimi için düzenlemelerle ile ilgilidir. Ekler şeklinde Su Tüzüğü'na eklenmiştir[556]. Üye devletlerin onaylanması 2017'de etkili oldu.

[556]Su tüzüğüne bağlı ekler şunlardır: Ek 1- Çad Gölü Havzası Haritası; Ek 2- Gölden alınacak maksimum hacimlere, katkıda bulunanlara veya havza ölçeğinde alüvyon suyuna bağlı olarak; Ek 3- havzadaki kilit noktalarda muhafaza edilecek çevresel akışlarda ve bu noktalarla sınırlandırılan bölümlerden alınacak hacimlerde; ek 4-soyutlamaları kaydetmek için rejimlerde; Ek 5-Çad Gölü Havzası Komisyonu içinde veri ve bilgi alışverişi için düzenlemeler.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇAD GÖLÜ HAVZASINDA GÜVENLİK PROBLEMLERİ

I. Çad Gölü'nde Sınırların Sınırlandırılması

1. Çad Gölü'nde Sınırların Sınırlandırılmasının Nedenleri

1.1. 1983 Yılında Çad ve Nijerya Arasındaki Çatışma

1962'de, Çad Gölü'nün kıyıdaş devletleri Afrika Birliği Örgütü'nden önce, sömürge döneminde miras kalan sınırların dokunulmazlığını kabul ederek, bu ilkesini uygulamaya karar verdiler. Bu durum onların ÇGHK içinde mükemmel bir uyum içinde yaşamalarına izin verdi. Bazı projeler bölgeyi geliştirmesine izin vermemesine rağmen, Kwame Nkrumah tarzı pan-Afrikanist retorik, devletleri bağlayan barış, dayanışma ve dostluğu pekiştirdi. Önüne gelen her şeyi Çad Gölü Havzası'nda savunmasız hale getirdi. Bu bağlamda, insanlar ve hayvanlar için mümkün olan tek sonuç göç gibi görünüyordu. Bu doğal felaketten kurtulanların amacı tarım, hayvancılık ve balıkçılık için elverişli alanlara yerleşmek oldu.

Öte yandan, bu hayatta kalma planı sınırların geçiş ve güvenliğini hesaba katmadı. Bu yüzden Nijerya ve Çad Nijerya ve Kamerun arasında sınırlar boyunca kontrolsüz göç oldu. Dahası, bu sınırlar açıkça belli olmadığı için nesiller boyunca, sakince yaşadılar. İnsanlar arasındaki aile bağları nedeniyle, Nijerya'dan gelen balıkçılar kuraklık tehdidinden kaçarak Çad Gölü'ndeki Kamerun ve Çad adalarına barışçıl bir şekilde yerleştiler. İhtilaf çıkmadığı sürece, bu işgal, keyfi olmasına rağmen, ilgili devletleri endişelendirmedi. Bağımsızlık sonrasında iç politik krizlerden endişe ediyorlardı[557]. Sadece Nijerya, vatandaşlarının hareketlerine her yerde onları takip ederek dikkatli olmaya devam etti. Bu, Nijerya'daki Bornou Eyaleti'nin ardışık valiler, teorik olarak kendisine ait olmayan topraklarda[558], jandarma, polis ve gümrük hizmetleri için tesisler inşa ederek ve okullar yaratarak tüm eylemlerine atfedilen anlamdır. Bu arada, kuraklık nedeniyle, Çad Gölü'nde başka adalar ortaya çıktı ve Nijeryalı balıkçılar suların geri çekilmesini takip etmeye

[557]S. Issa, "Le mécanisme multilatéral de la C.B.L.T. pour la résolution des conflits", ENJEUX *N°22 Janvier-Mars 2005*, s.31.
[558]Perestroika, *Forgotten Facts: The Three Day War Between Nigeria and Chad*, 2017, https://defensenigeria.com/2017/08/21/forgotten-facts-the-three-day-war-between-nigeria-and-chad/, Erişim Tarihi: 28-12-2017

devam ettiler. Ancak arz ve talep[559] arasındaki fark 1983'te Çadlı ve Nijeryalı balıkçılar arasındaki çatışmalara yol açtı.

1983'te, Çad, eşi görülmemiş bir iç savaşın içindeydi. O sırada Hissen Habre cumhurbaşkanıydı. Ama güçlü bir muhalefetle karşı karşıya kaldı. Bu muhalefet misillemeden kaçınmak için bu adalara saklamış. Hayatta kalmasını sağlamak, sığınağını güvence altına almak ve yurttaşlarını korumak için onlar, orada yaşayan Nijeryalı balıkçıları kovaladılar. Vergi ödemeleri istendi; vermeyenler sadece kovuldu. Bu şartlar altında Çad Gölü'ndeki adalar üzerindeki Çadlı ve Nijeryalı askerler arasında gerginlikler ortaya çıktı. Nijerya, daha sonra, Alhadji Shehu Shagari tarafından, vatandaşlarının korunmasından ve topraklarını ele almasından endişe duyduğu için 18 Nisan 1983'te askeri güçler gönderdi[560]. General Muhammadu Buhari'nin komutanlık ettiği silahlı kuvvetlerin, işgalcilerinden kurtulmaları emredildi. Krizin başlangıcını resmen işaret eden gelişleriydi ve en az üç gün boyunca Kofiya, Sabowa, Changwale ve Kinsara adalarında Çad ve Nijerya arasında şiddetli çatışmalar vardı[561]. Nisan 1983'ün sonunda, Çadlılar Kinsara'ya saldırdılar ve ele geçirdiler. Ama Nijeryalılar'ın tepkisi hızlıydı; Çad pozisyonlarına karşı baskınlar başlatıldı. Çatışma, Mayıs 1983'te devam ederken, Nijerya'nın Dışişleri Bakanı İshaya Audu, çatışmaya bir çözümün düşünüldüğünü belirtti. Bu çözüm diplomatik oldu.

Gerçekten de Çad-Nijerya sınırının kapatılmasından sonra, iki ülke Mayıs 1983'te ikili müzakereleri başlatarak krize son vermeye çalıştılar. Fakat müzakerelerin başarısızlığı göz önüne alındığında, Çad'ın elini zorlamak isteyen Nijerya, Çad Gölü'nde görevli askerlerine yönelik saldırı başlatmasıyla şiddetli bir şekilde yanıt verdi. Bu olay, Mayıs sonu ve Haziran 1983 başlangıcı arasında gerçekleşti. Durumun ciddiyeti, iki Ülkenin temsilcilerinin, özellikle Lagos'ta 23-25 Haziran 1983 tarihleri arasında, yine de Çad Gölü Havzası Komisyonu'nun çerçevesi

[559]S. Issa, "Le mécanisme multilatéral de la C.B.L.T. pour la résolution des conflits frontaliers", *ENJEUX N°22 Janvier-Mars 2005*, s.31
[560]Samuel Decalo, *Historical Dictionary of Chad*, Scarecrow Press, Lanham 1997, s.317
[561]Idowu Johnson, "Inter- Security Agencies Conflict at Nigeria's Borders: a Challenge to Nigeria's National Security", *International Journal of Humanities and Social Science Vol. 4, No. 7; May 2014*, s.214.

dışında[562] ikinci kez bir araya geldiler. Tartışmalar şiddetliydi, rahatsız edici oranlarda yaklaşan bu çatışmaya bir son vermek gerekiyordu. Son olarak, düşmanlıkların sonu, Abuja'da 2 Temmuz 1983'te Nijerya ile Çad Devlet Başkanları Alhadji Shehu Shagari ve Hissene Habre tarafından bir uzlaşmanın imzalanmasıyla teyit edildi. Askerlerin geri çekilmesi, mahkumların mübadelesi, sınırın yeniden açılması, ortak devriyelerin yeniden harekete geçirilmesi ve Çad Gölü kıyıdaş devletler arasındaki sınırların sınırlanması için özel bir ortak komisyonun oluşturulmasıyla birlikte oybirliğiyle karar verdiler[563]. 21-23 Temmuz 1983 tarihli ÇGHK Özel Oturumu bu kararları kabul etti. Fakat Nijerya ile Çad arasındaki sınır 1986'da iki temel nedenden dolayı yeniden açıldı. 1983'te Nijerya'da gerçekleşen darbe, General Muhammadu Buhari'nin Alhadji Shehu Shagari'nın yerine yeni başkan olarak gelmesi gerçekleşti ve aktörlerin değişmesiyle, oyunun kurallarında bir değişiklik oldu. 1983'te Çad savaşla parçalanmıştı. Nijerya tarafında, bir mülteci akını korkusu doğdu. İki devlet arasındaki sınır Kasım 1986'ya[564] kadar kapalı tutulmasının nedenlerinden biri bu çatışmadan kaynaklı idi.

Tüm bu önemli detayların ötesinde, bu örnek ÇGHK'na, üye devletler arasındaki bir akışkan etkileşimi için siyasi anlaşmanın gerekli ön şart olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Ve tam da bu anda bu örgütün politik işlevi aktive edildi. Bu aktivasyon, ÇGHK'dan gelecekteki talihsiz olayları önlemek için 4 kıyıdaş devlet arasında sınır çizme çalışması yapmasını talep eden Nijerya ve Çad tarafından kolaylaştırıldı. Öte yandan, 100'den fazla insanı öldüren bu çatışma, ÇGHK'nun kurucu liderlerinin savunduğu barış, kardeşlik ve dayanışma değerlerinin kırılgan bir temele dayandığını anlamayı mümkün kıldı. Onları pekiştirmek için bir takım hususlar yeniden gözden geçirilmelidir. Bu da sınırların çizilmesi başlangıcından itibaren devletler içinde yeniden ortaya çıkan ulusal egoizmleri göz önüne

[562]Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*, s.53. ÇGHK bu krizin barışçıl çözümüne yönelik bir forum olarak hizmet sunarken, neden Nijerya ve Çad onun yardımını en başından beri kullanmadığını merak edebilir.

[563]Çad ve Nijerya'nın krizi sona erdirmek için savunduğu çözümlerde, Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad,* s.53. http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-9454.html bakınız. 2 Temmuz 1983 tarihinde iki devlet tarafından imzalanan protokol, ortak devriyeler için bir temel olarak kullanmak için Kamerun ve Nijer'e teslim edildi.

[564]http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-9454.html

alındığında kolay olmadığını kanıtladı. ÇGHK'nın çalışmasını bu yönde kolaylaştırmak için iki geçici komisyonu oluşturuldu:

- Sınır İşleri Karma Komisyonu
- Güvenlikten sorumlu özel bir komisyon[565].

Her komitenin belirli bir rolü vardı. Onlara emanet edilen görevleri mümkün olduğunca gerçekleştirmeye çalıştılar.

1.2. Çad Gölü'nde Sınır Çalışmaları

4. Devlet Başkanları Zirvesi sayesinde yeniden canlanan ÇGHK, kıyıdaş ülkelerin sınırlar meselesi yüzünden diplomatik sıkıntılarla karşılaştı. Bu devletlerin bağımsızlığından sonra, sınır düzenlemeleri sebebiyle ciddi bir çalışma yapılmamıştı. Devletler, gerçek anlamda sınırlar çizilmeden sömürgecilikten miras kalan sınırları dikkate almaya devam ettiler ve durum, bir ülkeden diğerine geçici kolaylaşıyordu. Ancak Nijerya ve Çad, Nisan 1983'te problem yaşamaya başladı. İki ülke arasındaki 1983'te sınır anlaşmazlığı, sınırların çizilmesi ile ilgili tartışmalara neden oldu. Böylelikle, 21-23 Temmuz 1983 tarihleri arasında Nijerya ve Çad'ın talebi üzerine, düşmanlıkların patlak vermesinden önce bölgedeki hakim olan durumu yeniden tesis etmek üzere özel bir Komisyon toplantısı düzenlenmiştir[566]. Bu, sınır çalışmalarını denetlemek için bir uzmanlar komitesi oluşturulmasına yol açtı. Ardından, 17-19 Aralık 1984 tarihleri arasında ÇGHK Uzmanlar Komitesi'nin konuyla ilgili ilk toplantısı Maroua'da, (Kamerun) yapıldı.

Gündemde ele alınacak işin detayları vardı. Bu vesileyle, sınırların sınırlandırılması meselesini çözmek için oluşturulan geçici bir komisyon kurulmuştur. İlk adım, İcra Sekretarya ve uzmanlar tarafından sağlanan anlaşmalar, antlaşmalar ve sınır taslak belgelerinin ayrıntılı bir incelemesini yapmaktı. Bu belgeler, "Kamerun Birleşik Cumhuriyeti ile Çad Cumhuriyeti arasındaki Sınır", "Nijerya Federal Cumhuriyeti ile Çad Cumhuriyeti arasındaki Sınır" "Uluslararası Çad Gölü Havzası Su Yolları", başlıklı notlar tartışmanın ana konusu idi. Ancak Komisyon tarafından göz önüne alınan temel metinler 1904, 1906 ve 1931

[565]CBLT/0045, *Rapport de la Réunion Extraordinaire de la Commission*, s.1
[566]CBLT/0045, *Rapport de la Réunion Extraordinaire de la Commission*, s.1

anlaşmalarıydı. Bu ilk aşamadan sonra devlet temsilcileri, kendilerine sunulan haritaları inceledi. Uzmanlar, projenin finansmanı için iki plan öngörmüştü: Birincisi her şeyden önce, bir dış kaynak aramak; diğeri bu mümkün değilse, ÇGHK üye devletlerinin finansmanını aktive etmeye çalışmaktı. Ancak finansman ve özellikle projenin hassasiyet eksikliği nedeniyle hiçbir şey yapılmadı. 1985'te 5. Zirvesinde Devlet Başkanları, Çad Gölü Havzasında kalıcı bir barış ve güvenlik garantisi çağrısında bulundu. Bunu yapmak için, ele alınan ilk çözümlerden biri uluslararası sınırların çizilmesiydi. Konu, tartışmalar sırasında o kadar akut bir şekilde gündeme getirildi ki, güvensizlik sorununa kalıcı bir çözüm gibi görünüyordu. Sınırların belirlenmesi, Çad Gölü'ndeki karışık devriyelerin dağılımına ve sınır ötesi haydutluk[567] fenomeniyle mücadele etmekti. Bu doğrultuda çabalar 1987 ve 1988'de tamamlanmıştır. Sınır tasarı projesi, Ekim 1987'de 6. Devlet Başkanları Zirvesi'nde[568] alınan 2 sayılı kararı ile açıkça başlatılmıştır.

Bu zirvede proje onaylandı. Eşit paylar katılarak[569] devletler tarafından finanse edilen 312 884 000 CFA Frangı sınır çizilme çalışması, Fransa Ulusal Coğrafya Enstitüsüne (IGN) devredilmiştir. Mart 1988 başlarında planlanan ilk iş, bölgedeki güvenliği sağlamaktı. Bu andan itibaren, ulusal uzmanlar ve Fransa Ulusal Coğrafya Enstitüsü[570] çalışmalarına başladı. Bu çalışma, anlaşmalar, notların değişimini, konvansiyonlar, haritalar, sömürgeci güçler arasındaki sınır belirleme protokolleri tarafından sağlanan uluslararası sınırların detaylarını uygulamaktan oluşuyordu.

Ulusal uzmanların üye devletlerin memnuniyeti için azami çaba gösterme kararlılığı, onları Fransa Ulusal Coğrafya Enstitüsü danışmanlarının çalışmalarının keskin bir denetçisi haline getirmiştir. Sonuçlar da uzun sürmedi: Kamerun, Nijer,

---

[567] Çad Havzası Gölü'nde silahlı soygun, küçük silah kaçakçılığı, sığınakta yakıt kaçakçılığı, sığır hırsızlığı, çeşitli kaçakçılık türleri insanların günlük yaşamının bir parçasıydı.

[568]CBLT/0039, *Procès-Verbal de la Trente-huitième session,* s.74. Daha fazla bilgi için Özel Sınır Komisyonu raporuna bakınız.

[569]CBLT/0014, *Procès-Verbal de la Sixième Conférence des Chefs d'Etat*, s.10. Çad Cumhurbaşkanı Hissene Habre ve üye devletlerin temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen özel toplantıdan sonra, sınır çizilme çalışmasına başlamak için 312 884 000 CFA Frangına toplamına katkıda bulunulması kararlaştırıldı. Bu toplamın özel bir hesaba konması gerekiyordu, böylece ÇGHK'nun diğer fonlarıyla karışıklık olmayacaktı.

[570]Fransa Ulusal Coğrafya Enstitüsü, Çad'da uluslararası sınırların çizilmesinde danışmanlık şirketi oldu.

Nijerya ve Çad arasındaki uluslararası sınırlar şekilleniyordu. Komisyonun 38. oturumunda üye devlet temsilcileri, bir süre boyunca yaptıkları muazzam iş için uzmanlara övgüde bulundular. 1989 yılında, Komisyon Başkanı Badel Ndanga Ndinga, Çad Gölü Havzası kalkınma programında rahatlığıyla yatırım yapmak için devletlerin göldeki uluslararası sınırlarını gerçekleştirme isteğini bir kez daha teyit etti[571].

1989'da uzmanlar görevlerini tamamlamak için bazı zorluklarla karşıladılar. Bunlar alanlara erişmenin zorluğu ve sınır kontrollerinin zorluğuydu. 1990 yılında, Devlet Başkanları 7. Zirvesinde, İcra Sekreteri raporu 68 Ara ve 7 ana sütun inşa edildiğini belirtti[572]. Sınır belirleme raporlarının sunulmasından sonra, Devlet Başkanları, arazide yapılan işten memnuniyet duyduklarını belirttiler. Ayrıca, hem temsilcilerini resmî belgeleri üç ay içinde hazırlamaları talimatını hem de onlara kendi ülkeleri adına onaylama yetkisi verdiler[573]. Bununla birlikte, üye devletler arasındaki durum yeniden çok hızlı bir şekilde kötüleşti. Sınırların belirlemesi için kurulan Özel Komisyon tarafından alınan tüm tedbirlere rağmen, özellikle çalışmaların ilerleme durumu ayda yaklaşık 15 toplantının düzenlenmesi, diyalog ortamı, Komisyonun oturumlarında ve Devlet Başkanları Zirvelerinde hüküm süren dostluk, kardeşlik ve dayanışma da dahil olmak üzere, bütün bu değerler 7. Zirve'den sonra sarsıldı. Başlangıçta, V. ve VI. sınır noktaları[574] belirlenme sorunu, Nijerya tarafından Çad Gölü'ndeki uluslararası sınırın reddedilmesine yol açtı. Zaten Komisyon toplantılarında, devlet temsilcileri bu sınırlarda anlaşmamıştı. Hatta Temmuz 1988'de Maiduguri'de (Nijerya) ve aynı yılın Aralık ayında Maroua'da (Kamerun) Devlet Başkanlarının temsilcilerini sakinleştirmek için olağanüstü toplantılar düzenledi. Her devlet temsilcisi ikna edilmek istemedi. Daha sonra 7. Devlet Başkanlarının Zirvede müdahalesinin sorunu çözebileceği düşünülüyordu. Ancak, resmî belgelerin imzalanması gerektiği zaman, gerçek yeniden ortaya çıktı. Nijerya, Kamerunla olan sınırına itiraz ederek sınır çalışmaları reddetti. Ardından, ÇGHK'nun bu sorunu çözememesi nedeniyle Kamerun, 1994 yılında Uluslararası

[571]CBLT/0039, *Procès-Verbal de la Trente-huitième session: Annexe C*, s.22.
[572]CBLT/0016, *Procès-verbal du 7e sommet des Chefs d'Etat de la CBLT*, s.3.
[573]CBLT/0016, *Procès-verbal du 7e sommet des Chefs d'Etat de la CBLT*,s.3
[574]V. Sınır belirteçleri, Kamerun ve Nijerya arasındaki sınırı temsil ederken, VI. sınır belirteçleri Kamerun ve Çad arasındaki sınırı temsil etti.

Adalet Divanı'na Nijerya'yı şikâyet etmek zorunda kaldı. Bu yasal savaş sürerken, Bakassi yarımadasında iki ülke arasında silahlı bir çatışma çıktı.

1.3. Kamerun-Nijerya Çatışması: Kolonizasyondan Miras Kalan Sınırlara İtiraz Etme

12 Şubat 1990'da Fransa Ulusal Coğrafya Enstitüsü tarafından yürütülen Çad Gölü'nde sınırların belirlenmesi, 7 ana sınır noktaları ve 68 ara sınır noktaları yapımına yol açmıştı. Bu çalışmanın amacı, Fransa, İngiltere ve Almanya ile yazışmalar, anlaşmalar, haritalar ve sözleşmelerde mutabık kalınan sınırları gerçekleştirmekti. Bir hatırlatma olarak, ÇGHK üye devletleri, 1962'de "dokunulmazlık ilkesini" muhafaza ederek bu sınırları doğrulamıştı. 1990 yılında Devlet Başkanları, Fransa Ulusal Coğrafya Enstitüsü ve ulusal uzmanların taahhüdüyle büyük memnuniyetlerini dile getirdi. Ancak sonra bu çalışma, ÇGHK'nun kurulmasına yol açan değerlerden biri olan Afrika dayanışmasını pekiştirmek yerine, Çad Gölü'nü kıyıdaş ülkelerini temsil eden uzmanlar arasındaki tartışmalar sırasında başlayan gerilimleri daha da şiddetlendirdi. "Memnuniyet" yavaş yavaş suçlamaya dönüştü. Özellikle Nijerya, Kamerun topraklarındaki Darak Adaları ve Bakassi Yarımadası'nın kendisine ait olduğu düşüncesiyle, kolonizasyondan miras kalan sınırlara şiddetle karşı çıktı.

1980'lerde kuraklık önceki on yılda Çad Gölü Havzası halkının günlük hayatlarını etkilemeye olarak hala devam etmekteydi. Bu durum, bölgedeki benzeri görülmemiş göç ölçeğini kolaylaştırdı. Örneğin, Nijerya'dan Kamerun'a göç bu on yıl boyunca oldukça yoğundu. Gerçekten de devletler arasındaki sınırları bulanıklaştıran suların geri çekilmesi adalara yaramıştı. Hem tarım hem balıkçılık için büyük potansiyeli sayesinde, bu adalar ciddi talep görüyordu. Böylece 1985'te, 30 Nijeryalı köy aynı anda Çad Gölü'nün Kamerun kesiminde oluşturuldu ve toplam nüfusun 70.000'den fazla olarak tahmin edildi[575]. Darak adasındaki Nijeryalı balıkçıların yerleşiminden sonra, hükümetin yerleşimi takip etti. Nijerya ordu, jandarma, okullar da dahil olmak üzere egemenliğinin sembollerini kurarak Darak ve çevresindeki

[575]GRIP, "La CBLT et les Défis Sécuritaires du Bassin du Lac Tchad", *Note N° 14*, Bruxelles 2014, s.5.

adalara sahipliğini gerçekleştirdi ve bu eylemle otoritesinin bu alana uygulandığını" doğruladı".

1988'de iki ülke arasındaki sınır çalışmaları başladığı zaman, Fransa Ulusal Coğrafya Enstitüsü sahip olduğu açıklamalara uygun olarak sınırı çizmek istedi. Ancak Nijerya ile Kamerun arasındaki V sınır noktası sorun yarattı. Durum karmaşıktı, çünkü ulusal uzmanlar nasıl devam edeceklerini kabul edemedi. Konu, 1-2 Ağustos 1988 tarihleri arasında devletlerin temsilcilerine sunuldu. Maiduguri'de (Nijerya) olağanüstü bir oturumun düzenlenmesine rağmen, anlaşmazlığı çözmek için işler plana uygun şekilde gitmedi. İki devlet imtiyaz vermek istemediğinden, uzmanların, V ve VI sınır noktaları kesin olarak düzeltilmesi için 15 Ağustos 1988 tarihinde[576] toplanması önerildi. Ne yazık ki, bu toplantı, delegasyonlardan birinin katılmaması nedeniyle gerçekleşmedi.

ÇGHK, Kamerun ile Nijerya arasındaki sınır anlaşmazlığına, etkili çözüm bulmak için ikinci kez müdahale etti. Fort-Lamy Sözleşmesi'nde vurgulandığı gibi, organizasyon kendisini bir müzakere platformu olarak kurdu. Müzakereler böylece aktif hale geldiğinde, ÇGHK'nun 9. Devlet Zirvesi Başkanına bu çatışmanın çözümünü kolaylaştırmak için her türlü çabayı göstermesini emretti[577]. Ancak ne Nijerya ne de Kamerun davayı terk etmek istemedi. Sonuç olarak, ÇGHK'nda önerilen çözümlerin hiçbiri onaylanamadı.

ÇGHK'nun Kamerun ve Nijerya arasındaki sorunu çözememesi muhtemelen önemli olmadığını gösterdi. Kamerun Uluslararası Adalet Divanı'nı müdahaleye ve özellikle endişe verici oranlarda olan bu soruna son vermesi çağrısında bulundu. Güvensizlik sorununu çözmenin başlangıcı olan Çad Gölü'ndeki sınırların belirlenmesi meselesi, devletler arasındaki çatışmaları tetikledi ve belirli bir anlamda örgütün birkaç yıldır gözetleme sloganı olan dayanışma ve iş birliğini değişti. Sonuç

[576]IGN, *Délimitation des Frontières entre Les Territoires du Cameroun, du Niger, du Nigéria et du Tchad dans le lac Tchad: Rapport N°3*, 1988, s.1. 27 Ağustos 1988 yılına kadar ulusal uzmanların uzun süreli yokluğu, IGN onların onayı olmadan inşaat çalışmalarına devam etmek zorunda kaldı.
[577]CBLT, *Recueil des décisions des sommets des Chefs d'Etat*, s.44. 9. Devlet Başkanları Zirvesi sırasında Kamerun ve Nijerya'nın olmaması diğer üye devletleri endişelendirdi. ÇGHK'nda hiçbir şeyin iyi gitmediğinin bir işaretiydi. Diğer üyeler, çatışmanın örgütün tamamen ortadan kalkmasına yol açacağından korkuyorlardı.

olarak, Kamerun ve Nijerya artık ÇGHK Devlet Başkanları zirvelerine[578] katılmayı boykot ettiler.

Bu durum, Çad'taki sınırların çizilmesiyle ilgili belgenin onaylanması ve imzalanması işinin daha sonraki bir tarihe ertelenmesine yol açtı. Aynısı, havzadaki Ortak Güvenlik Gücünün oluşması için de geçerli olmuştur. Çad Gölü'ndeki sınırların belirlenmesi sonuçta Nijerya ile Kamerun arasında Bakassi Yarımadası yüzündenbir savaşa yol açmıştı ve bu da Çad Gölü'ne bağlı olmamakla birlikte bu bölge sınırlarının belirlenmesinin bir sonucudur.

2. Siyasi Krizler ve Çad Gölü Havzası'ndaki Güvenlik Problemi

ÇGHK'nun kurulmasından kısa bir süre sonra, Çad Gölü'nün kıyıdaş devletleri, tarihlerindeki ciddi siyasi krizlerle karşılaştılar. Nijerya'da Biafra Savaşı, Kamerun'da Kamerun Halkı Birliğine karşı mücadele, Çad ve Nijer'de askeri darbeler ve iktidarın kontrolü için savaş, örgütün ölü doğmuş gibi görülmesine yol açtı. Bu yüzden yaklaşık on yıl boyunca Devlet Başkanları Zirvesi yapılamadı. Ülke yöneticileri kendi bölgelerindeki barışı yeniden sağlamakla meşgul olmaktan, güvenliğini sağlamaya zaman ayıramadılar. Bu durum, sınırların birinden diğerine kolayca geçişlere yol actığından sınır güvenliğini ortadan kaldırdı.

2.1. Bölge Tarihine Bağlı Unsur Olarak Güvensizlik

Çad Gölü Havzasındaki kırsal haydutlar, kolonizasyon ve bağımsızlık gelişinden önce başladı. Gerçekten de Bornu, Bagirmi, Wandala ve Ouaddaï de dahil olmaz üzere Çad Gölü Havzası krallıkları tarafından baskınlar düzenlendi. Bu baskınlar yarı yasal bir ekonomi oluşturuyordu. Baskın, ekinleri, sürüleri vb. çalmak için yabancı topraklara hızlı bir saldırı olarak tanımlanıyor. Kurak mevsimde ordular tarafından yapılan örgütlenme ve baskınlar ve bir krallık açıklarını doldurmasını mümkün kıldı[579]. Böylece Sultan Rabah[580], organize ettiği sayısız baskınlar

[578]9. Devlet Başkanları Zirvesi sırasında ne Nijerya ne de Kamerun katıldı. 28 Temmuz 2000 tarihinde Ndjamena'da düzenlenen 10. Zirvede, Kamerun Devlet Başkanı Paul Biya muhtemelen Nijerya Cumhurbaşkanı Olesegun Obasanjo ile görüşmekten kaçınmak için temsilci gönderdi. Daha fazla bilgi için, bakınız CBLT, *Recueil des décisions des sommets des Chefs d'Etat*, s.43-54.

[579]S. Issa, "L'embuscade sur les Routes des Abords Sud du lac Tchad", *Politique Africaine 2004/2 N° 94*, 2004, s.87.

[580]Rabih el-Zubayr ibn Fadl Allah veya Rabih Fadlallah (yaklaşık 1842-1900). Sudan'daki savaş ağası ve köle tüccarı. Fransızlar Çad'ı fethedene kadar orta Afrika'da Bornu Sultanı oldu.

sayesinde zenginleşti. Bu baskın hem köle ticaretini, hem fildişi, devekuşu tüyleri ve Orta Afrika'nın diğer zenginlikleri kontrol etmesini sağladı[581]. Bu etki, bu güçle aynı zamanda Darfur'un güneyi ve batısındaki Bahr-El Ghazal'dan Dar-Fertit'e bölgeyi kontrol etmesini sağladı. Aynı şekilde, Çad Havzası'nın ilk kaşiflerinden biri olan Denham Dixon, Angournou'da planlı bir baskından bahsetti. Ancak Şoua Araplar ve Kanembou ana katılımcılarının itirazları nedeniyle, baskın Ramazan sonrasına ertelendi. Devlet baskınlarının düzenlenmesi yoluyla hükümdarlar, onları terk etmiş bir müttefik ya da bölgedeki otoritesine karşı çıkan bir krallığın intikamını almayı hedeflediler. Örneğin, İngilizler Bornu'ya geldiğinde, Baguirmi yönünde bir baskın hazırlanıyordu. Bornu'dan El Kanemy Şeyh, yöneticilerine meydan okumaya cesaret ettiği için bir ceza vermek istedi. İngilizlere eşlik eden Araplar çoğunlukla tüccardı. Adamları bu fikirden çok memnunlardı çünkü onların zenginliklerini arttırmalarına izin verecekti[582]. Dahası, devlet baskınlarını gerçekleştirmek için ittifaklar oluşturmak yaygın bir uygulamadır. Örneğin, Bornu ve Mandara arasında Felatah'a karşı ve kölelerin tedarikini garanti altına almak için Kırdi ülkelerine veya Müslüman olmayan halklara karşı saldırılar başlatmak üzere bir yardım anlaşması imzalandı[583]. Bornu'nun Şeyh ile Mandara Sultanının kızı arasındaki evlilik bu ittifakı mühürledi. Çeyiz, Müslüman olmayan nüfusundan oluşan bir ülke olan Mosgo'ya[584] yapılan bir seferdi. Mandara Sultanı ve Bornu Şeyh birliklerinin bu ittifakı, 3000 Mosgolunun köleleştirilmesine neden oldu[585].

Krallıların bu tekniğinden esinlenerek, bireylerin çeteleri kendi etnik grubuna baskın yapmak bir suç olarak algılandığı için, komşu etnik gruplara baskın yaptılar. Bu baskınlar, hane açığını telafi etmek, kötü hasatları telafi etmek, kurak dönemlerde meraların kıtlığını ve epizootik tarafından kırılan sürüleri yeniden doldurmak için

[581]D. Gaston, *La Vie du sultan Rabah. Les Français au Tchad*, s.2.
[582]D. Dixon, *Voyages et Découvertes T.2*, s.173. 28 Mart 1824'te başlatılan savaş nihayet Bornu tarafından kazanıldı. Ve 4 Nisan 1824'te, imparatorlukta bir sevinç vesilesiydi. Savaşın sonucu esas olarak, Bornu tarafından 480 at, 200 kadın ve iki hadım olmak üzere toplanan ganimetdi.
[583]Denham Dixon, *Voyages et Découvertes T.1*, s.310
[584]Mosgo, Mandara'nın güney-doğusunda bulunan Musgum Topraklarıdır. Bölgenin Müslüman olmayan yerleşim yerlerinde yapılan baskınlar sayesinde, Müslüman krallıklar Sahra genelinde Araplarla köle ticaretini sürdürerek büyük refah sağladı.
[585]D. Dixon, *Voyages et Découvertes T1*, s.311

onlara yardımcı oldu[586]. Kaşifler çeşitli raporlarında, Çad Havzası'nda hüküm süren güvensizliği anlattılar. Yalnız seyahat etmek tehlikeliydi. Bu yolculuğa başlamadan önce tüccarların kalabalık olmaları önerildi. Dolaysıyla aylar hatta yıllar bekleyebilirlerdi. Örneğin İngiliz kâşif Denham, Sultan El Kanemy generallerinden biri olan Barca-Gana'nın her zaman 400 ve 800 kişi arasında bir taburla seyahat etmesi, yolculuğun ne kadar tehlikeli olduğunun bir göstergesidir.

Bu dönemde Çad Havzası'nda adam kaçırma ve fidye isteme yaygındı. Çad Gölü adalarında yaşayan Buddoumas, bu uygulamayı istilalar yaparak maharetle[587] gerçekleştirildi. Bu istilalar şu şekilde gerçekleştirildi. Her biri en az on beş kişiyi taşıyan iki yüz tekne, Çad Gölü kıyılarına iner ve çoğu durumda kasabalardan birini hedef alırdı. Böylece erkek, kadın, çocuk ve büyükbaş hayvan kaçırma da dahil olmak üzere her türlü ihlale devam ettiler. Böylece, Woudie'ye (Çad Gölü yakınındaki şehir) yakın olan Buddouma, Bornu Şeyhinin yeğeni ve şehrin valisini[588] de dahil olmak üzere otuz insana başkın yapmış ve kaçırmışlardı. Soylu rütbeli adamları kaçırmayı başardıklarında, genellikle 2000-3000 arasında öküz başı veya orantılı sayıda köle fidye talep ederlerdi[589]. Bu durum, bölgedeki Avrupa güçlerinin gelişine kadar devam etti.

Çad Havzası'na Fransa, Almanya ve İngiltere'nin gelişi hem devlet baskınlarına hem de bölgedeki büyük siyasi varlıklara son verdi. Bu geliş, Kamerun, Çad, Nijer ve Nijerya'yı doğurdu ve aynı zamanda bölge halkının geleneklerini değiştirdi. Çünkü hapis cezası adı altında baskınlar yapmak yasaktı. O andan itibaren, ülkeye yasadışı olarak baskın yapan insanlar kendilerini bir ülkenin sınırında suç işlemek için organize ettiler ve daha sonra yakalanmaktan kaçmak için başka birine sığındılar. Fakat sömürgeci yönetimin ağlarına düşme konusunda olanlar, suçlarına eşit yaptırımlara maruz kaldılar. Suçlulara iki tür ceza uygulanmıştır: Ya ömür boyu hapsedildiler ya da kamu meydanında idam edildiler.

[586]S. Issa, "L'embuscade sur les Routes des Abords Sud du lac Tchad*", Politique Africaine 2004/2 N° 94*, 2004, s.87

[587]Budduma, Çad Gölü'nün adalarında yaşayan bir kabiledir. Onlar Bornu, Ouaddai ve Baguirmi de dahil olmak üzere büyük gölet çevrili tüm imparatorluklara karşı şiddetli bir savaş yürüttü. Su unsurlarının ustalığı, O zamanlar İmparatorlukların onlar üzerinde hiçbir kontrole sahip olmadığı anlamına geliyor.

[588]D. Dixon, *Voyages et Découvertes T.2*, s.72

[589]D. Dixon, *Voyages et Découvertes T.2*, s.72

Kaçmayı başaranlar güçlü ağlar yaptılar ve kirli çalışmalarına devam ettiler. Ancak idarenin yaptırımlarının ciddiyeti, olayların önemli ölçüde azalmasına neden oldu. bu sükunet 1979'da Çad iç savaşına kadar sürdü. Daha sonra Çad Havzası çeşitli felaketlerle, toplumların hayatta kalmasına karşı gerçek engellerle vurulmuş bir ortamda, sofistike silahlara yönelik şiddetli bir artışa maruz kaldı[590].

Sonuç olarak, 1980'lerin sonlarından itibaren, Çad Gölü Havzası'nın yollarında yeni bir kırsal haydutluk biçimi ortaya çıktı. Gerçekten de Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki çeşitli krizlerin yarattığı siyasi ve sosyal istikrarsızlık, Kuzey Nijerya'daki dini isyan ve Kamerun'un uzak kuzeyindeki etnik çatışmalar nedeniyle bölge benzeri görülmemiş şiddete maruz kaldı. Eşkıyaların ortaya çıkmasına elverişli olan bu ortamda, sofistike silahlar kolayca dağıtıldı. Bunlar, haydutluk parametrelerini değiştirerek, yolun yeni ustalarının merhametine bırakılan farklı sosyal tabakaların savunmasızlığına neden oldu. Haydutlar, kirli işlerini hayatta kalma nedenleriyle ve aynı zamanda zenginlik biriktirmek için kullandılar. Kurbanlarının soygununda, sınırların kontrolsüzlüğü, bankaların ve polis yokluğundan yararlandılar[591].

Haydutların hedeflediği ana yollardan biri 236 km'lik Maroua-Kousseri (Kamerun) idi. Ama başka yollarda şaşırtıcı şekilde ve hızlı hareket eden haydutlar tarafından da hedefe alındı. Bu durumu düzeltmek için Kamerun, Hızlı Müdahale Taburu gibi organize suçları bastırmak için özel olarak eğitilmiş güvenlik güçleri kurdu. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde, Eşkıyayı Bastırma Merkez Ofisi benzer işler yapıyordu ve Çad'ta Arama, Yardım, Müdahale, Caydırma (RAID) denilen birim günlük olarak değerini kanıtladı. Devletlerin halkın güvenliğini sağlamak için aldıkları tüm önlemlere rağmen, Çad Gölü Havzası'ndaki ulaşım, sehirlerarası otobüs

[590]Bu paragraftaki daha fazla bilgi için bakınız, S. Issa, "L'embuscade sur les routes des abords sud du Lac Tchad", *Politique Africaine 2004/2 N° 94*, 2004. Saibou Issa et Hamadou Adama, "Vol et relations entre Peuls et Guiziga dans la plaine du Diamaré (Nord-Cameroun)" , *Cahiers d'études africaines 166*, 2002. Saibou Issa, "Les Jeunes Patrons du Crime Organisé et de la Contestation Politique Aux Confins Du Cameroun, de la Centrafrique et du Tchad, *International conference Youth and the Global South: Religion, Politics and the Making of Youth in Africa, Asia and the Middle East 2006.*

[591]S. Issa, "L'embuscade sur les Routes des Abords Sud du lac Tchad", *Politique Africaine 2004/2 N° 94*, 2004, s.82.

şoförlerinin ve halkın kabusu haline geldi. Bölgede kurulan güvenlik birimleri haydutlar olayların azalmasına katkıda bulunular[592].

2.2.Çad Gölü'nde Karma Devriyeler ve Güvenlik

Nisan 1983'te, iki ülkeyi ayıran sınır boyunca Nijeryalı ve Çadlı askerler arasında çatışmalar patlak verdiğinde, sona erdirmek için acil çözüm, ikili görüşmeler düzenlemek olmuştur. Bu vesileyle Cumhurbaşkanları, özellikle Nijeryalı Shehu Shagari ve Çadlı Hissene Habre, görevli askerlerin ülkelerine geri gönderilmesi, mahkumların değişimi ve sınırın yeniden açılması konusunda anlaştılar. Kuşkusuz, bu koşullu çözüm, düşmanlıkların patlak vermesinden önceki durumun yeniden tesis edilmesini mümkün kıldı. Ancak, her iki tarafın da kalıcı bir barış garantisi olarak soruna kesin bir çözüm bulması gerekiyordu. ÇGHK, çözüm için tek yerdi. Dört üye devleti bir araya getiren bir kurum olarak Komisyon amacı, gelişimlerini aynı şekilde kolaylaştırmak için aralarındaki ilişkilerin güçlendirilmesini sağlamaktı. Ancak bölgede barış ve uyum olmadan hiçbir gelişme mümkün değildi. Bu gerçeğin farkında olan ÇGHK, 21-23 Temmuz 1983'te tarihleri arasında Nijerya ve Çad'ın talebi[593] üzerine özel bir oturum düzenledi. Güvenlikten sorumlu dört devletten bakanlar ve uzmanları bir araya getirdi. Çad Havzası'ndaki güvenlik durumunun iyileştirilmesi için yollar ve araçlar aramayı aktif hale getirmelerinde onlara yetki verildi. Bu, ortak bir çerçevenin, özel bir güvenlik komisyonunun, ortak devriyelerin oluşturulmasını ve bunların sahaya katılımını içermiştir.

Güvenlik Komitesinde gündeme getirilen konu çoktu. Sınır kontrollerinin etkinliğini garanti altına alacak araçlara ek olarak, Devlet Başkanları temsilcileri, üye ülkeler tarafından Çad Gölü'nün askerden arındırılmasının, farklı ortaklar arasında bir güven ortamı oluşturmak için gerekli olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak, bu özel oturumda alınan tüm tedbirlerin, ulaşılan anlaşmaların kontrolü olmadan uygulanamayacağı açıktı. Bu, ulusal devriye takımlarının başkanlarından oluşan bir takım oluşturmayı içeriyordu. Her üç ayda bir komisyon tarafından toplanan ve

[592]S. Issa, "L'embuscade sur les Routes des Abords Sud du lac Tchad", *Politique Africaine 2004/2 N° 94*, 2004, s.86
[593]CBLT/0045, *Rapport de la Réunion Extraordinaire de la CBLT*.

ÇGHK İcra Sekreterya sunulan veriler bir karşılaştırma yapılmasını sağlayacaktı. Ayrıca, bu tedbirlerin uygulanmaması durumunda, ÇGHK'nun yükümlülüklerinden uzaklaşan devletleri cezalandırmak için hazırlandığını da ima etmişti. Ancak ÇGHK'nun, böyle bir politikanın araçlarına sahip olmadığı için, onlar için büyük bir paradokstu. Çünkü devletler ona cezai ayrıcalıklar sağlamamıştı. Bir kez daha herkes ulaşılan anlaşmaları ihlal etmemek için "iyi niyet" göstermeye çağrıldı. Sınır Koruma Komisyonu'nun çalışmalarını kolaylaştırmak için bir takım ekleyerek kendi güvenliğinin sağlanması gerekiyordu. Alanda daha fazla etkinlik için ortak devriye bölgesinin sınırlarını belirlemek için kaldı.

Böylece, iki toplantı Güvenlik Komitesinde sorunları çözmeye çalıştı. Biri 12-13 Kasım 1984'te tarihleri arasında Lagos'ta (Nijerya), diğeri ise Maiduguri'de (Nijerya) 1985'te 6-8 Ağustos trihleri arasında tarihleri arasında gerçekleştirildi. Bölgenin geleceği için çok önemli olan bu uzman toplantıları, karma devriyeleri etkin bir şekilde kurmayı mümkün kıldı. Adından da anlaşılacağı gibi, ordu, jandarma, gümrük, polis, su ve ormanlar personelinden karışık bir devriye kuruldu. Ayrıca, her ülkede 45 kişi[594] olmak üzere dört kontrol noktası oluşturulmasına karar verildi. Blangoua (Kamerun), Gadira (Nijer), Baga-Kawa (Nijerya) ve Baga-Sola'da (Çad)[595] özel ilgi gerektiren hassas alanlardı. Aynı zamanda, yerdeki ortak devriyelerin çalışmalarını kolaylaştırmak için önemli lojistik planlandı. Bu seviyede, otomobil ve tekneler tahsis edilen ekiplerin konut, geçim ve lojistik sorumlusu olan devletler yer aldı[596]. Ancak, kaynaklara göre, göldeki hareketlerin kontrol edilmesinden sorumlu olanların yetkisi çok büyüktü. Daha sonra onlara sıkı yönergeler verildi. Ortak devriye ekipleri için:

- Çad Gölü Havzasındaki malların ve insanların güvenliğini ve serbest dolaşımını sağlamak
- Haydutluk ve kaçakçılığı ortadan kaldırmak için düzenlemeler yapmak

[594]Çad Gölü'nde güvenlikle ilgili toplantı, her ülkede 45 kişilik bir ekip kurmayı planlamıştı. ÇGHK'nun diğer 3 üye ülkesinden 30 Ulusal artı 15 yabancı. İlgili ülkede İrtibat İdaresi için Yerel Sivil Toplum Örgütü kurulması da önerildi. CBLT, *Rapport de les Réunion des Experts des Etats membres de la Commission du Bassin du lac Tchad sur la Sécurité sur le Lac*, Maiduguri 1985.
[595]CBLT, *Rapport de les Réunion des Experts sur la Sécurité sur le Lac*, Maiduguri 1985, s.4
[596]CBLT, *Report of the sub-commission on Security*, Maiduguri 1984, s.2

- Bölgedeki güvenlik durumu hakkında üye devletlerin raporlarını hazırlamak ve sunmak
- Sahadaki misyonunun yürütülmesinde ÇGHK'na yardımcı olmak
- Çad Gölü'ndeki sınırların çizilmesinden sorumlu teknik ekibi korumak.
- Çad Gölü'nün askersizleştirilmesine katılmak
- Tüm kişileri yasa dışı silah bulundurmaktan silahsızlandırmak
- Göl alanında hareket eden kişilere ortak kimlik kartı verilmesi
- Sınır belirlenene kadar göl sakinlerinden hiçbir vergi veya harç toplanmadığından emin olmak.

Her devlet, Ağustos 1985'te Çad Havzası Gölü'nde güvenliği sağlamak için Komisyon tarafından verilen talimatlara uymak için mümkün olduğu kadar çaba gösterdi. ÇGHK Sekreteryasının karşılaştığı zorluklardan biri, karışık devriyelerin faaliyetlerinin etkin bir şekilde kontrol edilememesiydi. Bu amaçla, Komisyonun her oturumunda üye devletler temsilcilerinin bir raporunun sunulacağı toplantıların düzenlenmesi önerildi[597]. Öte yandan, 1987'de karma devriye sistemi Çad, Kamerun ve Nijerya[598] dahil olmak üzere üç ülkede işlevseldi. Sadece Nijer hem ekonomisini vuran hem de uluslararası eylemini etkileyen kriz nedeniyle ekibini kurmak için yavaştı. Komisyonun 33. oturumunda, o ülkenin temsilcisi, meselenin hükümeti tarafından dikkate alındığını zaten belirtmişti. Yine de bu, Çad Havzası'ndan inkâr edilemez bir güvenlik açığı olduğunu gösterdi[599]. Nihayet Nijer ekipleri diğer ülkelerle birleşince, uzun bir zaman için değildi. Çünkü, karma devriye formülü, malların ve insanların serbest dolaşımını kolaylaştırmayı başarsa ve halklar arasındaki güven ortamını yeniden tesis etse bile, 1990'larda sistem bozuldu. Gerçekten de, o zamanlar ekonomileri darmadağın olan bölgedeki bütün Devletler

[597]CBLT/0034, *Procès-Verbal de la 33e Session*, s. 42. 1985 Ağustos toplantısında, her ortak ekibin diğer üç faaliyet raporuna ileteceği planlandı. Böyle bir yaklaşımın eksikliklerini gözlemledikten sonra, devlet temsilcilerinin İcra Sekreteryaya merkezi bir yer vermeye karar verdiklerini belirtti.
[598]CBLT/0014, *Procès-Verbal de la Sixième Conférence des Chefs d'Etats de la CBLT*, s.7
[599]Güvenlik sorunu, bir yıl sonra 1987'de ÇGHK Devlet Başkanları 6. Konferansında gündeme getirildi. Daha sonra Çad Cumhurbaşkanı Hissene Habre, Nijer'i karma devriye bir araya getirme çabalarını arttırmak için ek çaba sarf etmeye çağırdı. Daha fazla bilgi için bakınız CBLT/0014, *Procès-Verbal de la Sixième Conférence des Chefs d'Etats de la CBLT*, s.10.

kendi iç sorunlarını çözmekle meşguldü. 31 Ekim 1991'de Nijerli kuvvetlerin çekilmesi, karışık devriye sisteminin sonunu işaret etti[600].

Bu kısa devreye rağmen, ÇGHK yenilgiyi kabul etmedi ve güvenlik, devletlerle savunmaya devam etti. Böylece Ortak Güvenlik Gücü kurma fikri ortaya çıktı. Bu fikir 21-23 Mart 1994 tarihleri arasında Nijerya'nın Abuja kentinde düzenlenecek olan 8. Devlet Başkanları Zirvesi'nde onaylandı[601]. Devletler, örneğin hem siyasi hem de lojistik açıdan Ortak Gücü desteklemeyi üstlenmiştir. Bu yeni gücün nasıl işleyeceği sorulduğunda, merkezinin, Nijerya'daki Baga-Kawa'da, komuta rotasyonunun, insan ve maddi kaynakları için bir eşik olması gerektiğine ve nihayet Nijerya, uzmanlar toplantısı için bir çerçeve sunmalı kararı verildi. Ancak, ÇGHK'ya üye Ülkeler tarafından üstlenilen çabaları engelleyen bir durum vardı. Nitekim, Çad Gölü'ndeki sınırların çizilmesinden sorumlu olan teknik ekiplerin raporlarının sunulmasından sonra Nijerya, Kamerun ile sınır düzeyinde itiraz etmiştir. Bu, Çad Gölü ve Bakassi Yarımadası adalarının kontrolü üzerinde iki ülke arasında çatışmalara yol açtı. ÇGHK, Kamerun ile Nijerya arasındaki soruna kesin bir çözüm bulamadığı için, iki ülke toplantılarını kaçırmaya başladı. Sonuç olarak, 1996 yılında Ortak Gücünün işleyişinin ertelenmesi ve ortak devriye ekiplerinin yeniden etkinleştirilmesi ve güçlendirilmesi gerektiği hissedilmiştir[602]. Demek ki Nijer, Nijerya ve Çad tarafından oluşturulan Çokuluslu Ortak Gücü (MNJTF) hemen operasyonel olamadı. Bu arada, "Zarguina" olarak da adlandırılan haydutlar karayolu olayı doğdu. Ortak bir güvenlik politikasının yokluğunda[603], bu olay endişe verici oranlar aldı. Daha sonra her devlet, olayı azaltmak için kendi kurumunu kurmak zorunda kaldı. Böylece, Kamerun'da Hızlı Müdahale Taburu, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde Eşkıyayı Bastırma Merkez Ofisi ve Çad'ta Araştırma, Yardım, Müdahale, Caydırma (RAID) diye adlandıran kurumların oluşturulmasına yol açtı.

---

[600]F. Dia, *La Commission du bassin du Lac Tchad: 1964-2004,* s.54-55

[601]CBLT, *Recueil des Décisions des Sommets des Chefs d'Etat*, s.39

[602]CBLT, *Recueil des Décisions des Sommets des Chefs d'Etat* s. 44-45. Bu karar 30-31 Ekim 1996 tarihleri arasında Ndjamena'da düzenlenen 9. Devlet Başkanları Zirvesi'nde alındı.

[603]Çokuluslu Ortak Güçü yaratılmasıyla ilgili tartışmalar 2000 yılında Devlet Başkanlarının 10. Zirvesinde yeniden başlatıldı. Bu teşebbüsün finansman maliyetinin yüksek olmasından dolayı, Devletlerin askerlerinin katılımından sorumlu olmaları önerilmiştir. Sekiz yıl sonra 2008'de 12. Zirvede, devletler bir kez daha Çad Gölü Havzasındaki ortak kuvvet yeniden etkinleştirmeye karar verdiler. Bu durum Kamerun'u Çad, Nijerya ve Nijer ile birlikte Çad Gölü çevresinde etkin ve verimli bir güvenlik sağlamak için ikna etme ihtiyacını ima etti.

Fakat, 2011'den itibaren bu çeşitli güvenlik kaygılarına ek olarak devletler, Kamerun, Nijer, Nijerya ve Çad sınırlarında faaliyet gösteren bir terörist grup olan Boko Haram ile savaşmak zorunda kaldılar. Çok iyi biliyorlardı ki enerjilerinin toplanması sadece ÇGHK'nda mümkün olabilecekti. O yüzden ÇGHK terörist güçlerin yolunu engellemek için Çokuluslu Ortak Gücü güncelleme ihtiyacı duydu.

II. Boko Haram: ÇGHK Yeni Güvenlik Mücadelesi

1. Boko-Haram Tarafından Çad Gölü Havzası'nın İstikrarsızlaştırılması

Boko Haram'ın hikayesi 2003 yılında Kanama'da Nijerya'nın Taliban'ı lakaplı bir grup cihatçıyla başladı[604]. Nijerya güvenlik güçleriyle mücadele eden Taliban, Kamerun'daki Mandara Dağları'na sığınmak ve Maiduguri'de, radikal vaiz Mohamed Yusuf'un saflarına katılmak zorunda kaldı. Vahhabilik'ten esinlenen bir hareket olan "*Cemaat Izalat el-Bida ve Iqamat el-Sünna'da"*[605] eğitilen Boko Haram'ın ana figürü Mohamed Yusuf 2005'te ayrıldı. Gerçekten de *Izala*[606] tarafından desteklenen Batı'dan ithal edilen demokrasiyi reddetmesi nedeniyle Mohamed, Sünni geleneğin ve kutsal savaşın yayılması için Peygamber Efendileri'nin yoldaşlarının derneği olan "*Cemaati Ahlis-Sünnet Lidda'awati El Cihadını"* oluşturdu. 2006'den itibaren Mohamed Yusuf'un yarattığı tarikat için halk tarafından verilen bir takma ad olan Boko Haram, Hausa dilinde, *Batı eğitiminin yasak*[607] olduğu anlamına geliyor. Bu takma ad, Boko Haram tarikatı ve Nijerya ordusu arasındaki büyük çatışmalar sırasında 2009 yılında Batı basını tarafından ele geçirildi. O zaman, Çad Gölü Havzası oldukça kırılgan bir bölge gibi görünüyordu. Bu istikrarsız durumun ağırlaştırılmasına birçok faktör katkıda bulunmuştur. Özellikle, üstel nüfus artışı talep karşısında yetersiz arz, yetersiz kalkınma politikaları ve her seviyedeki görünür

[604]Géraud Magrin et Marc-Antoine P. De Montclos(dir), *Crise et Développement: La Région du Lac Tchad à l'Epreuve de Boko-Haram*, Paris 2018, s.132.

[605]Vahhabilik'ten esinlenen bir hareket olan *Cemaat Izalat el-Bida ve Iqamat el-Sünna* hareketi, kendisini kötü yeniliklerin ortadan kaldırılması Derneği ve Ortodoksluğun yeniden kurulması için toplum olarak tanımladı. 1978'ten itibaren, Kuzey Nijerya'da yeniliklerden yoksun bir İslam için çeşitli eylem yürütmüş.

[606]Mohamed Yusuf ve aslen ait olduğu İzala hareketi arasındaki ayrılık, Izala'nın seçimlere adayları desteklemesi ve böylece Batı'dan miras kalan demokrasinin meşruluğunu pekiştirmesiydi. Maiduguri'nin vaizi, halifeliğinin geri dönmesi ve İslam hukuku ilkelerinin uygulanmasını istedi.

[607]Söylenmesi gereken şey, gerçekte, Cemaat Ahlis-Sünnet Lidda'awati Wal Cihad ya da Boko Haram denilen hareket aslında Batı'dan ithal edilen her şeye karşı çıkmasıdır. Sadece okul değil, aynı zamanda Müslümanların ruhlarını bozan demokrasine de karşı çıktı. Saflığı yeniden sağlayabilecek tek sistem Şeriat ya da İslam hukuku idi.

etkilerle iklim değişikliği bunları başında gelir. Buna, Çad Havzası Gölü'nü hem yerel hem de uluslararası düzeyde oldukça medyayla ilgilenen bir alana dönüştüren Boko Haram isyanı da eklendi. Özellikle mağdurların sayısı, milyonlarca yerinden edilmiş insan ve açlıktan dolayı neden oldu.

Boko Haram terörist hareketinin ortaya çıkışını açıklamak için çeşitli nedenler öne sürüldü. Her şeyden önce, birkaç yazarın Boko Haram'ın ana hedefinin Çad Gölü Havzası'nda bir halife yaratmak olduğunu kanıtlamaya çalıştığı İslamcı tez konuşuldu. Bu tez, bazı üyelerin 2015 yılında *"Daesh"* denilen İslam Devleti'ne bağlanmasıyla onaylandı[608]. İkincisi, etnik ve iklim değişikliği faktörleri uzun uzun tartışıldı. Örneğin, 1970'lerin ve 1980'lerin kuraklıklarının, gençlerin büyük bir kırsal göçüne ve toplumun yoksullaşmasına yol açtığı iddia edildi. Böylece, en savunmasız gruplar bölgenin Selefi hareketlerine katılarak radikalleşmeye maruz kaldılar. Bu faktörler, Boko Haram'ın ortaya çıkışını açıklayabilmelerine rağmen, dayanıklılığının nedenlerini analiz edemedi. Son olarak, aşırı yoksulluk bağlamında, Boko Haram'ın ortaya çıkması, pekiştirilmesi ve direncinin sadece sosyal ve politik koşullar açısından anlaşılması mümkün olmuştur. Özellikle, odak noktası yolsuzluk, devlet disfonksiyonu, askeri baskıların acımasızlığıydı.

Boko Haram ayaklanması Borno eyaletinde (Nijerya) başladı ve daha sonra Kolofata (Kamerun) Diffa (Nijer) ve Çad Gölü'nün bazı adalarını ateşledi. Bu ayaklanma yüzünden herhangi bir ekonomik aktivite yapmak artık imkansızdı[609]. Ticaret ve başka hareketler ciddi şekilde etkilendi. Büyük bir alışveriş merkezi olan Maiduguri (Nijerya), hem yerlerinden edilmişler için bir sığınak hem de uluslararası insani yardım kuruluşları için bir çalışma merkezi haline dönüştü.

Nijerya güvenlik güçleriyle çatışmasından ve Mohamed Yusuf'un idamından sonra, Boko Haram, yeni lideri Abubakar Shekau'nun gelişiyle eşi görülmemiş bir ilerleme kaydetti. Cihat ilanı ve Boko Haram tarafından seçilen terör stratejisi, dünyanın dört bir yanındaki, onun imajı yaymayı mümkün kıldı. 2011 ve 2012 yılları

[608]Mart 2015'te İslam Devletine olan bağlılığından önce, grubun resmi adı "Peygamber ve Cihad'ın öğretilerini yaymakla meşgul olan insanlar" anlamına gelen "Cemaati Ahlis-Sünnet Lidda'awati El Cihad" idi. İslam Devleti'ne olan bağlılığından beri Boko Haram resmi olarak "İslam Devletinin Batı Afrika Eyaleti" ingilizcede Islamic State's West Africa Province (ISWAP veya ISWA) haline geldi.
[609]G. Magrin et M-A. P. De Montclos(dir), *Crise et Développement*, s.135.

arasında, ilk terörist eylemler Kano, Abuja ve Zaria[610] da dahil olmak üzere Nijerya'nın büyük şehirlere karşı yönlendirildi. Boko Haram, çevresini kontrol ettiğini kanıtlamak için Nijerya'da teröre devam etti. Camileri aracılığıyla aldığı fonlardan yoksun olarak banka soygunları düzenledi ve serbest bırakılması için fidye talep ederek zengin tüccarların çocuklarını kaçırdı. Daha sonra Boko Haram, halka karşı ihlalleri işleyen silahlı haydutları işe alarak kırsal alanlarda önemli bir zemin kazandı. Bu, halkın suçluları suçlamak için güvenlik güçleriyle iş birliği yapmasını engelledi. Tam da bu noktada, Nijerya Başkanı Goodluck Jonathan hükümetinin Boko Haram'a karşı mücadelesinde zorluk çektiği anlaşıldı. Boko Haram, Mayıs 2013'te[611] ilan edilen olağanüstü hâle rağmen geniş bir spektrumda faaliyet gösteriyordu. Aynı zamanda, Maiduguri'den kovulan Boko Haram, özellikle Sambisa Ormanı'nda[612] Kamerun sınırına çekildi. Boko Haram, Nijerya'nın komşu ülkelerinde ideolojisini yaymayı planlıyordu. Bu durum Çad Gölü'nü çevreleyen devletleri alarma geçirdi. Zira halklarının korunmasını sağlamak için birkaç eylem başlattılar. Örneğin Maiduguri'de (Nijerya) Boko Haram ile mücadele etmek için 2013 yılında kurulan Sivil Ortak Görev Gücü (CJTF), halk arasında otorite ve nüfuz kazandı. Kamerun ise, köy düzeyinde Uyanıklık Komiteleri kurdu. Fakat Boko Haram, bu destek gruplarının yaratılmasına tepki göstererek, halkın onlarla iş birliği yapmasını engellemek için terör eylemlerini başlattı. Zaten Batı televizyon ve radyo kanalları aracılığıyla meşhur olan tarikat, 14 Nisan 2014'te[613] Çibok'ta (Nijerya) 276 genç kız kaçırılmasında başarılı oldu. Bundan sonra Nijerya ile Boko Haram arasındaki çatışma, Barack Obama, karısı Michelle Obama ve diğer ünlü film

[610]Goodluck Jonathan hükümetinin ilk testlerinden biri, Boko Haram'ın faaliyetlerini durdurmaktı. Bu zor bir görev olduğunu kanıtladı. Ağustos 2011'in başlarında, Abuja'daki BM karargâhına düzenlenen bir intihar saldırısı sonucu 23 kişi öldü; hemen Boko Haram sorumluluğu üstlendi. Aralık 2011'de tarikat, kiliseleri bombalayarak yaklaşık 40 kişinin ölümüyle terör yaymaya devam etti. Aynı şekilde, Kano'da düzenlenen tek bir günde koordine saldırı ve ateşlerde 100'den fazla insan öldürüldü. Bu katliamdan kısa bir süre sonra Boko Haram, Hıristiyanların kuzey Nijerya'yı terk etmelerini emretti. Mayıs 2013'te Goodluck Jonathan'ın hükümeti, Borno, Yobe ve Adamawa da dahil olmak üzere üç kuzey eyaletinde olağanüstü hâl ilan etti ve Boko Haram ile savaşmak için birlikler gönderdi. Ordu, Boko Haram'dan Maiduguri'yi kurtarmak için bir dizi hedefe yönelik saldırı sayesinde başarılı oldu. Bununla birlikte, bu operasyonun neden olduğu kayıplar vardı.

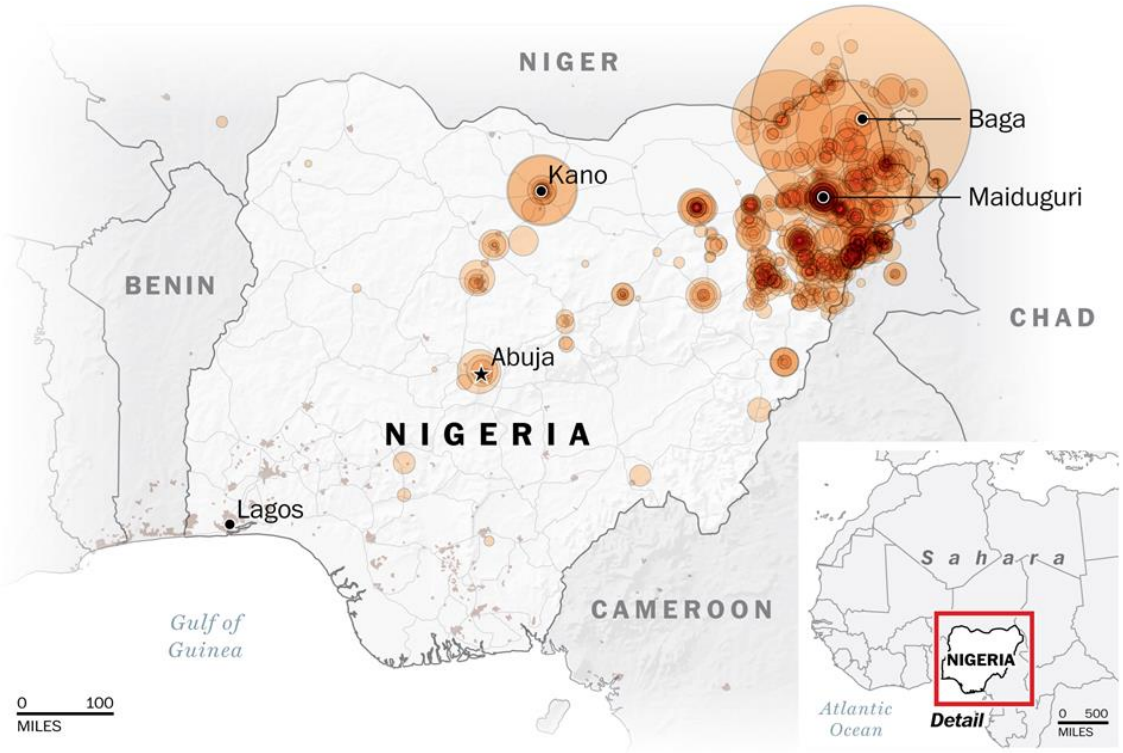
[611]https://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13951696

[612]G. Magrin et M-A. P. De Montclos(dir), C*rise et Développement*, s.135

[613]14 Nisan 2014'te, Nijerya'nın Borno Eyaleti, Çibok'ta İslam mezhebi Boko Haram'ın kendi yurtlarından 276 kız öğrenci kaçırıldı. Hemen, Bring Back Our Girls olan derneği, kızlar serbest bırakılmasını kolaylaştırmak için kuruldu. Daha fazla bilgi için, http://www.bringbackourgirls.ng/

aktörlerinin ve şarkıcılarının aktif olarak katıldığı *"Bring Back Our Girls"* ya da "*Kızlarımızı Geri Getirin"* hareketiyle uluslararası bir boyut kazandı.

Harita-3 : Boko Haram 2011'den beri Sivil Nüfusa Saldırıları[614]

Eylemlerinin şiddeti nedeniyle, Boko Haram, Çad Gölü'nü son derece güvensiz bir alana dönüştürmeyi başardı. Boko Haram olan kurbanlarının sayısı, hem acımasızlığını hem de yıllar boyunca onun tarafından uygulanan şiddetin evrimini gösterir. 2011'de Boko Haram, 32 saldırıda 114 sivili öldürdü. 2012'de, 148 hedefli saldırı, sivil kayıp sayısını 910'a yükseltti. 2013 yılında 108 saldırıda, 1008 kişi öldürüldü. Nijerya, Borno, Adamawa ve Yobe eyaletlerinde olağanüstü hal ilan etti. 2014 yılında, Boko Haram'ın 220 saldırısı 3425 kişinin ölümüyle sonuçlandığı için şiddet, Çad Havzası halkının rutini haline geldi. Boko Haram'ın 2015 yılında İslam Devleti'ne olan bağlılığı, dayanıklılığına katkıda bulundu. O yıl 6006 kişinin hayatını kaybettiği 270 saldırıdan sorumluydu. O zamanlar Nijerya, krizin artık tek başına yönetemeyeceği bir seviyeye ulaştığını fark etti. Her şeyden önce, buna son vermeyi

[614] Kevin Uhrmacher and Mary Beth Sheridan, "The Brutal Toll of Boko Haram's Attacks On Civilians", *The Washington Post*.

ummak için komşularına ve müttefiklerine yaklaşmak gerektiğini düşündü. 2016 yılında, ÇGHK üye devletleri ve Benin arasındaki iş birliği tarikat saldırılarını azaltmaya yardımcı oldu çünkü tarikat 36 saldırıda 422 kişiyi öldürdü[615]. Devletlerin koalisyonu için ilk büyük zaferdi. Bu, devletler arasındaki iş birliğinin Boko Haram'ı yenmek için öncelik verilmesi gerektiğini gösterdi. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ofisi, 2.4 milyon insanın yerinden edildiğini ve 7 milyondan fazla kişinin Boko Haram'ın neden olduğu kıtlığın etkilerine maruz kaldığını açıkladı[616]. Aynı şekilde, Boko Haram terörizmi, okul ve sağlık altyapısının bozulmasına yol açtı. Okul altyapısının durumu özellikle endişe verici boyutlara ulaştı. çünkü bölgedeki okulların yarısından fazlası mezhep unsurları tarafından kapatılmış veya yok edilmiştir[617].

Öte yandan, Boko Haram, Nijerya'nın yıllar boyunca tutumu nedeniyle kısmen böyle bir güce ulaştı. Gerçekten de Nijerya uzun süredir ülke dışında benimsenmesi gereken konum konusunda tereddüt etmişti. Bölgesel lider statüsünü kaybetme[618], zayıflıklarını ve Boko Haram krizini çözemediğini gösterme korkusuyla, yabancı bir ülkeye müdahale etmemeyi seçmişti. Nijerya'nın tutumunda, ulusal gurur duygusu ve dünyaya altbölgenin jandarma rolünün bozulmadığını gösterme arzusu vardı. Bir hatırlatma olarak Nijerya, Liberya ve Sierra Leone'deki çatışmaların çözümlerinde önemli bir rol oynamıştı. Liderleri dünyanın gözünde yüzünü kaybetmek istemedikleri için, Boko Haram kriziyle başa

[615]Kevin Uhrmacher and Mary Beth Sheridan, "The Brutal Toll of Boko Haram's Attacks on Civilians", *The Washington Post,* 2016, https://www.washingtonpost.com/graphics/world/nigeria-boko-haram/?noredirect=on, Erişim Tarihi: 21-12-2017

[616]John Campbell and Asch Harwood, "Boko Haram's Deadly Impact", *Council On Foreign Relations,*2018, https://www.cfr.org/article/boko-harams-deadly-impact, Erişim Tarihi: 22-10-2018.

[617]Nijerya Güvenlik İzleyicisi (Nigeria Security Tracker) 2011'den 2018'e kadar, Boko Haram'ı içeren 2021 olayının 37530 kişinin ölümüne neden olduğunu tahmin ediyor. Bu toplam Boko Haram savaşçılarını, hükümetler güçlerini ve sivilleri içermektedir. Boko Haram'ın neden olduğu zararlar hakkında daha fazla bilgi için bakınız, John Campbell and Asch Harwood, "Boko Haram's Deadly Impact", *Council on Foreign Relations,* 2018, https://www.cfr.org/article/boko-harams-deadly-impact, Erişim Tarihi: 22-10-2018. Ntuda Ebode J.V, Mark Bolak Funteh et Mbarkoutou Mahamat Henri, *Le Conflit Boko Haram au Cameroun. Pourquoi La Paix Traine-t-elle?* Yaoundé 2017. Mbarkoutou Mahamat Henri, "Réfugiés et Personnes Déplacées au Cameroun", *Revue Kaliao Volume Spécial Novembre 2014,* s.13-32.

[618]Atangana Elysée Martin, *Le Bassin du Lac Tchad Face Aux Nouvelles Formes de Menace: La Difficile Dynamique de Réponse Régionale Face à La Montée En Puissance du Groupe Terroriste Islamiste Boko Haram* , Mémoire présenté à la Faculté des Études supérieures et postdoctorales en vue de l'obtention du Grade de Maître ès sciences (M. Sc.) en Etudes Internationales, Université de Montréal 2017, s.66.

çıkabildiklerini iddia ettiler. Nijerya'nın 1 Ekim 1960'da Sir Abubakar Tafawa Balewa tarafından verilen bağımsızlık konuşması, olası iç çatışmaların çözümü için benimsenecek tutumu ortaya koydu. "*Biz, Nijerya halkının seçilmiş temsilcileri, hem içten hem de bir ulus olarak kendi işlerimizi yönetebileceğimizi kanıtlamaya yoğunlaştık*"[619]. Nijerya Boko Haram ile mücadeleyi, herhangi bir dış müdahale çözmek istemiştir. Nijerya liderleri 1967-1970 yılları arasındaki Biafra Savaşındaki ve 1980'de Maitastine radikal İslam hareketlerindeki başarıları sebebiyle böyle bir düşünce kapılmışlardır. Bu nedenle, Boko Haram konusunda, Nijerya'nın kimsenin sorunlarının çözümüne müdahale etmesine izin vermemesi şaşırtıcı değildi. Ancak zaman geçtikçe, tek başına krizin üstesinden gelemeyeceğini fark etti. Nitekim, 14 Mayıs 2013'te Nijerya Cumhurbaşkanı Goodluck Jonathan, komşu ülkelere hitaben yaptığı konuşmada;

"*Yakın geçmişte olduğu gibi, sınır ötesinden kaçabilecek herhangi bir terörist unsuru yakalama konusundaki iş birliğinden ötürü, komşu ülkelere diplomatik kanallar aracılığıyla yaklaşıyorum*[620]*"* demiştir.

Bu konuşma, Nijerya'nın terörle mücadelede ABD, Birleşik Krallık, Fransa, ve Çad Gölü kıyıdaş devletlerle işbirliğini pekiştirdi. Bununla birlikte, ne yapılacağına dair yaşanılan tereddüt, Goodluck Jonathan için kötü bir durumdu. Hakkındaki eleştiriler ve Mart 2015'teki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ezici bir yenilgi yaşamasına yol açtı. Muhammed Buhari iktidara geldiğinde, eski bir asker ve durumun tek adamı olarak ona halkın güvenini işaret etti. Mart 2015 seçimleri sayesinde Muhammad Buhari Nijerya'da iktidara geldi. Çad Gölü Havzası'nın tarihindeki bu bölüm, halkın eski bir asker ve durumun tek adamı olarak ona olan güvenini işaret etti. Kuzeybatı Nijerya'nın yerlisi olan Buhari, bölgenin gerçeklerini anlayabiliyordu. Nijerya Cumhurbaşkanı olarak göreve başladıktan hemen sonra, Boko Haram ile mücadelede kurulan Çokuluslu Ortak Gücü'ün stratejisini iyileştirmek için Çad Gölü'ne sınırlanan devletlere bir dizi ziyaret başlattı. Nijer,

[619]Sir Abubakar Tafawa Balewa, *Independence Day*, 1960, https://blackpast.org/1960-sir-abubakar-tafawa-balewa-independence-day, Erişim Tarihi: 14-08-2017

[620]Goodluck Ebele Jonathan, *The Declaration of a State of Emergency in Borno, Yobe and Adamawa States on Tuesday 14 May 2013*, https://www.premiumtimesng.com/opinion/134247-president-jonathan-state-of-emergency-declaration-in-adamawa-borno-yobe-full-speech.html, Erişim Tarihi: 28-10-2017

Kamerun ve Çad ve Benin[621] yardımı Nijerya tarafından istendi ve bu eylemle artık sınır ötesi olan krizi tek başına yönetemediğini kabul etti. Ziyaretlerin ötesinde, Nijerya'nın olay ölçeğini azaltmak için her türlü çabayı gösterme isteği Çokuluslu Ortak Gücü'ne tahsis etmeye karar verdiği 100 milyon dolara da yansıdı. Aynı zamanda, bu jest ona liderlik verdi. Boko Haram'ın terörist eylemlerine uluslararası tepki, Nijerya ordusunu birleştirmeyi ve Boko Haram uzun süre etkilemeyi başardığı için etkili bir strateji olduğunu kanıtladı. 7 Mart 2015 tarihi itibariyle Boko Haram, İslam Devleti'ne bağlılık da dahil olmak üzere uluslararası destek aradı[622].

Boko Haram'ın bölgedeki etkisini anlamak için tüm bu önemli rakamların ötesinde, ÇGHK'nun faaliyetlerinin bu şiddetin boyutundan etkilendiği anlaşılıyor. ÇGHK çeşitli projelerin uygulanmasını durdurmak zorunda kaldı. Benzer şekilde, alt bölge için gerçek bir referans olan Ngala okulu 2014'te kapatıldı.

2. Boko Haram Terör Saldırılarına Karşı ÇGHK'nun Tepkisi

2009 yılında güvenlik güçleri ile çatışmalardan sonra, Boko Haram Nijerya'nın kamusal alanında yasaklandı. Ancak bu yasak, örgütün tamamen ortadan kalktığı anlamında degildi çünkü daha şiddetli saldırılara devam edildi. Kamerun, Çad ve Nijer'e yerleşerek, tarikatın teğmenleri kendini kanıtlayan bir terör ağı düzenledi. Nijerya Boko Haram ile savaştayken, saldırılar başlangıçta o ülkeye karşı yönlendirildi ve büyük şehirler özellikle Kano, Abuja, Zaria ve Maiduguri ana hedeflerdi. Çatışma, herkesin saflarında önemli maddi ve insani zararlara neden oldu.

Nijerya'da, yabancı müdahaleyi önlemek için, Goodluck Jonathan'ın hükümeti, çatışmanın iç mesele olduğunu tekrar tekrar teyit etti. Bununla birlikte, Nijerya tarafından yapılan bu duruş ve kendi topraklarına herhangi bir müdahalenin reddedilmesi, Boko Haram'ın elleri genişletmesine yol açtı. Böylece, Nijerya'dan

[621]Başkan seçildikten sonra, Buhari komşularıyla iş birliğini pekiştirmeyi üstlendi. Seyahat dizisi, Boko Haram'a tek başına mücadeleye devam etmemeye karar verdiğini ve Nijerya'nın sadece uyumlu eylemin Boko Haram'ın sökülmesini kolaylaştırabileceğini fark ettiğini kanıtladı. Böylece, 3 Haziran 2015'te Nijer'i ziyaret etti ve ertesi gün Çad'a gitti. Çad'tan sonra, o 29 Temmuz 2015 tarihinde Kamerun'a doğru yola çıktı ve 1 Ağustos 2015 tarihinde Benin ile gezisini tamamladı.

[622]Romain Herreros, *Allégeance de Boko Haram à Daech: ce qui rapproche et ce qui sépare les deux groupes armés extrémistes*, 2015, https://www.huffingtonpost.fr/2015/03/08/daech-boko-haram-points-communs-differences_n_6826090.html, Erişim Tarihi: 14-08-2017

sonra Kamerun, Çad ve Nijer'e karşı düzenlenen saldırılar, şiddetin derecesi, hasarın ölçeği ve Çad Havzası'nın tarikat tarafından istikrarsızlaştırılmış oldu. Boko Haram'ın bölgeselleşmesi, Çad Havzası'nın üye devletleri arasındaki ittifaktan yoksun olması nedeniyle ÇGHK hemen etkili bir şekilde tepki veremedi. 30 Nisan 2012 tarihinde, Devlet Başkanları 14. Zirvesi sırasında konu ilk kez tartışıldı. Boko Haram'a karşı mücadelenin bir parçası olarak ÇGHK'nun Çokuluslu Ortak Gücünü yeniden etkinleştirmekten bahsedildi. 21 Mart 1994'te[623] kurulan güç, Bakassi Yarımadası ve Çad Adaları Gölü üzerinde Nijerya ve Kamerun arasındaki sınır ötesi çatışmalar nedeniyle hiç operasyonel olmamıştı. Bu çatışma, Kamerun'un ÇGHK'ndaki ilgisizliğine katkıda bulundu. Fakat daha çok zaman geçtikçe, tüm kıyıdaş devletlerde binlerce Boko Haram kurban oldu. Bu nedenle, Devletlerin, kendi Vestfalya'lı güvenlik anlayışlarını bir kenara koymaya ve Çokuluslu Ortak Gücü'nün ortak projesi etrafında enerjilerini birleştirmeye karar verdiler.

Bu birleştirici enerji macerasının gerçek başlangıcı iki temel toplantıda gerçekleşti. ÇGHK tarafından 17-18 Mart 2014 tarihinde Yaunde'de düzenlenen ilki, Savunma Bakanlarını ve örgütün üye Ülkelerinin Genelkurmay Başkanı bir araya getirdi. Çokuluslu Ortak Gücü güncelleme konusunda anlaşılıp, gücün merkezi, Nijerya'da özellikle Baga'da olacağına karar verildi. Kuzeydoğu Nijerya'daki Çibok Lisesi'nde Boko Haram tarafından 276 kız kaçırma, gücün işleyişin sürecini hızlandırmaya yardımcı oldu. Gerçekten de 17 Mayıs 2014'te, bu korkunç olaydan bir ay sonra ve Goodluck Jonathan'ın güvenlik politikasına itiraz etme bağlamında[624] uluslararası bir konferans düzenlendi. Nijerya, Benin, Çad, Kamerun, Nijer ve Fransa Devlet Başkanları ile Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Avrupa Birliği temsilcileri Nijerya Güvenlik Zirvesi için Paris'te bir araya geldi. Zirvenin teması, Nijerya'nın güvenlik sorunlarına somut çözümler bulmasına yardımcı olmak için çeşitli paydaşların özellikle orada bulunduğunu gösterdi. Bu iddia doğru olsa da bu toplantıda yer alan tüm Afrika Devletlerinin de Boko Haram tarafından saldırıya

[623]1990'larda, Çad Havzası, endişe verici bir güvensizlikle karşı karşıyaydı; Bu nedenle ÇGHK üye ülkeler, görevi suç ve organize suçlarla mücadele etmek olan Çokuluslu Ortak Güç kurmaya karar verdiler.

[624]Nijerya Cumhurbaşkanı, Boko Haram'ın ilerlemesine karşı etkili kararlar alma konusundaki yavaşlığı nedeniyle eleştirildi. Mezhepin, Nijerya Çibok'tan 276 kız kaçırmayı başardığı noktaya zemin kazanmasına izin veren bu yavaşlıktı.

uğradığı ve onun üstesinden gelmek için onların güçlerin uyumlaştırılması gerektiği bir gerçektir. Büyük Güçler'in ise, katılımları boşuna değildi ve her şeyden önce bu ülkeleri bölgesel iş birliğine verdiği destek ve Boko Haram'a karşı uluslararası savaş sisteminin güçlendirilmesi ve mağdurların korunması yoluyla bu ülkeleri güvence altına almayı amaçladı. Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande, konuşmasında *"küresel, bölgesel orta ve uzun vadeli bir eylem planı"* olarak adlandırdı. Ona göre, özellikle;

"İstihbarat koordinasyonu, bilgi alışverişi, kaynakların merkezi kontrolü, sınırların gözetimi, askeri varlığı, özellikle Çad Gölü çevresinde, tehlike olduğunda müdahale kapasitesi ve burada söylüyorum, Fransa askeri birimleri dağıtmak için bölgede bulunduğundan ve bu nedenle daha iyi bilebilmemiz, daha iyi izlenmesi ve her şeyden önce gerektiğinde müdahale edebilmemiz gerekiyor[625]".

Çad Havzası'nda terörizmle mücadelenin temel bir unsuru olarak Paris Zirvesi, güvenlik sorunlarının farkına varabilmesi ve çabalarının bir araya gelmesini hızlandırmak için bölgedeki güvenlik tarihinde belirleyici bir dönüm noktası oldu. Bu anlamda, 7 Ekim 2014'te Nijer, Niamey'de Boko Haram'ı yenmek için güvenlik iş birliği şartlarını belirlemek üzere ÇGHK ve Benin Olağanüstü Zirvesi yapıldı. Daha pragmatik bir şekilde devletler, bölgedeki güvenlik durumunun bir özetini yapmak, Paris kararlarının uygulanmasını sağlamak ve 20 Kasım 2014'ten önce bir genel merkez kurmak istemişlerdir. Benin ve ÇGHK üye Ülkelerin bu çabaları, Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin, örgütün güvenlik inisiyatiflerine daha fazla dikkat etmesine teşvik etti. Dahası, Afrika Birliği, Boko Haram'ın işlediği suistimallere karşı savaşmak için söz verdiğinden beri, bu girişim 25 Kasım 2014 itibariyle Çokuluslu Ortak Gücü'nün işleyiş ilkesinin onayladı. Aynı şekilde, Konsey 29 Ocak 2015 tarihinden itibaren yenilenebilir 12 aylık bir süre için Kuvvet faaliyetlerinin uygulanmasını yetkilendirmeye karar vermiştir. Afrika Birliği'nin bu müdahalesi uluslararası düzeyde Çokuluslu Ortak Kuvvet'e bir meşruiyet kazandırdı. Dahası, bu uluslararası tanıma ihtiyaç duyuyordu. Fakat aynı zamanda uluslararası

[625]François Hollande, *Sommet De Paris Pour La Sécurité Au Nigeria*, 2014, http://discours.vie-publique.fr/notices/147001103.html, Erişim Tarihi: 15-09-2017

insani hukuk kurallarına[626] olduğu gibi uluslararası örgütlerin gerekliliklerine saygı duymasını da zorunlu kılmıştır. 7500 asker[627] bir başlangıç gücüne sahip olan Çokuluslu Ortak Gücü görevler şunlar belirtilmiştir:

- *"Uluslararası insancıl hukuk ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Durum Tespiti Politikası dahil olmak üzere uluslararası hukuka göre cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet dahil, sivillere ve diğer istismarlara karşı şiddeti önemli ölçüde azaltmak için, Boko Haram ve diğer terörist grupların faaliyetlerinden etkilenen bölgelerde güvenli bir ortam yaratmak;*
- *Etkilenen bölgelerde Benin ve ÇGHK üye Devletleri tarafından kapsamlı istikrar programlarının uygulanmasını kolaylaştırmak, Devlet otoritesinin tam olarak yeniden tesis edilmesi ve ülke içinde yerinden olmuş kişilerin ve mültecilerin geri dönüşünü;*
- *Yetenekleri dahilinde, insani faaliyetler ve etkilenen nüfusa yardım sağlanması[628]"*

Operasyonel düzeyde amaç, Boko Haram ve ilgili grupların faaliyetlerini engellemek için askerî harekât, mücadele eden ülkeler arasında düzgün bir işbirliğine izin vermek, devriyelerin yürütülmesini teşvik etmek, Boko Haram tarafından kaçırılan tüm sivilleri kurtarmak, yerlerinden edilmiş ve insani işçileri korumak, Boko Haram'ın yanında yer alan savaşçıların silahsızlandırmak, terhis ve yeniden bütünleşmesine katkıda bulunmaktı. Çokuluslu Ortak Kuvvet'in müdahalesi, tarikatın saldırılarına maruz kalan 4 ülkeyi temsil eden 4 ana faaliyet kolunda

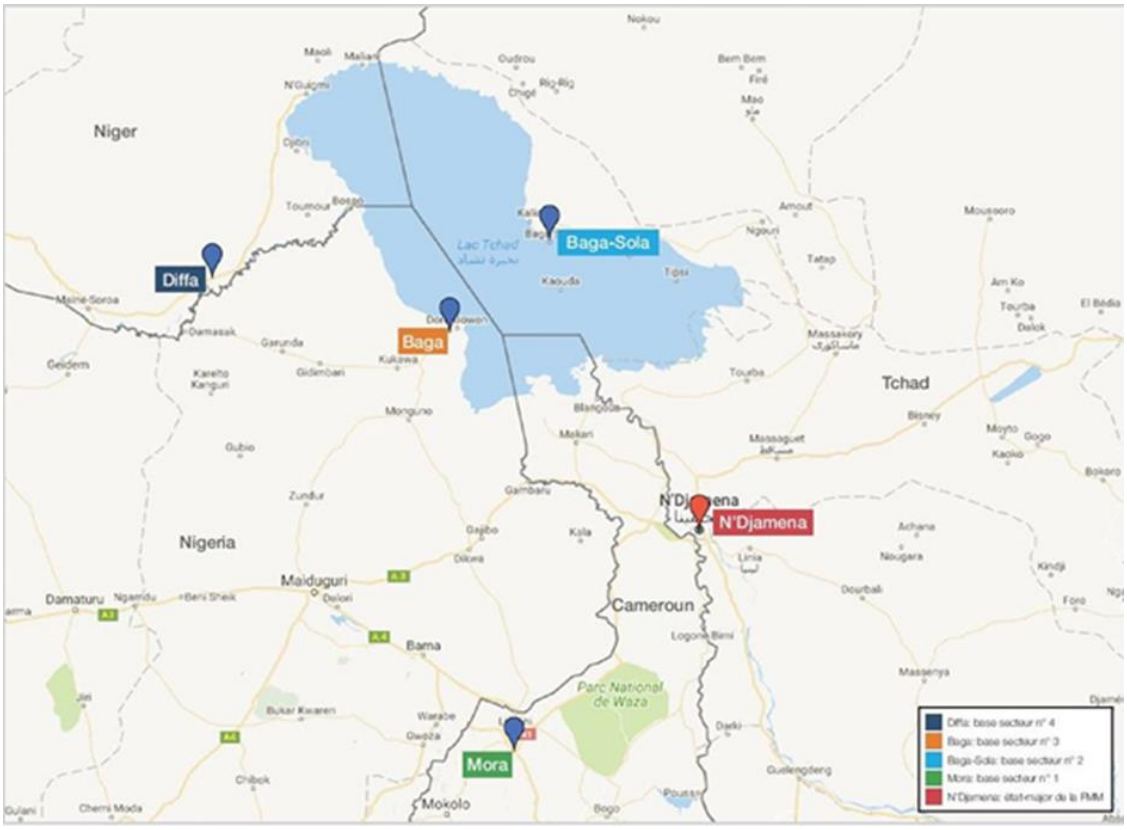
[626]Benin ve ÇGHK üye Ülkelerinin Çokuluslu Ortak Kuvvet faaliyete geçirme çabaları, onları yurtdışında siyasi, diplomatik, teknik ve finansal destek almaya yöneltmiştir. ÇGHK'na bu yönde yaklaşan ilk kuruluşlardan biri de Afrika Birliği idi. Stratejik, lojistik ve operasyonel desteği sayesinde Afrika Birliği, Çokuluslu Ortak Kuvvet'nin ana ortaklarından biri haline gelmiştir.

[627]Çokuluslu Ortak Güç başlangıç gücü 7500 adamdı. Ancak Yaunde'de düzenlenen 5-7 Şubat 2015 tarihlerinde Çokuluslu Ortak Güç için operasyonel belgelerin hazırlanması konusunda uzmanların toplantısı sırasında bu rakam devletler tarafından artırıldı. Ülkeler 8700 askeri, polis ve sivil personele katkıda bulunmayı amaçladı. Böylece Nijerya 3750, Çad 3000, Kamerun 2650, Nijer 1000 ve Benin 750 personel'e katkıda bulunacaktı.Güç'ün çok boyutlu niteliği sayesinde, devletler, görevini etkin bir şekilde uygulamak için gereken farklı ordu, polis ve sivil uzmanlıkları entegre etmeye karar verdiler. Şimdilik, operasyon alanında sadece askeri ve sivil bölüm işlevseldir.

[628]Union Africaine, *Rapport de la présidente de la Commission de l'UA sur la mise en œuvre du communiqué PSC/AHG/COMM.2 (CDLXXXIV) sur le groupe terroriste Boko Haram et les efforts internationaux connexes*, 2015, www.peaceau.org/fr/article/rapport-de-la-presidente-de-la-commission-sur-la-mise-en-oeuvre-du-communique-psc-ahg-comm-2-cdlxxxiv-sur-le-groupe terroriste-boko-haram-et-les-efforts-internationaux-connexes, Erişim Tarihi: 15-06-2016

düzenlenmiştir. Böylece 1. sektör Mora (Kamerun) kentinin komutası altındadır, 2. sektör, Baga-Sola (Çad) şehrine bağlıdır, 3. Sektör Baga'da (Nijerya) bulunmaktadır ve 4. sektör Diffa şehrinde (Nijer'in güneydoğusunda) yer almaktadır. İşleyişi için bu Kuvvet, ÇGHK'nın siyasi, Afrika Birliği stratejik ve Çad'da N'Djamena'da bulunan Genelkurmay Başkanlığı'nın operasyonel desteğine güvenebilirdi[629]. Bu destek sayesinde kuvvet önemli zaferler kaydetti.

Harita-4 : ÇGHK Üyesi Ülkelerinde Çokuluslu Ortak Güç Askeri Üsleri[630]

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 7 Eylül 2017 tarihinde sunulan raporu, Çad Gölü havzasındaki güvenlik iklimi konusunda iyimser oldu. Örneğin, ÇGHK üye ülkelerin orduları koalisyonu, 2016 Aralık ayında Sambisa ormanının ele

[629]William Assanvo, "La Force multinationale de lutte contre Boko Haram: quel bilan? Institut d'Etudes de Sécurité", *Rapport sur l'Afrique de l'Ouest, Numéro 19 Août 2016*, s.5. Açıklama yoluyla, Çokuluslu Ortak Güç, görev süresinin yerine getirilmesi için doğrudan ÇGHK'na rapor verir. Afrika Birliğ, Kuvvet stratejik ve teknik ortağıdır. Genelkurmay söz konusu olduğunda, rolü çeşitli ulusal kontenjanların komuta ve yönetimini sağlamaktır.

[630]William Assanvo, "La Force multinationale de lutte contre Boko Haram: quel bilan?*", Rapport sur l'Afrique de l'Ouest, Numéro 19 Août 2016*.

geçirilmesine izin vermişti. Mayıs 2017'de Çokuluslu Ortak Kuvvet, Borno eyaletinde bulunan Jarawa şehri, bir saldırı başlatıp, ünlü komutan Abu Nazir de dahil olmak üzere birkaç Boko Haram teröristini etkisiz hale getirdi. Bu operasyon sırasında, Çokuluslu Ortak Gücü silah ele geçirildi ve intihar bombacısı olarak eğitilen kaçırılmış çocukları serbest bıraktı. 6 Mayıs 2017'de Kuvvet unsurları da üç yıl önce Çibok'ta kaçırılan 82 kızın serbest bırakılmasını sağladı. Benin ve ÇGHK üyesi ülke ordularının bu koalisyonun, etkili olduğunu kanıtlamış olsa bile, çevreye uyum sağlamaya ve dirençli olmaya devam eden terörist tarikatı kesin bir şekilde ortadan kaldırmayı başarmadı. Bu mücadeleye katılan devletler, görevlerini daha etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri için Çokuluslu Ortak Gücün başarılarını sağlamlaştırmanın gerekli olduğunu anlamalıdır. Aynı zamanda, güvenlik ve kalkınma arasındaki ilişki yadsınamaz. Bununla birlikte, zorlayıcı eylemin terörizmi kesin olarak ortadan kaldıramayacağı açıktır. Böyle düşünmek için, bölge halkının yaşam koşullarını iyileştirme zamanıdır. Aksi takdirde, Boko Haram kolayca gençleri etkilemeye devam edecektir.

SONUÇ

ÇGHK (1964-2014) üzerine yapılan bu tez tarihsel bir perspektiften Çad Gölü Havzasının yönetiminde, kuruluşun rölünü analiz etmekti. ÇGHK'nun elli yılda bölgede neden müdahale ettiğini ve nasıl çalıştığını göstermekti.

Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, Çad Gölü Havzasının doğal kaynaklarının makul ve adil bir şekilde kullanılması kıyıdaş devletlerin, hükümetlerarası bir organizasyon kurma olasılığını göz önünde bulundurmasına neden oldu. 1962 ve 1964 yıllarında yapılan iki önemli toplantı sonrasında kabul edilen formül 22 Mayıs 1964 tarihinde Fort-Lamy'de (Çad) Çad Gölü Havzası Komisyonunu ortaya çıkardı. Devletlerarası iş birliğini daha iyi yönetmek için kurulan Komisyon, misyonunun ilk aşamasında bölgenin doğal potansiyellerinin bir envanterini çıkarmakla işe başladı. Ancak, zaman zaman yaşanan iç krizler sebebiyle üye devletler Komisyona istenilen desteği verememişlerdir. Bu yüzden faaliyetleri kendi başına yürütemeyen ÇGHK, 1965 yılında Birleşmiş Milletlere bağlı kuruluşların, özellikle de BM Kalkınma Programı'ndan yardım istedi. Bu iş birliği sayesinde, 1965-1972 yılları arasında BM Kalkınma Programı, BM Gıda ve Tarım Örgütü ve BM Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü tarafından hidrolojide üç öncü çalışma yürütülmüştür. Böylece ÇGHK, Çad Havzasının kaynakları hakkında pilot projelere başlamasını sağlayan temel bilgilere sahipti. Ayrıca, Komisyonun çalışmaları, bölgeye ait nehirlerin uluslararası sınırlarını belirlemek açısından önemli olmuştur.

ÇGHK statik bir organizasyon değildir. Müdahale alanları, rolünün yıllar içinde geliştiğini kanıtlamaktadır. Örgüt hem havzanın kaynaklarının yönetiminden sorumlu, aynı zamanda nüfus koşullarının iyileştirilmesi, çevrenin korunması ve güvenliğiyle de ilgilenmektedir. 1972 yılından itibaren havzada yaşanan kuraklık sorunu karşı ÇGHK, uygun çözümler bulmak zorunda kaldı. Öngörülen çözümlerden biri, tarım, balıkçılık, hayvancılık ve çevre koruma alanlarında büyük kalkınma projeleri başlatmaktı. Kalkınma Fonu'nun oluşturulması ve uluslararası kuruluşların finansmanı sayesinde, ÇGHK sağlam bir tarım politikası uyguladı. Bu alandaki ÇGHK başarıları, tarımsal kalkınma merkezlerinin kurulması, 1977'deki Ngala Okulu (Nijerya) oluşturulması ve bitki sağlığı kampanyalarının yürütülmesi ile kendini göstermiştir. Kousseri (Kamerun) ve Koundoul'un (Çad) tarımsal kalkınma

merkezlerinde ÇGHK hem stajyerleri ve çiftçileri eğitti hem de tarla çalışmaları için makineler tanıttı. 1977'de Ngala Bölgesel Tarım Okulu'nun oluşturulması, ÇGHK'nun personel ihtiyacını telafi etmeye ve bölgeyi önemli ölçüde dönüştürmeye yardımcı oldu. Ayrıca ÇGHK, bitkileri tehdit eden çekirge ile mücadelede yer aldı. 1987'de Kamerun, Nijerya ve Çad'da toplam 1 006 283 hektar olan bu parazitlere karşı tedavi edildi. 2010 yılına kadar devam eden bu program, üretim kayıplarında önemli bir düşüşe yol açtı. Genel olarak, ÇGHK stratejisi ilgili bölgelerin tarımsal verimini arttırmaya yardımcı olmuştur.

Aynı yönde, bölgedeki üreticilerinin koşullarını iyileştirmek için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. 1972 yılında başlatılan Assale-Serbewel projesi sayesinde ÇGHK, onların yüklerini hafifletmeye yardımcı oldu. Onlara eğitim verildi ve sığırlar çeşitli hastalıklara karşı ücretsiz olarak aşılandı. 1978 yılında projenin sonunda, hayvancılık sayılarındaki artış 300 000'dir. Ek olarak, Çad Gölü Havzası'nın sığır mirasını korumakla görevli ÇGHK, yok olma tehdit edilen Kouri ırkının geliştirilmesi için bir proje başlattı. Buna ek olarak taşkın alanlarında, hayvanlara su vermek için kazıldığı göletleri Yaere projesi de vardı. Son olarak, ÇGHK sağlık eylemlerini koordine etmekten de sorumluydu. Görevi, hayvan sürülerini farklı hastalıklara karşı aşılamaktı.

Balıkçılık konusunda ÇGHK, 1972'de Çad Gölü'nde serbest dolaşım anlaşmasının hazırlanmasına katıldı. Aynı şey, 1974 yılından 1978 yılına kadar Çad Gölü'nde balık avlamanın geliştirilmesi projesi ve 1981-1986 ve 1986-1991 için ÇGHK eylem planlarında hazırlanan ve sunulan Çad Gölü havzasında küçük ölçekli balıkçılığının geliştirilmesi için entegre program için de geçerlidir.

ÇGHK'nun en çok üzerinde durduğu konuların başında çevre koruma gelmiştir. Gerçekten de bölgenin yeniden ağaçlandırılması için ÇGHK, 1975 yılında Çad Gölü çevresinde 4 orman merkezinin oluşturulması projesini tasarladı. 1977 yılında bu eylem, amacı türlerin korunması olan Fauna ve Flora Anlaşması ile devam etti. Ayrıca, 1988 yılında, üye devletlerin Çevre Bakanlarından, Çad Gölü'nü kurtarma kampanyasın destek vermeleri istendi. Öte yandan Mart 2000'de, ÇGHK 2025 yılına kadar Çad Gölü Havzası Vizyonunu başlattı. Amacı, insanlara

ihtiyaçlarını karşılamalarını ve yoksulluk düzeyini azaltmalarını sağlayacak ekonomik güvenliği garanti altına almak için bölgenin doğal kaynaklarının sürdürülebilir olmasını sağlamaktı. ÇGHK'na üye ülkeler 2012 yılında Çad Gölü Havzası Su Tüzüğünü kabul etti. Bu tüzük, devletlerin haklarını, görevlerini ve bölgeden su çekme yöntemlerini belirleyen bir çerçeve sözleşmedir.

Üye devletler arasında bir dizi çatışmanın ortaya çıkışı, Çad Gölü havzasının yönetiminde ÇGHK'nun rolünü değiştirdi. 1983'te Çad ve Nijer'ya arasındaki çatışmanın ardından, ÇGHK güvenlik ve devlet sınırlarının çizilmesi ile başa çıkmak için komisyonlar kurdu. O andan itibaren ÇGHK alt bölgesel güvenliği garanti etmek, devletler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek ve kolonizasyondan miras kalan sınırların dokunulmazlığını teşvik etmek için gerekli bir platform haline geldi.

Boko Haram'ın ortaya çıkışı bölgenin gelişimini olumsuz etkiledi. Ngala Tarım Eğitim Merkezi gibi, çeşitli okullar kapatıldı. Köyler terk edildi ve tarım, balıkçılık ve hayvancılık bırakıldı. Asıl sonuç ekonominin çöküşüydü. Çokuluslu Ortak Gücü'nün oluşturulması ve işletilmesiyle, ÇGHK, Çad Havzası'ndaki terörle mücadelenin merkez üssü haline gelmiştir. Boko Haram, bölge halkı arasında terör yaymaya devam etmesine rağmen, bu gücün varlığı saldırıları çarpıcı bir şekilde azalmasını sağladı. Toplam saldırı sayısına ilişkin rakamların düşüşü, üye devletlerin bu olaya son vermek için harekete geçtiğini göstermektedir. Bununla birlikte, ÇGHK üye devletler ile Benin ordularının koalisyonu, etkili olduğu kanıtlansa bile, terörist tarikatı kesin olarak ortadan kaldırmayı henüz başaramadı. Çünkü Boko Haram bölgedeki varlığı saldırmak, uyum sağlamak için çok yüksek bir kapasiteye sahiptir. Mesela 18-19 Nisan 2019 tarihleri arasında Boko Haram, Tchakamari'de (Kamerun Uzak Kuzeyinde) 11 kişiyi öldürmeyi başardı. Bu mücadeleye katılan devletler, görevlerini daha etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri için Çokuluslu Ortak Gücü'nün kazanımlarını pekiştirmenin gerekli olacağını anlamalıdır. Aynı zamanda, güvenlik ve kalkınma arasındaki ilişki dikkate alınmalı ve ÇGHK beş yıllık kalkınma programlarına entegre edilmelidir. Bu nedenle, yalnızca zorlayıcı eylemlerin terörizmi kesin olarak ortadan kaldıramayacağı açıktır. Bu olasılığı göz önüne almak için, bölge nüfusunun yaşam koşulları iyileştirilmelidir. Aksi takdirde, Boko Haram, korkunç eylemleri için fakir ve işsizleri kullanmaya devam edeceği aşikardir.

ÇGHK tarafından birçok başarı sağlanmış olmasına rağmen, birkaç kez başarısız oldu. Fort-Lamy Sözleşmesinin teknik doğası nedeniyle, organizasyon Çad Gölü sınırındaki devletlerin iç çatışmalarının çözümünde hiçbir rol oynamamıştır. Örneğin Çad'daki iç savaş yıllarında, sessiz ve pasif kaldı. ÇGHK sınırları da Nijerya ve Kamerun arasındaki çatışmada ortaya çıktı. Örgütün tüm çözüm önerileri ve barış çağrılarina rağmen 1994'te Kamerun, Nijerya'ya Uluslararası Adalet Divanı'na şikayette bulundu. Uluslararası Adalet Divanı'nın bu iki ülke ile ilgili bir soruna müdahale edilmesi, ÇGHK'nun üye devletlerin gözünde güvenilir olmadığını kanıtladı.

ÇGHK finansal olarak kendi kendine yeterli hale gelememiştir ve Janet Roitman'ın belirttiği gibi, ÇGHK bir "uluslararası kaynak toplama aracı" gibi görünüyor. Örgütün fon toplama stratejilerinden biri, bağışçılarla toplantılar düzenlemektir. Bölgedeki rolü onun finansal bağımlılığı, üye devletler ve uluslararası kuruluşlarla olan ilişkisi ile koşullanmıştır. Üye devletler örgütün kalkınma ve işletme bütçelerine aidat toplanmak için zorlanıyorlardı. Bu sorun, 2019'da hâlâ sürmekte olup ÇGHK'nun, devletler aleyhine herhangi bir yaptırım uygulayamayacağını göstermektedir. Bu başarısızlık nedeniyle, kurumun performansını sınırlayan birçok proje bir kenara bırakılmıştır. Bu nedenle ÇGHK'nun gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Örneğin, nakit ürünlerin yetiştirilmesine öncelik veren tarım merkezlerinin oluşturulması,

Sonunda 2018'de Mamman Nuhu'nun yeni İcra Sekreter olarak gelmesi örgütün geleceği açısından doğru bir tercih olduğu değerlendirilmektedir.

BİBLİOGRAFYA

1. Çad Gölü Havzası Komisyonu Belgeleri

CBLT/0001. (1981). *Document de Base*. Maroua: CBLT.

CBLT/0002. (1976). *A propos Du Fonds de Développement De La Commission du Bassin du Lac Tchad*. Ndjamena: CBLT.

CBLT/0007. (1973). *Procès-Verbal de la Deuxième Conférence des Chefs d'Etats de la Commission du Bassin du Lac Tchad*. Yaoundé: CBLT.

CBLT/0009. (1972). *Summary Report of the First Conference of Heads of State of the Lake Chad Basin Commission, Fort-Lamy*. Ndjamena, CBLT.

CBLT/0011. (1977). *Procès-Verbal de la Troisième Conférence des Chefs d'Etat de la Commission du Bassin du lac Tchad*. Enugu: CBLT.

CBLT/0012. (1983). *Procès-Verbal de la Quatrième Conférence des Chefs D'Etats de la Commission du Bassin du Lac Tchad*. Lagos: CBLT.

CBLT/0013. (1985). *Procès-Verbal du Cinquième Sommet des Chefs d'Etat*. Lagos: CBLT.

CBLT/0014.(1987). *Procès-verbal de la Sixième Conférence des Chefs d'Etat*. Ndjamena: CBLT.

CBLT/0015. (1972). *Procès-Verbal de la 16e Réunion*. Fort-Lamy: CBLT.

CBLT/0016. (1989). *Procès-Verbal du 7e Sommet des Chefs d'Etat de la CBLT*. Yaoundé: CBLT.

CBLT/0019. (1973). *Procès-Verbal de la Dix-Huitième Réunion*. Yaoundé: CBLT.

CBLT/0022. (1977). *Procès-Verbal de la 23e Session.* Yaoundé: CBLT.

CBLT/0030. (1984). *Procès-Verbal de la 29e Session*. Niamey: CBLT.

CBLT/0034. (1986). *Procès-Verbal de la 33e Session*. Niamey: CBLT.

CBLT/0039. (1989). *Procès-Verbal de la Trente-Huitième Session*. Yaoundé: CBLT.

CBLT/0041. (1988). *Rapport de la Première Conférence des Ministres de l'Environnement pour La Sauvegarde du Lac Tchad*. Ndjamena: CBLT.

CBLT/0043. (1989). *Rapport de la 3e Conférence des Ministres de l'Environnement Pour la Sauvegarde du Lac Tchad*. Yaoundé: CBLT.

CBLT/0044. (1990). *Procès-Verbal de la Session Extraordinaire des Commissaires*. Yaoundé: CBLT.

CBLT/0045. (1983). *Rapport de la Réunion Extraordinaire*. Lagos: CBLT.

CBLT/0046. (1988). *Rapport sur la Réunion Consultative de Coordination de la Campagne de Lutte Antiacridienne 1988- 1989 dans les Etats membres de la CBLT*. Ndjaména: CBLT.

CBLT/0047.(1989). *Conférences, Débats- 25e Anniversaire de la CBLT*. Ndjamena: CBLT.

CBLT/0048. (1988). *Restructuration du Secretariat de la CBLT. Rapport de Mission du PNUD*. Ndjamena: CBLT.

CBLT/0051. (1989). *Projet Conjoint CBLT /OUA/IAPSC sur la lutte contre la cochenille du neem dans les Etats membres de la Commission du Bassin du lac Tchad.* Ndjaména: CBLT.

CBLT/0057. (1978). *Proposition de Réorganisation de la Structure de la Commission du Bassin du Lac Tchad*. Ndjamena: FAO.

CBLT/0067. (1977). *Mission Lac Tchad: Plan pour le Développement du Bassin Conventionnel du Lac Tchad*, PNUD.

CBLT/0415. (1970). *Le développement de l'élevage et de la production animale dans les régions du Serbéouel (Cameroun) et Assalé (Tchad).* Ndjamena: CBLT.

CBLT/0573.(1992). *Lutte intégrée contre les fléaux (IPM) en agriculture Sahélienne: Technologie pluridisciplinaire appliquée, visant les villageois pratiquant une agriculture de subsistance dans les zones sahéliennes pluviales.* Ndjaména: CBLT.

CBLT/0579.(1976). *Projet de Développement de la Race Bovine Kouri.* Ndjamena : CBLT.

CBLT/0719. (1993). *Rapport de la 6e Conférence des Ministres de l'environnement*. Maiduguri: CBLT.

CBLT/0720. (1993). *Procès-Verbal de la Quarante-et-Unième Session*. Maiduguri: CBLT.

CBLT/1522. (2000). *Minutes of the Forty-Seventh Session*. Abuja: CBLT.

CBLT/1523. (2001). *Procès-Verbal de la 48e Session.* Bangui: CBLT.

CBLT. (1981). *Programme d'Action 1982-1986, Tome II-A. Préparé en commun par la CBLT, le PNUD, les autres donateurs et avec l'Assistance de la FAO.* Rome: CBLT.

CBLT. (1985). *Programme d'Action 1986-1991. Préparé en commun par La CBLT, Le PNUD et la FAO.* Maroua: CBLT

CBLT. (1990). *Documents de Base Révisés*. Ndjamena: CBLT.

CBLT. (1975). *Procès-Verbal de la Vingtième Session*. Ndjamena: CBLT.

CBLT. (1981). *La Commission du Bassin du Lac Tchad: Ses Dix Sept Premières Années*. Maroua: CBLT.

CBLT. (1984). *Report of the sub-commission on Security*, Maiduguri: CBLT

CBLT. (1985). *Procès-Verbal du 5e Sommet des Chefs d'Etat*. Lagos: CBLT.

CBLT. (1985). *Rapport de les Réunion des Experts des Etats membres de la Commission du Bassin du lac Tchad sur la Sécurité sur le Lac*. Maiduguri: CBLT.

CBLT. (2000). *Second Water Forum: The Lake Chad Basin Vision for 2025*. Ndjamena: CBLT.

CBLT. (2003). *Procès-Verbal de la Cinquantième Session*. Niamey: CBLT.

CBLT. (2004). *Lake Chad Bulletin N°2*. Ndjamena: CBLT.

CBLT. (2005). *Procès-Verbal de la 52e Session Ordinaire du Conseil des Ministres*. Ndjamena: CBLT.

CBLT. (2008). *Programme d'Action Stratégique pour le Bassin du lac Tchad*. Ndjamena: CBLT.

CBLT. (2009). Projet de Réorganisation: Propositions et Actions pour implémenter les recommandations de l'Etude Institutionnelle dite «la Roche» Ndjamena: CBLT.

David A. Laroche. (2008). Evaluation Institutionnelle de la CBLT. Ndjamena: CBLT.

CBLT. (2010). *56e Session Ordinaire du Conseil des Ministres*, Ndjamena: CBLT.

CBLT. (2011). *Recueil des décisions des Sommets des Chefs d'Etat et de gouvernement de la CBLT: Volume I 1964-2010*. Ndjamena: CBLT.

CBLT. (2012). *Rapport d'Activités 2011 soumis à la 57e session ordinaire du Conseil des Ministres*. Ndjamena: CBLT.

CBLT. (2012). *Charte de L'eau du Bassin du Lac Tchad*. Ndjamena : CBLT

CBLT. (2014). *Table Ronde des Bailleurs de Fonds pour le Financement du Plan Quinquennal d'Investissement (2013-2017)*. Bologne: CBLT.

CBLT. (2017). *L'école régionale de formation agricole (ERFA) de Ngala*, http://www.cblt.org/en/node/174, Erişim Tarihi: 21-03-2017.

IGN. (1988). Délimitation des Frontières entre Les Territoires du Cameroun, du Niger, du Nigéria et du Tchad dans le lac Tchad.

2. Birleşmiş Milletler'e Bağlı Örgütler Belgeleri

Assemblée Générale des Nations Unies. (2005). *Documents officiels de l'Assemblée générale, cinquante et unième session, Supplément n° 49 (A/51/49)*. New-York: Nations Unies.

A/CONF.48/14/Rev.1. (1972). *Report of the United Nations Conference on the Human Environment*. Stockholm: United Nations.

Assemblée Générale des Nations Unies. (1973). *3054(XXVIII): Examen de la situation économique et sociale de la région soudano-sahélienne victime de la sécheresse et des mesures à prendre en sa faveur*. http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/3054(XXVIII)&Lang=F, Erişim Tarihi: 15-07-2016.

Assemblée Générale des Nations Unies. (1973). *3153(XXVIII), Assistance aux populations Soudano sahéliennes menacées par la famine*. http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/3153(XXVIII)&Lang=F, Ertişim Tarihi: 15-07-2016

Assemblée Générale des Nations Unies. (1968). *Résolution 2398 (XXIII) sur les Problèmes du milieu Humain*, http://www.un.org/fr/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/2398(XXIII). Erişim Tarihi: 12-09-2016.

Assemblée Générale des Nations Unies. (1969). *Résolution 2581 relative à la Conférence des Nations Unies sur le milieu Humain*, http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/2581(XXIV)&Lang=F, Erişim Tarihi: 10-05-2016.

E/2205. (1952). *Conseil Economique et Social, Procès-Verbaux Officiels: Quatorzième Session*, New-York: United Nations.

E/2332. (1952). *Conseil Economique et Social, Procès-Verbaux Officiels: Quatorzième Session*. New-York: United Nations.

E /2654. (1954). *Conseil Economique et Social. Documents Officiels: Dix-Huitième Session*. New-York: United Nations.

E/2889. (1956). *Conseil Economique et Social. Documents Officiels: Vingt Et Unième Session.* New-York: United Nations.

E/3123. (1958). *Conseil Economique et Social. Documents Officiels: Vingt-Cinquième Session*. New-York: United Nations.

General Assembly. (1982). *37/218, Implementation of the Plan of Action to Combat Desertification,* https://digitallibrary.un.org/record/42854/files/A_RES_37_219-EN.pdf. Erişim Tarihi: 27-07-2016

UNESCO. (1970). *Synthèse hydrologique du Bassin du lac Tchad. Rapport sur les résultats du projet, conclusions et recommandations*. Paris: UNESCO.

PNUD/FAO. (1972). *Etude des ressources en eau du Bassin du lac Tchad en vue d'un Programme de Développement. Commission du Bassin du lac Tchad, Cameroun, Niger, Nigéria, Tchad. Ressources en eaux de surface dans le Bassin du lac Tchad*. Rome: CBLT

PNUD/UNESCO. (1972). *Synthèse Hydrologique sur le Bassin du lac Tchad. Rapport Technique: 1966-1970*. Paris, UNESCO.

PNUD/FAO. (1983). *Création de Quatre Centres Forestiers Autour du lac Tchad, CBLT. Conclusions et recommandations du Projet.* Rome: CBLT.

Société Des Nations. (1924). Deuxième Conférence générale des Communications et du Transit: Convention relative au Transport en Transit de l'Energie élect

The United Nations. (2013). *United Nations Convention to Combat Desertification.* http://legal.un.org/avl/pdf/ha/unccd/unccd_ph_e.pdf, Erişim Tarihi: 12-09-2016.

Margaret R. Biswas. (1978). *United Nations Conference on Desertification in Retrospect*. http://pure.iiasa.ac.at/915/1/PP-78-009.pdf, Erişim Tarihi: 12-09-2016

3. Kaynak Eserler, Araştırma ve İncemeler

Abram, Chayes, and Antonia Handler, Chayes (1995). *The New Sovereignty: Compliance With International Regulatory Agreements*. Cambridge: Harvard University Press.

Akira, Iriye. (2002). *Global Community: The Role of International Organizations in the Making of the Contemporary World*. London: University of California Press.

Alan, Cassels. (1996). *Ideology and International Relations in the Modern World*, London: Routledge.

Alis, Harry. (1891). *À la conquête du Tchad*. Paris: Librairie Hachette et Cie.

Augustin, Tchameni. (2013). *Les Evolutions du Régionalisme Africain. Le Fonctionnement des Communautés Economiques Régionales*. Paris: Editions L'Harmattan.

BAD. (2010). *Projet d'appui à la recherche-développement sur la lutte intégrée contre les fléaux en agriculture de subsistance dans le Bassin du lac Tchad. Rapport d'évaluation de la performance du projet*. BAD.

Barbara, Koremenos., Charles, Lipson., and Duncan, Snidal (2004). *The Rational Design of International Institutions*. New York: Cambridge University Press.

Barth, Heinrich. (1863a). *Voyages et découvertes dans l'Afrique septentrionale et centrale pendant les années 1849 à 1855*. Paris: Firmin Didot Frères, Fils et Cie (2e édition), Tome I.

Barth, Heinrich. (1863b). *Voyages et Découvertes dans l'Afrique Septentrionale et Centrale Pendant les Années 1849 à 1855*. Paris: Firmin Didot Frères, Fils et Cie (2e édition), Tome II.

Barth, Heinrich. (1863c). *Voyages et Découvertes dans l'Afrique Septentrionale et Centrale Pendant les Années 1849 à 1855*. Paris: Firmin Didot Frères, Fils et Cie (2e édition), Tome III.

Barth, Heinrich. (1863d). *Voyages et Découvertes dans l'Afrique Septentrionale et Centrale Pendant les Années 1849 à 1855.* Paris: Firmin Didot Frères, Fils et Cie (2e édition), Tome IV.

C. F, Amerasinghe. (2005). *Principles of the Institutional Law of International Organizations.* New York: Cambridge University Press.

Chevalier, Auguste. (1905). *Rapport sur une mission scientifique et économique au Chari-Lac-Tchad*. Paris: Imprimerie Nationale.

Christian, Hen., et Jacques, Léonard (2004). *L'Union Européenne (Douzième Edition),* Paris: La Découverte.

Clive, Archer. (2001). *International Organizations*. London: Routledge, 3rd Edition.

Cornet, Charles-Joseph-Alexandre. (1910). *Au Tchad, trois ans chez les Senoussistes, les Ouaddaïens et les Kirdis*. Paris: Librairie Plon, 3e édition.

Cynthia, Weber. (2005). *International Relations Theory*. London: Routledge (2nd edition).

De Béhagle, Ferdinand. (1896). *Voyage Commercial et scientifique au bassin du Tchad, Afrique centrale*. Arcis-Sur-Aube: Imprimerie Léon Frémont.

Decorse, Gaston-Jules. (1905). *Géographie Médicale. Chari et lac Tchad*. Paris: Imprimerie Nationale.

Decorse, Gaston-Jules. (1906). *Du Congo au lac Tchad: la brousse telle qu'elle est, les gens tels qu'ils sont*. Paris: Asselin et Houzeau Editeurs.

Denham, Dixon. (1826). *Voyages et Découvertes dans le Nord et dans les Parties centrales de l'Afrique: Atlas.* Paris: Arthus Bertrand.

Dujarric, Gaston. (1902). *La Vie du sultan Rabah. Les Français au Tchad.* Paris: Librairie Africaine et Coloniale.

Finn, Seyersted. (2008). *Common Law of International Organizations*. Leiden: Koninklijke Brill NV.

Gentil, Émile. (1902). *La Chute de l'empire de Rabah*. Paris: Librairie Hachette et Cie.

Guilleux, Charles. (1904). *Journal de route d'un caporal de tirailleurs de la Mission saharienne (mission Foureau-Lamy), 1898-1900: Sahara- Aïr-Soudan- lac Tchad-Chari-Congo.* Belfort: J.B Schmitt Libraire-Editeur.

Hedley, Bull., Benedict, Kingsbury., and Adam, Roberts. (1990). *Hugo Grotius and International Relations*. Oxford: Clarendon Press.

Lebrun, Henri. (1859). *Voyages et découvertes dans l'Afrique centrale et l'Afrique septentrionale*. Tours: A. Mame et Cie, Imprimeurs-Libraires (6e édition).

Géraud, Magrin et Marc-Antoine, P. De Montclos(dir). (2018). *Crise et Développement: La Région du Lac Tchad à l'Epreuve de Boko-Haram*. Paris: AFD.

J. Samuel, Barkin. (2006). *International Organization: Theories and Institutions.* New-York: Palgrave Macmillan.

Jean Claude, Olivry. (1996). *Hydrologie du lac Tchad*. Paris: ORSTOM Editions.

Jean-Marc, Coicaud and Veijo, Heiskanen. (2001). *The Legitimacy of International Organizations.* Tokyo: United Nations University Press.

Jutta, Joachim., Bob, Reinalda., and Bertjan, Verbeek. (2008). *International Organizations and Implementation: Enforcers, Managers, Authorities?* New York: Routledge.

Karen, Mingst and Margaret, P. Karns. (2012). *The United Nations in The 21st Century*, Philadelphia: Westview Press.

Kwame, Nkrumah. (1973). *Revolutionary Path*. London: Panaf Books.

Mbembe, Achille. (1996). *La naissance du maquis dans le Sud-Cameroun (1920-1960): histoire des usages de la raison en colonie.* Paris: Khartala.

Michael, Barnett and Martha, Finnemore. (2004). *Rules For The World: International Organizations in Global Politics.* New York: Cornell University Press.

Michael G., Schechter. (2010). *Historical Dictionary of International Organizations (Second Edition).* Lanham: The Scarecrow Press.

Ntuda Ebode, J.V., Mark Bolak, Funteh., et Mbarkoutou Mahamat, Henri. (2017). Le *Conflit Boko Haram au Cameroun. Pourquoi La Paix Traine-t-elle?* Yaoundé: Friedrich Ebert Stiftung.

OMVS. (2002). *Conférence des Chefs d'Etat et de Gouvernement. Résolution N°005/CGEG*. Nouakchott: OMVS.

ORSTOM. (1961). *Rapport sur le projet de lutte contre les glossines dans la région de Logone-Birni*. Ndjamena: ORSTOM.

Philippe, Couty et Pierre, Durand. (1968). *Le Commerce du Poisson au Tchad*, Paris: ORSTOM.

Rohallati Ndara, Pierre. (2017). *Mesures pratiques pour réduire la pénurie d'eau dans le bassin du lac Tchad: Charte de l'eau du bassin du lac Tchad*. Genève: CBLT.

Rosemary, Foot., S. Neil, Macfarlane., and Michael, Mastanduno. (2003). *US Hegemony and International Organizations: The United States and Multilateral Institutions.* New York: Oxford University Press.

Rune, Ervik., Nanna, Kildal., and Even, Nilssen. (2009). *The Role of International Organizations in Social Policy: Ideas, Actors and Impact.* Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.

Samuel, Decalo. (1997). *Historical Dictionary of Chad*, Scarecrow Press.

Thomas, Deltombe., Manuel, Domergue., et Jacob, Tatsitsa. (2011). *Kamerun! Une guerre cachée aux origines de la Françafrique (1948-1971)*. Paris: La Découverte.
Thomas, Deltombe., Manuel, Domergue., et Jacob, Tatsitsa. (2016). *La guerre du Cameroun: L'invention de la Françafrique (1948-1971)*. Paris: La Découverte.

Union Africaine. (2015). *Rapport de la présidente de la Commission de l'UA sur la mise en œuvre du communiqué PSC/AHG/COMM.2 (CDLXXXIV) sur le groupe terroriste Boko Haram et les efforts internationaux connexes*, www.peaceau.org/fr/article/rapport-de-la-presidente-de-la-commission-sur-la-mise-en-oeuvre-du-communique-psc-ahg-comm-2-cdlxxxiv-sur-le-groupe-terroriste-boko-haram-et-les-efforts-internationaux-connexes, Erişim Tarihi: 15-06-2016.

4. Makaleler

AFP. (2016). *Boko Haram: l'Armée Rouvre Des Routes Dans Le Nord-Est Du Nigeria*. https://www.voaafrique.com/, Erişim Tarihi: 14-12-2016.

Ali A. Mazrui,1998, «Cherchez d'abord Le Royaume Politique…», *Histoire Générale de l'Afrique: L'Afrique depuis 1935 T.VIII*, Paris: Editions UNESCO, s.125-148.

Asante, S.K.B et David, Chanaiwa (1998). Le Panafricanisme et l'Intégration Régionale, *Histoire Générale de l'Afrique: L'Afrique depuis 1935 T. VIII*. Paris: Editions UNESCO, s.757-778.

Barkindo, B.M. (1999). Le Kānem-Borno: ses relations avec la Méditerranée, le Baguirmi et les autres États du Bassin du Tchad. *Histoire Générale de l'Afrique T.V: L'Afrique du XVIe au XVIIIe siècle*, Paris: Éditions UNESCO.

Cirad. (2007). *Les Criquets Ravageurs*. http://locust.cirad.fr/, Erişim Tarihi: 21-01-2017.

Dominique, Lejeune. (1992). "Les Membres des Sociétés de Géographie au XIXe Siècle". *Communications*,161-174.

Edem, Kodjo. Et David, Chanaiwa., (1998). "Panafricanisme et Libération". Histoire Générale de l'Afrique: L'Afrique depuis 1935 T. VIII. Paris: Editions UNESCO. s. 779-804.

El Hadji Malick, Ndiaye. (2003). "Le Fleuve Sénégal et les barrages de l'OMVS: quels enseignements pour la mise en œuvre du NEPAD?". *Vertigo- la revue électronique en sciences de l'environnement Volume 4 Numéro 3.*

El Mechat Samia. (2008). «Les États-Unis et la question coloniale en Afrique du Nord 1945-1962», *Outremers Tome 95, n°358-359, 1er semestre 2008. 1958 et l'outre-mer français*. s. 249-266;

GRIP. (2014). La CBLT et les Défis Sécuritaires du Bassin du Lac Tchad. *Note N° 14*, Bruxelles.

Idowu, Johnson. (2014). Inter- Security Agencies Conflict at Nigeria's Borders: a Challenge to Nigeria's National Security, *International Journal of Humanities and Social Science Vol. 4, No. 7*.

Jean, Tilho. (1928). Variations et disparition Possible du Tchad. *Annales de Géographie T. 37, n°207*, 238-260.

Jeune Afrique. (2014). *Nord-Est du Nigeria: Boko Haram attaque Gamboru Ngala, des milliers d'habitants s'enfuient*. https://www.jeuneafrique.com/, Erişim Tarihi: 07-06-2016.

John, Campbell and Asch, Harwood. (2018). Boko Haram's Deadly Impact. *Council on Foreign Relations*. https://www.cfr.org/article/boko-harams-deadly-impact, Erişim Tarihi: 22-10-2018.

Kathryn, Hansen, and Paul, Przyborski (2017). *The Rise and Fall of Africa's Great Lake.* https://earthobservatory.nasa.gov/features/LakeChad, Erişim Tarihi: 21-12-2017.

Kevin, Uhrmacher and Mary Beth, Sheridan. (2016). The Brutal Toll of Boko Haram's Attacks on Civilians, *The Washington Post*,

https://www.washingtonpost.com/graphics/world/nigeria-boko-haram/?noredirect=on, Erişim Tarihi: 21-12-2017.

Martin Zachary, Njeuma. (2004). Coopération Internationale et Transformation du Bassin du lac Tchad: Le Cas de la Commission du Bassin du Lac Tchad. *Politique Africaine2004/2 (N° 94),* 23-41.

Mbarkoutou Mahamat, Henri. (2014). Réfugiés et Personnes Déplacées Au Cameroun, *Revue Kaliao Volume Spécial Novembre 2014*, 13-32.

Michael, T. Coe and Jonathan, A. Foley (2001). Human and Natural Impacts on the Water Resources of the Lake Chad Basin. *Journal of Geophysical Research, Vol. 106, No.* D4, 3349-3356.

Moëz, Bhar. (2014). *Gamboru Ngala Aux Mains de Boko Haram*, https://revue-afrique.com, Erişim Tarihi: 10-04-2016.

NASA. (2001). *Africa's Disappearing Lake Chad.* https://earthobservatory.nasa.gov/images/1240/africas-disappearing-lake-chad, Erişim Tarihi: 21-12-2017.

NASA. (2017). *The Ups and Downs of Lake Chad*. https://earthobservatory.nasa.gov/images/91291/the-ups-and-downs-of-lake-chad, Erişim Tarihi: 21-12-2017

Noraogo Kinda. (1992). «Les États-Unis et le nationalisme en Afrique noire à l'épreuve de la décolonisation. Deuxième Guerre mondiale-1960», *Outre-Mers. Revue d'histoire Année 1992*, 297. s. 533-555.

Perestroika. (2017). *Forgotten Facts: The Three Day War Between Nigeria and Chad*. https://defensenigeria.com/2017/08/21/forgotten-facts-the-three-day-war-between-nigeria-and-chad/. Erişim Tarihi: 28-12-2017.

Philippe, Decraene. (1963). Le Niger, le Nigéria, le Tchad et le Cameroun projettent d'unir leurs efforts pour mettre en valeur la cuvette du lac Tchad. *Le Monde Diplomatique.*

Philippe, Decraene. (1964). L'évolution du Continent Africain. La mise en Valeur du Bassin du Lac Tchad: Un Exemple de Coopération Régionale. *Le Monde Diplomatique, Août 1964.*

Pouyaud, B et Colombani, J. (1989). Les Variations extrêmes au Lac Tchad: l'assèchement est-il possible? *Annales de Géographie T.98 n°545.*

Robert, Tibayrenc. (1977). La Campagne de lutte contre les glossines dans le Bassin du lac Tchad: prospections. Pulvérisations. Premières Conclusions. *Revue d'Elevage et de Médecine Vétérinaire des Pays Tropicaux 30 (1)*, 19-30.

Saibou, Issa et Hamadou, Adama. (2002). Vol et Relations entre Peuls et Guiziga dans la Plaine du Diamaré (Nord-Cameroun). *Cahiers d'études africaines 166.*

Saibou, Issa. (2004). L'embuscade sur les Routes des Abords Sud du lac Tchad, *Politique Africaine 2004/2 N° 94.*

Saibou, Issa. (2005). Le mécanisme multilatéral de la C.B.L.T. pour la résolution des conflits frontaliers et la sécurité dans le bassin du Lac Tchad, *ENJEUX N°22 Janvier-Mars 2005*.

Saibou, Issa. (2006). La prise d'otages aux confins du Cameroun, de la Centrafrique et du Tchad: Une Nouvelle Modalité du Banditisme Transfrontalier, *Polis/R.C.S.P./C.P.S.R. Vol. 13, Numéros 1 – 2.*

Saibou, Issa. (2006). Les Jeunes Patrons Du Crime Organisé Et De La Contestation Politique Aux Confins Du Cameroun, de la Centrafrique et du Tchad. *International conference Youth and the Global South: Religion, Politics and the Making of Youth in Africa, Asia and the Middle East.*

Romain, Herreros. (2015). *Allégeance de Boko Haram à Daech: ce qui rapproche et ce qui sépare les deux groupes armés extrémistes*. https://www.huffingtonpost.fr/2015/03/08/daech-boko-haram-points-communs-differences_n_6826090.html, Erişim Tarihi: 14-08-2017

William, Assanvo. (2016). La Force multinationale de lutte contre Boko Haram: quel bilan? Institut d'Etudes de Sécurité. *Rapport sur l'Afrique de l'Ouest, Numéro 19 Août 2016.*

WWF. (2001). *Managing Rivers Wisely: Lake Chad Study*. http://wwf.panda.org/our_work/water/rivers/irbm/cases/lake_chad_river_case_study/ Erişim Tarihi: 12-10-2016

5. Bildiriler

Abubakar, Tafawa Balewa. (1960). *Independence Day*. https://blackpast.org/1960-sir-abubakar-tafawa-balewa-independence-day, Erişim Tarihi: 14-08-2017

François, Hollande. (2014). *Sommet De Paris Pour La Sécurité Au Nigeria*. http://discours.vie-publique.fr/notices/147001103.html, Erişim Tarihi: 15-09-2017

Goodluck Ebele, Jonathan. (2013). *The Declaration of a State of Emergency in Borno, Yobe and Adamawa States on Tuesday 14 May 2013*. https://www.premiumtimesng.com/opinion/134247-president-jonathan-state-of-emergency-declaration-in-adamawa-borno-yobe-full-speech.html, Erişim Tarihi: 28-10-2017.

6. Tezler

Atangana, Elysée Martin. (2017). *Le Bassin du Lac Tchad Face Aux Nouvelles Formes de Menace : La Difficile Dynamique de Réponse Régionale Face à La Montée En Puissance du Groupe Terroriste Islamiste Boko Haram*. Mémoire présenté à la Faculté des Études supérieures et postdoctorales en vue de l'obtention du Grade de Maître ès sciences (M. Sc.) en Etudes Internationales, Université de Montréal

Fadimatou, Dia. (2006). *La Commission du bassin du Lac Tchad: 1964-2004*. Maitrise d'Histoire, Université de Ngaoundéré.

Josué, Keineng Kakesse. (2003). *La dynamique régressive du lac Tchad de 1950 à 2002*. Mémoire de Maitrise de Géographie, Université de Bangui.

Miriam, Palmer Chambers. (1928). *Origins of the Entente Cordiale of 1904*. Masters of Arts, Georges Washington University.

Mohamed Ali, Mekouar. (2006). Le texte révisé de la Convention Africaine sur la Conservation de la Nature et des Ressources naturelles: Petite histoire d'une grande rénovation, http://www.fao.org/3/a-bb087f.pdf. Erişim Tarihi: 15-01-2017

Ould Bah, Brahim. (1994). *Optimisation du Programme de l'OMVS pour le Développement du Bassin du Fleuve Sénégal*. Université Senghor.

Yokabdjim, N. Mandigui. (1988). *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*. Thèse de Doctorat en Droit du Développement, Université de Paris V René Descartes.

Tamfu, Hanson. (2008). *L'opération Sahel Vert Reprend*. http://ipsinternational.org/fr/_note.asp?idnews=5022, Erişim Tarihi:16-04-2017

Vallat, B. (1983). *Le projet Assalé-Serbewel et le projet Ituré*, DEES Développement, Paris X.

7. Websiteler

https://donnees.banquemondiale.org/indicateur/NY.GDP.MKTP.CD?locations=NG&view=chart

https://planificateur.a-contresens.net/afrique/classement_par_pays/PIB-AF.html

https://www.bbc.co.uk/news/world-africa-1395169

EKLER

Ek I: Dr. Nachtigal tarafından yapılan Kanem, Bornu ve Bagirmi'nin Konumu. **Bibliothèque Nationale de France.**

Ek-II: Bornou Şeyhini korumakla görevli asker. **Denham Dixon (1826)**

COMMISSION DU BASSIN DU LAC TCHAD

DOCUMENT DE BASE
(Révisé)
- **Convention et Statuts**
- **Règlement Intérieur**

N'djamena, décembre 1990

CONVENTION ET STATUTS

Document de base révisé de la Commission du Bassin du Lac Tchad

CONVENTION

La République Fédérale du Cameroun, la République du Niger, la République Fédérale du Nigeria et la République du Tchad ;

Vu la charte des Nations Unies du 26 juin 1945 ;

Vu la résolution du Conseil Economique et Social de l'Organisation des Nations Unies relative à la coopération internationale dans le contrôle et la mise en valeur des eaux en particulier n° 417 (XIV) du 2 janvier 1952, 533 (XVIII) du 2 août 1954, 599 (XXXI) du 3 mai 1956 et 675 (XXXV) du 2 mai 1958 ;

Vu la charte de l'Organisation de l'Unité Africaine du 25 mai 1963 ;

RECONNAISSANT le besoin de formuler les principes pour l'utilisation des ressources du Bassin du Lac Tchad à des fins économiques, y compris l'aménagement des eaux ;

CONSIDERANT que les Etats membres de l'Organisation de l'Unité Africaine ont résolu de coordonner et intensifier leur coopération et leurs efforts pour réaliser une meilleure vie pour les peuples africains ;

CONSIDERANT que les projets rédigés par les Etats membres pour l'utilisation des eaux du Bassin du Lac Tchad étant susceptibles d'affecter son régime et par conséquent son exploitation par les autres Etats membres, il est souhaitable de créer une Commission qui aura pour but de préparer les règlements généraux, d'assurer leur application effective, d'examiner les projets préparés par les Etats membres, de recommander une planification en vue de la réalisation des études et des travaux dans le Bassin du Tchad, et, en général, de maintenir la liaison entre les Etats membres ;

RESOLUES de conclure une convention afin d'atteindre les objectifs ci-dessus ;

SONT CONVENUES de ce qui suit :

Article I : il est crée par la présente Convention une COMMISSION DU BASSIN DU LAC TCHAD, ci-après appelée « **la Commission** ».

Article II : Le statut ci-annexé fait partie intégrante de cette convention.

Article III :

1. Cette Convention sera soumise à la ratification des Etats membres ;

2. Les instruments de ratification seront déposés auprès du Gouvernement du Tchad qui en donnera notification aux autres Etats membres ;

3. Cette convention entrera en vigueur dès réception par le Gouvernement du Tchad du dernier instrument de ratification.

Article IV : Cette Convention, après ratification, sera déposée par le Gouvernement du Tchad auprès du Secrétariat de l'Organisation de l'Unité Africaine et enregistrée auprès du Secrétariat de l'Organisation des Nations Unies.

Article V: Chacun des Etats membres peut dénoncer la présente Convention après l'expiration d'un délai de dix ans à compter de la date de son entrée en vigueur.

La dénonciation sera faite sous la forme d'une notification écrite adressée au Secrétaire Exécutif de la Commission qui en accusera réception. Elle prendra effet un an après l'accusé de réception, à moins qu'elle n'ait été retirée auparavant. Elle ne portera atteinte, à moins d'accord contraire, aux engagements relatifs à un programme d'études ou des travaux sur lequel l'accord aurait été réalisé avant la dénonciation.

Article VI : La Convention et le statut ci-annexé pourront être révisés sur la demande de deux au moins des Etats membres, adressé par écrit au Secrétariat Exécutif de la Commission. Un tel projet de révision devra être approuvé par tous les Etats membre, et prendra effet six mois après la date de son adoption.

Article VII: Tout différend concernant l'interprétation ou l'application de la présente Convention qui n'aurait pas été résolu par la Commission, sera soumis à la Commission de Médiation, de Conciliation et d'Arbitrage de l'Organisation de l'Unité Africaine, pour règlement.

Article VIII :

1. Les textes en anglais et français de la présente Convention font également foi.

2. Les langues de travail de la Commission seront si possibles, les langues africaines, l'anglais et le français.

EN FOI DE QUOI, Nous, Chefs d'Etat et de Gouvernement des Etats riverains du Bassin du Tchadien avons signé la présente Convention.

Fait à Fort-Lamy, ce jour du 22 mai 1964.

LA REPUBLIQUE FEDERALE DU CAMEROUN	**(signé) AHMADOU AHIDJO**
LA REPUBLIQUE DU NIGER	**(signé) HAMANI DIORI**
LA REPUBLIQUE FEDERALE DU NIGERIA	**(signé)ABUBAKAR TAFA BALEWA**
LA REPUBLIQUE DU TCHAD	**(signé) FRANÇOIS TOMBALBAYE**

STATUT

CHAPITRE I

PRINCIPES ET DEFINITIONS

Article I : Les Etats membres affirment solennellement leur volonté d'intensifier leur coopération et leurs efforts pour la mise en valeur du Bassin du Tchad tel qu'il est défini à l'article II.

Article II : On entend par Bassin du Tchad la superficie dont les limites sont définies par la carte annexée à la présente Convention.

Article III : Le Bassin du Tchad est ouvert à l'exploitation à tous les Etats membres partis de la Convention, dans le respect des droits souverains de chacun d'entre eux, selon les modalités définies par le présent statut, les révisions ou réglementations ultérieures ou des accords spéciaux.

Article IV : L'exploitation du Bassin et en particulier l'utilisation des eaux superficielles et souterraines s'entend au sens le plus large, et se réfère notamment aux besoins du développement domestique, industriel et agricole, et à la collecte des produits de sa faune et de sa flore.

CHAPITRE II

L'UTILISATION DOMESTIQUE, AGRICOLE ET INDUSTRIELLE DES EAUX

Article V : Les Etats membres s'engagent à s'abstenir de prendre sans saisir au préalable la Commission, toutes mesures susceptibles d'exercer une influence sensible tant sur l'importance des pertes d'eau que sur la forme de l'hydrogramme et du limnigramme annuel et certaines caractéristiques biologiques de la faune ou de la flore du Bassin.

En particulier, les Etats membres s'engagent à ne procéder sur la portion du Bassin relevant de leur juridiction à aucun travail d'aménagement hydraulique ou d'aménagement du sol susceptible d'influencer sensiblement le régime des cours d'eau et des nappes du bassin, sans préavis suffisant et consultation préalable de la Commission, pourvu cependant que les Etats membres puissent poursuivre l'exécution des études et projets déjà en cours ou susceptibles d'être

lancés ans une période de trois (3) ans à dater de la signature de cette Convention, autant que de tels plans et projets ne modifieront pas dans un sens défavorable le régime des eaux du bassin du Lac Tchad.

Article VI : En vue d'obtenir une coopération aussi parfaite que possible sur les points de l'article V, les Etats membres s'engagent à informer la Commission dès leur phase initiale, de toutes études et tous projets qu'ils se proposeraient de lancer.

CHAPITRE III
NAVIGATION

Article VII : Les Etats membres établiront des règlements communs pour faciliter au maximum la navigation et le transport sur le Lac et les voies navigables du bassin et en assurer la sécurité et le contrôle.

CHAPITRE IV
LA COMMISSION DU BASSIN DU LAC TCHAD

Article VIII

1. L'instance suprême de la Commission est le Sommet des Chefs d'Etat qui se réunit une fois tous les deux ans.[1]

2. La Commission du Bassin du Lac Tchad est composée de huit Commissaires, à raison de deux par Etat membre.[2]

3. La Commission se réunira une fois par an, soit à son siège à N'djamena (ex Fort-Lamy), ou en tout autre lieu qui lui paraîtra convenable.

4. La Commission se réunira exceptionnellement à la demande de deux Etats membres par lettre conjointe adressée à son Secrétaire Exécutif.

Article IX : La Commission aura les attributions suivantes :

---

[1] Depuis le 8ème sommet des Chefs d'Etat tenu à Abuja en mars 1994, il a été décidé de tenir les sommets tous les ans.

[2] Avec l'admission de la RCA comme 5ème Etat membre, les Commissaires sont au nombre de neuf (9).La RCA possède un seul Commissaire au niveau de la Commission.

(a) De partager des règlements communs, permettant la pleine application des principes affirmés dans le présent statut et dans la Convention à laquelle il est annexé, et en assurer une application effective ;

(b) De rassembler, d'examiner et de diffuser des informations sur les projets préparés par les Etats membres et recommander une planification de travaux communs et de programmes conjoints de recherches dans le Bassin du Lac Tchad ;

(c) De maintenir la liaison entre les Hautes Parties Contractantes en vue de l'utilisation la plus efficace des eaux du Bassin ;

(d) De suivre l'exécution des études et des travaux dans le Bassin du Lac Tchad relevant de la présente Convention, et d'en tenir informés les Etats membres au moins une fois par an, par l'exploitation des comptes rendus systématiques et périodiques que chaque Etat s'engage à lui adresser ;

(e) D'élaborer les règlements communs relatifs à la navigation ;

(f) D'établir les règlements relatifs à son personnel et de veiller à leur application ;

(g) D'examiner les plaintes et de contribuer à la solution de différends ;

(h) De veiller à l'application des prescriptions du présent statut et de la Convention à laquelle il est annexé.

Article X :

1. La Commission établira son propre règlement intérieur ;

2. La Commission ne peut valablement délibérer qu'en présence d'au moins un représentant de chaque Etat ;

3. Les décisions de la Commission seront prises à l'unanimité des Etats membres.

Article XI : Le règlement commun et les recommandations de la Commission seront transmis aux Gouvernements des Etats membres pour décisions.

Article XII :

1. La Commission proposera, à la majorité, aux Chefs d'Etat qui le nommeront, un Secrétaire Exécutif, parmi les candidats proposés des Etats membres ;

2. Chaque Etat membre aura le droit de présenter un candidat pour le poste de Secrétaire Exécutif ;

3. Les fonctions du Secrétaire Exécutif ont une durée de trois ans renouvelable. Les conditions de son affectation sont définies par le statut du personnel ;

4. Le Secrétaire Exécutif sera assisté d'un Secrétaire Exécutif Adjoint nommé dans les mêmes conditions que le Secrétaire Exécutif.

Article XIII : Le Secrétaire Exécutif sera assisté dans ses fonctions d'un Secrétaire Exécutif Adjoint et du personnel que déterminera la Commission.

Article XIV :

1. Le Secrétaire Exécutif assisté d'un Secrétaire Exécutif Adjoint dirige le personnel ; il exerce les pouvoirs et remplit les fonctions que déterminera la Commission. Il est responsable devant elle.

2. Le Secrétaire Exécutif Adjoint assurera sous l'autorité du Secrétaire Exécutif la coordination de l'administration générale et des projets de développement. Il assurera également la préparation du budget, l'élaboration du programme annuel de travail et le Secrétariat des travaux de la Commission.

Article XV : La Commission peut, par un vote à la majorité, suspendre le Secrétaire Exécutif ou le Secrétaire Exécutif Adjoint de leurs fonctions. Si cette décision est approuvée par les Chefs d'Etat et de Gouvernement, le Secrétaire Exécutif ou le Secrétaire Exécutif Adjoint seront révoqués.

Article XVI :

1. La Commission aura tous les égards, le Statut d'un Organisme International ;

2. Les Commissaires, le Secrétaire Exécutif et le Secrétaire Exécutif Adjoint jouiront des privilèges et immunités diplomatiques accordés par les Etats membres.

Le personnel de la Commission jouira des privilèges et immunités habituellement accordés aux fonctionnaires d'un rang équivalent de l'Organisation de l'Unité Africaine.

REGLEMENT INTERIEUR

Document de base révisé de la Commission du Bassin du Lac Tchad

COMMISSION DU BASSIN DU LAC TCHAD

REGLEMENT INTERIEUR

En application de l'article X.1 du statut annexé à la Convention relative à la mise en valeur du Bassin du Lac Tchad signée à Fort-Lamy (actuel N'djamena) le 22 mai 1964, par le Président de la République Fédérale du Cameroun, le Président de la République du Niger, le Premier Ministre de la République Fédérale du Nigeria et le Président de la République du Tchad, la Commission du Bassin du Lac Tchad, adopte le règlement intérieur suivant :

Article premier : La Commission se réunit en session ordinaire une fois par an, en octobre/novembre, à son siège à N'djamena, ex-Fort-Lamy ou en tout autre lieu décidé d'un commun accord. Elle peut être réunie en session extraordinaire à tout moment, à la demande de deux ou plusieurs Etats membres, par lettre conjointe adressée au Secrétaire Exécutif.

Article 2 : Le Secrétaire Exécutif de la Commission envoie, au moins 60 jours à l'avance, sauf cas d'urgence, des invitations à chaque session, indiquant la date de la réunion et le lieu (lorsqu'il aura été décidé qu'elle se tiendrait ailleurs qu'au siège de la Commission) ainsi que l'ordre du jour provisoire accompagné de copies des documents de base y afférents.

Article 3 : La présidence de la Commission est assurée à tour de rôle suivant l'ordre alphabétique des Etats (en français) pour une durée de deux ans par chaque Etat membre en la personne de l'un de ses Commissaires.

En cas d'empêchement du Président en exercice, c'est l'autre Commissaire du même Etat qui assure la Présidence.

Article 4 : Les réunions sont privées, à moins que la Commission n'en décide autrement. Des experts nationaux ou internationaux, permanents ou occasionnels, peuvent participer aux réunions comme conseillers ou observateurs.

Article 5 : Le président convoque les séances et en prononce l'ouverture et la clôture. Il peut suspendre la séance à la demande de l'un des Commissaires. Il en dirige les débats et il proclame, séance tenante, les décisions et le résultat éventuel des votes. Il assure en général l'application du présent règlement.

Article 6 : Les langues africaines, si possible et l'anglais sont les langues de travail de la Commission.

Article 7 : Le premier point de l'ordre du jour provisoire d'une session après la nomination du Président, est l'adoption de l'ordre du jour.

Article 8 : Au début de chaque session le Secrétaire Exécutif reçoit au nom de la Commission les pleins pouvoirs des nouveaux Commissaires. Il présente à la Commission un rapport sur le programme de travail du Secrétariat pendant la période qui va de la session précédente à la session en cours.

Article 9 : A la session annuelle de la Commission, le Secrétaire Exécutif lui soumet un programme de travail et un budget correspondant pour l'année suivante.

Article 10 : Le Secrétariat établit le compte-rendu analytique des séances de la Commission en français et en anglais, et le fait parvenir aussitôt que possible aux Commissaires ainsi qu'aux organisations internationales ou étrangères qui ont participé aux séances.

Si les Commissaires n'ont pu donner leur approbation au texte du compte-rendu pendant la session, ils ont huit semaines, à compter du jour de la remise ou de l'expédition du document, pour faire parvenir au Secrétariat leurs éventuelles observations. Passé ce délai, le Secrétaire Exécutif peut considérer le texte proposé comme accepté par les délégations.

Le Président en exercice est saisi de toute contestation au sujet des modifications ; sa décision est définitive.

Article 11 : Dans l'intervalle des sessions, les tâches du Secrétariat sont les suivantes :

- Préparer et organiser les réunions de la Commission ;

- Entretenir la correspondance courante avec les délégations des Etats membres et éventuellement avec le département ministériel ou l'organisme qui aura été désigné dans chaque Etat membre comme correspondant habituel du Secrétariat de la Commission ;

- Informer les Etats membres et les organisations internationales ou étrangères intéressées des résultats des travaux en cours, ainsi que de l'opinion exprimée par les Gouvernements des Etats membres ;

- Assurer la garde des documents dans les archives de la Commission ;

- Tenir la comptabilité générale de la Commission, avec le concours d'un fonctionnaire spécialisé et préparer un projet de budget pour l'année suivante ;

- D'une façon générale, accomplir tous autres travaux dont la Commission peut avoir besoin.

Article 12 : A la réception des projets d'études, le Secrétariat assurera leur distribution aussitôt que possible aux Commissaires et aux Ministères appropriés des Etats Membres. Au cours de la prochaine réunion, ordinaire ou extraordinaire, la Commission examinera ces documents.

Article 13 : En application de l'article XVI des Statuts de la Commission du Bassin du Lac Tchad, le Secrétaire Exécutif présentera à la Commission lors de sa session ordinaire (l'année financière coïncidera avec l'année civile) un budget à deux volets détaillé comme suit :

1. un volet recettes et dépenses pour le fonctionnement du Secrétariat qui comptera :
   a) Salaire du personnel ;
   b) Equipement et entretien nécessaire à un fonctionnement efficace du Secrétariat ;
   c) Transports et voyages ;
   d) Frais de séjour des Commissaires ;
   e) Frais de réception ;
   f) Toutes autres dépenses nécessaires pour le fonctionnement efficace du Secrétariat.

2. Un volet recettes et dépenses pour études communes et élaboration des projets qui comportera :
   a) Equipement et entretien ;
   b) Transport et voyages ;
   c) Salaire du personnel ;
   d) Toutes autres dépenses nécessaires pour une conduite efficace des études communes et l'élaboration des projets.

Article 14 :

a) Le Secrétaire Exécutif est responsable de la gestion financière de la Commission ;

b) Si la somme allouée à un article du budget est épuisé, le Secrétaire Exécutif a le droit en cas de nécessité, d'autoriser jusqu'à concurrence de 20% du montant alloué à l'article donné du budget, d'effectuer la dépense au compte des économies qui se sont présentées à d'autres articles ;

c) Le comptable doit tenir le détail des comptes de tous paiements et recettes d'argent ;

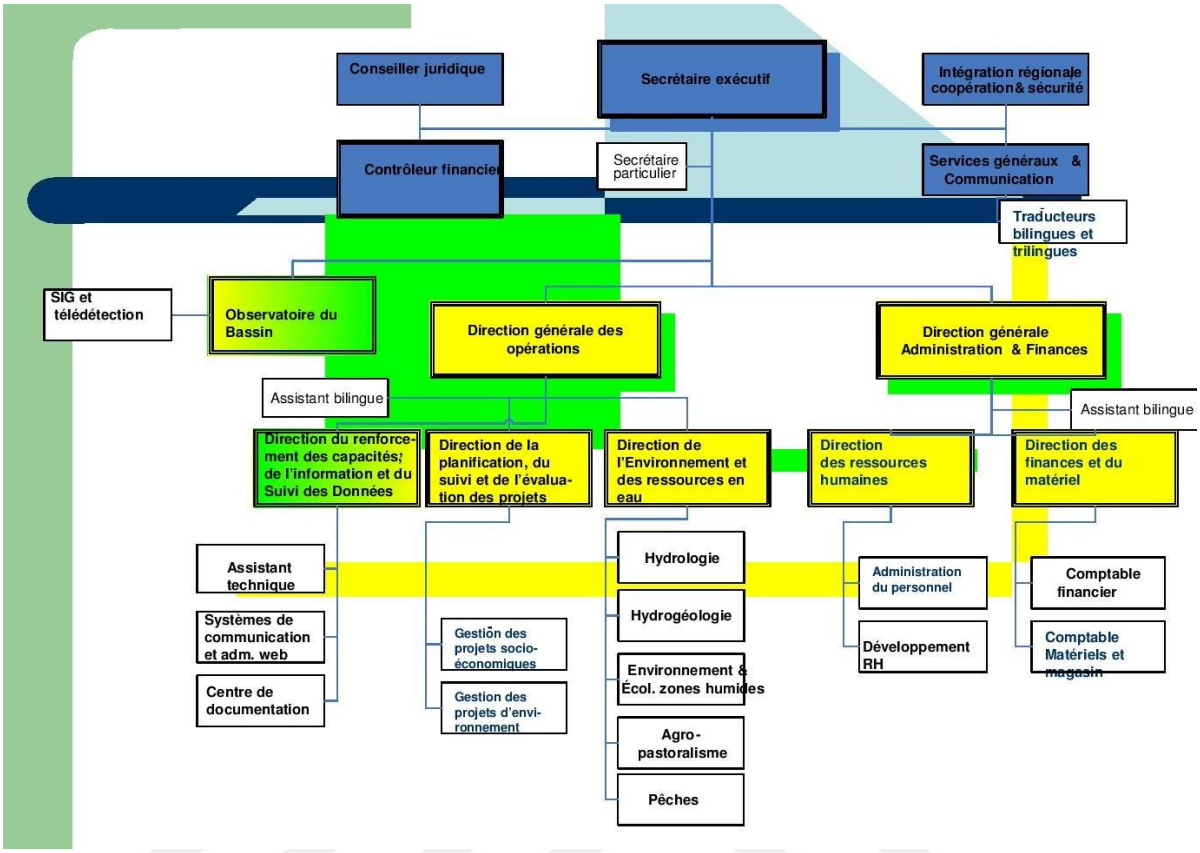
d) Le compte de la Commission sera tenu à une banque agréée et tous chèques tirés d compte devront être signés par le Secrétaire Exécutif ou le Secrétaire Exécutif Adjoint (dans la limite des délégations qui lui seront imparties) et le comptable.

e) Les Commissaires auront le droit d'accès aux relevés bancaires de la Commission, et toute information relative au compte devra leur être fournie sur demande.

Article 15 : Le Secrétaire Exécutif présentera à la Commission un relevé annuel des transactions financières, certifié par des Inspecteurs financiers ou Vérificateurs de comptes indépendants et nommés par la Commission au début de chaque année budgétaire.

Article 16 : La Commission peut modifier toutes dispositions du présent règlement ou en suspendre l'application.

Ek III: ÇGHK'nun Temel Belgeleri. CBLT (1990).

Ek IV: 2010'da ÇGHK'nun Reform Önerisi. **CBLT(2009).**

Ek V: 2012 Ngala Okulu Mezuniyet Töreni. **Documentation CBLT**

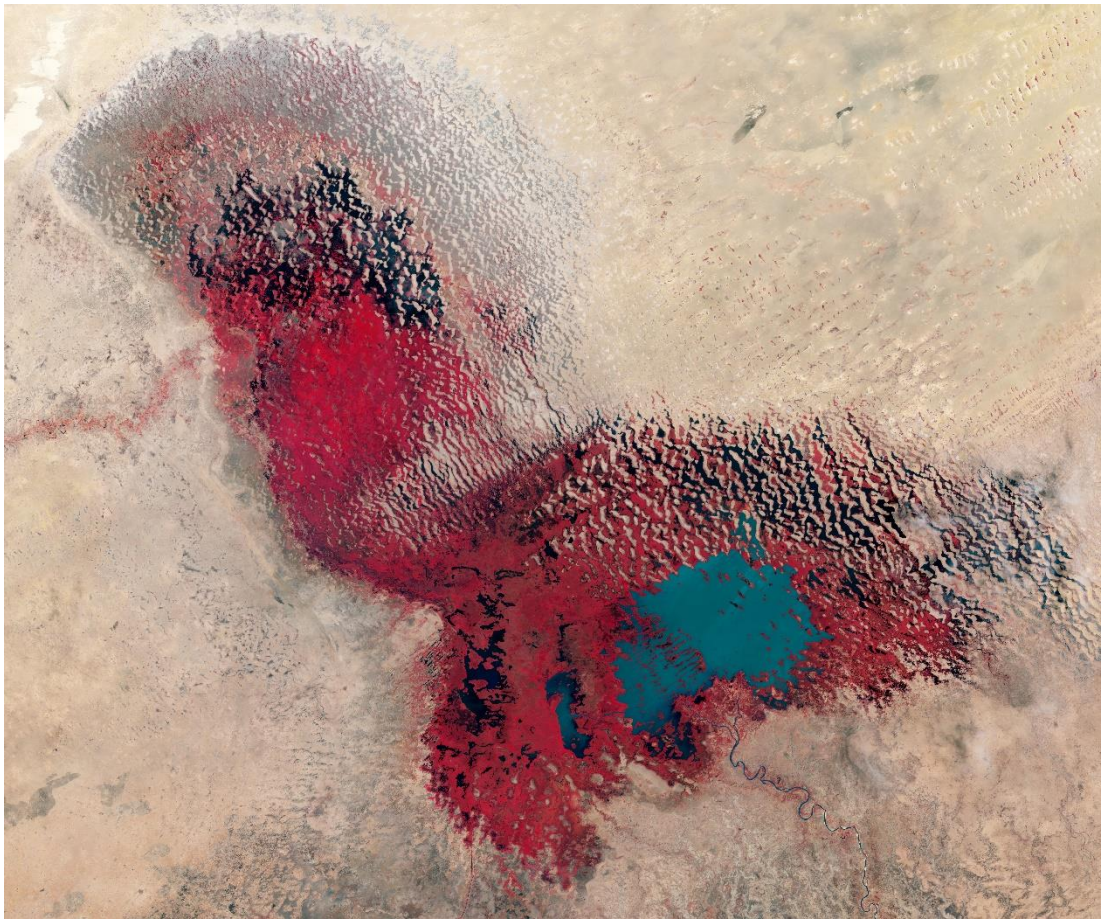
Ek VI: 2012 Boko Haram'ın ortaya çıkmasından önce Çad Gölü kıyısındaki Afrika Kalkınma Bankası Ziyareti. **Documentation CBLT**

Ek VII: Çad Gölü kıyısında Kouri Sürüleri**. Documentation CBLT**

Ek-VIII : 1973 yılında kuraklığa rağmen Çad Gölü'nün kuzey havzasında su vardı. **NASA, (2017)**

Ek- IX: 2017'de Çad Gölü kuzey havzası tamamen kurudur. **NASA, (2017)**

Ek-X: Boko Hara yüzünden köyler terk edildi ve artık, darı yalnız büyüyor. **Garba Moussa Meirama Ağustos-2016 Kousseri- Maroua karayol**

Ek-XI: Maroua-Kousseri yolundaki yolculuklar artık ajans konvoyları tarafından yapılmaktadır. Halkın korunmasını sağlamak için Çokuluslu Ortak Gücü'nün unsurları, konvoylardan önce gelir. **Garba Moussa Meirama Eylül-2016 Kousseri-Maroua karayol**

Ek-XII: Kuzey Kamerun'da yerinden edilmiş kişilerin geçici evleri. **Garba Moussa Meirama Ağustos-2016 Kousseri- Maroua karayol**